

Nr 151.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjerna för den framtida nykterhetspolitiken m. m.; given Stockholms slott den 19 februari 1954.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att *dels* godkänna av föredragande departementschefen enligt samma protokoll förordade riktlinjer för den framtida nykterhetspolitiken;

dels ock antaga härvid fogade förslag till

- 1) rusdrycksförsäljningsförordning;
- 2) ölförsäljningsförordning;
- 3) förordning om ändring i förordningen den 8 maj 1925 (nr 119) angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker; samt
- 4) förordning om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maldrycker.

GUSTAF ADOLF.

Per Edvin Sköld.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen uppdrages nya riktlinjer för den framtida nykterhetspolitiken, och förslag till ny försäljningslagstiftning för alkoholdrycker framlägges.

Motbokssystemet intar en dominerande ställning i den nuvarande nykterhetspolitiken. En huvuduppgift vid omprövningen har därför varit att bedöma systemets verkningar och ta ställning till frågan om systemets vara eller icke vara. I propositionen framhålles att systemet i vissa fall verkar som spärr mot överdriven konsumtion och i andra fall suggererar till inköp som eljest inte skulle gjorts. Systemets totala effekt på konsumtionen och nykterhetstillståndet bedömes emellertid som skäligen ringa. Systemet är förbundet med åtskilliga olägenheter. Det drar vidare dryga kostnader för administration av den individuella kontrollen. Genom inbesparing av dessa kostnader kan utrymme beredas för ökade positiva åtgärder för ett bättre nykterhetstillstånd.

Motbokssystemet föreslås därför avskaffat.

Tyngdpunkten i nykterhetspolitiken skall i fortsättningen läggas på de positiva åtgärderna. Forskning, undervisning och upplysning i nykterhetsfrågan skall intensifieras. Nykterhetsvården skall upprustas, främst genom ökade resurser för länsnykterhetsnämnder och kommunala nykterhetsnämnder. Särskild vikt lägges vid nykterhetstillståndet bland ungdomen. Strävandena att skapa goda möjligheter för ungdomens fritidssysselsättning skall stödjas. Betydande statsanslag skall sålunda utgå till ungdomsvårdande organisationer, till ungdomsidrott och till annan organiserad fritidsverksamhet bland ungdomen.

I nu nämnda hänseenden uppdras i propositionen allmänna riktlinjer. De detaljerade förslagen framlägges i särskilda propositioner.

Upprustningen av samhällets insatser för de nämnda ändamålen medför ökade statsutgifter om ca 7 milj. kr. årligen. Å andra sidan åstadkommes genom motbokssystemets slopande besparingar som på längre sikt torde uppgå till omkring 10 milj. kr. per år.

Den nya nykterhetspolitiken kommer inte att innebära någon ändring i principerna för beskattning av sprit och vin. Det uttalas i propositionen att de nyligen föreslagna relativt höga spritpriserna utgör ett värdefullt stöd för de positiva åtgärderna. Men framkomna förslag om ytterligare höjda spritpriser upptages icke. Principen att genom en differentierad beskattning främja övergång till svagare drycker, som kom till uttryck redan i den vid riksdagens början framlagda skattepropositionen, bibehålles och fullföljes i fråga om maltdryckerna. Förslag om borttagande av skatten på lättöl (svagdricka) framlägges i särskild proposition.

Även andra åtgärder i syfte att inrikta konsumtionen på mindre alkoholstarka drycker förordas.

I propositionen föreslås sålunda att starköl åter skall få tillhandahållas. Försäljningen skall följa samma bestämmelser som gäller för spritdrycker. Det vanliga ölet skall bibehålla den nuvarande alkoholhalten.

Lagstiftningen om försäljning av sprit, vin och öl har alltjämt en viktig uppgift som stöd för övriga nykterhetspolitiska åtgärder. En strävan i den föreslagna nya lagstiftningen är att så långt möjligt ge den enskilde större frihet men också större ansvar. Åtskilliga begränsningar blir givetvis alltjämt nödvändiga. Man har emellertid försökt att göra reglerna enklare och efterlevnaden lättare att kontrollera.

I princip blir inköpsrätten fri för dem som kommit till myndig ålder. Sprit skall få köpas utan särskild begränsning och köpen skall inte registreras.

Handeln med rusdrycker skall även i fortsättningen handhas av företag utan enskilt vinstintresse. Systembolagen föreslås emellertid avvecklade och ersatta av ett för hela riket gemensamt detaljhandelsbolag med erforderlig distriktsorganisation.

Frågorna om utredning i ärenden angående tillstånd till utskänkning och om kontroll över utskänkningen har lösts i viss anslutning till vad nu gäller. Viktiga åtgärder föreslås dock i syfte att undgå den nuvarande splitt-

ringen i ansvaret. Förslagen innebär att utrednings- och kontrollarbetet koncentreras hos detaljhandelsbolagets distriktschefer, vilka i nu angivna hänseende skall ha ställning av offentliga tjänstemän, restauranginspektörer. De blir i denna egenskap underställda den tillståndsgivande myndigheten, länsstyrelsen. Vid sin sida skall inspektörerna ha rådgivande nämnder, motsvarande de nuvarande systembolagsstyrelserna. Nämnderna blir rent länskommunala organ. Genom den föreslagna organisationen möjliggöres en effektivare kontroll.

Det kommunala vetot i fråga om utskänkningsbibehålles i förslaget och har utsträckts till sådana frågor som varietéföreställningar och danstillställningar på restaurangerna.

Strävandena att finna enklare regler, vars efterlevnad lättare kan kontrolleras, har icke minst avsett utskänkingsbestämmelserna. Dessa har fått väsentligt ändrat innehåll.

En skärpning sker genom att sprit inte skall få serveras före kl. 16 på vanliga arbetsdagar (kl. 14 på sön- och helgdagar samt dag före sådan dag). Utskänkning av vin får liksom nu börja kl. 12.

Samtidigt föreslås emellertid förenklingar. Alla kvantitetsrestriktioner försvinner. Måltidstvånget borttas på starkvinerna. Det skall visserligen i princip upprätthållas beträffande alla spritdrycker, men blir uppmjukat. Bestämmelsen att maten skall vara lagad bortfaller.

En försöksverksamhet med spritservering utan måltidstvång skall igångsättas på vissa platser.

Vissa uppmjukningar föreslås i möjligheterna att anordna underhållning på restauranger.

Försäljningsreglerna för vanligt öl har med hänsyn till denna drycks låga alkoholhalt ansetts kunna starkt förenklas.

Beträffande utminuteringsreglerna för öl har försäljning i fasta butiker — såsom varande en mindre aktiv försäljningsform — ansetts som den lämpligaste ur nykterhetssynpunkt. I propositionen förutsattes att distributionen i första hand ordnas genom sådan försäljning. I enlighet härmed har kommunernas vetorätt borttagits. Däremot har en kommun rätt att få försäljningen skött av företaget utan enskilt vinstintresse. Tillstånd meddelas liksom nu att gälla tills vidare.

Den rörliga försäljningen är avsedd som ett komplement till den fasta och skall i motsats till vad nu gäller alltid vara tillståndsbunden. Gällande bestämmelser om rekvisitions- och kvittenstvång föreslås slojade. I stället framlägges vissa förslag som syftar till att minska denna försäljnings aktiva element. Lättöl (svagdricka) och läskedrycker skall alltid tillhandahållas jämte öl, varjämte avsikten är att avskaffa eller begränsa utkörarpersonalens provisionsersättning för öl.

Beträffande utskänkning av öl föreslås endast smärre avvikelser från nuvarande ordning. Kommunalt veto skall alltjämt gälla.

Utrednings- och kontrollarbetet i ölförsäljningsärenden skall liksom nu åvila länsstyrelsen i egenskap av tillståndsgivande myndighet.

Förslag framlägges också om åtgärder mot alkoholreklamen.

De nya bestämmelserna om försäljning av rusdrycker och öl föreslås skola träda i kraft den 1 oktober 1955. Med hänsyn till vissa väntade svårigheter i samband med övergången förordas särskilda åtgärder. Utbyggnaden av de positiva åtgärderna skall sålunda börja redan under budgetåret 1954/55. Nykterhetsnämnderna erhåller — vid sidan av utbyggnaden av nykterhetsvårdens permanenta organisation — tillfällig hjälp genom frivilliga övervakare. De ökade anslagen till nykterhetsupplysning skall utgå med högre belopp det första året. Dessutom förordas en särskild upplysningskampanj under övergångstiden. De särskilda åtgärderna beräknas medföra engångskostnader om sammanlagt ca 3 milj. kr. Dessa anslagsfrågor redovisas närmare i särskilda propositioner.

I syfte att mildra övergången föreslås slutligen vissa uppmjukningar i motboksransoneringen redan från och med den 1 juli 1954. Den högsta motbokstilldelningen skall åter bli fyra liter i månaden, och efterhandsinköp skall få ske under sex månader eller dubbelt så lång tid som nu.

F ö r s l a g
till
rusdrycksförsäljningsförrordning.

Häri genom förordnas som följer.

1 KAP.

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Till *rusdrycker* hänföras i denna förordning spritdrycker, vin och starköl. Med *spritdryck* förstås varje vätska som håller mer än två och en fjärdedels volymprocent etylalkohol och som icke är att hänföra till vin eller maltdryck.

Med *vin* förstås varje dryck, som är framställd genom alkoholisk jäsning av saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar och som håller mer än två och en fjärdedels men ej mer än tjugutvå volymprocent etylalkohol.

Vad som är att hänföra till *starköl* angives i förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

2 §.

Med *partihandel* förstås i denna förordning försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse samt försäljning för export. All annan försäljning benämnes *detaljhandel*.

Detaljhandel sker genom försäljning till avhämtning eller till försändning på rekvisition (*utminutering*) eller ock genom försäljning till förtäring på stället (*utskänkning*).

3 §.

All försäljning av rusdrycker vartill rätt ej föreligger enligt denna förordning är förbjuden.

Under *försäljning* inbegripes allt tillhandahållande som sker mot ersättning.

4 §.

Starköl, vars alkoholhalt överstiger fyra och en halv viktprocent, må icke försälas inom riket i andra fall än som avses i 6 §.

5 §.

1 mom. Den som erhållit tillstånd att tillverka eller försälja rusdrycker må ej i samband med rörelsens bedrivande avhända sig sådan dryck till annan annorledes än genom försäljning.

2 mom. I butik för handel med andra varor än rusdrycker och i de för sådan rörelse använda lägenheter, vid torghandel och auktioner, vid handel med lappbefolkningen samt eljest vid yrkesmässig handel med andra varor än rusdrycker är utdelning av sådana drycker även utan betalning förbjuden.

6 §.

1 mom. I den mån Konungen så förordnar må rusdrycker å apotek för medicinskt ändamål säljas på behörig läkares, veterinärs eller tandläkares

recept. Vid sådan försäljning skola iakttagas de särskilda föreskrifter som därom utfärdas.

För försäljning av alkoholhaltiga läkemedel gälla särskilda bestämmelser.

2 mom. Angående handel med skattefrit sprit samt vissa alkoholhaltiga preparat m. m. är särskilt stadgat.

3 mom. Om försäljning av rusdrycker i andra fall än förut i denna paragraf omfattas för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål samt om försäljning av vin för kyrkligt behov meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.

4 mom. Genom vad i denna förordning är stadgat göres ej inskränkning i den rätt till försäljning av rusdrycker som grundas på gällande lagstiftning om frihamn och provianteringsfrilager.

Om rätt att förfoga över rusdrycker, som medföras såsom proviant på fartyg eller luftfartyg, gäller, i den mån ej annat följer av vad nedan stadgas, vad därom är särskilt föreskrivet.

7 §.

All försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt.

2 KAP.

Om partihandel och import.

8 §.

Partihandel med rusdrycker inom riket må, utom i fall som avses i gällande lagstiftning om frihamn och provianteringsfrilager samt nedan i 9 och 10 §§, bedrivas endast av ett för ändamålet bildat aktiebolag, som blivit av Konungen godkänt (*partihandelsbolag*). Närmare bestämmelser om detta bolag meddelas i 6 kap.

Försäljning för export må, utom i fall som avses i gällande lagstiftning om frihamn och provianteringsfrilager, bedrivas endast av partihandelsbolaget och tillverkare av rusdrycker som i 9 § sägs.

9 §.

1 mom. Angående brännvinstillverkares rätt att förfoga över tillverkat brännvin gäller vad därom är särskilt stadgat.

Den som till avsalu äger tillverka annan spritdryck än brännvin är pliktig att till partihandelsbolaget försälja vad som ej utföres ur riket eller till svensk frihamn.

2 mom. Inom riket tillverkat vin, som ej utföres ur riket eller till svensk frihamn, må försäljas endast till partihandelsbolaget.

3 mom. Inom riket tillverkat starköl, som ej utföres ur riket eller till svensk frihamn, må försäljas endast till partihandelsbolaget eller det i 13 § nämnda detaljhandelsbolaget.

4 mom. Tillverkare av rusdrycker skall hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer tillgängliga för särskilt förordnat ombud från kontrollstyrelsen och har att vid utömandet av försäljningsrätten ställa sig till efterrättelse de föreskrifter kontrollstyrelsen meddelar för tillsyn å försäljningen.

10 §.

Detaljhandelsbolaget må till den som har rätt till utskänkning försälja rusdrycker i och för dennes rörelse.

11 §.

För visst fall, såsom då fråga är om försäljning för konkursbo eller dödsbo eller där särskilda omständigheter eljest föreligga, må, utan hinder av vad i denna förordning stadgas, rusdrycker försälas till partihandelsbolaget eller detaljhandelsbolaget jämlikt de föreskrifter som meddelas av kontrollstyrelsen.

12 §.

1 mom. Rusdrycker må till riket införas blott av partihandelsbolaget.

2 mom. Rusdrycker vilka inkommit från utlandet må utlämnas endast till partihandelsbolaget eller den som erhållit bolagets medgivande att mottaga varorna.

3 mom. Starköl som införes till riket må icke utlämnas från partihandelsbolaget, med mindre varan antingen då den inkommer hit är eller ock därefter av bolaget blivit försedd med etikett, innehållande uppgift om namnet å det bryggeri där tillverkningen skett samt sifferbeteckning (III) för varans klass.

4 mom. Utan hinder av vad i denna paragraf stadgas må

a) rusdrycker införas till riket av den som enligt särskilt stadgande äger åtnjuta tullfrihet för varor som inkomma från utlandet;

b) prov på rusdrycker, som till riket medföras av handelsresande, införas i vanlig ordning;

c) resande, som ankommit från utrikes ort, för eget eller familjens bruk eller som gåva till närstående för personligt bruk tullfritt införa rusdrycker intill viss mindre av Konungen fastställd myckenhet;

d) till proviant hänförliga, å fartyg eller luftfartyg medförda rusdrycker behandlas på sätt därom är särskilt föreskrivet; dock må sådana drycker, vilka förtullats såsom överskottsproviant, icke föras från fartyget eller luftfartyget annorledes än för återutförelse i vederbörlig ordning;

e) rusdrycker uppläggas å provianteringsfrilager på sätt i särskild författning är stadgat; dock att å provianteringsfrilager upplagd sådan dryck ej må, utan tillstånd av Konungen för varje särskilt fall, disponeras annorledes än till fartygs eller luftfartygs proviantering eller utrustning i föreskriven ordning; samt

f) rusdrycker transiteras i enlighet med de föreskrifter generaltullstyrelsen meddelar.

5 mom. Angående införelse till riket av rusdrycker för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål meddelas särskilda bestämmelser av Konungen.

6 mom. Angående införelse till riket av denaturerad sprit samt vissa alkoholhaltiga preparat gäller vad därom är särskilt stadgat.

3 KAP.

Om utminutering.

13 §.

Rätt till utminutering tillkommer endast ett för ändamålet bildat aktiebolag, som blivit av Konungen godkänt (*detaljhandelsbolag*).

Detaljhandelsbolaget må ej överlåta rätt till utminutering.

Till bolaget skall i varje län finnas anknuten en rådgivande nämnd, som skall avgiva yttrande i frågor angående försäljning av rusdrycker enligt vad nedan sägs.

Närmare bestämmelser om bolaget meddelas i 6 kap.

14 §.

Detaljhandelsbolaget äger efter hörande av den rådgivande nämnden besluta angående utminuteringsställets antal och förläggning.

Utminuteringsställe må dock ej finnas annorstädes än i stad, köping eller municipalsamhälle med minst femtusen invånare.

Konungen eller, efter Konungens förordnande, kontrollstyrelsen äger medgiva undantag från bestämmelsen i andra stycket, när särskilda skäl därtill äro.

15 §.

När det finnes påkallat för att ordna försändning av rusdrycker till ort, där utminuteringsställe ej är beläget, äger detaljhandelsbolaget att å sådan ort inrätta särskilt utlämningsställe.

Köpare, som är bosatt å ort, där utminuterings- eller utlämningsställe ej finnes inrättat, må, i den omfattning bolaget bestämmer, kunna få varan sänd till närmaste post-, järnvägs-, omnibus- eller ångbåtsstation utan skyldighet för honom att gälda försändningskostnaden.

Vid försändning skall bolaget vidtaga betryggande anordningar för att hindra att varan kommer annan än köparen till handa.

16 §.

Utminutering må äga rum å söckendagar från klockan 9 till klockan 18. Å dag före sön- eller helgdag må utminutering dock ej fortgå längre än till klockan 16. Utan hinder av vad nu stadgats må utminutering ske till den som befinner sig i försäljningslokalen då utminuteringen skall upphöra.

17 §.

Vid utminutering må rusdrycker icke utlämnas till köpare på utminuteringsställe eller försändas till utlämningsställe eller till köpare, förrän betalning för varan erlagts och, där ovisshet råder om hinder enligt 18 § föreligger, köparens födelsetid och födelsenummer blivit styrka medelst skattekort eller annan av myndighet utfärdad handling eller ock handling som enligt föreskrift av kontrollstyrelsen må godtagas såsom bevis härom. Utlänning, som ej har födelsenummer, skall styrka nationalitet och födelse-tid medelst pass eller annan av myndighet utfärdad handling.

18 §.

Rusdrycker må ej utminuterat till den som icke fyllt tjuuguett år och ej heller till person, beträffande vilken förordnats att rusdrycker ej må utminuterat till honom.

19 §.

Rusdrycker må ej utlämnas till den som är synbarligen berörd av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel. Utlänning av rusdrycker må vägras när särskild anledning till misstanke föreligger, att varan är avsedd att olovligen tillhandahållas någon.

Rusdrycker må ej inköpas genom ombud som ej fyllt aderton år. Den som på grund av förordnande som i 18 § sägs ej själv må inköpa rusdrycker må ej heller vara ombud.

20 §.

Ej må någon genom särskild, för ändamålet driven rörelse eller eljest i större omfattning och mot ersättning tillhandagå annan med anskaffande av rusdrycker.

Ej heller må någon, genom personlig hänvändelse eller genom ombud, för egen eller annans vinning söka förmå annan än återförsäljare av rusdrycker att inköpa sådana drycker på utminuteringsställe.

21 §.

Önskar någon inköpa visst slag av rusdrycker som ej hålles i lager av detaljhandelsbolaget eller partihandelsbolaget, och ställer han erforderlig säkerhet för betalningens fullgörande, skall varan anskaffas, om så lämpligen kan ske och hinder icke möter till följd av bestämmelsen i 69 §.

4 KAP.

Om utskänkning.

Rätt till utskänkning.

22 §.

För rätt till utskänkning erfordras tillstånd, där ej nedan annorlunda stadgas.

Tillstånd meddelas detaljhandelsbolaget. Det ankommer på bolaget, som självt icke må bedriva utskänkning, att överlåta tillståndet på annan.

23 §.

Tillstånd till annan utskänkning än som i 34 och 35 §§ sägs meddelas av länsstyrelsen i det län där utskänkningen skall äga rum.

24 §.

Utredning i ärenden angående utskänkning skall verkställas av restauranginspektören för länet. Denne äger i sådana ärenden inhämta yttranden från andra myndigheter.

Restauranginspektören är skyldig att inför länsstyrelsen föredraga ärenden angående utskänkning av rusdrycker, där detaljhandelsbolaget eller inspektören icke har enskild motpart, eller ock att avgiva yttrande i sådana ärenden till länsstyrelsen.

Restauranginspektör är den av detaljhandelsbolaget för länet utsedde distriktschefen. Denne företräder bolaget, såvitt angår utskänkning av rusdrycker inom länet.

Det åligger bolaget att vid behov utse biträdande restauranginspektörer.

De föreskrifter rörande restauranginspektörernas verksamhet som erfordras utöver stadgandena i denna förordning meddelas av Konungen.

25 §.

Tillstånd till utskänkning av rusdrycker må avse

a) utskänkning som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod (*årsutskänkning*) eller

b) utskänkning som skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod (*tillfällig utskänkning*).

26 §.

Tillstånd till årsutskänkning skall avse en för sådana tillstånd gemensam tidsperiod om fyra år (*oktrojperiod*), räknat från och med den 1 oktober.

Om skäl därtill äro, må tillstånd meddelas även för del av oktrojperiod.

27 §.

Den som vill bedriva utskänkning skall göra anmälan därom hos restauranginspektören.

Anmälan, som avser årsutskänkning från oktrojperiodens början, bör göras före utgången av det närmast föregående året.

28 §.

Över anmälan som i 27 § sägs skall restauranginspektören, utom i fall som i 33 § avses, inhämta yttranden från länsnykterhetsnämnden samt polismyndigheten och fullmäktige i den kommun där utskänkningen är avsedd att bedrivas. Fullmäktige skola höra kommunens nykterhetsnämnd.

Restauranginspektören åligger tillika att införskaffa den utredning i övrigt som finnes erforderlig samt att höra den i 13 § angivna nämnden.

29 §.

Ansökan om tillstånd till årsutskänkning från oktrojperiodens början skall av detaljhandelsbolaget göras hos länsstyrelsen före utgången av mars månad det år perioden börjar.

Har enligt 27 § anmälan gjorts som avser årsutskänkning inom viss kommun och inkommer bolaget icke med ansökan om tillstånd till utskänkningen, må ansökan göras av fullmäktige i kommunen. Är fråga om årsutskänkning från oktrojperiodens början, skall fullmäktiges ansökan göras före utgången av juni månad det år perioden börjar.

Ansökan om tillstånd till årsutskänkning i andra fall än som avses i första stycket må när som helst göras av bolaget eller, om bolaget icke inkommer med ansökan, av fullmäktige.

Ansökan om tillstånd till tillfällig utskänkning må när som helst göras av bolaget eller fullmäktige. Innan fullmäktige fatta beslut att söka tillstånd till sådan utskänkning, skola yttranden inhämtas från bolaget, polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd.

30 §.

Ansökan enligt 29 § skall innehålla uppgift om antalet utskänkingsställen dels för alla slag av rusdrycker, dels för enbart vin, samt förslag till utskänkingsställes förläggning och, i förekommande fall, till föreskrifter för utskänkningens bedrivande.

31 §.

Till utskänkning, som avstyrkts av kommunens fullmäktige, må länsstyrelsen ej meddela tillstånd.

Finna fullmäktige med hänsyn till särskilda förhållanden inskränkningar erforderliga i fråga om utskänkningens bedrivande, är länsstyrelsen skyldig att vid tillståndets meddelande fastställa vad fullmäktige i sådant hänseende föreslagit, i den mån inskränkningarna icke

1) strida mot det i 7 § angivna syftet eller eljest mot bestämmelserna i denna förordning eller annan allmän författning,

2) röra måltidstväng, kvantitetsbegränsning eller tiden för utskänkningens början eller

3) innebära förbud mot utskänkning till viss person eller viss kategori av personer.

Hava fullmäktige föreslagit visst högsta antal utskänkingsställen eller förbud mot utskänkingsställes förläggning till viss del av kommunen, må länsstyrelsen ej överskrida nämnda antal eller förlägga utskänkingsställe inom kommundelen i fråga.

32 §.

Kan det antagas uppkomma behov av tillfällig utskänkning inom en kommun under en oktrojperiod eller del därav, må fullmäktige efter hörande av kommunens nykterhetsnämnd uppdraga åt kommunalt organ eller åt särskilt utsedda personer att under nämnda tid i fullmäktiges ställe avgiva yttrande över anmälan om tillstånd till tillfällig utskänkning eller göra ansökan om sådant tillstånd. Därvid skola fullmäktige även fastställa allmänna grunder för uppdragets fullgörande.

33 §.

För utskänkning vid enstaka tillfälle till slutet sällskap erfordras icke särskilt tillstånd för detaljhandelsbolaget. Det ankommer på bolaget att efter prövning i varje särskilt fall överlåta rätt till sådan utskänkning på annan.

34 §.

Finnes det vara ur allmän synpunkt påkallat, att å någon för turistväsendet i riket betydelsefull ort årsutskänkning äger rum på hotell eller pensionat, må Konungen, ändock att sådan utskänkning avstyrkts av kommunens fullmäktige, på ansökan av detaljhandelsbolaget eller ledamot av fullmäktige meddela bolaget tillstånd till utskänkningen (*turistutskänkning*). Tillstånd meddelas för oktrojperiod eller del därav.

Konungen äger vid tillstånds meddelande utfärda de särskilda föreskrifter i avseende å utskänkningen som prövas erforderliga.

35 §.

Tillstånd till utskänkning på passagerarfartyg, i restaurangvagn på järnvägståg eller på luftfartyg som i linjefart befordrar passagerare (*trafikutskänkning*) meddelas av länsstyrelsen i det län, där rederiet, järnvägens styrelse eller luftfartsföretaget har sitt säte.

De i 28, 31 och 32 §§ meddelade bestämmelserna skola ej äga tillämpning å trafikutskänkning. Har enligt 27 § anmälan gjorts som avser sådan utskänkning, skall restauranginspektören införskaffa den utredning som finnes erforderlig. Inkommer detaljhandelsbolaget icke med ansökan i sådant fall, skall vad i 29 § andra och tredje styckena stadgas om fullmäktige i kommunen äga motsvarande tillämpning å trafikföretaget.

36 §.

Tillstånd till utskänkning inom kasernområde, läger eller annat område, som blivit upplåtet för krigsmaktens behov, eller invid sådant område må ej beviljas utan Konungens medgivande.

Tillstånd till utskänkning inom område, som är för allmänheten tillgängligt såsom nöjesplats eller idrottsplats, må meddelas endast om särskilda skäl därtill äro.

37 §.

Rätt till utskänkning må avse alla slag av rusdrycker eller endast vin.

Tillstånd till trafikutskänkning må dock allenast avse vin, där ej fråga är om fartyg, som förmedlar regelbunden persontrafik till utländsk hamn, eller luftfartyg, som i linjefart befordrar passagerare till eller från utländsk flygplats.

38 §.

När det finnes påkallat av särskilda förhållanden, äger länsstyrelsen vid tillstånds meddelande, jämte det länsstyrelsen fastställer av kommunen föreslagna inskränkningar enligt 31 §, lämna föreskrifter rörande utskänk-

ningen, dock ej av sådan art som angives under 1)–3) i andra stycket av nämnda paragraf.

39 §.

Angående tillstånd till utskänkning skall utfärdas bevis, angivande tillståndstiden, utskänkingsstället och de föreskrifter som må hava fastställts enligt 38 §.

40 §.

1 mom. Rätt till utskänkning må av detaljhandelsbolaget överlätas endast till den som gjort sig känd för ordentlighet och finnes med hänsyn till personliga egenskaper i övrigt och andra förhållanden lämpligen böra utöva rörelsen.

Utskänkning må ej bedrivas av den som är omyndig eller i konkurstillstånd samt ej heller av den som till följd av sin befattning kan komma att delta i beslut angående tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att utöva tillsyn däröver.

Den som på grund av bestämmelserna i första eller andra stycket icke kan erhålla rätt till utskänkning må ej heller vara styrelseledamot i företag med huvudsakligt syfte att driva utskänkning. Konungen må dock medgiva att befattningshavare som i andra stycket avses är styrelseledamot i sådant företag.

2 mom. Överlåtelse till annan än enskild person må ske endast där för rörelsen utsetts en föreståndare, som godkännes av detaljhandelsbolaget. Vid förfall för föreståndaren må i dennes ställe rörelsen förestås av en sålunda godkänd ersättare. Föreståndare och ersättare skola uppfylla i 1 mom. föreskrivna villkor.

3 mom. I fråga om restaurang eller avdelning därav, som med hänsyn till beskaffenhet, varupris eller kundkrets är att anse som folkrestaurang, må rätt till utskänkning som omfattar alla slag av rusdrycker endast överlätas på ett för ändamålet bildat aktiebolag, som godkänts av Konungen (*restaurangbolag*). Närmare bestämmelser om detta bolag meddelas i 6 kap.

Rätt till utskänkning skall även eljest överlätas på restaurangbolaget, när så finnes påkallat till främjande av nykterhet eller ordning.

41 §.

Beträffande överlåtelse av rätt till utskänkning skall, sedan den i 13 § angivna nämnden hörts, skriftligt avtal upprättas.

Är ej fråga om trafikutskänkning, följer med sådan överlåtelse skyldighet för rättighetsinnehavaren att hos detaljhandelsbolaget inköpa alla för rörelsen erforderliga rusdrycker. Vid överlåtelse skall bolaget, med iakttagande av de föreskrifter kontrollstyrelsen utfärdar, meddela bestämmelser rörande prissättning på utskänkta rusdrycker och vad därmed äger samband samt stadga sådana villkor, att innehavarens ekonomiska fördel, så långt ske kan, ej göres beroende av myckenheten utskänkta spritdrycker och starkare viner.

Överlåtelse av tillstånd till trafikutskänkning medför skyldighet att hos detaljhandelsbolaget inköpa sådana rusdrycker, som äro avsedda för utskänkning i restaurangvagn samt på fartyg och luftfartyg vid färd mellan svenska hamnar och svenska flygplatser.

42 §.

1 mom. Har utskänkingsinnehavare avlidit, försatts i konkurs eller förklarats omyndig och vill dödsboet, konkursboet eller förmyndaren fortsätta rörelsen, skall inom två månader från dödsfallet, första borgenärssam-

manträdet eller omyndighetsförklaringen anmälan därom göras hos detaljhandelsbolaget med uppgift om föreståndare för rörelsen.

Godkännes föreståndaren av detaljhandelsbolaget, må rörelsen fortsättas intill utgången av den tid tillståndet avser eller den kortare tid bolaget finner skäl bestämma. Vid förfall för föreståndaren må i dennes ställe rörelsen förestås av en sålunda godkänd ersättare.

Föreståndare och ersättare skola uppfylla i 40 § 1 mom. föreskrivna villkor.

Godkännes icke föreståndaren, skall detaljhandelsbolaget lämna vederbörande tillfälle att inom viss tid anmäla annan föreståndare.

Göres ej anmälan som ovan i detta mom. sägs inom föreskriven tid, anses avtalet om överlåtelsen hava upphört att gälla den dag anmälningstiden utgick.

Godkännes icke heller den senast anmälde föreståndaren och har frågan enligt 60 § underkastats länsstyrelsens prövning, anses avtalet hava upphört att gälla den dag laga kraftvunnet beslut i ärendet föreligger; i annat fall anses avtalet hava upphört att gälla tre veckor efter bolagets beslut.

2 mom. Har den som erhållit rätt till utskänkning sedermera tillträtt sådan befattning som avses i 40 § 1 mom. andra stycket, skall vad ovan i 1 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

43 §.

Iakttagas icke vid utskänkning bestämmelserna i denna förordning, med stöd därav meddelade föreskrifter eller villkor i överlåtelseavtal eller uppfyller utskänkingsrörelse icke de särskilda krav som med hänsyn till nykterhet, ordning och trevnad böra uppställas på sådan rörelse, skall restauranginspektören, efter hörande av den i 13 § angivna nämnden, alltefter omständigheterna

- 1) tillhålla rättighetsinnehavaren att vidtaga rättelse;
- 2) hos länsstyrelsen påkalla förklaring att överlåtelseavtalet skall upphöra att gälla; eller
- 3) om så finnes lämpligt med hänsyn till särskilda förhållanden, hos länsstyrelsen hemställa om föreskrift som i 38 § sägs.

Vid prövning av fråga enligt första stycket skall särskilt beaktas om brister i nykterhet eller ordning haft samband med att brännvin eller andra rusdrycker utskänkts till gäst i större myckenhet.

Utskänkingsställen.

44 §.

Utskänkingsställe skall vara så beläget att tillsyn däröver ej försvåras. Utskänkning må ej bedrivas i butik eller andra för handelsrörelse använda lokaler. Vad nu sagts gäller ej sådan utskänkning av vin som äger rum i samband med servering av konditorivaror.

Angående beskaffenheten av utskänkingsställe äger Konungen utfärda de bestämmelser som kunna erfordras utöver vad i livsmedelsstadgan föreskrives om serveringslokal.

45 §.

Ombyte av utskänkingsställe må ske efter medgivande av den myndighet som meddelat tillstånd till utskänkningen. Över ansökan om sådant medgivande skall restauranginspektören inhämta yttrande från dem som blivit hörda i tillståndsärendet och därefter med eget utlåtande överlämna handlingarna till vederbörande tillståndsmyndighet.

Utskänkningens bedrivande m. m.

46 §.

1 mom. Vid utskänkning skall lagad mat vara att tillgå. Vad nu sagts gäller dock ej utskänkning av vin som äger rum i samband med servering av konditorivaror.

2 mom. Spritdrycker och starköl må utskänkas endast i samband med måltid.

Föreskrifter angående lägsta pris å sådan måltid utfärdas av kontrollstyrelsen. Styrelsen må vidare i mån av behov utfärda anvisningar till vägledning vid tillämpningen av bestämmelsen i första stycket.

Konungen må beträffande visst utskänkingsställe medgiva undantag från stadgandet i första stycket. I fråga om ansökan om sådant medgivande skola bestämmelserna i 27 och 28 §§ äga motsvarande tillämpning. Medgivande må ej lämnas, om fullmäktige i kommunen förklarar att utskänkning av spritdrycker och starköl utan samband med måltid icke bör äga rum i kommunen. Lämnas medgivande, utfärdar Konungen de särskilda föreskrifter i avseende å utskänkning som prövas erforderliga. Medgivandet må när som helst återkallas.

47 §.

1 mom. Spritdrycker och starköl må ej utskänkas före klockan 16. Å sön- och helgdagar samt dag före sön- eller helgdag må dock utskänkning börja klockan 14.

Vin må ej utskänkas före klockan 12.

2 mom. Utskänkning skall avslutas senast klockan 22, där ej tidigare tidpunkt föreskrivits enligt 38 § eller 43 § eller ock medgivande till utsträckt tid lämnats i den ordning nedan i 3 eller 4 mom. sägs.

3 mom. Föreligger stadigvarande behov av utskänkning efter klockan 22, äger länsstyrelsen lämna medgivande därtill i samband med utskänkningstillståndet eller, då sådant behov yppas under oktrojperioden, genom beslut efter särskild ansökan. I sistnämnda fall skall restauranginspektören inhämta yttranden från fullmäktige och polismyndigheten i kommunen samt därefter med eget utlåtande överlämna handlingarna till länsstyrelsen.

Ej må senare tid för utskänkings avslutande bestämmas än fullmäktige förordat.

4 mom. Yppas för särskilt tillfälle behov av utskänkning efter den eljest bestämda tiden, må polismyndigheten lämna medgivande därtill. Sådant medgivande må ej lämnas i strid med de grunder fullmäktige i kommunen eller länsstyrelsen kan hava bestämt.

5 mom. Utlämning av rusdrycker till gäst skall upphöra senast en halv timme före utskänkningstidens utgång.

6 mom. Under tid då utskänkning ej är medgiven vare det förbjudet att låta rusdrycker förtäras å utskänkingsställe.

7 mom. Vad i denna paragraf stadgas skall ej äga tillämpning å turist- eller trafikutskänkning.

48 §.

Vid utskänkning skola alkoholfria drycker finnas att tillgå i tillfredsställande urval.

49 §.

På passagerarfartyg må rusdrycker utskänkas endast till besättning och passagerare. På luftfartyg må utskänkning äga rum endast under färd.

50 §.

Utskänkning må ej äga rum till den som kan antagas ej hava fyllt åderlon år.

Rusdrycker må ej utskänkas till den som är synbarligen berörd av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel; och må sådan person icke tillåtas uppehålla sig å utskänkingsställe. Ej heller må rusdrycker utskänkas till den som veterligen missbrukar alkoholhaltiga drycker.

51 §.

Vid danstillställning, till vilken allmänheten äger tillträde, må rusdrycker ej utskänkas. Förbudet gäller även lokal, som står i inre förbindelse med danslokalen.

Från det i första stycket stadgade förbudet må polismyndigheten medgiva undantag för särskilda fall.

Sådant medgivande må ej lämnas i strid med de grunder fullmäktige i kommunen eller länsstyrelsen kan hava bestämt.

52 §.

1 mom. Vid föreställning, till vilken allmänheten äger tillträde, må rusdrycker ej utskänkas utan särskilt medgivande. Förbudet gäller även lokal, som står i inre förbindelse med den lokal, där föreställningen äger rum.

Vad nu sagts avser icke sång, konsert, uppläsning eller annan därmed jämförlig underhållning å restaurang.

2 mom. Medgivande att utskänka rusdrycker vid föreställning eller underhållning av annat slag än i 1 mom. andra stycket sägs lämnas av länsstyrelsen.

Vill utskänkningsinnehavare regelbundet å restaurang anordna underhållning av annat slag än i 1 mom. andra stycket sägs, må medgivandet lämnas i samband med utskänkningstillståndet eller, då fråga därom uppkommer under oktrojperioden, genom beslut efter särskild ansökan. I sistnämnda fall skall restauranginspektören inhämta yttranden från fullmäktige och polismyndigheten i kommunen samt därefter med eget utlåtande överlämna handlingarna till länsstyrelsen.

Vill utskänkningsinnehavare för särskilt tillfälle anordna föreställning eller underhållning som i första stycket sägs, äger länsstyrelsen, efter den utredning som finnes erforderlig, lämna medgivande därtill.

Medgivande må icke lämnas i strid med de grunder fullmäktige kunna hava bestämt.

53 §.

Restauranginspektören skall i god tid före varje oktrojperiods början lämna fullmäktige i kommunen tillfälle att yttra sig dels angående den omfattning i vilken enligt fullmäktiges mening rätt till utskänkning som avses i 33 § bör överlätas, dels angående de grunder enligt vilka medgivande, varom stadgas i 47 § 4 mom., 51 § och 52 § 2 mom. tredje stycket, må lämnas. Restauranginspektören skall därefter i förekommande fall med eget utlåtande överlämna inkomna yttranden till länsstyrelsen. Länsstyrelsen skall meddela polismyndigheterna erforderliga anvisningar för utövandet av den beslutanderätt som på dem ankommer.

54 §.

Å utskänkingsställe må gäst ej förtära eller tillåtas förtära rusdrycker, som icke därstädes i laga ordning utskänkts till honom, samt ej heller ersättningsmedel för rusdrycker.

Rusdrycker, som ej få utskänkas å utskänkningsställe, eller ersättningsmedel som nyss sagts må ej heller förvaras därstädes eller eljest så att gästerna åga tillgång till dem.

55 §.

Ej må den som handhar utskänkning eller någon hos honom anställd söka förmå gäst att å utskänkningsstället inköpa rusdrycker eller tillåta, att något av det sålda medföres därifrån; och vare det gäst förbjudet att sålunda medföra utskänkt rusdryck.

5 KAP.

Vissa för detaljhandel gemensamma bestämmelser.

56 §.

För visst tillfälle, då så anses erforderligt för ordningens upprätthållande, må länsstyrelsen ävensom polismyndigheten förbjuda detaljhandel med rusdrycker eller föreskriva inskränkningar däri.

När så prövas nödigt under krig eller vid omedelbar krigsfara eller då arbetslöshet eller nöd i större omfattning råder, må Konungen eller, efter Konungens förordnande, länsstyrelsen förbjuda detaljhandel eller föreskriva inskränkningar däri.

57 §.

1 mom. Det åligger länsstyrelse, länsnykterhetsnämnd och kommunal nykterhetsnämnd att övervaka efterlevnaden av vad i denna förordning är stadgat. Polismyndighet skall tillse, att ordning råder å ställe där detaljhandel idkas.

Tillsyn över utskänkningsbestämmelsernas efterlevnad och utskänknings handhavande i övrigt skall under länsstyrelsen verkställas av restauranginspektören. Denne äger påkalla handräckning av polismyndighet för utredning angående utskänknings bedrivande. Polismyndighet och nykterhetsnämnd skola underrätta restauranginspektören rörande förhållanden och iakttagelser som bedömas hava betydelse för den honom ålagda tillsynen.

2 mom. Den som bedriver utskänkning är skyldig att hålla sådan bokföring över sin rörelse att erforderlig kontroll av utskänkningsen möjliggöres. Kontrollstyrelsen äger utfärda närmare föreskrifter härom.

Rörelseidkare som nyss sagts skall vidare på begäran hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer tillgängliga för restauranginspektören eller för person som förordnats av denne.

58 §.

Den som har att taga befattning med tillsyn å denna förordnings efterlevnad är berättigad att erhålla tillträde till försäljningsställe med tillhörande lokaler.

59 §.

Å försäljningsställe skola ett exemplar av denna förordning ävensom prislista å drycker som där tillhandahållas vara för köpare tillgängliga.

Å utminuteringsställe skall genom särskilt anslag tydligt angivas å vilka tider försäljning av rusdrycker där äger rum.

60 §.

År någon missnöjd med detaljhandelsbolagets beslut i fråga om överlåtelse av rätt till utskänkning eller rörande tillämpningen av överlåtelseavtal, äger han få frågan prövad av länsstyrelsen.

Har detaljhandelsbolaget icke överlåtit tillstånd till utskänkning, som meddelats på ansökan av kommunens fullmäktige eller trafikföretag, äga fullmäktige eller trafikföretaget påkalla länsstyrelsens prövning av frågan.

61 §.

Över beslut av restauranginspektören så ock över beslut av polismyndighet enligt denna förordning må besvär anföras hos länsstyrelsen inom tre veckor från beslutet.

62 §.

Länsstyrelsens beslut i ärende angående tillstånd till annan årsutskänkning än trafikutskänkning skall kungöras i den eller de tidningar inom orten där allmänna påbud för kommunen vanligen meddelas. Tiden för anförande av besvär över sådant beslut skall räknas från dagen för första kungörandet, vilken dag skall angivas i kungörelsen.

63 §.

1 mom. Besvär över beslut, som enligt denna förordning meddelats av länsstyrelse, må föras hos Konungen i finansdepartementet i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

2 mom. Beslut som länsstyrelse eller polismyndighet meddelat enligt denna förordning länder omedelbart till efterrättelse, där ej annorlunda är föreskrivet eller särskilt förordnas.

64 §.

1 mom. Avskrift av beslut, som länsstyrelse meddelat i utskänkingsärende, skall, då fråga ej är om trafikutskänkning, tillställas polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd.

Har polismyndighet meddelat beslut enligt denna förordning, skall restauranginspektören och kommunens nykterhetsnämnd underrättas därom.

Har detaljhandelsbolaget överlåtit rätt till utskänkning enligt 33 §, skall polismyndigheten i orten och kommunens nykterhetsnämnd underrättas.

2 mom. Över beslut rörande utskänkning, som enligt denna förordning meddelats av länsstyrelsen, polismyndighet, detaljhandelsbolaget eller restauranginspektören, skall den sistnämnde föra erforderliga anteckningar. Närmare föreskrifter härom meddelas av kontrollstyrelsen.

6 KAP.

Om partihandelsbolaget och detaljhandelsbolaget samt restaurangbolaget och dess dotterbolag

Partihandelsbolaget.

65 §.

Godkännande av partihandelsbolaget lämnas för viss tid, högst sex år. Ansökan om godkännande skall vara åtföljd av bolagsordningen och inkomma före ingången av året näst före det, då försäljningen är avsedd att taga sin början.

Ej må godkännande lämnas, där ej genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat betryggande sätt åt staten beretts övervägande inflytande å bolagets ledning; och skall bolaget därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida som Konungen prövar nödig.

66 §.

1 mom. Bolaget må ej bereda aktieägare vinning utöver skäligen ränta å de av honom tillskjutna kontanta medel.

2 mom. Av bolagets årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget.

Efter Konungens medgivande må bolaget därutöver använda viss del av årsvinsten till avsättning till fonder samt till avskrivningar.

Återstoden av årsvinsten skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

67 §.

Person, som är omyndig eller i konkurstillstånd eller som äger till avsalu tillverka rusdrycker eller som är ledamot av styrelse för annat företag med rätt till dylik tillverkning än partihandelsbolaget, må ej vara ledamot av bolagets styrelse. Ämbets- eller tjänsteman, som till följd av sin befattning kan komma att deltaga i beslut angående tillverkning eller försäljning av rusdrycker eller att utöva tillsyn däröver, må icke utan Konungens medgivande vara sådan ledamot.

68 §.

Missbrukar bolaget sin försäljningsrätt eller försättes bolaget i konkurs, må godkännandet av Konungen återkallas. Försäljningsrätten upphör i dylikt fall å tid som av Konungen bestämmes. Konungen äger ock i sådant fall föreskriva annan tid än den eljest bestämda för ansökan om godkännande såsom partihandelsbolag.

69 §.

Bolaget vare skyldigt att vid avtal med leverantör föreskriva denna sådana inskränkningar rörande reklam för rusdrycker och därmed jämförlig verksamhet som finnes erforderliga för att tillgodose det i 7 § angivna syftet.

70 §.

Närmare bestämmelser om villkoren för godkännande, om särskild kontroll från statens sida och om årsvinstens användning ävensom de ytterligare föreskrifter i avseende å bolagets verksamhet och drift, som finnas erforderliga, skola intagas i avtal som upprättas i samband med bolagets godkännande.

Detaljhandelsbolaget.

71 §.

Vad i 65 § sägs om partihandelsbolaget skall äga motsvarande tillämpning å detaljhandelsbolaget.

72 §.

Aktieägare i bolaget kan vara endast svenska staten eller svensk medborgare som därtill erhållit Konungens tillstånd. Sådant tillstånd må ej meddelas, med mindre sökanden avlämnat förbindelse till Konungen att på anmodan överlåta sin aktie mot erhållande av aktiens nominella belopp jämte vinstutdelning för tidigare år, i den mån sådan inestår hos bolaget, ävensom ränta efter fem procent å aktiebeloppet från löpande årets början till dess betalning sker.

De i denna paragraf föreskrivna inskränkningarna i rätten att äga aktier i bolaget skola finnas angivna å aktiebrevven.

73 §.

Bolaget må ej i någon form bereda aktieägare ekonomisk fördel utöver utdelning å aktie eller låta ersättningen till styrelseledamot eller avlöningen till någon i bolagets tjänst anställd person utgå i förhållande till omsättningens storlek eller vinsten å bolagets rörelse. Ej heller må bolaget vidtaga åtgärd som, till men för bolaget, gynnar kommun eller annan.

74 §.

Den i 13 § angivna rådgivande nämnden skall bestå av en av länsstyrelsen utsedd ledamot, tillika ordförande, en av landstinget vald ledamot och en ledamot som utses av länsnykterhetsnämnden. Finnes inom ett län mer än ett landsting eller finnes där stad som icke deltagar i landsting, utser varje landsting så ock stad som nu sagts en ledamot.

I Stockholm utser överståthållarämbetet nämndens ordförande samt stadsfullmäktige och stadens nykterhetsnämnd vardera en ledamot.

För varje ledamot utses på samma sätt en suppleant.

Ledamöter och suppleanter utses bland inom länet bosatta svenska män och kvinnor, som fyllt tjugutre år och i övrigt uppfyller de i 67 § stadgade behörighetsvillkor. Vad nu sagts utgör dock ej hinder för ledamot av nykterhetsnämnd att vara ledamot eller suppleant i rådgivande nämnd.

Ledamöter och suppleanter utses för fyra kalenderår. Avgår ledamot eller suppleant under den för honom bestämda tjänstgöringstiden, utses ersättare för den tid som skulle hava återstått för den avgångne.

Ledamot och suppleant i rådgivande nämnd äga av detaljhandelsbolaget åtnjuta ersättning enligt föreskrifter som meddelas av kontrollstyrelsen.

75 §.

Vad i 66 § 2 mom. samt 67—70 §§ sägs om partihandelsbolaget skall äga motsvarande tillämpning å detaljhandelsbolaget.

Restaurangbolaget och dess dotterbolag.

76 §.

Godkännande av restaurangbolaget lämnas för viss tid, högst fyra år. Ansökan om godkännande skall vara åtföljd av bolagsordningen och inkomma före ingången av året näst före det, då utskänkingen är avsedd att taga sin början.

Såsom restaurangbolag må godkännas endast sådant bolag, som genom bestämmelse i bolagsordningen eller på annat betryggande sätt berett staten övervägande inflytande å bolagets ledning och som förbundit sig att driva sin restaurangrörelse genom dotterbolag; och skall restaurangbolaget därutöver vid verksamhetens bedrivande vara underkastat den särskilda kontroll från statens sida, som Konungen prövar nödig.

77 §.

Aktieägare i restaurangbolaget kan vara endast svenska staten eller svensk medborgare, som därtill erhållit Konungens tillstånd. I de dotterbolag till restaurangbolaget, genom vilka restaurangrörelsen drives, må aktier ägas endast av, förutom moderbolaget, svensk medborgare, som därtill er-

hållit tillstånd av länsstyrelsen i det län där dotterbolagets styrelse har sitt säte.

Tillstånd att äga aktie må ej meddelas, med mindre den som söker sådant tillstånd avlämnat förbindelse till Konungen eller länsstyrelsen att på anmodan överlåta sin aktie mot erhållande av aktiens nominella belopp jämte vinstutdelning för tidigare år, i den mån sådan sådan innestår hos bolaget, ävensom ränta efter fem procent å aktiebeloppet från löpande årets början till dess betalning sker.

De i denna paragraf föreskrivna inskränkningarna i rätten att äga aktier i restaurangbolaget eller dess dotterbolag skola finnas angivna å aktiebrev.

78 §.

Av restaurangbolags årsvinst skall avsättning verkställas till reservfond enligt 71 § lagen om aktiebolag. Vad i 72 § nämnda lag föreskrives om avsättning av årsvinst skall däremot icke äga tillämpning å bolaget.

Efter Konungens medgivande må bolaget därutöver använda viss del av årsvinsten till avsättning till fonder, avskrivningar, överföring till pensionsstiftelse samt till inlösen av preferensaktier eller till avsättning för sådant ändamål.

Återstoden av årsvinsten skall, sedan utdelning till aktieägarna ägt rum, efter varje kalenderårs slut inom påföljande juni månads utgång insättas å statsverkets checkräkning i riksbanken för kontrollstyrelsens räkning.

Vad i första stycket stadgas skall äga tillämpning jämväl i fråga om dotterbolag till restaurangbolaget.

79 §.

De i 68, 70 och 73 §§ givna föreskrifterna skola äga motsvarande tillämpning å restaurangbolaget. Vad i 73 § stadgas skall även gälla restaurangbolagets dotterbolag.

Om behörighetsvillkor för ledamot i restaurangbolagets och dotterbolags styrelse stadgas i 40 § 1 mom.

7 KAP.

Ansvarsbestämmelser m. m.

80 §.

1 mom. Den som säljer rusdrycker utan att äga rätt därtill enligt denna förordning eller överskrider sådan rätt, straffes för olovlig försäljning med dagsböter. I ringa fall må från straff frias.

Är brottet grovt, vare straffet dagsböter, lägst trettio, eller fängelse i högst ett år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om försäljningen bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt eller skett till underårig eller till person beträffande vilken förordnats att rusdrycker ej må utminuterats till honom.

2 mom. Har den som gjort sig skyldig till olovlig försäljning av rusdrycker förut genom laga kraftvunnen dom fällts till ansvar för sådant brott eller för gärning som avses i 19 § 1 mom. eller 20 § 2 mom. förordningen angående tillverkning av brännvin eller i 22 § 1 mom. eller 23 § 1 mom. förordningen angående handel med skattefri sprit eller i 11 § 1 mom. första stycket eller 2 mom. första stycket förordningen angående vissa alkohol-

haltiga preparat m. m., dömes till straff som i 1 mom. andra stycket sägs, där ej med hänsyn till brottens beskaffenhet, den tid som förflutit mellan dem eller eljest särskilda skäl äro däremot.

3 mom. Straffas enligt 1 mom. någon som ej äger rätt till försäljning av rusdrycker, vare de å försäljningsstället med därtill hörande lägenheter befintliga eller eljest för försäljning avsedda rusdrycker tillika med kärl och emballage vari de förvaras underkastade beslag och förbrutna.

Hava rusdrycker av annat slag än som avses med utskänkningstillståndet utskänkts, skall i fråga om sådana drycker med kärl och emballage tillämpas vad nyss sagts.

4 mom. Straffas enligt 1 mom. någon som ej äger rätt till försäljning av rusdrycker, må länsnykterhetsnämnden förordna att under viss tid, högst ett år i sänder, rusdrycker ej må utminuterat till honom.

81 §.

Låter någon för honom utfärdad handling som i 17 § avses användas för inköp av rusdrycker åt den som ej fyllt 21 år eller åt den beträffande vilken förordnats att rusdrycker ej må utminuterat till honom,

eller bryter någon mot föreskriften i 20 § första stycket, dömes, där ej gärningen är belagd med straff i strafflagen, till dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

82 §.

Har den som äger rätt att utfärda recept å rusdrycker genom missbruk av denna rätt tillhandagått annan med anskaffande av sådana drycker, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

83 §.

Bryter någon mot 46 § 1 mom., 48 § eller 59 § eller bryter gäst å utskänkningsställe mot 54 § eller 55 §, straffes med böter, högst etthundra kronor.

84 §.

Förbryter sig någon mot stadgandet i 5 § 2 mom. eller bryter någon som ej handhar försäljning enligt denna förordning mot 20 § andra stycket, straffes med dagsböter.

85 §.

Bryter den som handhar tillåten försäljning av rusdrycker eller någon hos honom anställd i andra fall än förut i detta kapitel sägs mot vad i denna förordning är stadgat eller mot föreskrift som meddelats med stöd av förordningen, straffes med dagsböter.

86 §.

1 mom. Rusdrycker som till riket införas av annan än den vilken enligt 12 § är berättigad till införsel av sådana drycker må, därest varan i behörig ordning anmälts till tullklarering, åter utföras i enlighet med de föreskrifter generaltullstyrelsen äger meddela. Sker ej återutförsel inom fyra månader efter det varan enligt vad i tullstadgan sägs skall anses hava mottagits av tullanstalt, tillfaller varan kronan, och skall för dess räkning med varan förfaras på sätt i 90 § 2 mom. är stadgat.

2 mom. Är införsel av rusdrycker belagd med straff enligt gällande be-

stämmelser om ansvar för olovlig varuinförsel, skola de i sådant avseende meddelade föreskrifter lända till efterrättelse. I fråga om försäljning av olovligt införda rusdrycker skall gälla vad i 90 § 2 mom. sägs.

3 mom. Den som mot stadgandet i 12 § 4 mom. från fartyg eller luftfartyg bortför rusdrycker, vilka förtullats såsom överskottsproviant, straffes med dagsböter, och vare dryckerna tillika med kärl och emballage underkastade beslag och förbrutna.

4 mom. Den som mot stadgandet i 12 § 4 mom. disponerar å provianteringsfrilager upplagda rusdrycker annorledes än till fartygs eller luftfartygs proviantering eller utrustning i föreskriven ordning, straffes med dagsböter.

5 mom. Erfordras i särskilt fall föreskrifter angående behandlingen av till riket inkomna rusdrycker, äger Konungen efter anmälan av generaltullstyrelsen förordna huru med varan skall förfaras.

87 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna förordning inhämtats vid granskning av räkenskaper och verifikationer, så ock vad som eljest vid tillsyn å utskänkning inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, där ej gärningen är belagd med straff i strafflagen.

Brott som nu sagts må, där det ej innefattar ämbetsbrott, av åklagare åtalas endast efter angivelse av målsägande.

88 §.

Där någon under tid då han är ställd under åtal för brott mot denna förordning fortsätter sitt brottsliga förfarande, skall såsom särskilt brott anses vad han före varje åtal förbrutit. För brotten gemensamt ådömt fängelsestraff må ej överstiga två år.

89 §.

1 mom. Hava flera medverkat till gärning, som i 80 och 81 §§ sägs, gäller vad i 3 kap. 4 och 5 §§ strafflagen är stadgat. Den till vilken rusdrycker försålt eller eljest anskaffats vare dock ej förfallen till ansvar för annan medverkan än anstiftan.

2 mom. Husbonde ansvarar för brott som vid detaljhandel begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore brottet begånget av honom själv, såframt ej omständigheterna göra sannolikt, att brottet skett utan hans vetskap och vilja.

90 §.

1 mom. Rättighet att verkställa beslag tillkommer tulltjänsteman i fall som i 86 § sägs. I övrigt gäller angående beslag vad därom finnes särskilt stadgat.

2 mom. Rusdrycker som enligt denna förordning eller annan författning förklarats förbrutna skola, därest de äro i försäljningsdugligt skick, hembjudas till detaljhandelsbolaget eller partihandelsbolaget. Kunna förbrutna drycker på grund av sin beskaffenhet ej tillhandahållas allmänheten, skola de hembjudas till partihandelsbolaget. Bolag till vilket rusdrycker sålunda hembjudits vare skyldigt att till skäligt pris inköpa den hembjudna varan. Är värdet så ringa, att det ej kan anses motsvara forslingskostnaderna, skall varan bevisligen förstöras.

Samma lag vare där rusdrycker som ej förklaras förbrutna skola försälas på grund av bestämmelser i tullstadgan eller andra författningar.

Med den erlagda köpesumman för rusdrycker som försälas på grund av stadgandet i 86 § 1 mom. eller bestämmelser i tullstadgan skall i tillämpliga delar förfaras på sätt i tullstadgan föreskrives beträffande köpesumman för gods som enligt samma stadga blivit genom tullverkets försorg försälat å auktion; och skall, därest enligt tullstadgan viss tid skall räknas från auktionsdagen, tiden i stället räknas från den dag, då betalning kommit tullverket tillhanda.

3 mom. Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

Övergångsbestämmelser.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 oktober 1955 i den mån annat ej följer av vad nedan stadgas.

2. Genom förordningen upphävas förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker samt

förordningen den 1 juni 1923 (nr 141) angående förbud mot införsel till och försäljning inom riket av exportöl;

dock att de upphävda förordningarna alltjämt skola äga tillämpning beträffande förhållanden som hänföra sig till tiden före den 1 oktober 1955.

3. Där i lag eller författning förekommer hänvisning till stadgande, som ersatts genom bestämmelse i nya förordningen, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

4. Utan hinder av bestämmelsen i 14 § andra stycket må utminuteringsställe bibehållas å ort, där sådant ställe var inrättat vid förordningens ikraftträdande.

5. Med utgången av september 1955 upphöra alla rättigheter till detaljhandel som grunda sig på förordningen den 18 juni 1937.

I fråga om anmälan eller ansökan, som avser tillstånd, medgivande eller godkännande enligt nya förordningen, skola bestämmelserna i förordningen äga tillämpning även före den 1 oktober 1955.

Ansökan om godkännande av detaljhandelsbolag för tiden från och med nämnda dag skall vara åtföljd av bolagsordningen och inkomma före den 1 oktober 1954.

Detaljhandelsbolaget skall utse eller förordna distriktschefer före den 1 december 1954.

Ledamot och suppleant av rådgivande nämnd utses enligt 74 § första gången för tiden den 1 januari 1955—den 31 december 1958.

Beslut och avtal enligt förordningen må meddelas och slutas även före den 1 oktober 1955, dock med verkan tidigast från och med denna dag.

6. Första oktroyperioden efter denna förordnings ikraftträdande skall endast omfatta tiden till och med den 30 september 1957.

7. Kontrollstyrelsen må i mån av behov och i samråd med detaljhandelsbolaget meddela närmare anvisningar angående nedläggande av rörelsen å systembolag och rörelsens övertagande av detaljhandelsbolaget.

8. Tillstånd för partihandelsbolag och godkännande av restaurangbolag, som meddelats enligt förordningen den 18 juni 1937, skola äga giltighet under den tid tillståndet eller godkännandet avser.

9. Bestämmelsen i 69 § skall äga tillämpning även före den 1 oktober 1955, såvitt avser reklam och därmed jämförlig verksamhet under tiden efter den 1 september 1955.

F ö r s l a g
till
ölförsäljningsförordning.

Härigenom förordnas som följer.

1 KAP.

Inledande bestämmelser.

1 §.

Vad som är att hänföra till *öl* anges i förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

2 §.

Till *partihandel* hänföres i denna förordning försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse samt försäljning för export. Med *detaljhandel* förstås all annan försäljning.

Detaljhandel sker genom

1) *utminutering*, som innefattar *avhämtningsförsäljning* och *kringföringsförsäljning*; samt

2) *utskänkning*, varmed förstås försäljning till förtäring på stället.

3 §.

Tillverkare kallas i denna förordning den som enligt förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker äger tillverka öl i svenskt bryggeri.

4 §.

1 *mom.* All försäljning av öl vartill rätt ej föreligger enligt denna förordning är förbjuden.

Hembryggt öl må icke säljas.

2 *mom.* Under *försäljning* inbegripes allt tillhandahållande som sker mot ersättning.

Som försäljning skall dock icke anses, att arbetsgivare på grund av tjänsteavtal utan särskild gottgörelse tillhandahåller anställd öl.

5 §.

All försäljning av öl skall ordnas och handhasas så att ordning och nykterhet icke äventyras.

2 KAP.

Om partihandel och import.

6 §.

Utän särskilt tillstånd eller anmälan äga tillverkare, de i rusdrycksförsäljningsförordningen omnämnda partihandels- och detaljhandelsbolagen, så ock den som erhållit tillstånd till utminutering av öl, bedriva partihandel därmed. Nederlag, varifrån endast partihandel skall utövas, må dock

icke inrättas utan att anmälan därom gjorts till länsstyrelsen, som utfärdar anmälningsbevis.

Den som yrkesmässigt till riket inför utländskt öl må efter anmälan som i första stycket sägs idka partihandel med sådant öl och inrätta nederlag för sålunda avsedd handel.

Konungen må, om så finnes påkallat, förordna att öl icke må införas till riket annat än i den ordning som i rusdrycksförsäljningsförordningen är föreskriven beträffande införsel av rusdrycker.

7 §.

Öl som införas till riket må icke utlämnas från tullverket, med mindre varan antingen då den inkommer hit eller ock därefter genom varuhavarens försorg under tillsyn av tullpersonal försetts med etikett, innehållande uppgift om namnet på det bryggeri där tillverkningen skett samt sifferbeteckning (II) för varans klass.

Sådan etikett må ej innehålla benämning, som är ägnad att giva malt-drycken sken av att vara av annan klass än den till vilken den är hänförlig.

Generaltullstyrelsen äger för särskilda fall medgiva undantag från bestämmelserna i denna paragraf.

3 KAP.

Om detaljhandel.

Allmänna bestämmelser.

8 §.

För rätt till detaljhandel med öl erfordras tillstånd av länsstyrelsen, där ej nedan annorlunda stadgas.

9 §.

1 mom. Tillstånd till detaljhandel med öl må meddelas endast den som gjort sig känd för ordentlighet och finnes med hänsyn till personliga egenskaper i övrigt och andra förhållanden lämpligen böra utöva rörelsen.

Detaljhandel må ej utövas av den som är omyndig eller i konkurstillstånd, ej heller av befattningshavare som kan komma att delta i beslut angående tillverkning eller försäljning av malt-drycker eller att utöva tillsyn däröver.

2 mom. Tillstånd för annan än enskild person att bedriva detaljhandel med öl må meddelas endast där för rörelsen utsetts en föreståndare, som godkänts av länsstyrelsen. Vid förfall för föreståndaren må i dennes ställe rörelsen förestås av en sålunda godkänd ersättare. Föreståndare och ersättare skola uppfylla i 1 mom. föreskrivna villkor.

10 §.

Ej må detaljhandel med öl utövas inom läger, kasernområde eller annat uteslutande för krigsmaktens behov upplåtet område i andra fall än som avses i 24 och 25 §§. Dock må länsstyrelsen för enstaka tillfälle meddela tillstånd till detaljhandel inom sådant område, när särskilda skäl därtill äro.

Avhämtningsförsäljning.

11 §.

Utän särskilt tillstånd eller anmälan må det i rusdrycksförsäljningsförordningen omnämnda detaljhandelsbolaget bedriva avhämtningsförsäljning av öl från utminuteringsställe för rusdrycker.

12 §.

Avhämningsförsäljning, för vilken tillstånd erfordras, skall bedrivas från tillverkningsställe eller annat fast försäljningsställe. Sält öl må försändas till köpare.

13 §.

Tillstånd till avhämningsförsäljning skall meddelas att gälla tills vidare, där ej fråga är om försäljning vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod.

14 §.

Ansökan om tillstånd till avhämningsförsäljning skall innehålla uppgift om försäljningsställe. Sökandens samt, i förekommande fall, föreståndares och ersättares behörighet skall styrkas, där den icke är för länsstyrelsen känd.

Över ansökningen skola yttranden inhämtas från länsnykterhetsnämnden samt polismyndigheten och fullmäktige i den kommun där försäljningen är avsedd att bedrivas. Fullmäktige skola höra kommunens nykterhetsnämnd.

Avser ansökan försäljning vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod, erfordras dock endast att polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd erhålla tillfälle att yttra sig.

15 §.

Hava kommunens fullmäktige föreslagit den inskränkningen i fråga om rörelsens bedrivande, att tillståndsinnehavares eller föreståndares ekonomiska fördel göres oberoende av myckenheten sält öl, och finnas därvid föreslagna grunder för försäljningens ordnande i övrigt lämpliga, skall detta villkor fastställas av länsstyrelsen.

16 §.

Angående tillstånd till avhämningsförsäljning skall bevis utfärdas, angivande försäljningsställes belägenhet samt, i förekommande fall, tillståndstiden och villkor enligt 15 §.

17 §.

Särskilt tillstånd att sälja öl endast i samband med proviantering av fartyg och luftfartyg må meddelas skeppshandlare.

I här avsett fall skall angående ansökan och dess behandling i tillämpliga delar gälla vad i 14 § första och tredje styckena samt 16 § stadgas. Bestämelsen i 13 § skall ock äga tillämpning på sådant tillstånd.

Kringföringsförsäljning.

18 §.

Tillstånd till kringföringsförsäljning må meddelas

- a) tillverkare, för försäljning från tillverkningsställe;
- b) annan än tillverkare, för försäljning från fast försäljningsställe, i den mån så finnes skäligt och lämpligt; samt
- c) under samma förutsättning, tillverkare eller annan, för försäljning från särskilt inrättat nederlag.

Tillstånd meddelas av länsstyrelsen i det län, där försäljningen är avsedd att bedrivas.

19 §.

Vid varje nederlag skall finnas en av länsstyrelsen godkänd föreståndare. I fråga om sådan föreståndare skall gälla vad i 9 § 2 mom. stadgas.

20 §.

Tillstånd till kringföringsförsäljning skall avse en för sådana tillstånd gemensam period om fyra år, *oktrojperiod*, räknat från och med den 1 oktober.

Om skäl därtill äro, må tillstånd meddelas även för del av oktrojperiod.

21 §.

Ansökan om tillstånd till kringföringsförsäljning skall innehålla uppgift om tillverkningsställe eller fast försäljningsställe samt, i förekommande fall, om antalet nederlag och deras belägenhet ävensom om föreståndare och ersättare enligt 9 § 2 mom. och 19 §. Sökandens samt föreståndares och ersättares behörighet skall styrkas, där den icke är för länsstyrelsen känd.

Ansökan som avser försäljning från oktrojperiodens början bör vara länsstyrelsen till handa före utgången av året innan perioden börjar.

Länsstyrelsen beslutar i ärendet efter den utredning som finnes erforderlig.

22 §.

Tillstånd till kringföringsförsäljning innefattar skyldighet för tillståndsinnehavaren att vid försäljningen jämte öl tillhandahålla alkoholfria och därmed jämförliga drycker i tillfredsställande urval och omfattning.

Konungen äger, i den mån så finnes påkallat, meddela föreskrifter i syfte att förhindra att ersättning till den som kringför varorna utgår i förhållande till myckenheten sålt öl.

Har genom laga kraftvunnet förhandsbesked förklarats att bestämmelserna i arbetsavtal om ersättning till utkörare av öl står i överensstämmelse med föreskrifter som meddelats med stöd av andra stycket, skall den som vid försäljningen tillämpar nämnda avtalsbestämmelser anses uppfylla vad sålunda föreskrivits. Det ankommer på kontrollstyrelsen att efter framställning meddela sådant förhandsbesked.

23 §.

Angående tillstånd till kringföringsförsäljning skall bevis utfärdas, angivande tillståndstiden, tillverkningsställes eller fast försäljningsställes belägenhet samt antalet nederlag och deras belägenhet.

Utskänkning.

24 §.

Utan tillstånd eller anmälan enligt denna förordning må öl utskänkas i fall, då rätt föreligger att utskänka rusdrycker.

Öl må ock utan tillstånd eller anmälan utskänkas vid slutet bord

a) till inackorderade gäster vid matserveringsrörelse i hem (*utskänkning vid heminackordering*);

b) till medlemmar av personalkår eller personalsammanslutning vid inackordering, som kåren eller sammanslutningen anordnar för medlemmarna i särskild matsal (*utskänkning vid kårhushåll*); samt

c) till dem som bo i bostadshus med gemensam matsal vid servering i matsalen (*utskänkning i kollektivhusmatsal*).

Rätt till utskänkning som avses i andra stycket b) eller c) tillkommer den som förestår matsalen.

Konungen äger meddela bestämmelser om i vilken utsträckning och under vilka villkor militär mäss må hänföras till kårhushåll.

25 §.

I matsal eller därmed jämförlig lokal, som är avsedd för de anställda vid institution eller företag, må den som där bedriver matserveringsrörelse, efter anmälan och prövning i den ordning nedan sägs, utskänka öl vid slutet bord till de anställda (*utskänkning i personalmatsal*). Till personalmatsal hänföres även, i den utsträckning Konungen förordnar, annan för fast anställd personal inrättad militär mäss än i 24 § avses.

Anmälan göres hos länsstyrelsen och må gälla en tid av högst fyra år. Vid anmälan skall fogas förklaring från institutionens eller företagets ledning eller vederbörande befälhavare, att erinran icke göres mot utskänkningen. Finner länsstyrelsen rörelsen vara av beskaffenhet, som i första stycket sägs, och föreligger ej sådant förhållande, varom i 49 § första stycket förmäles, skall länsstyrelsen utfärda anmälningsbevis med angivande av den tid anmälan skall gälla.

26 §.

Utskänkning av öl, för vilken tillstånd erfordras, benämnes *årsutskänkning*, om den är avsedd att bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod, och *tillfällig utskänkning*, om den skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod.

27 §.

Tillstånd till årsutskänkning skall meddelas för en tid av fyra år eller den kortare tid ansökan avser.

28 §.

Ansökan om tillstånd till utskänkning skall innehålla uppgift om utskänkingsställe samt den tid varunder utskänkningen är avsedd att bedrivas. Sökandens samt, i förekommande fall, föreståndares och ersättares behörighet skall styrkas, där den icke är för länsstyrelsen känd.

Ansökan om tillstånd till årsutskänkning bör vara länsstyrelsen till handa sex månader före den avsedda utskänkningens början.

29 §.

Över ansökan om tillstånd till årsutskänkning skola, utom i fall som i 33 § avses, yttranden inhämtas från länsnykterhetsnämnden samt polismyndigheten och fullmäktige i den kommun, där utskänkningen är avsedd att bedrivas. Fullmäktige skola höra kommunens nykterhetsnämnd.

Fullmäktige må begränsa sitt yttrande till att avse antalet utskänkingsställen.

Över ansökan om tillstånd till tillfällig utskänkning skola, utom i fall som i 31 och 33 §§ avses, polismyndigheten och nykterhetsnämnden erhålla tillfälle att yttra sig.

30 §.

Till årsutskänkning, som avstyrkts av kommunens fullmäktige, må tillstånd ej meddelas.

Hava fullmäktige föreslagit visst antal utskänkingsställen för årsutskänkning, må länsstyrelsen ej överskrida nämnda antal.

31 §.

Tillstånd till utskänkning vid enstaka tillfälle till slutet sällskap må meddelas av polismyndigheten i den kommun där utskänkningen är avsedd att bedrivas.

32 §.

Finnes det vara ur allmän synpunkt påkallat att å någon för turistväsendet i riket betydelsefull ort årsutskänkning äger rum på hotell eller pensionat, må länsstyrelsen, utan hinder av vad i 30 § sägs, meddela sökanden tillstånd till utskänkningen (*turistutskänkning*).

33 §.

Tillstånd till utskänkning på passagerarfartyg eller järnvägståg eller på luftfartyg, som i linjefart befordrar passagerare, (*trafikutskänkning*) meddelas, efter den utredning som finnes erforderlig, av länsstyrelsen i det län där fartygets rederi, järnvägens styrelse eller luftfartsföretaget har sitt säte.

34 §.

När det finnes påkallat av särskilda förhållanden, äger länsstyrelsen i samband med utskänkningstillståndet meddela föreskrifter rörande utskänkningen, i den mån de icke

- a) strida mot det i 5 § angivna syftet eller eljest mot bestämmelserna i denna förordning eller annan allmän författning;
- b) röra måltidstvång eller kvantitetsbegränsning;
- c) innebära senare tidpunkt för utskänkningens början än i 41 § 1 mom. sägs; eller
- d) innefatta förbud mot utskänkning till viss person eller viss kategori av personer.

35 §.

Angående tillstånd till utskänkning skall utfärdas bevis, angivande tillståndstiden, utskänkingsstället och, i förekommande fall, föreskrifter enligt 34 §.

Överförande av försäljningstillstånd på annan.

36 §.

1 mom. Har den som erhållit tillstånd till detaljhandel med öl avlidit, försatts i konkurs eller förklarats omyndig och vill dödsboet, konkursboet eller förmyndaren fortsätta rörelsen, skall inom två månader från dödsfallet, första borgenärssammanträdet eller omyndighetsförklaringen hos länsstyrelsen göras anmälan därom med uppgift om föreståndare för rörelsen. Föreståndare skall uppfylla i 9 § 1 mom. föreskrivna villkor.

Godkännes föreståndaren av länsstyrelsen, må rörelsen, såvida icke länsstyrelsen finner skäl bestämma kortare tid, fortsättas, om tillståndet avser bestämd tid, intill utgången av samma tid och, om tillståndet gäller tills vidare, under en tid av två år från godkännandet. Vid förfall för föreståndaren må i dennes ställe rörelsen förestås av en sålunda godkänd ersättare.

Godkännes icke föreståndaren, skall länsstyrelsen lämna sökanden tillfälle att inom viss tid anmäla annan föreståndare.

Göres ej anmälan som ovan i detta mom. sägs inom föreskriven tid eller godkännes icke heller den senast anmälde föreståndaren, anses tillståndet hava upphört att gälla den dag då anmälningstiden utgick eller beslutet angående föreståndaren vunnit laga kraft.

2 mom. Har den som erhållit tillstånd till detaljhandel med öl sedermera tillträtt sådan befattning som avses i 9 § 1 mom., skall vad ovan i 1 mom. stadgas äga motsvarande tillämpning.

37 §.

Har tillståndsinnehavaren avlidit eller upphört att vara behörig att utöva detaljhandel eller föreligga eljest skäl därtill, må tillståndet överföras på annan efter medgivande av länsstyrelsen.

Över ansökan om överförande skola de som blivit hörda över tillståndsansökningen erhålla tillfälle att yttra sig.

Länsstyrelsen skall pröva ansökningen med avseende på skälen för överförandet, behörigheten och lämpligheten hos den, till vilken överförandet ifrågasättes, samt omständigheterna i övrigt.

4 KAP.

Ordningsföreskrifter.*Försäljningsställen.*

38 §.

1 mom. Försäljningsställe skall vara så beläget att tillsyn däröver ej försvåras.

Angående beskaffenheten av utskänkingsställe äger Konungen utfärda de bestämmelser som kunna erfordras utöver vad i livsmedelsstadgan föreskrives om serveringslokal.

Vad i detta moment stadgas skall icke gälla utskänkning vid heminackordering eller kårhushåll, i kollektivhusmatsal eller personalmatsal.

2 mom. Vid utskänkning skola alkoholfria drycker finnas att tillgå i tillfredsställande urval.

3 mom. På försäljningsställe skola denna förordning och avskrift av gällande tillstånds- eller anmälningsbevis finnas tillgängliga.

39 §.

Ombyte av försäljningsställe, där detaljhandel med öl bedrivs efter tillstånd, må ske efter medgivande av länsstyrelsen. Över ansökan om sådant medgivande skola de som blivit hörda över tillståndsansökningen erhålla tillfälle att yttra sig.

Försäljningstider.

40 §.

Om de tider då öl må utminuterats gäller vad i butiksstängningslagen är stadgat. Under sön- eller helgdag må dock kringföringsförsäljning icke bedrivas.

41 §.

1 mom. Utskänkning av öl må ej börja före klockan 9, där ej annat följer av vad nedan i 2 mom. stadgas.

Utskänkningen skall avslutas senast klockan 22, där ej tidigare tidpunkt föreskrivits enligt 34 eller 49 § eller senare tidpunkt medgivits enligt 2 eller 3 mom. eller är tillåten på grund av bestämmelsen i 4 mom.

2 mom. Föreligger stadigvarande behov av längre utskänkningstid än i 1 mom. sägs, äger länsstyrelsen i samband med utskänkningstillståndets meddelande eller ock senare lämna medgivande därtill. Över ansökan som göres under tillståndstiden skola yttranden inhämtas från länsnykterhetsnämnden, polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd.

3 mom. Yppas för särskilt tillfälle behov av utskänkning efter den eljest gällande tiden, må polismyndigheten, enligt de grunder länsstyrelsen kan hava fastställt, lämna medgivande därtill.

4 mom. Då utskänkning av öl bedrivs i samband med utskänkning av rusdrycker, må, utan hinder av vad förut i denna paragraf är stadgat, öl utskänkas under den för rusdrycksutskänkningen gällande tiden.

5 mom. Under tid, då utskänkning ej är medgiven, vare det förbjudet att låta öl förtäras på utskänkingsställe.

6 mom. Vad i denna paragraf stadgas skall ej äga tillämpning å trafikutskänkning eller utskänkning vid heminackordering eller kårhushåll, i kollektivhusmatsal eller personalmatsal.

42 §.

På passagerarfartyg må öl utskänkas endast till besättning och passagerare. På luftfartyg må öl utskänkas endast under färd.

Övriga ordningsföreskrifter.

43 §.

Öl må ej utskänkas till den som kan antagas ej hava fyllt sexton år.

Öl må icke utlämnas till den som är synbarligen berörd av alkoholhaltiga drycker eller annat berusningsmedel; och må sådan person icke tillåtas uppehålla sig på försäljningsställe. Öl må ej heller utlämnas, då särskild anledning till misstanke föreligger, att varan är avsedd att användas i berusningsyfte eller till olovlig försäljning.

Vid partihandel med öl är säljaren skyldig förvissa sig om att köparen äger rätt att återförsälja varan.

44 §.

Återförsäljare må icke på försäljningsställe förvara öl i andra kärl än dem i vilka drycken levererats av tillverkaren. Ej heller må öl, som är avsett för försäljning, av återförsäljaren förändras.

Hembryggd maltdryck må icke förvaras på försäljningsställe.

45 §.

I lokal, där öl må utskänkas efter tillstånd eller anmälan enligt denna förordning, vare del förbjudet att förtära eller låta någon förtära rusdrycker eller ersättningsmedel därför. Ej heller må rusdrycker eller sådana ersättningsmedel förvaras i lokalen eller eljest på sådant sätt, att gästerna äga tillgång till dem.

Länsstyrelsen äger för personalfest i slutet sällskap medgiva undantag från bestämmelserna i första stycket i fråga om personalmatsal som i 25 § sägs. Vid ansökan härom skall fogas förklaring från institutionens eller företagets ledning eller vederbörande befälhavare att erinran icke göres mot ansökningen.

46 §.

Vid avhämtningsförsäljning må, utom i fall som i 4 § 2 mom. andra stycket sägs, öl icke utlämnas till förtäring på försäljningsstället eller på annat därintill beläget område varöver rättighetsinnehavaren äger förfoga.

47 §.

För visst tillfälle, då så anses erforderligt för ordningens upprätthållande, må länsstyrelsen så ock polismyndigheten förbjuda detaljhandel med öl eller föreskriva inskränkningar däri.

Då så prövas nödigt under krig eller vid omedelbar krigsfara eller då arbetslöshet eller nöd i större omfattning råder, må Konungen eller, efter Konungens förordnande, länsstyrelsen förbjuda detaljhandel med öl eller föreskriva inskränkningar däri.

5 KAP.

Om tillsyn och besvär m. m.

48 §.

1 mom. Det åligger kontrollstyrelsen, länsstyrelse, länsnykterhetsnämnd, polismyndighet och kommunal nykterhetsnämnd att övervaka att bestämmelserna i denna förordning och med stöd därav meddelade föreskrifter iakttagas.

2 mom. Den som har att taga befattning med övervakning som i 1 mom. sägs är berättigad att erhålla tillträde till tillverknings- eller försäljningsställe med tillhörande lokaler samt att taga del av handelsböcker med tillhörande verifikationer ävensom, i fall då kringföringsförsäljning idkas, för försäljningspersonal gällande arbetsavtal. Nyssnämnda handelsböcker skola vara så anordnade att därav tydligt framgår de olika belopp som utgått i ersättning för kringföring.

3 mom. Länsstyrelsen skall, om annan i 1 mom. avsedd myndighet finner anledning till anmärkning, snarast möjligt erhålla del därav.

49 §.

Iakttagas icke bestämmelserna i denna förordning eller med stöd därav meddelade föreskrifter, eller missbrukas vid avhämtningsförsäljning rätt enligt 12 § att försända varan, eller uppfyller utskänkingsrörelse icke de särskilda krav som med hänsyn till ordning, nykterhet och trevnad böra uppställas på sådan rörelse, skall länsstyrelsen alltefter omständigheterna

- a) tillhålla rättighetsinnehavaren att vidtaga rättelse;
- b) förbjuda försäljningen eller återkalla tillståndet; eller
- c) om så finnes lämpligt med hänsyn till särskilda förhållanden, meddela föreskrifter som i 34 § sägs eller inskränka eller upphäva försändningsrätt enligt 12 §.

Ändå att fall som i första stycket sägs icke föreligger, må tillstånd till avhämtningsförsäljning, när skäl därtill äro, återkallas, dock med verkan tidigast ett år från dagen för beslutet.

50 §.

1 mom. Avskrift av beslut, som länsstyrelse enligt denna förordning meddelat rörande annat än trafikutskänkning, skall tillställas polismyndigheten och kommunens nykterhetsnämnd samt, såvitt angår kringföringsförsäljning, kontrollstyrelsen.

Har polismyndighet meddelat beslut enligt denna förordning, skall länsstyrelsen och kommunens nykterhetsnämnd underrättas.

2 mom. Över beslut rörande handel med öl skall länsstyrelsen föra anteckningar enligt de närmare anvisningar kontrollstyrelsen meddelar.

51 §.

Länsstyrelses beslut i ärende angående tillstånd till försäljning av öl skall, där fråga ej är om trafikutskänkning eller om detaljhandel vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod, kungöras i den eller de tidningar

inom orten där allmänna påbud för kommunen vanligen meddelas. Tiden för anförande av besvär över sådant beslut skall räknas från dagen för första kungörandet, vilken dag skall angivas i kungörelsen.

52 §.

1 mom. Besvär över beslut, som enligt denna förordning meddelats av länsstyrelse, må föras hos Konungen i finansdepartementet i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut.

2 mom. Beslut som länsstyrelse eller polismyndighet meddelat enligt denna förordning ländes omedelbart till efterrättelse, där ej annorlunda är föreskrivet eller särskilt förordnas.

53 §.

Fullmäktige må uppdraga åt kommunalt organ eller åt särskilt utsedda personer att i fullmäktiges ställe avgiva yttranden enligt denna förordning. I Stockholm äger nykterhetsnämnden motsvarande befogenhet.

6 KAP.

Ansvarsbestämmelser.

54 §.

1 mom. Den som säljer öl utan att äga rätt därtill enligt denna förordning eller överskrider sådan rätt, straffes för olovlig försäljning med dagsböter. I ringa fall må från straff frias.

Har den som gjort sig skyldig till olovlig försäljning av öl förut genom laga kraftvunnen dom fällts till ansvar för sådan förseelse, eller bedriver den som icke äger rätt till försäljning av öl sådan försäljning i större omfattning eller yrkesmässigt, må till fängelse i högst sex månader dömas.

2 mom. Straffas enligt 1 mom. någon som ej äger rätt till försäljning av öl, vare de på försäljningsstället med därtill hörande lägenheter befintliga eller eljest för försäljning avsedda förråd av öl tillika med kärl och emballage vari de förvaras underkastade beslag och förbrutna.

55 §.

Låter utskänkningsinnehavare eller någon hos honom anställd rusdrycker eller ersättningsmedel därför förtäras eller förvaras i strid mot det i 45 § första stycket stadgade förbudet, straffes med dagsböter.

56 §.

Bryter någon i annat fall än i 54 eller 55 § sägs mot vad i denna förordning är stadgat eller mot föreskrift som meddelats med stöd av förordningen, straffes med böter, högst trehundra kronor.

57 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna förordning inhämtats vid granskning av handelsböcker med tillhörande verifikationer, så ock vad som eljest vid tillsyn å försäljning av öl inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, där ej gärningen är belagd med straff i strafflagen.

Brott som nu sagts må, där det ej innefattar ämbetsbrott, av åklagare åtalas endast efter angivelse av målsägande.

58 §.

Där någon under tid då han är ställd under åtal för förseelse mot denna förordning fortsätter sitt brottsliga förfarande, skall såsom särskild förseelse anses vad han före varje åtal förbrutit. Gemensamt fängelsestraff för förseelserna må ej överstiga ett år.

59 §.

Husbonde ansvarar för förseelse som i samband med försäljning av öl begås av hans husfolk eller i hans arbete antagen person, liksom vore förseelsen begången av honom själv, såframt ej omständigheterna göra sannolikt, att förseelsen skett utan hans vetskap och vilja. Vad nu sagts om husbonde skall, där föreståndare enligt förordningen finnes, i stället gälla denne, såvitt angår förseelse av anställd inom den del av rörelsen över vilken föreståndaren har att utöva tillsyn.

60 §.

1 mom. Öl som tagits i beslag må av den myndighet som förordnat om beslaget genast säljas till tillverkare.

I övrigt gäller angående beslag vad därom finnes särskilt stadgat.

2 mom. Värdet av förverkad egendom tillfaller kronan.

61 §.

Har domstol avgjort mål mot någon som bedriver yrkesmässig försäljning av öl eller mot någon hos sådan försäljare anställd angående förseelse som avses i detta kapitel, åligger det domstolen att inom fjorton dagar från domens avkunnande översända avskrift av domen till länsstyrelsen.

Övergångsbestämmelser.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 oktober 1955 i den mån annat ej följer av vad nedan stadgas.

2. Genom förordningen upphävas

förordningen den 11 juli 1919 (nr 406) angående försäljning av pilsnerdricka; samt

kungörelsen den 30 juni 1947 (nr 396) med vissa föreskrifter angående kvittens- och försäljningsböcker, som avses i 17 § förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka;

dock att de upphävda författningarna alltjämt skola äga tillämpning beträffande förhållanden som hänföra sig till tiden före den 1 oktober 1955.

3. Där i lag eller författning förekommer hänvisning till stadgande, som ersatts genom bestämmelse i nya förordningen, skall den bestämmelsen i stället tillämpas.

4. Med utgången av september 1955 upphöra samtliga försäljningsrättigheter som grunda sig på förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka.

Dock skall rätt till avhämtningsförsäljning, vartill särskilt tillstånd meddelats, äga fortsatt giltighet, där ej länsstyrelsen annorlunda förordnar. Tillstånd, som i enlighet härmed erhåller giltighet efter ikraftträdandet av nya förordningen, skall anses lämnat med stöd av denna.

5. I fråga om ansökan, som avser tillstånd, medgivande eller godkännande enligt nya förordningen, samt anmälan enligt 6 eller 25 § skola bestämmelserna i förordningen äga tillämpning även före den 1 oktober 1955.

Beslut enligt förordningen må meddelas även före sistnämnda dag, dock med verkan tidigast från och med denna dag.

Förslag

till

**förordning om ändring i förordningen den 8 maj 1925 (nr 119)
angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed
jämförliga drycker.**

Härigenom förordnas att 1 §, 3 §, 4 § 1 mom., 5 § 1 och 2 mom., 9 §, 11—13 §§, 17 § 3 mom. samt 20 § förordningen den 8 maj 1925 angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker¹ skola erhålla följande ändrade lydelse.

(Nuvarande lydelse:)

1 §.

Denna förordning avser
dels *alla drycker, som äro tillagade av annat än malt och som antingen äro helt fria från alkohol eller icke innehålla mer än 2¹/₄ volymprocent alkohol,*

dels *varje maltdryck, som enligt förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker är att hänföra till första klassen eller som från bryggeri utlämnas eller utlämnats på kärl, stämplat med beteckning för maltdryck av denna klass.*

Drycker, som — — — — — alkoholfria drycker.

3 §.

Utminuterung av alkoholfria drycker vare tillåten under samma villkor, som för idkande av handel i allmänhet äro gällande; dock skall angående rätt till utminuterung inom område, varom förmåles i 5 § 2 mom., gälla vad där stadgas om rätt till utskänkning inom sådant område.

4 §.

1. *Med rättighet att i viss lokal eller å viss plats utskänka rusdrycker eller pilsnerdricka följer rätt att i samma lokal eller å samma plats utskänka alkoholfria drycker.*

Vid allmän — — — — — eller tillställningen.

(Föreslagen lydelse:)

1 §.

Denna förordning avser
dels *varje till maltdryck icke hänförlig, tillagad dryck, som antingen är helt fri från alkohol eller icke innehåller mer än 2¹/₄ volymprocent alkohol,*

dels *ock lättöl.*

Vad som är att hänföra till lättöl angives i förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

3 §.

Utminuterung av alkoholfria drycker vare tillåten under samma villkor, som för idkande av handel i allmänhet äro gällande; dock skall angående rätt till utminuterung inom område, varom förmåles i 5 § 2 mom. *första punkten*, gälla vad där stadgas om rätt till utskänkning inom sådant område.

4 §.

1. *Utan tillstånd eller anmälan enligt denna förordning må alkoholfria drycker utskänkas i fall, då rätt föreligger att utskänka rusdrycker eller öl.*

¹ Senaste lydelse av 5 § 1 mom. se 1947:481, av 9 § 1 mom. se 1947:410, av 12 § 1 och 3 mom. se 1951:825, samt av 12 § 2 mom. se 1953:188.

(Nuvarande lydelse:)

5 §.

1. Länsstyrelse äger att efter framställning i stad av stadsfullmäktige och på landet av kommunalstämma förordna, att inom viss kommun utskänkning av alkoholfria drycker icke må bedrivas utan särskilt tillstånd.

Tillstånd till utskänkning av alkoholfria drycker erfordras ock, dels då någon vill bedriva sådan utskänkning, efter det honom meddelat förbud att utskänka alkoholfria drycker eller att försälja rusdrycker eller *pilsnerdricka* upphört att gälla, eller efter det honom meddelat tillstånd att försälja rusdrycker eller *pilsnerdricka* återkallats, dels då utskänkningsrörelse är avsedd att bedrivas i lokal, där utskänkningsrörelse förut bedrivits men upphört på grund av förbud eller återkallelse, som nu sagts.

Ansökan om — — — — — tills

2. Inom läger, kasernområde eller annat uteslutande för krigsmaktens behov upplåtet område må ej utskänkning av alkoholfria drycker äga rum, med mindre länsstyrelse, på framställning av vederbörande befälhavare, därtill meddelat tillstånd.

9 §.

1. I stad — — — — — besiktigade lägenheten.

Innan bevis — — — — — ej börjas.

Kostnad för — — — — — av länsstyrelsen.

2. Beträffande utskänkning — — — — — lämplig person.

3. Vad i 1 och 2 mom. stadgas skall icke gälla, där lokalen eller platsen för utskänkningsrörelsen blivit godkänd av hälsovårdsnämnden enligt vad som föreskrives i livsmedelsstadgan.

(Föreslagen lydelse:)

5 §.

1. Länsstyrelse äger att efter framställning av fullmäktige i viss kommun förordna, att inom kommunen utskänkning av alkoholfria drycker icke må bedrivas utan särskilt tillstånd. Dylikt förordnande må dock ej meddelas i fråga om utskänkning av alkoholfria drycker i fall, som avses i 4 § 1 mom., och ej heller beträffande utskänkning av sådana drycker i personalmatsal, vari matservering vid slutet bord anordnas för de anställda vid institution eller företag.

Tillstånd till utskänkning av alkoholfria drycker erfordras ock, dels då någon vill bedriva sådan utskänkning, efter det honom meddelat förbud att utskänka alkoholfria drycker eller att försälja rusdrycker eller *öl* upphört att gälla, eller efter det honom meddelat tillstånd att försälja rusdrycker eller *öl* återkallats, dels då utskänkningsrörelse är avsedd att bedrivas i lokal, där utskänkningsrörelse förut bedrivits men upphört på grund av förbud eller återkallelse, som nu sagts.

vidare.

2. Inom läger, kasernområde eller annat uteslutande för krigsmaktens behov upplåtet område må ej utskänkning av alkoholfria drycker äga rum, med mindre länsstyrelse, på framställning av vederbörande befälhavare, därtill meddelat tillstånd. Dylikt tillstånd erfordras dock ej i fråga om utskänkning av alkoholfria drycker i fall, som avses i 4 § 1 mom. första stycket, och ej heller beträffande sådan utskänkning i personalmatsal, som i 1 mom. första stycket av denna paragraf sägs.

9 §.

(Nuvarande lydelse:)

11 §.

Utskänkning av alkoholfria drycker, som bedrives på grund av tillstånd eller anmälan, må icke fortgå längre än till klockan 22, där ej annat följer av vad nedan i 2 och 3 mom. stadgas. Där särskilda omständigheter föranleda behov av utskänkningstidens inskränkning eller utsträckning, äger länsstyrelse därom förordna.

Vad nu är sagt gäller ej utskänkning, som äger rum å skjutsanstalt till resande.

12 §.

1. Vid all försäljning, vare sig utminutering eller utskänkning, må *maltdryck*, som avses i denna förordning, icke på försäljningsstället förvaras på andra kärl än dem, å vilka den utlämnats från bryggeriet, ej heller av säljaren påspådas eller på annat sätt beredas.

Annan *maltdryck* än *svagdricka* må ej utlämnas, där den veterligen är försatt med *sackarin*.

Med *sackarin* förstås i denna förordning varje konstgjort sötningsmedel, som har högre söthetsgrad än raffinerat socker men icke sockrets näringsvärde.

På försäljningsställe — — — — — hembryggd maltdryck.

2. Mineralvatten samt kolsyrade och därmed jämförliga drycker, vilka icke äro hänförliga till *maltdrycker*, må icke på försäljningsstället förvaras annat än på kärl, varå medelst etikett eller annorledes angivits dryckens benämning, tillverkarens namn eller firma och tillverkningsorten.

(Föreslagen lydelse:)

11 §.

1. Utskänkning av alkoholfria drycker må icke fortgå längre än till klockan 22, där ej annat följer av vad nedan i 2 och 3 mom. stadgas.

2. I fall, då *rusdrycker* eller *öl* få utskänkas efter klockan 22, må alkoholfria drycker utskänkas under samma tid.

3. Där omständigheterna anses föranleda behov av längre utskänkningstid än i 1 mom. sägs äger polismyndigheten i orten förordna därom. Om så finnes erforderligt med hänsyn till särskilda förhållanden, må polismyndigheten även föreskriva kortare utskänkningstid än där avses.

4. Vad i denna paragraf stadgas skall icke gälla i fråga om utskänkning i fall, som avses i 4 § 1 mom. andra stycket, och ej heller beträffande utskänkning i personalmatsal, varom förmåles i 5 § 1 mom. första stycket.

12 §.

1. *Hembryggd lättöl* må icke försäljas.

2. Vid all försäljning, vare sig utminutering eller utskänkning, må *lättöl* icke på försäljningsstället förvaras på andra kärl än dem, å vilka *drycken* utlämnats från bryggeriet, ej heller av säljaren påspådas eller på annat sätt beredas.

3. Mineralvatten samt kolsyrade och därmed jämförliga drycker, vilka icke äro hänförliga till *lättöl*, må icke på försäljningsstället förvaras annat än på kärl, varå medelst etikett eller annorledes angivits dryckens benämning, tillverkarens namn eller firma och tillverkningsorten.

(Nuvarande lydelse:)

3. Angående märkning av kärll, vari saluhålles livsmedel som framställts eller beretts med användning av sackarin eller annat konstgjort sötmedel, meddelas bestämmelser i livsmedelsstadgan.

13 §.

I lokal, där *utskänkning av alkoholfria drycker idkas utan samband med utskänkning av rusdrycker eller pilsnerdricka*, vare förbjudet att låta *sistnämnda slag av drycker eller ersättningsmedel* därför förtäras eller att hava dessa förvarade i utskänkingslokalen eller eljest på sådant sätt, att gästerna äga tillgång till desamma. Det vare ock förbjudet för gäst att i sådan utskänkingslokal förtära rusdrycker eller *pilsnerdricka* eller ersättningsmedel därför.

Vad nu — — — — — särskilt iordningställt.

17 §.

3. Förbryter sig någon mot vad i 9 eller 13 § är föreskrivet, eller utövar någon utskänkning av alkoholfria drycker å otillåten tid, böte från och med tio till och med etthundra kronor.

(Föreslagen lydelse:)

4. Angående märkning av kärll, vari saluhålles livsmedel som framställts eller beretts med användning av sackarin eller annat konstgjort sötmedel, meddelas bestämmelser i livsmedelsstadgan.

13 §.

1. I lokal, där alkoholfria drycker *må utskänkas efter tillstånd eller anmälan enligt denna förordning, så ock i fall som avses i 4 § 1 mom. andra stycket*, vare förbjudet att låta *rusdrycker, ersättningsmedel därför eller öl* förtäras eller att hava dessa förvarade i utskänkingslokalen eller eljest på sådant sätt, att gästerna äga tillgång till desamma. Det vare ock förbjudet för gäst att i sådan utskänkingslokal förtära rusdrycker, ersättningsmedel därför eller öl.

2. *Länsstyrelsen äger för personalfest i slutet sällskap medgiva undantag från bestämmelserna i 1 mom. i fråga om personalmatsal, som i 5 § 1 mom. första stycket sägs. Vid ansökan härom skall fogas förklaring från institutionens eller företagens ledning, att erinran icke göres mot ansökningen.*

17 §.

3. *Låter den som äger rätt till utskänkning av alkoholfria drycker eller någon hos honom anställd rusdrycker, ersättningsmedel därför eller öl förtäras eller förvaras i strid mot 13 § 1 mom., straffes med dagsböter.*

Till samma straff vare den förfallen som utskänker alkoholfria drycker utan att äga rätt därtill och därvid låter rusdrycker, ersättningsmedel därför eller öl förtäras eller ock förvaras på sätt i 13 § 1 mom. sägs.

Förbryter sig någon mot vad i 9 § är föreskrivet eller bryter gäst mot 13 § 1 mom., eller utövar någon utskänkning av alkoholfria drycker å otillåten tid, böte högst etthundra kronor.

(Nuvarande lydelse:)

20 §.

Vad enligt denna förordning tillhör stadsfullmäktiges handläggning tillkommer i stad, där stadsfullmäktige ej finnas, allmän rådstuga; och skall vad som tillhör kommunalstämmas handläggning tillkomma kommunalfullmäktige, där sådana finnas.

Vad i — — — — — sådan finnes.

(Föreslagen lydelse:)

20 §.

Denna förordning träder i kraft den 1 oktober 1955; dock att bestämmelse som därigenom ändrats eller upphävts alltjämt skall äga tillämpning med avseende å förhållanden som äro hänförliga till tiden dessförinnan.

Beslut enligt förordningen må meddelas även före nämnda dag, dock med verkan tidigast från och med denna dag.

Förslag

till

förordning¹ om ändring i förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

Härigenom förordnas, dels att 1 § 2 mom., 2 § 2 mom., 3 §, 4 § 1 mom., 5 § 3 mom., 6 § 5 och 6 mom., 7—11 §§, 22 §, 24 § 1 mom., 25—29, 31—33 §§ och 36 § samt rubrikerna till 2 och 4 kap. förordningen den 15 december 1939 angående tillverkning och beskattning av maltdrycker¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock att 23 § nämnda förordning skall upphöra att gälla.

(Nuvarande lydelse:)

1 §.

2. Vad i denna förordning stadgas *angående maltdrycker av första klassen* skall i tillämpliga delar gälla *be-
träffande* alkoholfria drycker, vid vilkas framställning torkat, rostat eller bränt malt kommit till användning.

2 §.

2. Hembrygd av maltdrycker för eget behov må, utan hinder av föreskrifterna i denna förordning, företagas av envar, som icke idkar *försäljning eller tillverkning* för försäljning av sådana drycker.

3 §.

Maltdrycker indelas i tre klasser.

Första klassen omfattar malt-
drycker, vilkas alkoholhalt icke överstiger en och åtta tiondels viktprocent.

Andra klassen omfattar malt-
drycker, vilkas alkoholhalt överstiger en och åtta tiondels men icke *tre och två* tiondels viktprocent.

Tredje klassen omfattar malt-
drycker, vilkas alkoholhalt överstiger *tre och två* tiondels viktprocent.

(Föreslagen lydelse:)

1 §.

2. Vad i denna förordning stadgas *om lättöl* skall i tillämpliga delar gälla alkoholfria drycker, vid vilkas framställning torkat, rostat eller bränt malt kommit till användning.

2 §.

2. Hembrygd av maltdrycker för eget behov må, utan hinder av föreskrifterna i denna förordning, företagas av envar, som icke idkar *till-
verkning* för försäljning av sådana drycker.

3 §.

Maltdrycker indelas i tre klasser.

Första klassen omfattar malt-
drycker, vilkas alkoholhalt icke överstiger en och åtta tiondels viktprocent (*l ä t t ö l*).

Andra klassen omfattar malt-
drycker, vilkas alkoholhalt överstiger en och åtta tiondels men icke *två och åtta* tiondels viktprocent (*ö l*).

Tredje klassen omfattar malt-
drycker, vilkas alkoholhalt överstiger *två och åtta* tiondels viktprocent (*s t a r k ö l*).

¹ Senaste lydelse av 27 § se 1951:826.

(Nuvarande lydelse:)

4 §.

1. Med *skattepliktigt bryggeri* förstås i denna förordning bryggeri, där *maltdrycker av samtliga klasser* må tillverkas.

Med *skattefritt bryggeri* förstås bryggeri, där *endast maltdrycker av första klassen* må tillverkas.

5 §.

3. Vid bryggeri skall finnas en *föreståndare (bryggeriföreståndare)*, som är ansvarig för att rörelsen bedrivs enligt föreskrifterna i denna förordning och *bestämmelser som meddelas med stöd av densamma. För bryggeriföreståndaren skall finnas ersättare, som i bryggeriföreståndarens frånvaro skall ansvara för rörelsen. Bryggeriföreståndare och ersättare för denne utses av tillverkaren.*

Tillverkare, som personligen handhar den omedelbara ledningen av rörelsen, må själv vara bryggeriföreståndare.

Finner kontrollstyrelsen bryggeriföreståndare icke vara lämplig för uppdraget, må styrelsen ålägga tillverkaren att utse annan bryggeriföreståndare.

6 §.

5. Tillverkare har att på egen kostnad anskaffa de *journaler och andra handlingar*, vilka enligt föreskrift i denna förordning eller med stöd av densamma meddelade bestämmelser skola föras eller upprättas i bryggeri.

Tillverkare är pliktig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som kontrollstyrelsen meddelar angående förandet eller upprättandet av nämnda *journaler och handlingar*

(Föreslagen lydelse:)

4 §.

1. Med *lättöls bryggeri* förstås i denna förordning bryggeri, där *endast lättöl* må tillverkas.

Med *ölbryggeri* förstås bryggeri, där *öl och lättöl men ej starköl* må tillverkas.

Med *starköls bryggeri* förstås bryggeri, där *starköl, öl och lättöl* må tillverkas.

5 §.

3. Vid bryggeri skall finnas en *föreståndare (bryggeriföreståndare)*, som är ansvarig för att rörelsen bedrivs enligt föreskrifterna i denna förordning och *med stöd därav meddelade bestämmelser.*

Tillverkare, som personligen handhar den omedelbara ledningen av rörelsen, må själv vara bryggeriföreståndare. I annat fall utses sådan föreståndare av tillverkaren. Vid förfall för föreståndaren må en av tillverkaren utsedd ersättare ansvara för rörelsen.

Har någon godkänts såsom föreståndare för tillverkares detaljhandel med öl eller såsom ersättare för sådan föreståndare enligt ölförsäljningsförordningen, må han jämväl vara bryggeriföreståndare eller ersättare för sådan. I annat fall ankommer det på kontrollstyrelsen att pröva bryggeriföreståndares eller ersättares lämplighet samt, om så finnes påkallat, ålägga tillverkaren att utse annan föreståndare eller ersättare.

6 §.

5. Tillverkare har att på egen kostnad anskaffa de *handlingar*, vilka enligt föreskrift i denna förordning eller med stöd därav meddelade bestämmelser skola föras eller upprättas i bryggeri.

Tillverkare är pliktig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, som kontrollstyrelsen meddelar angående förandet eller upprättandet av nämnda *handlingar* samt angäen-

(Nuvarande lydelse:)

samt angående deras bevarande under viss tid och insändande i original eller avskrift till *kontrollmyndighet*.

6. Tillverkare är pliktig att vid anfordran hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer ävensom i 5 mom. *omnämnda journaler och handlingar tillgängliga* för kontrolltjänsteman.

(Föreslagen lydelse:)

de deras bevarande under viss tid och insändande i original eller avskrift till *kontrollstyrelsen*.

6. Tillverkare är pliktig att vid anfordran hålla sina handelsböcker med tillhörande verifikationer ävensom i 5 mom. *nämnda handlingar tillgängliga* för kontrolltjänsteman.

2 KAP.

Om tillverkning av maltdrycker i skattepliktigt bryggeri.

7 §.

Utan Kungl. Maj:ts tillstånd må *tillverkning av maltdrycker av andra eller tredje klassen icke bedrivs* i annat bryggeri än sådant, i vilket dylik tillverkning enligt tillståndsbevis bedrivits efter ingången av oktober månad 1938.

Har, av annan anledning än för vidtagande av reparation, under ett tillverkningsår i skattepliktigt bryggeri icke företagits brygd för framställning därstädes av maltdrycker av andra eller tredje klassen, må tillverkningen av sådana maltdrycker icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd ånyo upptagas i bryggeriet.

8 §.

1. Har någon erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att *bedriva tillverkning av maltdrycker av andra och tredje klasserna* i visst bryggeri eller har någon övertagit den rörelse, som i *skattepliktigt bryggeri* bedrivits av annan, skall han till kontrollstyrelsen göra anmälan om tillverkningens upptagande och dagen därför (*driftsanmälan*) och i *densamma* uppgiva:

- a) bryggeriets namn och belägenhet,
- b) tillverkarens fullständiga namn och postadress,
- c) namnen å bryggeriföreståndare och ersättare för denne,

Om tillverkning av maltdrycker i öl- och starkölsbryggerier.

7 §.

Utan Kungl. Maj:ts tillstånd må *öl icke tillverkas* i annat bryggeri än sådant, i vilket dylik tillverkning enligt tillståndsbevis bedrivits efter ingången av oktober månad 1938.

För rätt att tillverka starköl erfordras särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t. Därvid äger Kungl. Maj:t föreskriva de villkor som prövas erforderliga.

Rätt att tillverka öl eller starköl må av Kungl. Maj:t indragas om den icke längre utövas. Innan beslut om indragning meddelas, skall tillverkaren beredas tillfälle att yttra sig.

8 §.

1. Har någon erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd att *tillverka öl eller starköl* i visst bryggeri eller har någon övertagit den rörelse, som i *öl- eller starkölsbryggeri* bedrivits av annan, skall han till kontrollstyrelsen göra anmälan om tillverkningens upptagande och dagen därför (*driftsanmälan*) och i *denna* uppgiva:

- a) bryggeriets namn och belägenhet,
- b) tillverkarens fullständiga namn och postadress,
- c) namnen å bryggeriföreståndare och ersättare för denne,

(Nuvarande lydelse:)

- d) namnet å den person, som jämlikt 16 § 2 mom. utsetts att vara forsedelskontrollant vid bryggeriet, samt
- e) huruvida *maltdrycker av första klassen skola* tillverkas i bryggeriet.

Föreligger ej — — — — — bevis därom.

Innan sådant — — — — — av anmälningen.

2. Under den sista månaden av varje tillverkningsår skall tillverkare, som ämnar fortsätta rörelsen under det kommande tillverkningsåret, till kontrollstyrelsen göra anmälan därom och samtidigt lämna uppgift angående de förhållanden, som angivas i 1 mom. första stycket a) — e).

3. Inträder ändring i förhållande, varom uppgift lämnats enligt 1 eller 2 mom., skall tillverkaren inom åtta dagar underrätta kontrollstyrelsen därom.

4. Ämnar tillverkare helt nedlägga rörelsen vid bryggeri, skall han i god tid förut till kontrollstyrelsen göra anmälan därom med uppgift om dagen, då nedläggandet kommer att ske. Efter den uppgivna dagen må rörelsen icke fortsättas.

9 §.

1. Över skattepliktigt bryggeri skall finnas planritning jämte beskrivning i två exemplar, av vilka det ena skall förvaras i bryggeriet och det andra hos kontrollstyrelsen.

Ny planritning jämte beskrivning skall upprättas, då kontrollstyrelsen så prövar erforderligt.

2. Pannor, jäskar och lagerbehållare skola vara uppmätta och märkta på sätt kontrollstyrelsen föreskriver.

3. Allt för tillverkningen i skattepliktigt bryggeri avsett malt skall uppvägas å en i bryggeriet uppställd justerad automatisk våg, försedd med självregistrerande räkneverk. Vågen skall anskaffas och underhållas av tillverkaren.

(Föreslagen lydelse:)

- d) namnet å den person, som jämlikt 16 § 2 mom. utsetts att vara forsedelskontrollant vid bryggeriet, samt
- e) huruvida *lättöl skall* tillverkas i bryggeriet.

2. Inträder ändring i förhållande, varom uppgift lämnats enligt 1 mom., skall tillverkaren inom åtta dagar underrätta kontrollstyrelsen därom.

3. Ämnar tillverkare helt nedlägga rörelsen vid bryggeri, skall han i god tid förut till kontrollstyrelsen göra anmälan därom med uppgift om dagen, då nedläggandet kommer att ske. Efter den uppgivna dagen må rörelsen icke fortsättas.

9 §.

1. I öl- och starkölsbryggerier skola pannor, jäskar och lagerbehållare vara uppmätta och märkta på sätt kontrollstyrelsen föreskriver.

2. Allt för tillverkningen avsett malt skall uppvägas å en i bryggeriet uppställd justerad automatisk våg, försedd med självregistrerande räkneverk. Vågen skall anskaffas och underhållas av tillverkaren.

Om vågen blivit obrukbar eller om eljest särskilda förhållanden

(Nuvarande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

föreligga, äger kontrollstyrelsen medgiva, att malt under viss tid må uppvägas på annat sätt än ovan sägs.

Angående skyldighet — — — — — i 21 §.

10 §.

För tillverkning av *maltdrycker av andra och tredje klasserna* må endast användas torkat, rostat eller bränt kornmalt samt humle, jäst och vatten, såvida icke kontrollstyrelsen medgiver användning jämväl av andra råämnena. *Användning av sackarin må dock icke medgivas.*

Med sackarin förstås i denna förordning varje konstgjort sötningsmedel, som har högre söthetsgrad än raffinerat socker men icke sockrets näringsvärde.

11 §.

Tillverkning för försäljning av *maltdryck av tredje klassen* må äga rum *allenast* för utförsel ur riket samt för vetenskapligt, medicinskt farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller annat likartat ändamål.

10 §.

För tillverkning av *öl och starköl* må endast användas torkat, rostat eller bränt kornmalt samt humle, jäst och vatten, såvida icke kontrollstyrelsen medgiver användning jämväl av andra råämnena.

11 §.

Tillverkning för försäljning av *starköl, vars alkoholhalt överstiger fyra och en halv viktprocent*, må äga rum *endast* för utförsel ur riket samt för vetenskapligt, medicinskt, farmaceutiskt, tekniskt, industriellt eller annat likartat ändamål.

4 KAP.

Om tillverkning av maltdrycker i skattefritt bryggeri.

22 §.

1. Har någon för avsikt att upptaga tillverkning av *maltdrycker av allenast första klassen* i nytt bryggeri eller i äldre bryggeri, i vilket rörelsen nedlagts, eller har någon övertagit den rörelse, som i *skattefritt bryggeri* bedrivits av annan, skall han till kontrollstyrelsen göra anmälan om tillverkningens upptagande och dagen därför (*driftsanmälan*) och i *densamma* uppgiva:

a) bryggeriets namn och belägenhet,

b) tillverkarens fullständiga namn och postadress, samt

Om tillverkning av maltdrycker i lättölsbryggeri.

22 §.

1. Har någon för avsikt att upptaga tillverkning av *enbart lättöl* i nytt bryggeri eller i äldre bryggeri, i vilket rörelsen nedlagts, eller har någon övertagit den rörelse, som i *lättölsbryggeri* bedrivits av annan, skall han till kontrollstyrelsen göra anmälan om tillverkningens upptagande och dagen därför (*driftsanmälan*) och i *denna* uppgiva:

a) bryggeriets namn och belägenhet,

b) tillverkarens fullständiga namn och postadress, samt

(Nuvarande lydelse:)

c) namnen å bryggeriföreståndare och ersättare för denne.

Föreligger ej — — — — — bevis därom.

Innan sådant — — — — — av anmälningen.

2. Under den sista månaden av varje tillverkningsår skall tillverkare, som ämnar fortsätta rörelsen under det kommande tillverkningsåret, till kontrollstyrelsen göra anmälan därom och samtidigt lämna uppgift angående de förhållanden, som angivas i 1 mom. första stycket a) — c).

3. Inträder ändring i förhållande, varom uppgift lämnats enligt 1 eller 2 mom., skall tillverkaren inom åtta dagar underrätta kontrollstyrelsen därom.

4. Ämnar tillverkare helt nedlägga rörelsen vid bryggeri, skall han i god tid förut till kontrollstyrelsen göra anmälan därom med uppgift om dagen, då nedläggandet kommer att ske. Efter den uppgivna dagen må rörelsen icke fortsättas.

23 §.

Maltdrycker av andra eller tredje klassen må icke införas i skattefritt bryggeri med därtill hörande lokaler, upplagsplatser och andra förvaringsställen.

24 §.

1. Tillverkare i skattefritt bryggeri skall rörande verkställda brygder föra särskild journal (*bryggjournal*).

25 §.

Stamvörtstyrkan hos maltdryck av första klassen må icke överstiga sex eller understiga fyra procent.

Stamvörtstyrkan hos — — — — —

Utan hinder av vad i första stycket stadgas må kontrollstyrelsen medgiva, att vid tillverkning i visst bryggeri av maltdryck av första klassen stamvörtstyrkan må överstiga sex procent, därest de åtgärder, vilka tillverkaren ämnar vidtaga i syfte att förhindra, att alkoholhalten kan överstiga en och åtta tiondels viktprocent, finnas vara

(Föreslagen lydelse:)

c) namnen å bryggeriföreståndare och ersättare för denne.

därom.

av anmälningen.

2. Inträder ändring i förhållande, varom uppgift lämnats enligt 1 mom., skall tillverkaren inom åtta dagar underrätta kontrollstyrelsen därom.

3. Ämnar tillverkare helt nedlägga rörelsen vid bryggeri, skall han i god tid förut till kontrollstyrelsen göra anmälan därom med uppgift om dagen, då nedläggandet kommer att ske. Efter den uppgivna dagen må rörelsen icke fortsättas.

24 §.

1. Tillverkare i lättölsbryggeri skall rörande verkställda brygder föra särskild journal (*bryggjournal*).

25 §.

Stamvörtstyrkan hos lättöl må icke överstiga sex eller understiga fyra procent.

— hänsyn därtill.

Utan hinder av vad i första stycket stadgas må kontrollstyrelsen medgiva, att vid tillverkning av lättöl i visst bryggeri stamvörtstyrkan må överstiga sex procent, om de åtgärder, tillverkaren ämnar vidtaga för att förhindra, att alkoholhalten kan överstiga en och åtta tiondels viktprocent, finnas vara betryggande.

(Nuvarande lydelse:)

(Föreslagen lydelse:)

betryggande. Vid tillverkning, som bedrivs enligt sådant tillstånd, må sackarin icke användas.

Tillstånd som — — — — — äro betryggande.

26 §.

Vört må utlämnas från bryggeri allenast då vörten är avsedd för bakning eller eljest för annat industriellt ändamål än tillverkning av maltdrycker. Från skattefritt bryggeri må icke utlämnas vört av högre extrakthalt än sex procent. Kontrollstyrelsen äger, där så finnes erforderligt, meddela närmare föreskrifter angående de villkor, under vilka utlämnandet må ske.

Vad nu är sagt skall icke utgöra hinder för tillverkare, som efter vederbörlig anmälan i bryggeri bedriver tillverkning av maltextrakt, att därifrån utföra dylik vara.

27 §.

Maltdrycker må från bryggeri utlämnas endast på kärl, som äro stämplade och försedda med etikett. Beträffande flaska må stämplingen ske å kork, propp eller annan förslutning. Såväl stämpel som etikett skall innehålla uppgift om namnet å det bryggeri, varest tillverkningen skett, samt beteckningen för den klass, till vilken maltdrycken är hänförlig. I stället för bryggeriets namn må användas en såsom ursprungsbeteckning lämplig, av kontrollmyndigheten godkänd förkortning av namnet eller ock bryggeriets inregistrerade varumärke.

Klassbeteckning erfordras icke i fråga om maltdryck av tredje klassen, som utlämnas för utförsel ur riket eller till svensk frihamn. I stämpel å flaska eller propp till flaska, varå utlämnas annan dryck av första klassen än lagrat svagdricka, erfordras icke uppgift om bryggeriets namn.

Etikett må — — — — — är hänförlig.

Överstiger stamvörtstyrkan hos maltdryck av första klassen sex procent, skall etiketten innehålla uppgift därom.

26 §.

Från lättölsbryggeri må icke utlämnas vört av högre extrakthalt än sex procent. Vad nu sagts skall icke utgöra hinder för tillverkare, som efter vederbörlig anmälan i bryggeri bedriver tillverkning av maltextrakt, att därifrån utföra dylik vara.

27 §.

Maltdrycker må från bryggeri utlämnas endast på kärl, som äro stämplade och försedda med etikett. Beträffande flaska må stämplingen ske å kork, propp eller annan förslutning. Såväl stämpel som etikett skola innehålla uppgift om namnet å det bryggeri, där tillverkningen skett, samt sifferbeteckning (I, II eller III) för den klass, till vilken maltdrycken är hänförlig. I stället för bryggeriets namn må användas en såsom ursprungsbeteckning lämplig, av kontrollstyrelsen godkänd förkortning av namnet eller bryggeriets inregistrerade varumärke.

Sifferbeteckning erfordras icke för starköl, som utlämnas för utförsel ur riket eller till svensk frihamn. I stämpel å flaska eller propp till flaska, varå utlämnas färskt lättöl, erfordras icke uppgift om bryggeriets namn.

Överstiger stamvörtstyrkan hos lättöl sex procent, skall etiketten innehålla uppgift därom.

(Nuvarande lydelse:)

Vad i denna paragraf stadgas skall icke äga tillämpning, då *malt-dryck av första klassen* av köpare avhämtas i öppet kärl.

Angående märkning — — — — — i livsmedelsstadgan.

28 §.

För varje tillverkningsår eller del därav, varunder *tillverkning av malt-drycker av första klassen* skall *bedrivas* i bryggeri, är tillverkaren pliktig att förskottsvis till statsverket utgiva bidrag till *kostnaden för kontrollen å nämnda tillverkning vid bryggeriet* med *ett-hundra-femtio* kronor. *Påbörjas tillverkningen under den senare hälften av ett tillverkningsår, utgår dock avgiften för samma år med allenast sjuttio-fem kronor.* Bidraget inbetalas å tid och på sätt, som kontrollstyrelsen bestämmer.

Erlägges icke bidragsbelopp för visst bryggeri inom föreskriven tid, må kontrollstyrelsen meddela förbud tills vidare, till dess beloppet guldits, mot tillverkning av *malt-drycker av första klassen* vid bryggeriet.

Vad i — — — — — denna paragraf.

29 §.

Den, som — — — — — med dagsböter.

Bedrives tillverkningen yrkesmässigt eller eljest i större omfattning än i första stycket *avses*, vare straffet dagsböter, *ej under tio*, eller fängelse i högst sex månader.

Den, som fälles till ansvar jämlikt andra stycket, skall ock dömas skyldig att för den tillverkade myckenheten gälda skatt, vilken skall beräknas efter den i 13 § för *malt-dryck av tredje klassen* bestämda skattesatsen, såvitt icke visas, att de tillverkade malt-dryckerna varit *hänförliga* till *andra klassen*, då

(Föreslagen lydelse:)

Kontrollstyrelsen äger meddela närmare bestämmelser om det sätt, på vilket *ovan föreskrivna uppgifter skola anbringas i stämpel och å etikett.*

Vad i denna paragraf stadgas skall icke äga tillämpning, då *lättöl* av köpare avhämtas i öppet kärl.

28 §.

För varje *halvt* tillverkningsår eller del därav, varunder *lättöl* skall *tillverkas* i bryggeri, är tillverkaren pliktig att förskottsvis till statsverket utgiva bidrag till *kontrollkostnaderna* med *sjuttio-fem* kronor. Bidraget inbetalas å tid och på sätt, som kontrollstyrelsen bestämmer.

Erlägges icke bidragsbelopp för visst bryggeri inom föreskriven tid, må kontrollstyrelsen meddela förbud tills vidare, till dess beloppet guldits, mot tillverkning av *lättöl* vid bryggeriet.

Vad i — — — — — denna paragraf.

29 §.

Den, som — — — — — med dagsböter.

Bedrives tillverkningen yrkesmässigt eller eljest i större omfattning än i första stycket *sägs*, vare straffet dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Den, som fälles till ansvar jämlikt andra stycket, skall ock dömas skyldig att för den tillverkade myckenheten gälda skatt, vilken skall beräknas efter den i 13 § för *stark-öl* bestämda skattesatsen, såvitt icke visas, att de tillverkade malt-dryckerna varit *att hänföra* till *öl*, då skatten skall beräknas efter

(Nuvarande lydelse:)

skatten skall beräknas efter skattesatsen för *sistnämnda klass*. I intet fall må dock skatten utgå med mindre belopp än tvåhundra femtio kronor.

Vad i tredje stycket sägs skall icke äga tillämpning, då det visas sannolika skäl för att de tillverkade maltdryckerna varit *hänförliga* till *första klassen*, samt ej heller då skatt för *desamma* påförts eller kommer att påföras enligt bestämmelserna i 3 kapitlet.

31 §.

Den, som i strid mot förbud som avses i 18 § 3 mom. utför maltdrycker från *skattepliktigt* bryggeri straffes med dagsböter, ej under tjugu, eller med fängelse i högst sex månader.

Maltdrycker, vilka av tillverkare i strid mot sådant förbud utförts från *skattepliktigt* bryggeri och vilka fortfarande äro i tillverkarens besittning, vare förverkade tillika med kärl och emballage, vari de förvaras.

Vad som på grund av denna bestämmelse tagits i beslag må av den myndighet, som förordnat om beslaget, genast försäljas till annan tillverkare *eller, därest försäljning icke kan komma till stånd, förstöras*.

32 §.

1. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i *skattepliktigt bryggeri* och som utlämnats därifrån på kärl, stämplat med beteckning för malt-dryck av andra

(Föreslagen lydelse:)

skattesatsen för *denna vara*. I intet fall må dock skatten utgå med mindre belopp än tvåhundra femtio kronor.

Vad i tredje stycket sägs skall icke äga tillämpning, då det visas sannolika skäl för att de tillverkade malt-dryckerna varit *att hänföra till lättöl*, samt ej heller då skatt för *dem* påförts eller kommer att påföras enligt bestämmelserna i 3 kapitlet.

31 §.

Den som i strid mot förbud som avses i 18 § 3 mom. utför malt-drycker från bryggeri, straffes med dagsböter, ej under tjugu, eller med fängelse i högst sex månader.

Malt-drycker, vilka av tillverkare i strid mot sådant förbud utförts från bryggeri och vilka fortfarande äro i tillverkarens besittning, vare förverkade tillika med kärl och emballage, vari de förvaras.

Vad som på grund av denna bestämmelse tagits i beslag må av den myndighet, som förordnat om beslaget, genast försäljas till annan tillverkare.

32 §.

1. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i *starkölsbryggeri* och som för försäljning inom riket utlämnats från bryggeriet på kärl, stämplat med beteckning för malt-dryck av tredje klassen, överstiga fyra och en halv vikt-procent, straffes bryggeriföreståndaren, där ej utlämnandet skett för ändamål som angives i 11 §, med dagsböter.

2. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i *öl- eller starkölsbryggeri* och som utlämnats därifrån på kärl, stämplat med beteckning för malt-dryck av andra

(Nuvarande lydelse:)

klassen, överstiga tre och två tiondels viktprocent, straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter, ej under tjugu.

Har förseelsen skett i allenast ringa omfattning och ej uppsåtligen och har bryggeriföreståndaren ej heller gjort sig skyldig till grov vårdslöshet vid tillverkningen eller utlämnandet, må straffet nedsättas till fem dagsböter.

2. Befinnes alkoholhalten i malt-dryck, som tillverkats i skattefritt bryggeri eller som tillverkats i skattepliktigt bryggeri och därifrån utlämnats antingen på kärl, stämplat med beteckning för maldryck av första klassen, eller på öppet kärl, överstiga två viktprocent,

eller befinnes alkoholhalten i dylik maldryck överstiga en och åtta tiondels men icke två viktprocent och äro omständigheterna sådana, att det måste antagas, att åtgärd avsiktligt vidtagits för att alkoholhalten skulle bli högre än en och åtta tiondels viktprocent,

straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter, ej under tjugu. Äro omständigheterna synnerligen försvärande, må till fängelse i högst sex månader dömas.

Överstiger alkoholhalten en och åtta tiondels men icke två viktprocent och föreligga ej sådana omständigheter, som nyss sagts, men har bryggeriföreståndaren vid tillverkningen eller utlämnandet gjort sig skyldig till grov vårdslöshet, straffes med dagsböter, ej under fem.

3. Bryggeriföreståndare i skattefritt bryggeri, som fälles till ansvar enligt denna paragraf, skall ock förpliktas att gälda skatt enligt vad i 29 § sägs.

33 §.

Fullgöres icke ordentligen skyldigheten att föra de i 14 § 1 mom. föreskrivna journalerna eller utföras med bryggeriföreståndares

(Föreslagen lydelse:)

klassen, överstiga två och åtta tiondels viktprocent, straffes bryggeriföreståndaren som i 1 mom. sägs.

3. Befinnes alkoholhalten i maldryck, som tillverkats i lättölsbryggeri eller som tillverkats i öl- eller starkölsbryggeri och därifrån utlämnats antingen på kärl, stämplat med beteckning för maldryck av första klassen, eller på öppet kärl, överstiga två viktprocent,

eller befinnes alkoholhalten i dylik maldryck överstiga en och åtta tiondels men icke två viktprocent och äro omständigheterna sådana, att det måste antagas, att åtgärd avsiktligt vidtagits för att alkoholhalten skulle bli högre än en och åtta tiondels viktprocent,

straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter eller fängelse i högst sex månader.

Överstiger alkoholhalten en och åtta tiondels men icke två viktprocent och föreligga ej sådana omständigheter, som nyss sagts, men har bryggeriföreståndaren vid tillverkningen eller utlämnandet gjort sig skyldig till grov vårdslöshet, straffes med dagsböter.

4. Bryggeriföreståndare i lättölsbryggeri, som fälles till ansvar enligt denna paragraf, skall ock förpliktas att gälda skatt enligt vad i 29 § sägs.

33 §.

Fullgöres icke ordentligen den i 14 § stadgade bokföringsskyldigheten eller utföres med bryggeriföreståndares vetskap eller vilja öl eller

(Nuvarande lydelse:)

vetskap eller vilja *maltdrycker av andra eller tredje klassen från skattepliktigt bryggeri* annorledes än i 15 § föreskrivits, straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter, ej under fem.

Användes vid tillverkningen av *maltdrycker av andra eller tredje klassen råämne*, vars användande icke är tillåtet,

eller *införas med bryggeriföreståndarens vetskap och vilja maltdrycker av andra eller tredje klassen i skattefritt bryggeri eller i därtill hörande lokaler, upplagsplatser eller andra förvaringsställen*,

eller fullgöres icke ordentligen skyldigheten att föra den i 24 § 1 mom. föreskrivna journalen eller den bok, som avses i 24 § 2 mom.,

eller iakttagas icke föreskrifterna i 25 eller 27 § och är förseelsen ej straffbar enligt 32 §,

straffes bryggeriföreståndaren såsom i första stycket sägs; dock må straff för angivande av oriktig *klassbeteckning* i stämpel eller å etikett eller annan oriktig uppgift å etikett icke ådömas, med mindre förseelsen varit uppsåtlig.

36 §.

Den, som har att taga befattning med kontroll enligt denna förordning, må icke röja tillverkarens yrkeshemlighet och affärsförhållande i annat fall än då sådant påfordras i tjänstens intresse.

(Föreslagen lydelse:)

starköl från bryggeri annorledes än i 15 § föreskrives, straffes bryggeriföreståndaren med dagsböter.

Användes vid tillverkningen av *öl eller starköl råämne*, vars användande icke är tillåtet,

eller fullgöres icke ordentligen skyldigheten att föra den i 24 § 1 mom. föreskrivna journalen eller den bok, som avses i 24 § 2 mom.,

eller iakttagas icke föreskrifterna i 25 eller 27 § och är förseelsen ej straffbar enligt 32 §,

straffes bryggeriföreståndaren såsom i första stycket sägs; dock må straff för angivande av oriktig *sifferbeteckning* i stämpel eller å etikett eller annan oriktig uppgift å etikett icke ådömas, med mindre förseelsen varit uppsåtlig.

36 §.

Vad som med stöd av bestämmelserna i denna förordning inhämtats vid granskning av handelsböcker med tillhörande verifikationer, så ock vad som eljest vid tillsyn å tillverkning och beskattning av maltdrycker inhämtats må ej yppas i vidare mån än som erfordras för det med bestämmelserna avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader, där ej gärningen är belagd med straff i strafflagen.

Brott som nu sagts må, där det ej innefattar ämbetsbrott, av åklagare åtalas endast efter angivelse av målsägande.

Övergångsbestämmelser.

Denna förordning träder i kraft den 1 oktober 1955; dock att bestämmelse som därigenom ändrats eller upphävts alltjämt skall äga tillämpning med avseende å förhållanden som äro hänförliga till tiden dessförinnan, där ej annat följer av vad nedan stadgas.

Genom förordningen upphävas

förordningen den 27 mars 1942 (nr 125) om visst undantag från bestämmelserna i 25 § första stycket förordningen den 15 december 1939 (nr 887) angående tillverkning och beskattning av maldrycker; samt förordningen den 17 juni 1943 (nr 344) om rätt att använda sackarin vid tillverkning av maldrycker av andra klassen.

I fråga om rätt att tillverka starköl för försäljning inom riket för annat ändamål än i 11 § sägs skola de genom denna förordning ändrade bestämmelserna äga tillämpning även före den 1 oktober 1955.

Denna förordning skall, i vad avser 28 §, äga tillämpning även beträffande bidrag för tiden den 1 oktober 1955—den 31 mars 1956.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19
februari 1954.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Sköld, fråga om *utformningen av den framtida nykterhetspolitiken* samt anför följande.

INLEDNING.

Vid 1943 års riksdag väcktes i riksdagens båda kamrar likalydande motioner (I: 123 och II: 177), i vilka yrkades dels en utredning av orsakerna till det under krigsåren försämrade nykterhetstillståndet, dels en allmän översyn av den svenska nykterhetslagstiftningen. Medan motionerna låg hos bevillningsutskottet, tillsatte dåvarande chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, en sakkunnigutredning — den s. k. snabbutredningen — för undersökning av den förstnämnda frågan (SOU 1944: 3). Med hänvisning till denna utredning avstyrkte 1943 års bevillningsutskott (betänkande nr 40) motionerna. I en reservation yrkades emellertid bifall till dessa. Reservanterna framhöll att den ifrågasatta utredningen skulle medföra ett så tidsödande arbete, att den kunde beräknas bli slutförd först under mera normala förhållanden. Den skulle nämligen bl. a. kräva omfattande och tidsödande sociologiska undersökningar för att möjliggöra en bedömning av verkningarna av den förda nykterhetspolitiken och ett övervägande av de nya riktlinjer för denna politik som kunde finnas vara av behovet påkallade. Beträffande själva problemläget anfördes i reservationen följande.

De senare årens utveckling i nykterhetshänseende torde otvetydigt giva vid handen, att det i vårt land nu tillämpade nykterhetspolitiska systemet icke hållit måttet inför kristidens påfrestningar. Var orsakerna härtill kunna vara att söka kan i nuvarande läge ej konstateras. Den möjligheten skulle kunna tänkas, att det nu tillämpade systemet med individuell kontroll och på förhand begränsad tilldelning, vilket system vid tillkomsten av 1937 års rusdrycksförsäljningsförordning ansågs vara det för våra förhållanden mest lämpliga, icke med nu rådande spritpriser innefattar den bästa lösningen vid

valet av system för vår nykterhetspolitik. Å andra sidan är tänkbart, att de nuvarande missförhållandena i nykterhetshänseende ej bero på att det tillämpade restriktionssystemet till sina huvudgrunder är otillfredsställande utan äro föranledda av restriktionsbestämmelsernas utformning i särskilda avseenden.

Reservanternas linje vann riksdagens bifall och i skrivelse den 28 juni 1943 (nr 455) anhöll riksdagen att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en förut-sättningslös och allsidig utredning angående den svenska nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och utformning.

I anledning av denna skrivelse bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 17 november 1944 chefen för finansdepartementet att tillkalla högst fjorton sakkunniga med uppdrag att verkställa denna utredning. Därvid anförde departementschefen bl. a. följande.

Den av riksdagen begärda utredningen rörande planläggningen av vår nykterhetspolitik på längre sikt synes nu böra igångsättas.

Jag delar uppfattningen att utredningen bör vara allsidig och förutsättningslös. Utredningens arbete synes mig icke böra bindas av några på förhand givna närmare anvisningar. En tillräcklig allmän vägledning torde det ovan anförda, av riksdagen godkända uttalandet få anses innefatta. De sakkunniga böra sålunda verkställa en omprövning av de grundläggande principerna för vår nykterhetspolitik med utgångspunkt från en ingående undersökning rörande verkningarna i olika avseenden av det hos oss i ett kvarts sekel prövade systemet med individuell kontroll. Med stöd av erfarenheterna från vårt eget land och andra länder med likartad social struktur böra de sakkunniga söka komma fram till en grundad uppfattning om värdet av detta system såsom medel att främja folknykterheten och att begränsa alkoholkonsumtionens skador i jämförelse med värdet hos andra, här eller annorstädes tillämpade metoder. Med ledning av sålunda vunna resultat böra de sakkunniga utarbeta och framlägga förslag till riktlinjer för ordnandet av spritdrycksförsäljningen i vårt land.

Ehuru riksdagen, såsom det förut anförda ger vid handen, vid sitt ställningstagande till utredningskravet i huvudsak haft intresset inriktat på reglerna för utminuterung av spritdrycker, böra de sakkunniga, i den mån de så finna påkallat, ägna uppmärksamhet åt och föreslå reformer även beträffande andra slag av försäljning av alkoholhaltiga drycker. De böra äga att i ett sammanhang upptaga till bedömning hela den svenska nykterhetslagstiftningen och mot varandra väga effekten av samhällets olika nykterhetsvårdande åtgärder.

Med stöd av bemyndigandet tillkallades tretton sakkunniga, vilka antog benämningen *1944 års nykterhetskommitté*. Under utredningsarbetets gång ändrades delvis kommitténs sammansättning. Vid arbetets avslutande bestod kommittén av följande ledamöter, landshövdingen G. Danielson, ordförande, filosofie doktorn, ledamoten av första kammaren E. Englund, ledamoten av andra kammaren E. Hagberg, fru Karin Larsson, Kälkebo, ledamöterna av andra kammaren, redaktören A. Olsson och lantbrukaren J. Onsjö, rektorn, filosofie doktorn I. Selve, redaktören Valborg Svensson, agronomen, ledamoten av andra kammaren W. Svensson, systembolagsdirektören G. Utterström och kassörskan, ledamoten av andra kammaren Märta Öberg.

Med skrivelse den 30 september 1951 överlämnade nykterhetskommittén

till mig redogörelser för vissa av kommittén verkställda undersökningar. Dessa hade sammanförts i två volymer, benämnda »Statistiska undersökningar kring alkoholfrågan» (SOU 1951: 43) och »Verkan på den mänskliga organismen av maltdrycker med olika alkoholhalt» (SOU 1951: 44). Den 19 april 1952 överlämnades den tredje volymen, »Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område» (SOU 1952: 12). Med skrivelser den 17 oktober samma år överlämnades därefter ytterligare undersökningar samt kommitténs huvudförslag. Redogörelse för dessa undersökningar lämnas i den fjärde volymen, »Nykterhetsförhållanden i vissa främmande länder m. m.» (SOU 1952: 52). I den femte delen, »Principbetänkande» (SOU 1952: 53), redovisas motiven för kommitténs principiella ställningstagande till nykterhetspolitikens huvudlinjer och där ges även en översiktlig redogörelse för de olika förslagens innehåll. Kommitténs författningsförslag med utförliga motiveringar framläggs i de sjätte och sjunde volymerna, »Rusdrycksförsäljning och nykterhetsvård» (SOU 1952: 54) resp. »Tillverkning och försäljning av maltdrycker» (SOU 1952: 55). Dessa delar innefattar förslag till

- 1) förordning om försäljning av rusdrycker;
- 2) förordning om försäljning av öl;
- 3) ändring i vissa delar av förordningen angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker; samt
- 4) ändring i vissa delar av förordningen angående tillverkning och beskattning av maltdrycker.

Beträffande dessa författningsförslag torde få hänvisas till kommitténs betänkande, delarna VI och VII.

Över samtliga delar av betänkandet utom del III har efter remiss yttrandena avgivits av kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, generaltullstyrelsen, medicinalstyrelsen, järnvägsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, statskontoret, överbefälhavaren, Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen, statens organisationsnämnd, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands och Västerbottens län, länsnykterhetsnämnderna i alla län utom Västernorrlands län, nykterhetsnämnderna i Stockholm, Göteborg och Malmö, stadsfullmäktige i Arvika, Borås, Eksjö, Gävle, Göteborg, Haparanda, Hälsingborg, Jönköping, Karlskrona, Kiruna, Kumla, Linköping, Malmö, Solna, Stockholm, Sundsvall, Uppsala och Visby, Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska Nykterhetsvårdsförbundet, Föreningen Sveriges landsfiskaler, styrelserna för statens alkoholistanstalter å Venngarn och Svartsjö, Styrelsen för Erkända Alkoholistanstalten Hagbyhemmet, Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, Sveriges Storloge av IOGT, Nationaltemplarorden, Nykterhetsorganisationen Verdandi, Sveriges Blåbandsförening, Vita Bandet, De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse, Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Systembolagens förtroen-

denämnd, Systembolagens Personalförening, Sveriges Hotell- och Restaurangförbund, Sveriges Hotell- och Restaurangpersonals förbund, Svenska Turisthotellens Riksförbund, Svenska Turisttrafikförbundet, Svenska Handelsagenters Förening, Svenska Bryggareföreningen, Svenska Läkarnas Nykterhetsförening, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens Centralorganisation, Svenska Arbetsgivareföreningen, Riksförbundet Landsbygdens Folk, Systembolagens Kontrollföreståndareförening samt Alkoholfria Hotell och Restauranger Andelsförening u. p. a.

Sveriges pomologiska förening och Svenska fruktföreningen u. p. a. har yttrat sig över delarna V och VI.

Efter remiss, som avsett del VII, har yttranden avgivits av kommerskollegium, Svenska Bryggeriindustriarbetareförbundet, Malt- och Läskedrycksförbundet, Föreningen Skattepliktiga Bryggerier, Föreningen Allmännyttiga Kafébolag, Stockholms Kaféidkarförening och Sveriges Skeppshandlareförbundet.

Utan remiss har yttranden inkommit från Aktiebolaget Göteborgssystemets styrelse, Aktiebolaget Förbunds Bryggeriet Södra Sverige, Stockholms Handelskammare, Folkpartiets Kvinnoförbund och Kooperativa Kvinnogillesförbundet.

Generaltullstyrelsen har överlämnat av styrelsen infordrade yttranden från tulldirektionerna i Stockholm, Göteborg och Malmö samt tullkamrarna i Hälsingborg, Trelleborg, Landskrona och Haparanda. Överståthållarämbetet har överlämnat yttrande från polismästaren i Stockholm. Länsstyrelsen i Stockholms län har bifogat yttranden från stadsfullmäktige i Södertälje, kommunalfullmäktige i Sollentuna köping och länsavdelningen av Föreningen Sveriges landsfiskaler. Vidare har länsstyrelsen i Uppsala län inhämtat yttrande från stadsfullmäktige i Enköping samt länsstyrelsen i Kronobergs län från nykterhetsnämnden i Växjö. Länsstyrelsen i Malmöhus län har överlämnat yttranden från förste provinsialläkaren i länet, poliskamrarna i Malmö och Hälsingborg samt Skånes handelskammare. Länsstyrelsen i Skaraborgs län har bifogat yttrande från landsfogden i länet samt länsstyrelsen i Västmanlands län från nykterhetsnämnden i Västerås.

Stockholms stadsfullmäktige och nykterhetsnämnd har förenat sig om ett yttrande, som är gemensamt även för utskänkningskommittén, fattigvårdsnämnden, barnavårdsnämnden, ungdomsstyrelsen, kommittén för förvärvsarbete kvinnor, sjukhusdirektionen, drätselnsämnden, borgarrådsberedningen och stadskollegiet. Yttrandet betecknas i fortsättningen såsom avgivet av Stockholms stadsfullmäktige och nämnder.

Stadsfullmäktige i övriga städer har i allmänhet yttrat sig efter förberedande behandling och förslag av nykterhetsnämnden, drätselkammaren och beredningsutskottet, vilkas yttranden i regel bifogats.

Styrelsen för erkända alkoholistanstalten Åsbrohemmet, som beretts tillfälle inkomma med utlåtande, har icke begagnat sig därav men har överlämnat en promemoria av anstaltens direktör.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund har bifogat och åberopat »Utta-

lande av Nykterhetsfolkets landsmöte 1953». Till detta uttalande ansluter sig även IOGT, Nationaltemplarorden samt stadsfullmäktige i Visby.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag har närslutit yttranden av bolagets fem dotterbolag, Stockholmsdistriktets allmänna restaurangaktiebolag, Östra Sveriges allmänna restaurangaktiebolag, Skånes allmänna restaurangaktiebolag, Västsveriges allmänna restaurangaktiebolag och Bergslagens allmänna restaurangaktiebolag. Systembolagens Personalförening har bilagt yttranden från två av föreningens kretsar, Stockholmskretsen och Småland-Blekingekretsen.

Sveriges Hotell- och Restaurantförbund har bifogat en av förbundet beställd »P. M. rörande en granskning av 1944 års nykterhetskommittés betänkande, utarbetad av fil. lic. Gunnar Eklund vid statistiska institutionen vid Uppsala universitet» och försedd med förord av docenten Sten Malmquist. Granskningen avser kommitténs statistisk-matematiska analys över konsumtionsutvecklingen i vissa länder samt hållbarheten ur statistisk och logisk synpunkt av argumenten för restriktionssystemets avskaffande.

Svenska Bryggareföreningen har åberopat vissa undersökningar av Institutet för maldrycksforskning, nämligen »Inköp och konsumtion av öl i svenska hushåll», »Pilsnerförsäljning och alkoholmissbruk, en statistisk studie av försäljningsformernas inverkan på missbrukarantalet» samt »Pilsnermissbrukets förhållande till antalet försäljningsställen».

Tjänstemännens Centralorganisation har överlämnat yttrande från Civila Statsförvaltningens Tjänstemannaförbund; Riksförbundet Landsbygdens Folk har bifogat ett yttrande av Sveriges Yrkesfruktodlares Riksförbund.

Kommerskollegium har inhämtat och bilagt yttranden från samtliga handelskamrar i riket ävensom Sveriges Köpmannaförbund och Sveriges Kemiska Industrikontor.

Vidare har Sveriges centrala restaurangaktiebolag i ett senare avgivet särskilt yttrande bemött av kontrollstyrelsen framförd kritik mot bolagets handhavande av folkrestaurangerna. Svenska Bryggareföreningen och kontrollstyrelsen har avlämnat kompletterande yttranden på vissa punkter.

Efter remissbehandlingen har en framställning inkommit från Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund.

Slutligen har nykterhetskommitténs ordförande och två av dess sekreterare i en särskild skrivelse bemött av kontrollstyrelsen framförd kritik mot kommitténs utredningar.

Del III av kommitténs betänkande, som innehåller förslag om undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område, har tidigare varit föremål för remissbehandling i särskild ordning. För betänkandet i denna del och däröver avgivna yttranden redogöres närmare i särskild proposition.

Under nykterhetskommitténs utredningsarbete har en sakkunnigutredning på ett närliggande område lillsatts och slutförts. Jag syftar därvid på 1946 års alkoholistvårdsutredning, som den 14 februari 1948 avlämnade betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård m. m. (SOU 1948: 23). Nyk-

terhetskommittén yttrade sig över alkoholistsvårdsutredningens betänkande och tillstyrkte i princip förslagen beträffande den slutna nykterhetsvården. Beträffande den öppna nykterhetsvården gick emellertid nykterhetskommittén i flera hänseenden längre än alkoholistsvårdsutredningen och föreslog bl. a. en kraftigare upprustning av nykterhetsvårdsorganen. Redogörelser för alkoholistsvårdsutredningens förslag och nykterhetskommitténs förslag i dessa delar samt avgivna yttranden lämnas i särskilda propositioner om ny alkoholistlagstiftning och upprustning av nykterhetsvården.

Vidare må nämnas, att ungdomsvårdskommittén, vars verksamhetsområde har vissa beröringspunkter med nykterhetskommittén, den 2 juni 1951 avlämnat sitt slutbetänkande, »Ungdomen möter samhället» (SOU 1951: 41).

Nykterhetskommitténs förslag har vid remissbehandlingen fått ett i huvudsak gynnsamt mottagande och även de remissinstanser, som intagit en kritisk hållning, har direkt eller indirekt gett uttryck för åsikten att tiden nu är inne att ompröva det rådande försäljningssystemet och dra upp nya riktlinjer för nykterhetspolitiken. Jag har emellertid redan före remisstidens utgång funnit lämpligt att som ett komplement till de utredningar nykterhetskommittén haft att utföra undersöka möjligheterna att vidtaga vissa ytterligare åtgärder ägnade att främja de nykterhetspolitiska strävandena. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndiganden har jag sålunda tillkallat särskilda sakkunniga, fördelade på sju olika kommittéer, att skyndsamt utreda vissa specialfrågor.

Den 22 maj 1953 tillkallades fem sakkunniga, fil. lic. R. Meidner, ordförande, jur. kand. B. Hagård, fil. dr G. Helén, direktören F. Stenbeck och direktören N. Sundberg, att utreda frågan om en upplysningskampanj under övergångstiden efter ett eventuellt avskaffande av motbokssystemet. Efter slutfört uppdrag avgav de sakkunniga sitt betänkande den 11 november samma år (stencilerat). De sakkunnigas förslag har remissbehandlats och har därvid tillstyrkts i de flesta yttrandena. Vissa med utredningens förslag sammanhängande principiella spörsmål kommer att här upptagas tillsammans med huvudlinjerna för den framtida nykterhetspolitiken. Övriga av förslaget aktualiserade frågor torde få anmälas i särskild proposition.

De vid en eventuell övergång till ett friare system för spritförsäljning förutsebara svårigheterna föranledde mig vidare att den 2 juni 1953 tillkalla fem sakkunniga, ledamöterna av riksdagens andra kammare prosten H. Hallén, ordförande, och redaktören T. Andersson, direktören O. Burman, pressombudsmannen i Landsorganisationen, redaktören G. Dahlander samt ledamoten av andra kammaren socialsekreteraren E. Rimmerfors, för att verkställa en utredning angående tillfällig förstärkning av nykterhetsnämnderna med frivilliga krafter under en sådan övergång. Utredningsmännen, som antagit benämningen nykterhetsnämndssakkunniga, överlämnade sitt betänkande den 19 november 1953 (stencilerat). Närmare redogörelse för de sakkunnigas förslag och yttranden över desamma lämnas i propositionerna rörande nykterhetsvården.

Den 2 juni 1953 tillkallades fyra andra sakkunniga, nämligen undervisningsrådet R. Lund, ordförande, gymnastikdirektören O. Halldén, domprosten N. Karlström och statskommissarien K. A. Lindbergson, för att verkställa utredning angående stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar. Utredningen har den 2 november 1953 överlämnat en promemoria med förslag rörande stöd åt nykterhetsorganisationerna m. m. och har den 8 december 1953 avlämnat betänkande med förslag rörande bidrag till ungdomens föreningsliv och fritidsverksamhet (båda stencilerade). Närmare redogörelser för förslagen och deras remissbehandling lämnas i särskilda propositioner.

Den 2 juni 1953 tillkallades vidare överdirektören S. Almgren med uppdrag att verkställa en översyn av den inbördes avvägningen av beskattningen av spritdrycker, vin, maltdrycker och läskedrycker. Utredningsmannen har den 16 oktober samma år avgivit sitt förslag (stencilerat), vilket remissbehandlats. Efter samråd med utredningsmannen har 1951 års kommitté för indirekta skatter framlagt förslag till skärpt spritdrycksbeskattning. Utredningarnas förslag har, såvitt angår beskattningen av rusdrycker, redan behandlats i propositionen nr 28. Rörande maltdrycks- och läskedrycksbeskattningen framlägges särskild proposition, som anmäles denna dag.

Den 2 november 1953 tillkallades fem sakkunniga, överdirektören H. Älmeby, ordförande, direktören F. Hildestrand, generalsekreteraren J. Kullgren, undervisningsrådet R. Lund och direktören, friherre O. C:son Rudbeck, med uppdrag att verkställa en utredning angående en försöksverksamhet med spritutskänkning utan samband med måltid. De sakkunniga har den 18 december samma år inkommit med betänkande i ämnet (stencilerat). Förslagets innebörd och yttranden som avgivits över detsamma redovisas i det följande tillsammans med övriga spörsmål om utskänkning av rusdrycker.

Den ena av de båda återstående snabbkommittéerna utreder frågor om stöd åt alkoholfria restauranger och främjande av ett alkoholfritt umgängesliv. Den andra kommittén verkställer en utredning rörande restauratörernas utskänkningsvinst samt rörande möjligheterna att avskaffa drickspenningssystemet. Dessa kommittéer har ännu ej avslutat sitt arbete men jag förutsätter att utredningsuppdragen skall kunna slutföras inom sådan tid att förslag i dessa ämnen skall kunna föreläggas 1955 års riksdag.

Jag övergår härefter till att närmare behandla de genom ovannämnda förslag aktualiserade frågorna. Därvid kommer jag att uppdraga riktlinjer för en ny nykterhetspolitik samt att framlägga förslag till ny lagstiftning om försäljning av alkoholdrycker. Jag skall till en början lämna en kortfattad redogörelse för den tidigare utvecklingen och samhällets nuvarande nykterhetsfrämjande åtgärder.

AVD. I. SAMHÄLLETS NUVARANDE NYKTERHETSFRÄMJANDE ÅTGÄRDER.

Historik.

De äldsta bestämmelserna.

Huvudprinciperna för den nuvarande svenska nykterhetslagstiftningen leder sitt ursprung från den år 1855 företagna *regleringen av tillverkning och försäljning av brännvin*. Då skildes brännvinshandeln från annan handel och lades under tillståndstvång. Samtidigt uppdelades detaljhandeln i utminuterung och utskänkning samt infördes kommunal vetorätt beträffande flertalet detaljhandelsrättigheter. Tillverknings- och försäljningsavgifter pålades för att dels minska förbrukningen dels öka statens inkomster. Möjligheter öppnades att upplåta samtliga detaljhandelsrättigheter till särskilda för ändamålet bildade bolag. Sådana hade redan före 1855 bildats på ett par orter, men detta system fick större spridning först sedan ett bolag i Göteborg på 1860-talet fått ensamrätt att sälja brännvin mot att det lämnade hela vinsten till kommunen. Genom tillkomsten av sådana bolag, s. k. Göteborgssystembolag, landet runt minskades under de följande årtiondena så småningom det enskilda vinstintresset i handeln med brännvin och andra billiga spritdrycker.

1910-talets lagstiftning.

Nästa stora förändring skedde på 1910-talet på initiativ av *med. dr Ivan Bratt* och under medverkan av *1911 års nykterhetskommitté*. Reformen innebar på de flesta punkter en mera konsekvent utbyggnad av de förut gällande principerna. Systembolagen reformerades och deras verksamhet utsträcktes från enbart brännvinshandel till all handel med rusdrycker. Partihandeln och reningen av råsprit desintresserades och koncentrerades till AB Vin- & spritcentralen. Därjämte infördes två väsentliga nyheter: individuella restriktioner och alkoholistvård.

Ända sedan brännvinshandeln på 1850-talet börjat överlämnas åt bolag, som »i sedlighetens intresse» skulle sälja varan, hade vissa restriktioner för inköpen tillämpats. Dessa var länge uteslutande *generella*, d. v. s. träffade alla kunder lika oavsett hur de använde rusdrycker. Exempel på sådana restriktioner var tidigare stängning på avlöningsdagar och förbud att köpa mindre än en viss mängd åt gången. Sådana generella restriktioner var (och är) särskilt vanliga i fråga om utskänkningen.

Tanken på *individuella* restriktioner synes först ha tagits upp i en motion i andra kammaren vid *1901 års riksdag* (nr 129). I motionen yrkades att för

minuthandel med brännvin skulle införas bestämmelser av samma slag som för handel med explosiva varor, d. v. s. att tillstånd skulle sökas för att köpa brännvin och köparen skulle vara skyldig att personligen underteckna ett kvitto, som upptog varumängd, år och dag samt köparens bostad. Motionen vann inte gehör i riksdagen.

Liknande tankar framfördes några år senare av Bratt först i trängre kretsar och senare offentligt i tidningsartiklar och i två broschyrer: »Kan nykterhetsfrågan lösas utan totalförbud?» (1909) och »Nykterhetspolitiska utvecklingslinjer» (1911). Bratts synpunkter präglade också det av en kommitté inom Svenska läkaresällskapet utgivna arbetet »Alkoholen och samhället» (1912), vars utarbetande Bratt tog verksam del i.

Bakgrunden till Bratts framträdande var den växande förbuds rörelsen, som just år 1909 fick ny vind i seglen. Under storstrejken detta år gällde en tid totalt rusdrycksförbud och de positiva verkningarna därav påverkade säkerligen opinionen. Vid en av nykterhetsorganisationerna anordnad namninsamling vintern 1909—10 anteckade sig nära 2 milj. personer, eller 56 % av befolkningen över 18 år på listor med opinionsyttring för förbud.

Bratt trodde inte på möjligheterna att genomföra ett förbud, och han ansåg det inte önskvärt att påtvinga minoriteten ett sådant, om det var möjligt att komma åt de grova alkoholskadorna på annat sätt. Detta ansåg han kunna ske genom att göra inköpsrätten beroende av särskilt tillstånd och genom att dela upp kunderna på ett stort antal detaljaffärer, där försäljningspersonalen skulle kunna lära känna hela kundkretsen. Den som misskötte sig skulle få tillståndet indraget på längre eller kortare tid. Någon begränsning av inköpsrätten på förhand var inte avsedd. Bratt tänkte sig att systembolagens verksamhet skulle övertagas av en kommunal »alkoholnämnd» bestående av två »byråer». Den »första byrån» skulle sköta försäljningen och den »andra byrån» ta hand om alkoholisterna, d. v. s. fylla den funktion som nu utövas av nykterhetsnämnden.

Förbudstanken hade en stark ställning vid tiden för det politiska systemskiftet 1911. Därför blev det en av ministären Staaffs första åtgärder att igångsätta en utredning om förutsättningarna för ett allmänt rusdrycksförbud. Detta skedde genom 1911 års *nykterhetskommitté*, vilken emellertid också fick i uppdrag att undersöka andra möjligheter att minska alkoholskadorna. Bland ledamöterna befann sig Bratt och det betänkande (nr V), som kommittén avgav den 5 januari 1914, innehöll som en väsentlig del ett förslag till försäljningslagstiftning i huvudsak efter Bratts riktlinjer. Samtidigt föreslog kommittén införande av »lokalt veto», d. v. s. rätt för kommunernas invånare att genom folkomröstning förbjuda rusdrycksförsäljning inom kommunens område.

1911 års nykterhetskommittés förslag innebar emellertid viktiga förändringar i förhållande till Bratts ursprungliga program. Bl. a. förordades en på förhand bestämd personlig tilldelning som inte skulle få överstiga 1 liter i veckan (med undantag för s. k. extra tilldelning). För inköpskontrollens tekniska genomförande föreslogs att varje inköpsberättigad skulle tilldelas

en motbok, att kunden vid varje inköp skulle avlämna en av honom själv undertecknad rekvisition i motboken och att inköpen skulle antecknas i denna.

De föreslagna reformerna kom genom omständigheternas makt att genomföras i mycket snabbt tempo. Redan den 1 oktober 1912 hade vid AB Göteborgssystemet i Göteborg införts en inköpskontroll i anslutning till Bratts ursprungliga förslag (efter upphovsmannen ofta kallad *Andréesystemet*). Alla män över 21 år utan officiell nykterhetsanmärkning fick efter anmälan ett inköpsbevis, som berättigade till inköp i viss affär. Beviset indrogs, om någon blev bötfärdig för fyleri eller på annat sätt kom i konflikt med samhällets myndigheter på grund av alkoholmissbruk. Vid inköp fordrades inte skriftlig rekvisition, men inköpen antecknades i en liggare på inköpsstället. Den som köpt över en viss mängd per månad (i regel 8 liter) blev avstängd från inköp, om han inte nöjaktigt kunde förklara anledningen till de stora inköpen. Ett liknande system började hösten 1913 tillämpas i Jönköping.

I Stockholm hade spritdrycksförsäljningen från och med år 1914 övertagits av ett nytt bolag, *AB Stockholmsystemet*, vilket bildats av Bratt för att föra ut hans idéer i praktiken. Bolaget genomförde i februari 1914 en utminuteringskontroll, som i många avseenden anslöt sig till 1911 års kommittés förslag. Motbokstvång och maximering av tilldelningen till 16 liter i kvartalet infördes. På grund av de täta uttagen övergick man emellertid snart till s. k. femstämpling, vilken innebar att högst 1 liter var femte dag fick inköpas. Om man dröjde med inköpen tio eller 15 dagar, fick man köpa två, resp. tre liter, vilket var den största mängd som fick inköpas på en gång. (Liknande bestämmelser kvarstod ända till 1930.)

Experimenten i Göteborg och Stockholm hade sålunda redan påbörjats, när 1911 års nykterhetskommitté avlämnade sitt betänkande nr V. Resultaten föreföll så uppmuntrande, att vissa ändringar i försäljningslagstiftningen ansågs böra införas i den då gällande brännvinsförsäljningsförordningen i avvaktan på att riksdagen skulle enas om en ny lagstiftning. Frågan om ny lagstiftning hade nämligen fallit vid 1914 års riksdag på grund av kamrarnas skiljaktiga beslut. 1915 års riksdag beslöt sålunda att hela landet fr. o. m. 1916 skulle indelas i kontrollområden, så att inte invånarna i ett område med restriktiv försäljning skulle kunna kringgå kontrollen genom att köpa från ett annat bolag. Motbokstvång infördes samtidigt, men det överlämnades åt bolagen att själva bestämma om inköpsrätten skulle begränsas på förhand eller om kontrollen skulle verkställas i efterhand som i Göteborg. Denna valfrihet räckte dock i praktiken endast till november 1916, då speciella krisrestriktioner infördes på grund av försörjningsläget, vilket innebar att inköpen maximerades, först till 2 liter i månaden, senare till 2 liter i kvartalet. Det var under intryck av dessa krisförhållanden som 1917 års *rusdrycksförsäljningsförordning* antogs.

Denna lagstiftning tillkom på riksdagens initiativ, och till grund för densamma låg en av bevillningsutskottet (betänkande nr 12/1917) utförd överarbetning av kommittéförslaget. Förordningen trädde i kraft den 1 januari

1919 och anslöt sig i huvudsak till kommittéförslaget. Ett par viktiga ändringar gjordes dock. Sålunda sattes maximitilldelningen till 4 liter i månaden i stället för 1 liter i veckan. Under de första månaderna 1919 gällde emellertid krisrestriktionerna, varför förordningen först från och med juni detta år kunde tillämpas i full utsträckning. I förordningen upptogs ej bestämmelser om lokalt veto i den föreslagna formen, men kvarstod sedan gammalt det kommunala vetot, innebärande att utminuterung och utskänkning inom en kommun blev beroende av bifall från kommunens beslutande organ.

Verkningarna av restriktionssystemet hann bedömas redan av 1911 års nykterhetskommitté i dess år 1920 avgivna betänkande (nr IX) med förslag till allmänt rusdrycksförbud. Kommittén ansåg att restriktionssystemet ej kunde begränsa alkoholförsäljningen till ofarliga mängder och att det sålunda ej kunde förebygga missbruk. En annan brist hos den individuella kontrollmetoden låg däri, att kontrollen kunde omfatta endast köparna men icke förbrukarna. Kommittén nämnde även den psykologiska reaktionen mot restriktionssystemet. Den grupp av personer som ej finge inköpsrätt »bildade på sätt och viss en social underklass, som bittert kände den undantagsställning, vari den blivit försatt». Inskränkningarna drabbade i jämförelsevis stor utsträckning de fattigaste, varigenom skapades en känsla av social orättvisa. Det ansågs också som en svaghet hos systemet att det — som Bratt uttryckte saken — vore till en tiondel lag och till nio tiondelar tillämpning. Härigenom finge åtgärderna lätt ett drag av godtycke över sig.

Som den mest avgörande invändningen mot restriktionssystemet framhöll slutligen 1911 års nykterhetskommitté att det bibehölle och populariserade dryckesseden.

Genom själva sin tillvaro verkade motbokssystemet suggererande på en massa personer och förmådde dem att begära inköpsrätt, ehuru de eljest betraktade spriten som en mycket likgiltig sak. Systemet medförde vidare en alldeles bestämd lockelse att ta ut hela den tillättna kvantiteten. Allmänheten bibringades den föreställningen, att den medgivna maximimängden var någon sorts normalkvantitet, som gav åt ens alkoholbruk en betryggande karaktär av måttlighet och oförvitlighet. Systemet medförde också att den allmänna uppmärksamheten systematiskt inriktades på möjligheterna att erhalla alkohol. Restriktionssystemets psykologiska inverkan gick alltså enligt kommittén i den riktningen att alkoholkonsumtionen allt mer populariserades och därigenom motverkade systemet på ett ödesdigert sätt sitt eget syfte att skapa folknykterhet.

Den 27 augusti 1922 hölls en konsultativ förbudsomröstning. Därvid röstade 889 000 personer eller 49 % av deltagarna för förbud, medan 925 000 röstade emot. Därmed hade frågan om allmänt rusdrycksförbud fallit.

År 1919 kompletterades rusdrycksförsäljningsförordningen med en särskild försäljningslagstiftning för de medelstarka maltdryckerna, *förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka (Pff)*, vilken trädde i kraft 1920 och ännu är gällande. Försäljningen av starköl lydte formellt

under samma regler som försäljningen av spritdrycker och vin men var genom provisoriska bestämmelser inställd sedan krisrestriktionernas tid. År 1923 gjordes detta försäljningsförbud permanent, samtidigt som den högsta tillåtna alkoholhalten i pilsnerdricka höjdes från 2,8 till 3,2 viktprocent. Genom starkölsförbudet kom rusdrycksförsäljningsförordningen att gälla endast spritdrycker och vin.

Alkoholistvården organiserades under samma period som restriktionssystemet. Under tiden 1890—1910 hade några få enskilda alkoholistanstalter upprättats, men det fanns ingen möjlighet att tvångsvis insätta någon där. År 1911 föreslog den sedan 1907 arbetande fattigvårdslagstiftningskommittén att länsstyrelserna skulle få rätt att internera vissa alkoholister på framställning av anhöriga, polis eller kommunala myndigheter. I 1911 års nykterhetskommittés yttrande över detta förslag upptogs Bratts tidigare framförda idé om ett särskilt organ för förebyggande alkoholistvård. Detta föreslogs få formen av en kommunal nämnd, kallad nykterhetsnämnd. År 1913 antog riksdagen den första alkoholistlagen, i vilken ingick bestämmelser om nykterhetsnämnder. Lagen kunde dock inte sättas i kraft förrän en statlig alkoholistanstalt inrättats, vilket skedde genom att Wenngarn togs i anspråk för detta ändamål. Den 1 augusti 1916 trädde lagen i kraft.

Senare ändringar.

I den nykterhetslagstiftning, som tillkom under 1910-talet, har vissa ändringar företagits. 1923 års starkölsförbud har redan nämnts. År 1928 skärptes Pff genom införande av rekvisitions- och kvittenstvång vid kringföring av öl på landsbygden. Vidare tillkom våra nu gällande huvudförfattningar om nykterhetsvård och rusdrycksförsäljning, nämligen *lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister (alkoholistlag, A1)*, som trädde i kraft den 1 juli 1932, samt *förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker (Rff)*, som trädde i kraft den 1 oktober 1938. Båda författningarna bygger på samma principer som föregångarna. De viktigaste nyheterna i Rff var minskning av systembolagens antal från 121 till 41, avskaffande av det kommunala vetot beträffande utminutering av rusdrycker, införande av s. k. efterhandsköp vid utminuteringen under sex månader, fri försändning av rusdrycker till ort där försäljnings- eller utlämningsställe ej finnes, successiv nedskrivning av de enskilda restaurangernas vinstkvantitet under en 25-årsperiod och ensamrätt för systembolagen att driva s. k. folkrestauranger. Genom ändring i alkoholistlagen 1938 tillkom länsnykterhetsnämnderna som övervakande och rådgivande organ för de kommunala nykterhetsnämnderna. Denna lagändring såväl som nyheterna i Rff föranleddes närmast av det förslag som 1934 framlades av *1928 års rusdryckslagstiftningsrevision (SOU 1934: 39)*.

I rusdryckslagstiftningsrevisionens uppdrag ingick bl. a. att bedöma restriktionssystemets verkningar. Revisionen konstaterade att såväl den officiella statistiken som majoriteten av svaren på en rundfråga till landets nyk-

terhetsnämnder visade, att nykterhetstillståndet förbättrats sedan tiden före det första världskriget. Bland orsakerna till denna förbättring nämnde revisionen restriktionssystemet. Av siffrorna för utminuteringsdrog revisionen den slutsatsen att systemet haft en bestående konsumtionsminskande effekt. Vidare visade enligt revisionen antalet fylleriförseelser per 10 000 invånare starkare nedgång än utminuteringsdrog, vilket ansågs bero på att konsumtionsminskningen i högre grad gått ut över det grövre missbruket än över konsumtionen i övrigt. När man från nykterhetsrörelsens sida påstått att utminuteringskontrollen haft ogynnsamma verkningar i form av utbredda alkoholvanor, som undanskymt dess förtjänster, berodde detta enligt revisionen på skiljaktigheter i uppfattningen om försäljningslagstiftningens syfte. Revisionen ansåg inte att restriktionssystemet i och för sig verkade höjande på konsumtionen. Men den ansåg att de korta tilldelningsperioderna kunde föranleda till större inköp än nödvändigt och föreslog därför införande av efterhandsinköp. Revisionen trodde inte att det danska systemet med ett högt pris på spritdrycker skulle få lika goda verkningar i Sverige som i Danmark. Den ansåg att en fri försäljning med höga priser skulle resultera både i ökat missbruk och en ökad totalkonsumtion.

Till denna bedömning anslöt sig statsmakterna i allt väsentligt vid frågans behandling under 1937 års riksdag (prop. nr 242, bevillningsutskottets betänkande nr 28).

Krisförhållandena under *andra världskriget* föranledde vissa förändringar. Sålunda nedsattes fr. o. m. den 1 oktober 1941 den högsta *månadstilldelningen* från fyra till tre liter, varjämte rätten till *efterhandsinköp* indrogs. Den rätt återinfördes fr. o. m. den 1 januari 1947 men begränsades till tre månader.

Alkoholhalten i pilsnerdricka sänktes under kriget och har sedan dess varit högst 2,8 viktprocent.

År 1944 avgav särskilda sakkunniga, den s. k. *snabbutredningen*, ett betänkande (SOU 1944: 3) med utredning angående orsakerna till det under krigsåren försämrade nykterhetstillståndet; utredningen framlade vissa förslag som dock icke ledde till lagstiftning.

Samtidigt som snabbutredningen tillsattes, behandlades vid 1943 års riksdag de motioner som ledde till att 1944 års *nykterhetskommitté* tillkallades.

År 1945 omorganiserades de dittillsvarande av systembolagen ägda *allmänna restaurangbolagen*. Alla rättigheter till utskänkning inom folkrestauranger skall sedan dess av vederbörande systembolag överlåtas på det då nybildade Sveriges centrala restaurangaktiebolag, som i sin tur driver restaurangrörelsen genom något av sina fem dotterbolag, till vilka de allmänna restaurangbolagen ombildats.

Alkoholskatterna.

Oberoende av försäljningslagstiftningen har av statsfinansiella skäl skatterna på rusdrycker höjts väsentligt. Priset på en liter renat brännvin, som 1914 var 1,50, höjdes under första världskriget och var 1922 uppe i 4,50. Därefter sänktes priset igen till lägst 2,65 under åren 1929—1932. År 1933 höjdes priset till 4,35 och hösten 1939 på en gång från 4,95 till 7,95, vilket är den procentuellt största höjning som förekommit. Priset har därefter successivt höjts, senast till 15 kr. fr. o. m. den 1 december 1950 och på grund av ökade råvarupriser till 15,30 fr. o. m. den 1 december 1951.

Genom propositionen nr 28 till innevarande riksdag har föreslagits en höjning av spritbeskattningen om i genomsnitt tre kr. per liter. Samtidigt har förordats en differentiering efter dryckernas alkoholhalt. Enligt förslaget blir priset för en liter renat brännvin 17,75 kr. och för kron- eller bordsbrännvin 20,60 kr.

Undervisning m. m.

Vid sidan av den egentliga nykterhetslagstiftningen har statsmakterna ingripit genom bestämmelser om nykterhetsundervisning i skolorna (K. cirk. den 4 november 1892 och den 24 september 1928) och genom statsbidrag till den frivilliga upplysningsverksamheten. Sådana statsbidrag har utgått sedan 1870-talet och sporadiskt redan tidigare.

Gällande bestämmelser i huvuddrag.

Rusdryckshandeln.

Nu gällande huvudförfattning är förordningen den 18 juni 1937 (nr 436) angående försäljning av rusdrycker (Rff), varigenom försäljningen av spritdrycker och vin regleras. Med *spritdrycker* förstås varje vätska, som håller mer än 2 1/4 volymprocent etylalkohol och som icke är att hänföra till vin eller maltdryck. Till *vin* hänföres varje genom alkoholisk jäsning framställd dryck, som är tillverkad av saft från druvor, bär, frukt eller andra växtdelar, och som håller mer än 2 1/4 men ej mer än 22 volymprocent alkohol. (1 kap. 1 § Rff.) Vin vars alkoholhalt överstiger 14 volymprocent kallas starkvin. Med *maltdryck* förstås varje jäst, alkoholhaltig, odestillerad dryck, vid vars framställning torkat, rostat eller bränt malt kommit till användning (1 § förordningen den 15 december 1939 ang. tillverkning och beskattning av maltdrycker). Av dessa definitioner följer att en dryck, som tillverkats av t. ex. socker och jäst, blir spritdryck, även om den inte håller mer än 10 % alkohol.

Försäljningen av rusdrycker indelas i *partihandel* — försäljning för export och till återförsäljare — och *detaljhandel* — all annan försäljning — vilken i sin tur har två olika grenar, utminuterering och utskänkning. Utminuterering sker från särskilda utminuteringsställen och omfattar försäljning till av-

hämtning och försändning på rekvisition. Med utskänkning förstås försäljning till förtäring på stället. Partihandel och utminuterung hålles strängt åtskilda från utskänkning. Partihandel och utminuterung får ej förenas med annan handel. Utskänkning får bedrivas endast i samband med restaurangrörelse.

Den äldsta grundsatsen i nykterhetslagstiftningen är *rättighetssystemet*, enligt vilket tillverkning och försäljning av alkoholdrycker är mer eller mindre monopoliserad och därigenom lättare att kontrollera och beskatta. Rättighetssystemet har tidigt förenats med kommunalt inflytande över rättigheternas beviljande, *kommunalt veto*. Ytterligare en huvudprincip är *restriktionssystemet* eller *motbokssystemet*, som bl. a. innefattar individuell kontroll av kundernas inköp vid utminuterungen (»Brattssystemet»). Vidare bör nämnas *elimineringen av det enskilda vinstintresset* (»Göteborgssystemet»), vilket innebär att enskilda personer inte skall vara ekonomiskt intresserade av att konsumtionen ökas. Vinsten på rusdryckshandeln skall i stället förbehållas det allmänna.

Tillverkning av spritdrycker får sedan 1917 endast ske efter tillstånd av Kungl. Maj:t (förordningen den 11 juni 1926 ang. tillverkning och beskattning av brännvin) och likaså tillverkning för avsalu av vin. Vin för eget behov får man däremot själv tillverka. Tillstånd att anlägga nya brännerier har på senare år endast lämnats för sulfitbrännerier, varför tillverkarna har en viss monopolställning. Denna är emellertid begränsad genom att brännerier och vinfabriker måste sälja hela sin produktion (utom ev. export) till det statliga partihandelsbolaget, AB Vin- & Spritcentralen, varvid särskilda prissättningsregler gäller (21 § nämnda förordning samt 2 kap. 6 § Rff.).

Partihandeln är i princip förbehållen AB Vin- & Spritcentralen, som också ombesörjer import av rusdrycker. Systembolagen får dock sälja sinsemellan och till restauratörer och kan få kontrollstyrelsens tillstånd till import. (2 kap. Rff.) Det privata vinstintresset är helt avskaffat.

Beträffande *detaljhandeln* gäller den principen att all försäljning av rusdrycker skall ordnas och handhas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt (1 kap. 3 § Rff.). Kontrollstyrelsen och (beträffande utskänkingen) länsstyrelserna kan vid behov komplettera bestämmelserna med ledning av den verkan de visar sig ha.

Utminuterung får ske endast genom systembolag, vilka antages av länsstyrelsen i respektive län. Riket är för detta ändamål indelat i 41 detaljhandelsområden, vartdera med ett systembolag. Kontrollstyrelsen bestämmer områdenas gränser, vilka är avpassade efter naturliga handelsområden och ej sammanfaller med länsgränserna. Antalet utminuteringsställen och deras förläggning bestämmas inom varje detaljhandelsområde av systembolagen. Kommunalt veto gäller numera ej. Utminuteringsställe får dock nyinrättas endast i stad, köping eller municipalsamhälle med minst 5 000 invånare. (3 kap. 1—3 §§ Rff.) På ort utan utminuteringsställe kan systembolaget inrätta utlämningsställe, som dock endast tar emot rekvisitioner och utlämnar varorna. Dessutom har den som bor på ort, som saknar både utminuterings-

och utlämningsställe, rätt till fri försändning till närmaste post-, järnvägs-, buss- eller ångbåtsstation (4 kap. 7 §).

Följande *generella restriktioner* gäller beträffande utminuteringen (4 kap. Rff). Inköp får endast äga rum mot motbok och sådan erhålles tidigast vid 21 års ålder. Högst 4 (f. n. 3) liter spritdrycker får inköpas per kalendermånad. Dessutom får efterhandsinköp äga rum under 6 (f. n. 3) månader. Ingen generell begränsning har gjorts beträffande inköpsrätten till vin. Inköp måste ske från bestämt utminuteringsställe, men inköpsrätten kan genom transportkort tillfälligt flyttas till annan affär. I Stockholm, Göteborg och Malmö kan fr. o. m. mars 1952, medelst särskilt inköpskort, inköp göras i alla affärer inom detaljhandelsområdet. Ingen försäljning får äga rum till den som är berörd av starka drycker eller beträffande vilken nykterhetsnämnden meddelat förbud mot utminutering. Det är förbjudet att å egen motbok inköpa eller låta någon inköpa rusdrycker för annans räkning (motboksöverlåtelse). Detta gäller dock ej familjemedlemmar, eftersom motboken i regel är avsedd för hela familjen. Inköp genom ombud är medgivet, men ombudet måste ha fyllt 18 år och får ej genom för ändamålet särskilt inrättad rörelse eller eljest i större omfattning och mot ersättning utöva ombudskap. Slutligen får utminutering enligt Rff äga rum endast söckendagar klockan 9—17. De faktiska utminuteringsstiderna är dock betydligt snävare.

Restriktionerna i fråga om utminuteringen innefattar också *individuell kontroll*. Ingen har sålunda ovillkorlig rätt till motbok, utan systembolagen skall individuellt pröva att inköp inte kan befaras lända till skada för köparen eller annan (4 kap. 3 §). Sådan prövning skall företagas dels i fråga om den som på vissa sätt ådagalagt bristande skötsamhet ur nykterhetssynpunkt, dels när vissa sociala och ekonomiska förhållanden föreligger. Vid prövningen är systembolagen bundna av kontrollstyrelsens cirkulär (nr 8/1938). Även systembolagens förtroendenämnd har utfärdat anvisningar, som bolagen brukar följa. Ett exempel på regler av denna typ är att kvinnor och ogifta män inte brukar få motbok före 25 års ålder, trots att 1937 års riksdag uttalat sig för att 21 år borde vara den normala åldersgränsen. Spritdryckstilldelningens storlek fastställles av hemortsbolaget med hänsyn till köparens ålder och levnadsförhållanden. Om så anses lämpligt, kan bolaget uppdelat sprittilldelningen på kortare perioder än en månad och stadga inskränkningar i vininköpen eller helt avstänga vederbörande från vininköp. Vid tillfälligt behov av inköp utöver den stadgade maximeringen kan bolaget bevilja extra tilldelning. I regel beviljas tämligen små kvantiteter. Systembolags beslut i motboksärenden kan överklagas hos kontrollstyrelsen, som i dessa frågor är högsta instans.

Under senare år har emellertid kontrollstyrelsen företagit tämligen långtgående förändringar i uppmjukande riktning i tilldelningspraxis. Sålunda har styrelsen låtit systembolagens förtroendenämnd i mars 1947 antaga nya regler för motbokstilldelning. Ändringarna innebär att vissa sociala och ekonomiska förhållanden hos köparna ej längre föranleder indragning eller

begränsning av inköpsrätten. En utförligare redogörelse för tilldelningsreglerna lämnas i avsnittet om rusdrycksförsäljningen. Den av kontrollstyrelsen företagna uppmjukningen av tilldelningsreglerna påbörjades efter tidpunkten för nykterhetskommitténs stora systembolagsundersökning (årskiftet 1945/46).

Utminuteringsen av rusdrycker är monopoliserad till de 41 *systembolagen*, varigenom det enskilda vinstintresset är eliminerat. Beträffande *utskänkningsen* kan man särskilja två huvudslag av rättigheter, dels *systembolagsrättigheter* som av länsstyrelsen beviljas systembolag men av detta överlåtes till allmänt restaurangbolag eller enskilt företag, dels s. k. *fria rättigheter* som av länsstyrelsen ges direkt till rättighetsutövaren (avser endast trafikutskänkning, d. v. s. utskänkning på tåg, båtar och flygplan). En form av systembolagsrättighet, nämligen s. k. turistutskänkning, meddelas av Kungl. Maj:t. Tillstånd till utskänkning avser — utom specialformerna trafikutskänkning och turistutskänkning — antingen utskänkning som skall bedrivas året runt eller årligen under viss tidsperiod (årsutskänkning) eller utskänkning som skall äga rum vid enstaka tillfälle eller under enstaka tidsperiod (tillfällig utskänkning, 3 kap. 6 §). Tillståndstiden för årsutskänkning, till vilken alltså även räknas säsongrättigheter, är 4 år (oktrojperiod, 3 kap. 7 § 1 mom.). Nu löpande period avser tiden den 1 oktober 1953—den 30 september 1957. Tillstånd till trafikutskänkning meddelas att gälla tills vidare, högst ett år.

Initiativrätt tillkommer i regel endast systembolag, men dessutom kan fullmäktige i kommunen ansöka om tillstånd, för den händelse systembolaget ej söker inom föreskriven tid (3 kap. 7 § 2 mom.). Tillstånd till utskänkning får utnyttjas först sedan tillståndet av systembolaget överlåtit på annan. Överlåtelsen sker genom kontrakt som skall fastställas av länsstyrelsen. Huvudinnehållet i kontrakten bestämmes av kontrollstyrelsen, som härigenom bl. a. utövar sin befogenhet att fastställa utskänkingsrestriktioner. Om ett systembolag avslår en framställning om överlåtelse eller fastställer villkor som anses olämpliga, kan beslutet överklagas hos länsstyrelsen och i sista hand hos Kungl. Maj:t (3 kap. 15 och 16 §§).

Då krigsfara, arbetslöshet, nöd eller annan särskild anledning föreligger, kan Kungl. Maj:t inskränka eller förbjuda eljest tillåten rusdryckshandel (3 kap. 22 §). På grundval av denna bestämmelse införde Kungl. Maj:t 1941 efter riksdagens hörande den ovannämnda begränsningen av motboksinköpen till högst 3 liter i månaden. Efterhandsinköpen förbjöds först helt och hållet och inskränktes, när de efter kriget återinfördes, till att omfatta högst 3 månader. För att förekomma oordning vid enstaka tillfälle kan inskränkningar eller förbud stadgas av länsstyrelse, polischef eller kommunalnämnd (3 kap. 21 §). Länsstyrelsen kan återkalla tillstånd eller förklara att överlåtelseavtal skall upphöra att gälla, om försäljningen orsakar oordning eller försämrat nykterhetstillstånd (3 kap. 19 §). Systembolagen kan enligt bestämmelser i överlåtelsekontrakten ingripa, om en restauratör missköter sig. Bolagen kan sålunda minska hans vinst på spritdrycker och starkvin,

minska försäljningen till honom eller helt förbjuda fortsatt utskänkning. (Kontrollstyrelsens cirkulär nr 5/1953.)

Innan utskänkning påbörjas och vid början av varje ny oktrojperiod skall utskänkningslokalen besiktigas. Därvid skall undersökas att vissa villkor är uppfyllda beträffande lokalens belägenhet och beskaffenhet. Besiktningen verkställs på tillståndshavarens bekostnad av en tremannanämnd (5 kap. 11 §). Ombyte av utskänkningsställe får icke ske utan medgivande av den myndighet som meddelat tillståndet (5 kap. 10 §).

I fråga om utskänknigen gäller i regel *kommunal bestämmanderätt*. För alla utskänkningsrättigheter utom trafik- och turisträttigheter erfordras sålunda samtycke av den kommunala representationen, som innan den yttrar sig skall ha hört nykterhetsnämnden och kommunalnämnden (i städerna poliskammare, magistrat eller kommunalborgmästare). I det kommunala vetot ingår vidare rätt att begränsa antalet utskänkningsställen och förbjuda utskänkningsställes förläggning till viss del av kommunen. Även andra villkor, såsom tidsbegränsningar, kan föreskrivas, dock ej måltidstvång eller kvantitetsbegränsningar eller förbud mot utskänkning till vissa personer eller inskränkning, som strider mot Rff:s syfte eller mot allmän lag eller författning (3 kap. 9 och 10 §§). Även om kommunen avstyrkt en rättighet, kan efter ansökan hos Kungl. Maj:t tillstånd beviljas under förutsättning att det gäller årsutskänkning på hotell eller pensionat, som är beläget å någon för turistväsendet i riket viktig ort och att det finnes vara av allmän betydelse att rättighet meddelas, *turistutskänkning* (3 kap. 12 §). Tillstånd härtill har hittills givits mycket sparsamt.

De viktigaste av de *restriktioner*, som uppställts i fråga om utskänkning, gäller måltidstvång och kvantitetsbegränsningar. I Rff stadgas, att utskänkning av spritdrycker får äga rum endast i samband med »verklig» måltid bestående av lagad mat. Undantag har dock gjorts för spritdrycker i stark utspädning (lättgrogg). Vid utskänkning av vin skall lagad mat vara att tillgå, där ej utskänknigen sker i samband med servering av konditorivaror (5 kap. 1 och 2 §§).

Till dessa bestämmelser i Rff har kontrollstyrelsen utfärdat tillämpningsföreskrifter. I cirkulär nr 6/1942 (ändrat genom cirkulär 9/1951 och 1/1952) ges föreskrifter om lägsta pris å måltid, varierande med hänsyn till antalet rätter och olika restaurangklasser. Vidare ges särskilda bestämmelser om servering av lättgroggar och starkvin. Slutligen gäller olika kvantitetsregler för män och kvinnor, växlande med hänsyn till olika klockslag på dagen och olika restaurangklasser. Mellan kl. 12 och kl. 15 får sålunda serveras högst 7 1/2 cl spritdrycker och efter kl. 15 högst 15 cl för män och 7 1/2 cl för kvinnor (lägre på folkrestauranger). Dessutom får högst en kvartsbutelj (1/6 liter) starkvin utskänkas till varje gäst. Utan måltid får serveras högst två lättgroggar, var och en bestående av högst 2 1/2 cl spritdrycker och minst 1/6 liter alkoholfri dryck.

Utöver restriktionerna rörande måltidstvång och kvantitetsbegränsningar innehåller Rff andra inskränkande regler såsom förbud mot utskänk-

ning till vissa personer samt angående utskänkningstider. Utskänkning får sålunda icke äga rum till den som kan antagas ej ha fyllt 18 år eller till den som veterligen missbrukar starka drycker eller till den som är synbarligen berörd därav (5 kap. 8 §). Utskänkning får ej börja före klockan 12 och får ej fortgå efter klockan 22, såvida icke länsstyrelsen med kommunens godkännande beviljat utsträckt tid. På sön- och helgdagar får utskänkningen i regel börja först klockan 13, eftersom utskänkning under högnäsotid är förbjuden. Tidigare stängning än klockan 22 kan i vissa fall förekomma (5 kap. 4 §). Utskänkning är vidare förbjuden i lokal eller å plats, där offentlig danstillställning äger rum eller där offentligt skådespel, varieté-, cirkus- eller annan föreställning (dock ej konsert), till vilken allmänheten har tillträde, äger rum. Undantag kan medges av länsstyrelsen för särskilda fall (5 kap. 3 §). Undantag beträffande dansförbudet beviljas tämligen frikostigt. Det är även förbjudet att på ett utskänkingsställe förtära eller förvara starkare drycker än som får serveras på stället, t. ex. att på en vinrestaurang förtära eller förvara spritdrycker eller att på ett ölkafé förtära eller förvara spritdrycker eller vin (5 kap. 5 §).

På två vägar är *det enskilda vinstintresset* begränsat i fråga om utskänkningen, dels genom att en del av utskänkningen handhaves av allmänna restaurangbolag, dels genom det s. k. vinstkvantitetssystemet.

Alla rättigheter till utskänkning på s. k. *folkrestauranger* skall av vederbörande systembolag överlåtas på Sveriges centrala restaurangaktiebolag (»Riks-Sara»), som i sin tur driver restaurangrörelsen genom något av sina fem dotterbolag (3 kap. 15 §). Även restauranger av högre klass kan drivas av restaurangbolagen. Restaurangbolagen är organiserade på liknande sätt som systembolagen (6 kap. 16—21 §§).

Vid de privata restaurangerna är det enskilda vinstintresset begränsat genom *vinstkvantitetssystemet* (3 kap. 16 § 2 mom.). Enligt riksdagsbeslut år 1937 skall nämligen vinsten å utskänkta spritdrycker och starkviner under en övergångstid av 25 år (1938—1962) successivt avskaffas.

Det privata vinstintresset kvarstår beträffande trafikutskänkningen — av vilken dock en betydande del utövas av ett statligt bolag, AB Trafikrestauranger — beträffande serveringspersonalens drickspengar samt beträffande all av enskild restauratör bedriven utskänkning av svaga viner.

I fråga om *beskattningen* av rusdrycker gäller i huvudsak följande. Brännvinstillverkningsskatt utgår för inom riket tillverkade spritdrycker (f. n. 65 öre/liter å 50 %), omsättningsskatt för alla spritdrycker, som inköpes av systembolag (f. n. 11 kronor/liter + 80 % av systembolagets inköpspris, omsättningsskatten oberäknad) samt utskänkningsskatt för spritdrycker, som av systembolag försäljes för utskänkning (f. n. 4—8 kronor/liter, varierande efter spritdryckens art). På viner utgår omsättningsskatt för allt vin, som systembolag inköper, och utskänkningsskatt för vin, som av systembolag försäljes för utskänkning. Sistnämnda skatter är annorlunda beräknade än de på spritdrycker utgående.

Den förut nämnda propositionen nr 28 innebär bl. a. en teknisk omlägg-

ning av alkoholskatterna, som medför att brännvinstillverkningskatten inarbetas i omsättningsskatten. Sistnämnda skatt, som fortfarande skall utgå med en fast avgift (6—8 kronor för liter) och en procentavgift (47 procent av utminuteringspriset), är differentierad efter dryckernas alkoholhalt. Utskänkningskatt för sprit utgår med 40 procent av varans utminuteringspris. Utskänkningskatten föreslås slopad i fråga om lätta viner.

Handeln med maltdrycker.

Enligt 3 § förordningen den 15 december 1939 angående tillverkning och beskattning av maltdrycker (Mtf) indelas dessa drycker i tre klasser. Klass I (svagdricka) omfattar maltdrycker med en alkoholhalt av högst 1,8 viktprocent. Till klass II (pilsnerdricka) hänföres maltdrycker, vars alkoholhalt överstiger 1,8 men ej 3,2 viktprocent. Klass III (exportöl) omfattar maltdrycker med en alkoholhalt överstigande 3,2 viktprocent. För försäljningen av svagdricka gäller bestämmelserna i förordningen den 8 maj 1925 (nr 119) angående försäljning av vissa alkoholfria och därmed jämförliga drycker (Aff). Försäljningen av pilsnerdricka är underkastad bestämmelserna i förordningen den 11 juli 1919 angående försäljning av pilsnerdricka (Pff), medan försäljningen av exportöl regleras genom förordningen den 1 juni 1923 angående förbud mot införsel till och försäljning inom riket av exportöl. Exportöl får sålunda icke säljas inom landet annat än för medicinska m. fl. ändamål.

Enligt Pff ges försäljningsrättigheter av länsstyrelserna, i fråga om utminutering tills vidare och i fråga om utskänkning i regel på viss tid, högst 3 år. Kommunalt veto gäller för både utminutering och utskänkning. Tillverkare av klass II har dock rätt att utan särskilt tillstånd bedriva utminutering. Några restriktioner (utöver förbud att sälja till berusade och minderåriga samt då missbruk eller olovlig försäljning kan förutses) föreskrives inte i Pff, men kommunerna har ofta föreslagit inskränkande villkor, vilka i allmänhet fastställts av länsstyrelserna. Sådana har också i vissa fall beslutats av länsstyrelserna på eget initiativ. Någon begränsning av det enskilda vinstintresset förekommer ej generellt, men på vissa orter har bildats försäljningsbolag med begränsat vinstintresse (s. k. allmännyttiga kafébolag), vilka handhar hela eller en del av detaljhandeln på platsen.

Utförligare redogörelse för maltdryckslagstiftningen lämnas i avsnittet om tillverkning och försäljning av maltdrycker.

Utminuteringen av *alkoholfria drycker*, dit alltså svagdricka räknas, är i regel ej underkastad någon reglering. För stadigvarande utskänkning av sådana drycker kräves anmälan till landsfiskalen (i städerna till poliskammaren, magistraten eller kommunalborgmästaren). Efter framställning av stads- eller kommunalfullmäktige kan länsstyrelsen förordna att utskänkning inom viss kommun inte får ske utan särskilt tillstånd. Tillståndstvång gäller dessutom alltid för utskänkning, som skall bedrivas av person eller i lokal, för vilken tidigare utfärdat tillstånd till utskänkning av rusdrycker, öl eller alkoholfria drycker återkallats.

Alkoholistvården, fylleribrotten.

Då nykterhetsvården upptages i särskilda propositioner, skall här endast redovisas några huvudpunkter.

Den grundläggande författningen på alkoholistvårdens område är alkoholistlagen av den 12 juni 1931 (Al).

För att ingripande mot en person enligt Al skall kunna ske, kräves att vederbörande är hemfallen åt alkoholmissbruk samt att missbruket lett till någon av de skadliga följder, som finns angivna i 1 § Al.

Det tillkommer *nykterhetsnämnderna* att ingripa mot alkoholmissbrukare enligt bestämmelserna i Al. I varje kommun skall finnas en nykterhetsnämnd. Om kommunen icke vill tillsätta en särskild nykterhetsnämnd, skall fattigvårdsstyrelsen fungera som nykterhetsnämnd. I varje län finns därjämte en länsnykterhetsnämnd, som bl. a. har att öva tillsyn över de kommunala nykterhetsnämnderna och lämna dem vägledning och bistånd.

I fråga om alkoholmissbrukare, som är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv eller som för ett kringflackande liv, har både nykterhetsnämnden och polismyndigheten i orten rätt och plikt att ingripa.

Nykterhetsnämnd skall i första hand ingripa med mindre stränga åtgärder, s. k. hjälpåtgärder. Gentemot alkoholmissbrukare, som är farliga för annans personliga säkerhet eller eget liv eller som för ett kringflackande liv, kan man dock omedelbart tillgripa tvångsåtgärder. Samma sak gäller alkoholmissbrukare, som är så förkomna att utsikt uppenbarligen saknas att enbart med hjälpåtgärder ernå åsyftat resultat. Är faran för säkerhet eller liv överhängande, skall polismyndighet omedelbart omhändertaga alkoholmissbrukare i avvaktan på länsstyrelsens vidare förordnande.

Såsom exempel på hjälpåtgärder kan nämnas erinran om alkoholmissbrukets vådor (»varning»), övervakning, rådfrågning av läkare, inträde i nykterhetsförening, anskaffande av lämpligt arbete, avstängning från inköp av alkoholdrycker, frivillig anstaltsvård och omyndighetsförklaring.

Om nykterhetsnämndens hjälpåtgärder inte leder till åsyftat resultat, har nämnden att hos länsstyrelsen utverka beslut att alkoholisten intages på allmän alkoholistanstalt, tvångsinternering. Sådan ansökan kan också göras av polismyndighet om det gäller en farlig eller kringflackande alkoholmissbrukare. Intagning kan ävenledes ske efter frivillig begäran.

Den som tvångsinterneras på alkoholistanstalt kan kvarhållas ett, efter återfall två och under vissa förhållanden ända till fyra år. Detta är emellertid maximitider. Om det finns skäl antaga att den vårdade efter utskrivning skall föra ett nyktert och ordentligt liv, skall han skrivas ut tidigare. Före utskrivningen tillämpas dessutom i stor utsträckning s. k. försökspermittering.

Den som försökspermitteras från alkoholistanstalt ställes under övervakning. Al stadgar bötesstraff från 5 till 200 kr. för envar, som lämnar alkoholtillåtna drycker åt den som veterligen är ställd under övervakning enligt Al eller är intagen på allmän alkoholistanstalt.

Nykterhetsnämnderna biträder i viss utsträckning systembolagen vid tillämpningen av den individuella kontrollen och de har också till uppgift att yttra sig om s. k. nykterhetsintyg åt dem som söker körkort.

I 11 kap. 10 § strafflagen stadgas straff för *fylleri* för den som på allmän plats, evad det är utom- eller inomhus, uppträder berusad av starka drycker, så att det framgår av hans åtbörder eller tal. Straffet är böter, högst 500 kr. Fylleri på enskilt område är inte straffbart.

Polisens rätt att ta fyllerister i förvar regleras av 7 § i förordningen den 16 november 1841 emot fylleri och dryckenskap, där det heter att »var och en, som av starka drycker överlastad träffas på väg eller gata, må, när dess behöriga vårdande icke annorledes låter sig verkställa förvaras i häkte, till dess han återvunnit sina sinnens bruk». Gör fylleristen oljud eller förnärmar andras fred och säkerhet, »skall han ovillkorligen i häkte inmanas; dock bör han, sedan han åter blivit nykter, på fri fot ställas».

Vidare finns bestämmelser om straff för *rattfylleri* i lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott. Straffet är fängelse i högst ett år eller, där omständigheterna är mildrande, dagsböter, lägst tjugu. För lindrigare fall av onykterhet vid ratten, s. k. promillekörning (0,8—1,5 promille), är straffet dagsböter, lägst tio, eller fängelse i högst sex månader.

Rusdrycker som anträffas hos fyllerist eller rattfyllerist må tagas i beslag och förklaras förverkade enligt lagen den 13 juni 1941 om förverkande i vissa fall av spritdrycker och vin m. m.

Undervisning och upplysning.

Nykterhetsundervisning är föreskriven dels vid skolor och läroanstalter (dock ej universitet och högskolor) dels vid militärutbildningen. Nykterhetsupplysning bedrivs huvudsakligen av den frivilliga nykterhetsrörelsen men även av andra organisationer. Till stöd för undervisnings- och upplysningsarbetet har nykterhetsorganisationerna upprättat *Centralförbundet för nykterhetsundervisning* (CFN), vilket numera till största delen baserar sin verksamhet på statliga bidrag. Staten lämnar understöd dels till nykterhetsrörelsens och CFN:s verksamhet dels till upplysande föreläsningar i alkoholfrågan. Föreläsningarna förmedlas av CFN och arrangeras icke endast av nykterhetssammanslutningarna utan även i stor utsträckning av skolor och militärförband och av andra organisationer.

Även dessa frågor kommer att anmälas i särskild ordning.

Personalåtgång och kostnader för samhällets nykterhetsfrämjande åtgärder.

Någon exakt beräkning av hur mycket arbetskraft, som användes för nykterhetsfrämjande åtgärder eller hur stora kostnader dessa drar, torde inte vara möjligt att genomföra. En stor del av detta arbete — särskilt upplysning och nykterhetsvård — utföres nämligen på fritid med eller utan ersättning eller av personer som utom nykterhetsvården också har andra so-

ciala uppgifter att fylla. I det följande återges emellertid ett av nykterhetskommittén gjort försök att uppskatta den *betalda* personalens omfattning och kostnadernas storlek. Självfallet åsyftade man endast att ge en allmän bild av läget. Uppgifter har för detta ändamål inhämtats från vederbörande centrala ämbetsverk och från nykterhetsorganisationerna. Personalåtgången avser heltidsanställning, varvid 2 halvtidsanställda räknas som en person etc. Personaluppgifterna gäller i allmänhet 1951. Kostnaderna hänföra sig till 1949 eller budgetåret 1949/50.

	Antal befattnings- havare	Samhälleliga Staten	kostnader, kr. Kommuner och landsting
1. Försäljningsorganisationen			
(personal med sociala uppgifter)			
Kontrollstyrelsen	35	340 000	—
Systembolagens motboksavd.	ca 615	5 800 000	—
Summa	ca 650	6 140 000	—
2. Den öppna nykterhetsvården			
Socialstyrelsens nykterhetsvårdsbyrå	15	120 000	—
Länsnykterhetsnämnderna	20	360 000	—
Kommunala nykterhetsnämnder ...	ca 150	410 000	2 345 000
Summa	ca 185	890 000	2 345 000
3. Den slutna nykterhetsvården			
Alkoholistanstalterna ¹	ca 320	4 200 000	—
4. Nykterhetsupplysning			
Skolöverstyrelsen	(arvode)	2 200	—
Centralförbundet för nykterhetsun- dervisning	10	234 000	—
Nykterhetsrörelsen	ca 75	255 000	ca 300 000
Summa	ca 85	491 000	ca 300 000
<i>Totalsumma</i>	<i>ca 1 240</i>	<i>ca 11 700 000</i>	<i>ca 2 600 000</i>
			<i>ca 14,3 milj. kr.</i>

Nykterhetskommittén har inte tagit ställning till den slutna nykterhetsvårdens problem i annan mån än att kommittén tillstyrkt 1946 års alkoholistvårdsutrednings förslag i detta hänseende. Av de övriga formerna för samhällsngripanden tar systembolagens motbokskontroll den ojämförligt största andelen av personal och kostnader. Om man såsom kommittén be-tecknar nykterhetsnämndernas och systembolagens delvis parallella verksamhet som öppen nykterhetsvård, skulle statens totala utgifter härför uppgå till ca 7 milj. kr. Härav skulle ca 6,1 milj. kr. eller 88 % falla på den till systembolagen knutna verksamheten och endast 12 % på nykterhetsnämnderna. Om även kommunernas utgifter medräknas, skulle den totala kost-

¹ Därtill kommer att vid sinnessjukhusen en varierande del av personalen sysslar med vård av alkoholister.

naden bli ca 9 milj. kr. och den procentuella fördelningen resp. 68 % och 32 %. Kostnaderna för motbokskontrollen skulle sålunda vara mer än dubbelt så stora som de totala utgifterna för den av nykterhetsnämnderna utövade nykterhetsvården och den heltidsanställda personalen 3 à 4 gånger så stor. Då har den deltidsanställda nykterhetsvårdspersonalen medräknats i reducerat antal (två halvtidsanställda = en heltidsanställd etc.). Om man endast räknar med faktiskt heltidsanställda personer inom nykterhetsvården skulle antalet bli 116 eller bara en femtedel av systembolagspersonalen. Därtill kommer dock som nämnts ett antal deltidsanställda och vidare alla de kommunala förtroendemän och frivilliga övervakare som med eller utan ersättning (i regel obetydlig) deltar i nykterhetsvårdsarbetet.

Statens anslag till nykterhetsupplysning är mindre än till nykterhetsvården. Här är också anslagen från landsting och kommuner relativt obetydliga. En väsentlig del av kostnaderna täckes med enskilda bidrag liksom huvuddelen av arbetet utföres av frivilliga krafter. Antalet avlönade funktionärer är tämligen obetydligt.

Totalt torde enligt nykterhetskommittén ca 1 200 personer vara sysselsatta med i vidsträckt mening nykterhetsvårdande uppgifter. Kostnaderna för samtliga åtgärder skulle uppgå till ca 14 milj. kr. Härav skulle nära hälften — både av personal och kostnader — komma på motbokskontrollen.

Under de senaste åren har emellertid under kontrollstyrelsens ledning vid systembolagen bedrivits ett omfattande rationaliseringsarbete, som medfört betydande förenklingar och väsentliga besparingar. Sålunda har bl. a. antalet på bolagens motboksavdelningar sysselsatta personer minskats från 616 år 1949 till 446 år 1953. Kostnaderna för försäljningsorganisationen bör därför — relativt sett — numera ligga något lägre än enligt nykterhetskommitténs beräkningar.

AVD. II. KONSUMTION OCH NYKTERHETSTILLSTAND I SVERIGE OCH NÅGRA FRÄMMANDE LÄNDER.

Nykterhetskommittén har utfört ingående undersökningar angående alkoholvanor och missbruk i Sverige och förebragt ett omfattande material. Huvudparten av undersökningarna har avsett förhållandena vid årsskiftet 1945/46. Särskild uppmärksamhet har ägnats ungdomens alkoholvanor och därmed sammanhängande företeelser. Utvecklingen av alkoholvanor och missbruk har även blivit ingående belyst. Till jämförelse med det svenska materialet föreligger uppgifter från Danmark, Finland, Norge, Belgien, Frankrike, Nederländerna och Storbritannien.

Om undersökningarnas uppläggning anför kommittén.

Den *första* fråga, som anmälde sig, gällde alkoholvanornas omfattning och utbredning i olika befolkningsgrupper. Kommittén anordnade i egen regi två specialundersökningar. Den ena av dessa avser ungdomens alkoholvanor, hur och när dessa bildas, variationer i olika miljöer etc. och utfördes genom intervjuer med ca 8 000 representativt utvalda ungdomar över hela landet. En sådan intervjuundersökning hade ifrågasatts redan av ungdomsvårdskommittén, som dock ansåg att nykterhetskommittén vore ett lämpligare forum för en dylik större specialundersökning. Den andra alkoholvaneundersökningen utgör en noggrann kartläggning av de vuxnas alkoholvanor såvitt dessa framgår av de hos systembolagen samlade uppgifterna. Vid bedömandet av frågan, vilken omfattning kommitténs olika undersökningar borde få med hänsyn till kravet på statistisk tillförlitlighet, samrådde kommittén med professorerna H. Cramér och G. Dahlberg. Efter detta samråd ansåg man sig inte kunna arbeta med mindre urval än ca 2 % av befolkningen. Urvalet gjordes ur materialet till 1945 års folkräkning. En kompletterande intervjuundersökning har på kommitténs uppdrag verkställt av Svenska Gallup-institutet AB.

En *andra* fråga av väsentlig vikt, som uppställde sig för kommittén och som dithills varit endast bristfälligt belyst, gäller omfattningen och utbredningen av alkoholmissbruket. Kommittén har vid besvarandet av denna fråga använt sig av det material som finns hos systembolag och nykterhetsnämnder. Vidare har för att belysa alkoholmissbrukets sociala betydelse infordrats uppgifter från socialregistren och fångvårdsstyrelsens straffregister, varjämte vissa i folkräkningen ingående uppgifter kunnat användas. Dessutom har företagits en särskild undersökning av ungdomsfylleriet, byggd på av nykterhetsnämnderna verkställda intervjuer med ungdomsfyllerister.

En *tredje* fråga har gällt restriktionssystemets funktion och verkningar i olika avseenden. En undersökning har genomförts med användande av detaljerade systembolagsuppgifter för samma urval som tidigare omnämnts. För att kunna bedöma restriktionssystemets verkningar har kommittén funnit det erforderligt med en internationell jämförelse och har därför i enlighet med direktiven genom utrikesdepartementets förmedling inhämtat uppgifter rörande utvecklingen av nykterhetstillståndet i vissa främmande länder och erfarenheterna där av samhällseliga ingripanden av olika slag.

En fjärde fråga, som kommittén ville ha besvarad, har gällt alkoholverkan av maltdrycker av olika styrka, detta som utgångspunkt för diskussionen om maltdryckslagstiftningen. En undersökning av ifrågavarande problem har utförts av docenten L. Goldberg vid Karolinska institutet.

Dessa stora undersökningar krävde självfallet ganska omfattande förberedelser. Det visade sig härvid, att en avsevärd kostnadsbesparing och samtidigt en betydande ökning av uppgiftsmaterialets säkerhet och fullständighet skulle kunna erhållas, om de statistiska undersökningarna kring alkoholfrågan direkt anknöts till folkräkningen. Uppgifterna till denna var emellertid icke tillgängliga för kommittén förrän på våren 1947, då undersökningarna, sedan riksdagen prövat undersökningsplanen och beviljat medel, igångsattes. Det hade för övrigt knappast varit möjligt att tillgodose kravet på »normala» förhållanden, om undersökningarna påbörjats tidigare, då den officiella statistiken för efterkrigstiden givetvis inte kunde bli tillgänglig förrän under 1940-talets sista år. Särskilt gäller detta uppgifterna från främmande länder.

Kommittén har vidare företagit en undersökning om sammanhanget mellan alkoholförtäring och förvärvande av könssjukdomar samt ett flertal mindre statistiska undersökningar, vartill uppgifter inhämtats från länsstyrelserna eller resp. företag, bl. a. rörande tillstånden till detaljhandel med pilsnerdricka, de s. k. allmännyttiga kafébolagen, bryggeriindustrin, tillstånd till rusdrycksutskänkning vid danstillställningar och varietéföreställningar, om matförstöring på grund av måltidstvånget vid rusdrycksutskänkningen, om utskänkning vid lunchtid på spritrestaurangerna etc.

Kommitténs svenska undersökningar redovisas i del I av dess betänkande, medan de internationella jämförelserna upptages i del IV. Undersökningen rörande verkningarna av alkoholdrycker med olika styrka återfinnes i del II, medan de smärre undersökningarnas resultat uppvisas i anslutning till de särskilda frågor med vilka de äger samband. Sammanfattande redogörelser för undersökningarna lämnas i del V, principbetänkandet.

I det följande vill jag redovisa de huvudsakligaste resultaten av kommitténs undersökningar rörande konsumtion och missbruk.

Nykterhetskommitténs svenska undersökningar.

De viktigaste data rörande konsumtion och alkoholskador i Sverige har av kommittén sammanfattats i följande, med aktuella uppgifter sedermera kompletterade tabell (s. 78).

Konsumtionen sedan 1913.

Kommittén finner att *spritkonsumtionen* i Sverige år 1913 sedan länge hade en sjunkande tendens samt anför härom.

Brännvinskonsumtionen per invånare beräknades till över 20 liter omkring 1850 men sjönk till ca 10 liter efter 1855 års lagstiftningsreformer. Omkring 1880 började den moderna nykterhetsrörelsen blomstra upp och samtidigt var det dåliga tider både för industrin och jordbruket. Konsumtionen sjönk

År	Liter sprit-drycker per inv. ¹	Liter sprit-drycker per mot-boksägare	Antal mot-boksägare i % av folk-mängden	Fylleri-förseelser per 1 000 inv. ²	Fylleriför-seelser per 1 000 inv. i Stockholm	Misshandelsbrott per 10 000 inv. ³	Döda i levercirrhos per 100 000 inv.	Anmälningar till Sthlms nykterhets-nämnd per 10 000 inv.
1911/13				9,9			3,4	
1913...	7,9			10,5	41,7	4,8		
1914...	7,1			9,0	27,7	4,0		
1915...	7,1			8,4	26,0	3,8		
1916...	5,9	34,6	13,8	7,7	21,7	3,8		
1917...	1,8	9,4	14,8	3,3	9,1	2,4		3,7
1918...	1,3	6,5	15,1	3,1	13,6	2,3		2,7
1919...	2,5	11,9	17,5	5,7	24,5	3,0		6,6
1920...	6,5	32,4	17,9	7,8	23,4	3,7	1,7	9,1
1921...	5,4	27,8	17,7	5,2	15,7	3,0	2,0	7,9
1922...	4,3	23,2	16,9	4,7	16,6	2,4	1,9	8,3
1923...	4,4	23,3	16,9	5,0	18,0	2,6	1,9	13,3
1924...	4,7	24,5	17,3	5,5	17,6	2,7	1,9	21,3
1925...	4,9	24,8	17,5	5,4	15,8	3,2	2,4	21,3
1926...	5,0	24,6	18,0	4,9	13,9	2,9	2,6	18,5
1927...	5,0	24,5	18,3	4,7	13,4	3,1	2,6	18,8
1928...	5,1	24,4	18,9	4,5	10,6	3,2	2,6	20,2
1929...	5,2	24,2	19,1	4,8	10,0	3,4	2,9	19,1
1930...	5,4	24,1	19,6	5,1	11,3	3,7	3,0	19,0
1931...	5,5	24,1	20,2	4,9	11,8	3,9	2,3	21,5
1932...	5,1	22,8	20,5	4,8	10,7	3,7	2,8	19,9
1933...	4,4	19,9	20,3	4,8	9,6	3,6	2,5	17,9
1934...	4,6	20,4	20,4	5,0	9,8	3,6	2,9	16,4
1935...	4,9	20,9	20,8	5,0	8,7	3,7	3,0	17,8
1936...	5,1	21,2	21,2	4,9	8,2	3,7	3,1	18,4
1937...	5,3	21,4	21,9	4,7	7,8	3,9	2,5	19,1
1938...	5,6	21,7	22,7	4,9	7,8	4,2	2,9	21,7
1939...	5,5	20,7	24,0	5,2	7,3	4,0	3,2	21,5
1940...	4,5	16,9	23,9	5,4	7,0	3,2	3,2	18,4
1941...	4,5	16,6	23,8	6,0	7,2	4,0	2,8	17,8
1942...	4,6	16,4	24,1	6,6	9,0	4,6	2,8	16,2
1943...	4,8	17,0	24,5	6,7	9,0	5,1	2,7	21,4
1944...	4,9	17,3	24,8	5,9	8,0	4,6	2,9	20,5
1945...	5,1	17,4	25,3	5,7	8,3	5,2	3,3	22,0
1946...	5,4	17,7	25,8	4,6	6,8	3,9	3,2	19,5
1947...	5,9	19,2	26,4	4,5	6,2	4,2	3,4	19,2
1948...	6,0	19,1	26,9	5,3	6,3	3,7	3,5	22,9
1949...	6,0	19,1	27,3	5,1	6,1	4,0	3,8	22,6
1950...	6,1	19,4	27,5	5,4	7,0	4,1	3,8	23,5
1951...	5,9	18,6	27,6	5,5	7,0	3,9	3,1	23,6
1952...	6,1	19,2	27,7	6,0	8,3			26,9
1953...	6,3	19,7	27,9	5,8	8,7			26,9

¹ I denna och följande tabeller anges konsumtionen i volymliter utan hänsyn till den genomsnittliga alkoholhaltens växlingar. Vid jämförelse med utlandet anges däremot konsumtionen reducerad till 50 % alkoholhalt.

² Siffrorna avser fr. o. m. 1946 avdömda förseelser (inklusive strafförelägganden) fördelade efter de år, varunder de begåtts, dessförinnan under resp. år avdömda förseelser. Fr. o. m. 1939 ingår av militär befälhavare beslutade disciplinstraff för fylleri.

³ »Misshandel varå ringare eller ingen skada följt» (14 kap. 13 § strafflagen).

då till ca 8 liter per invånare och låg vid denna nivå ännu vid sekelskiftet, varefter den sjönk till något under 7 liter i början av 1910-talet.

Utvecklingen från 1913 beskrives sålunda.

Efter det motbokskontrollen i februari 1914 införts i Stockholm, sjönk den totala spritförsäljningen per invånare i huvudstaden med drygt 25 procent. År 1920 låg konsumtionen per invånare i Stockholm 50 procent under 1913 års nivå. Nedgången i rikskonsumtionen var dock mindre. Konsumtionen av lagligen inköpta spritdrycker, som åren 1911/13 var i genomsnitt 6,7 liter (å 50 procents alkoholhalt) per invånare, hade år 1920 sjunkit med 12 procent till 6,0 liter. Under den ekonomiska krisen 1921—22 med dess stora arbetslöshet, då samtidigt restriktionssystemet systematiskt genomfördes över hela landet och spritpriserna höjdes, sjönk emellertid konsumtionen och var under åren 1921/25 i genomsnitt 4,2 liter eller 37 procent lägre än 1911/13. Därefter har konsumtionen genomgående visat en stigande tendens som endast avbrutits genom sänkningar vid de större prisstegringarna (1932—33 och 1939). Genomsnittskonsumtionen (5,0 liter 1951) ligger nu ca 30 procent högre än för 25 år sedan och ca 20 procent under 1913 års nivå. Dessutom bör tilläggas att priset på en liter vanligt brännvin sedan 1920-talets mitt stigit från 2,65 till 15,30, vilket innebär en stegring av realpriset till det trefaldiga.

Utvecklingen har emellertid varit olika i skilda landsändar. Härom säger kommittén.

Minskningen sedan 1913 är i stort sett koncentrerad till de områden, där konsumtionen vid den tiden var hög, särskilt storstäderna, medan de landsändar, där konsumtionen var relativt låg, visar ökning. I Stockholm var konsumtionen per invånare 1949 45 procent lägre än vad den var 1913, men i Jönköpings län var den i stället 38 procent högre. På de flesta håll inträffade omedelbart efter systemets införande en minskning av genomsnittskonsumtionen, men sedan mitten av 1920-talet har ökningen i de forna lågkonsumtionsområdena varit våldsamt. I Västerbottens, Kopparbergs och Gävleborgs län har konsumtionen mer än fördubblats sedan 1924. Ökning föreligger överallt utom i Skaraborgs och Kalmar län. I förhållande till 1913 ligger konsumtionen nu högre i hela Norrland samt i Kopparbergs (77 %), Örebro, Jönköpings och Kronobergs län. Även om möjligen för något län en viss reservation måste göras för eventuella fluktuationer i smuggling och hembränning, vilka var väsentligt mera utbredda på 1920-talet än nu men som hela tiden omfattat kvantiteter som är obetydliga i förhållande till den legala försäljningen, synes utvecklingstendensen vara fullt klar. Under restriktionssystemets tid har genomsnittskonsumtionen stigit i de områden, som tidigare var nyktrast, men sjunkit i de tidigare högkonsumtionsområdena. En betydande utjämning har således skett.

Det förut sagda illustreras med följande tabell (s. 80).

Kommittén har vidare undersökt *motboksfrekvensen* och *inköpen på motböckerna* samt anför.

Motboksfrekvensen. När motboken 1916 gjordes obligatorisk, tilldelades ca 800 000 personer inköpsrätt. Antalet motböcker steg under genombrottsåren till ca 1 miljon 1922. Antalet kvinnliga motboksägare var då ca 80 000. Vid årsskiftet 1951/52 var totalantalet motböcker 1 960 000, varav 235 000 utlämnats till kvinnor. Andelen motboksägare bland män över 25 år steg

L ä n	Liter spritdrycker per invånare			1924 i % av 1913	1949 i % av 1924	1949 i % av 1913
	år 1913	år 1924	år 1949			
Stockholms stad och län	16,6	8,4	9,2	51	110	55
Malmöhus län	11,9	7,1	7,2	60	101	61
Göteborgs och Bohus län	10,6	6,3	7,9	59	125	75
Blekinge län	7,9	5,1	5,1	65	100	65
Hallands län	7,8	6,0	6,2	77	103	79
Västmanlands län	7,4	3,4	5,4	46	159	73
Södermanlands län	6,9	5,5	6,0	80	109	87
Kristianstads län	6,9	4,3	5,1	62	119	74
Skaraborgs län	6,6	5,0	4,4	76	88	67
Älvsborgs län	6,5	4,7	5,5	72	117	85
Uppsala län	6,1	4,9	5,3	80	108	87
Gotlands län	6,0	4,5	5,0	75	111	83
Kalmar län	5,7	4,1	3,6	72	88	63
Östergötlands län	5,5	4,8	5,4	87	113	98
Örebro län	4,9	3,3	5,7	67	173	116
Värmlands län	4,6	3,0	4,5	65	150	98
Västernorrlands län	4,5	2,7	4,8	60	178	107
Gävleborgs län	3,9	2,6	5,2	67	200	133
Kronobergs län	3,4	3,5	4,8	103	137	141
Jämtlands län	3,4	2,4	3,7	71	154	109
Norrbottnens län	3,2	2,0	3,9	63	195	122
Jönköpings län	2,9	3,0	4,0	103	133	138
Kopparbergs län	2,6	1,9	4,6	73	242	177
Västerbottnens län	2,6	1,2	3,3	46	275	127
Hela riket	7,9	4,7	6,0	60	128	76

Anm. Länsindelningen följer ej länsgränserna utan omfattar de systembolagsområden, som har sina huvudorter inom resp. län. Siffrorna för år 1913 är ej exakta, då områdesindelningen ej fastställdes förrän år 1916.

under de första årtiondena först hastigt från ca 50 procent 1916 till 61 procent 1922 och sedan sakta till 65 procent 1930 och 68 procent 1940. Under 1940-talet har stegringen varit betydligt snabbare, eller till 76 procent 1951. Antalet kvinnliga motboksägare har nära tredubblats sedan 1922. Då gifta kvinnor i regel ej får egen motbok, är endast procenten icke gifta kvinnor med motbok av större intresse. Denna har stigit från ca 12 % 1922 till 16 % 1930, 21 % 1940 och 30 % 1951. Även beträffande kvinnorna är ökningen snabbast under 1940-talet.

Även när det gäller förändringarna i motboksfrekvensen råder stor olikhet mellan olika landsändar. Procenten motboksinnnehavare har visserligen ökat överallt men väsentligt mera i de tidigare lågkonsumtionsområdena.

Utvecklingen visas i följande siffror.

L ä n	Antal motboksägare i procent av folkmängden			Index (1916 = 100)		
	1916	1924	1949	1916	1924	1949
Stockholms stad och län	18,3	23,4	35,4	100	128	193
Göteborgs och Bohus län	14,7	20,6	32,9	100	140	224
Malmöhus län	19,1	22,3	31,2	100	117	163

L ä n	Antal motboksägare i procent av folkmängden			Index (1916 = 100)		
	1916	1924	1949	1916	1924	1949
Hallands län	17,9	21,5	29,2	100	121	163
Skaraborgs län	16,9	19,8	24,8	100	117	147
Gotlands län	16,6	16,9	24,1	100	102	145

Kopparbergs län	9,6	12,1	24,4	100	126	254
Gävleborgs län	9,5	12,3	24,8	100	129	261
Västerbottens län	8,1	10,9	18,8	100	135	232
Hela riket	13,8	17,3	27,7	100	125	201

Kommittén fortsätter.

I storstäderna har det stora antalet kvinnliga motboksägare påverkat utvecklingen. Skillnaden framträder tydligast mellan de anförda landsbygds-länen. Västerbottens län har dock ännu inte kommit upp i den motboks-frekvens, som Malmöhus län hade 1916 eller Skaraborgs län 1924 medan Kopparbergs och Gävleborgs län nu ligger högre än t. o. m. Stockholm gjorde år 1924.

Med de av kommittén åberopade uppgifterna kan jämföras följande av ledamoten *G. Utterström* i reservation åberopade sifferserier.

År	Antal manliga motboks-innehavare på 100 män över 25 år	År	Antal manliga motboks-innehavare på 100 män över 25 år	År	Antal manliga motboks-innehavare på 100 män över 25 år	År	Antal manliga motboks-innehavare på 100 män över 25 år
1921	63,9	1929	63,6	1937	64,3	1945	71,7
1922	60,7	1930	64,5	1938	65,6	1946	73,3
1923	60,5	1931	65,2	1939	68,5	1947	74,1
1924	60,4	1932	65,0	1940	68,0	1948	75,2
1925	61,5	1933	63,5	1941	67,6	1949	75,8
1926	62,2	1934	62,7	1942	68,0	1950	75,9
1927	62,7	1935	62,9	1943	69,4	1951	75,9
1928	63,0	1936	63,4	1944	70,6		

Utterström anmärker att frekvensen bland män över 25 år varit konstant t. o. m. 1937 samt att den därefter inträdda ökningen berott på särskilda förhållanden, nämligen den 1937 införda fria försändningsrätten, borttagandet samma år av det kommunala inflytandet på utminuteringen, indragningen under krigsåren av den fjärde litern samt immigrationen under senare år.

Om *inköpen på motböckerna* anför *kommittén* att det på grund av den skiftande praxis under motbokskontrollens första år icke är möjligt att få belysande siffror för tidigare år än 1920-talets mitt. Kommittén fortfar.

Under tiden fram till 1930-talets ekonomiska kris och den samtidiga pris-höjningen på spritdrycker undergick medelinköpsmängden inga större förändringar, vare sig för landet i dess helhet eller för de olika systembolags-

områdena, 1932--34 sjönk inköpen likaså överallt och steg sedan på nytt fram till 1939 återigen tämligen likartat över hela landet. Prishöjningen 1939 sänkte medelinköpen med i genomsnitt 18 procent, varpå en stark höjning ägt rum. Från 1940 till 1950 har genomsnittsinköpen per motbok stigit med 13 procent trots att tilldelningsmaximum sänkts från 4 till 3 liter i månaden och trots att ett stort antal kvinnor fått motbok med låg tilldelning. Utminuterungen (utslagen på både motboksägare och andra) per invånare över 25 år har på grund av det ökade antalet motboksägare stigit ännu mera. Den har under 1949 och 1950 varit högre än alla föregående år sedan 1931. 1951 inträffade en mindre sänkning (prishöjning i december 1950) men siffran ligger fortfarande högre än de flesta föregående åren.

Även beträffande inköpsmängderna finns en tendens till större ökning i de områden som 1913 var lågkonsumtionsområden. Medan inköpen per motbok i Stockholm 1949 var 97 procent av inköpen 1940 och 75 procent av inköpen 1924 var motsvarande siffror för Kopparbergs län 128 och 117. I åtskilliga fall har både motboksfrekvens och medelinköp per motboksägare ökats.

Det anförda belyses med följande siffror.

	Antal motboksäg. i % av folkm. 1949 i % av 1924	Medelinköp per motboksägare 1949 i % av 1924	Spritdrycks-konsumtion per inv. 1949 i % av 1924
Stockholms stad och län	151	73	110
Jönköpings län	160	81	133
Gävleborgs län	202	100	200
Kopparbergs län	202	117	242
Västerbottens län	172	161	275
Hela riket	160	¹ 78	128

Kommittén anmärker att både stegring av genomsnittsinköp och stegring av kundantal drivit den svenska konsumtionen uppåt.

Missbruket sedan 1913.

Kommittén finner att *det registrerade missbruket* haft samma *utvecklingstendens* som konsumtionen samt anför.

Sverige visar liksom övriga länder förbättring efter första världskriget men missbruket har i vårt land därefter en stillastående eller stigande tendens. 1920 låg fylleriets vid omkring 2/3 av 1913 års nivå men sjönk därefter och stabiliserade sig vid ungefär hälften av 1913 års nivå. Siffrorna per 1 000 invånare var i genomsnitt för åren

1909/14	9,5
1922/26	5,1
1933/38	4,9
1948/50	5,0
1951	5,5

¹ Kommittén anmärker att höjningen av medelinköpen i vissa län kan ha påverkats av att kommunens rätt att begränsa ransonens storlek under maximum bortföll 1933. Någon större betydelse för ökningstendensen synes de kommunala begränsningarnas borttagande dock inte ha haft. Denna tendens var enligt kommittén fullt tydlig redan dessförinnan.

Bakom dessa siffror döljer sig emellertid många förändringar i motsatta riktningar, varför några bestämda slutsatser inte utan vidare kan dragas av de tämligen oförändrade talen efter 1920. Att en betydande förbättring ägt rum sedan tiden före 1914 är för Stockholms del obestriddigt, men mera osäkert för landet i dess helhet. Fylleriförseelserna i Stockholm före 1914 översteg 40 per 1 000 invånare men sjönk redan 1920 till hälften och fortsatte sedan att sjunka till omkring 10 under 1930-talet. Landet i övrigt däremot, som tidigare låg långt under Stockholm i fråga om fylleri, ligger nu nästan lika högt som Stockholm. I Göteborg, som även före 1914 låg något över Stockholm i fråga om fylleri, ligger siffrorna för de senaste åren mer än dubbelt så högt som i huvudstaden (14,6 resp. 6,8 avdömda förseelser per 1 000 invånare 1950). På landsbygden har siffrorna stigit starkt (även i förhållande till tiden före 1914), vilket naturligtvis i viss mån beror på förbättrad polisbevakning. Det framgår emellertid av ökningens storlek och lokalisering att den inte kan förklaras enbart med förändringar i polisbevakningen. Det är sålunda anmärkningsvärt att fylleriet ökat relativt starkt i de län som haft stor konsumtionsökning, vilket tyder på att det finns ett visst sammanhang mellan konsumtionsvanornas utbredning och det registrerade fylleriet.

Siffrorna för de olika länen framgår av nedanstående tabell.

L ä n	Fylleriförseelser per 1 000 invånare			1924 i % av 1913	1949 i % av 1924	1949 i % av 1913
	år 1913	år 1924	år 1949			
Stockholms stad och län	28,7	12,2	5,3	43	43	18
Malmöhus län	12,0	6,6	5,1	55	77	43
Göteborgs och Bohus län	24,5	16,1	11,3	66	70	46
Blekinge län	4,4	3,3	5,4	75	164	123
Hallands län	5,5	4,4	4,0	80	91	73
Västmanlands län	12,3	2,9	4,1	24	141	33
Södermanlands län	10,2	3,4	3,9	33	115	38
Kristianstads län	3,9	2,8	3,0	72	107	77
Skaraborgs län	5,1	3,1	2,7	61	87	53
Älvsborgs län	6,2	3,6	4,0	58	111	65
Uppsala län	4,8	3,5	4,1	73	117	85
Gotlands län	6,5	2,4	4,8	37	200	74
Kalmar län	3,8	2,6	4,0	68	154	105
Östergötlands län	6,7	3,5	4,1	52	117	61
Örebro län	7,0	3,8	4,4	54	116	63
Värmlands län	7,6	3,6	5,6	47	156	74
Västernorrlands län	8,5	4,7	5,9	55	126	69
Gävleborgs län	8,9	5,4	7,5	61	139	84
Kronobergs län	2,7	1,6	3,6	59	225	133
Jämtlands län	8,5	2,2	3,7	26	168	44
Norrbottnens län	6,8	2,1	4,6	31	219	68
Jönköpings län	4,3	3,0	3,4	70	113	79
Kopparbergs län	5,2	2,1	5,5	40	262	106
Västerbottnens län	2,5	1,5	2,4	60	160	96
Hela riket	10,5	5,5	5,1	52	93	49

Kommittén påpekar, att i Blekinge, Kronobergs och Kopparbergs län fylleri år 1949 låg högre än 1913.

Kommittén lämnar vidare vissa uppgifter om frekvensen av *misshandel* varav ingen eller ringa skada följt (14 kap. 13 § strafflagen) samt yttrar härom.

Misshandelsbrotten visar ungefär samma växlingar som fylleriet men ökningen av riksgenomsnittet sedan 1920-talet är större. Antalet sådana brott per 10 000 invånare var 1913 4,8 och år 1924 endast 2,8. Sedan dess har emellertid en stark ökning skett, så att frekvensen nu närmar sig 1913 års nivå (1949: 4,5). Liksom i fråga om konsumtion och fylleri är utvecklingen mycket olika i olika delar av landet vilket framgår av följande tablå.

L ä n	Brott mot SL 14:13 per 1 000 inv.	
	1949 i % av 1924	1949 i % av 1913
Stockholms stad och län	88	43
Göteborgs och Bohus län	197	97
Malmöhus län	146	99

Kronobergs län	288	219
Jönköpings län	204	268
Västerbottens län	183	138
	Hela riket 161	94

Kommittén framhåller att siffrorna för Stockholm är särskilt gynnsamma. Beträffande *dödligheten i levercirrhos* var siffrorna, enligt kommittén, lägre under 1920-talet men har på nytt åter stigit.

Kommittén uttalar om de ovan återgivna siffrorna att de kan antagas vara tämligen bristfälliga mätare på alkoholmissbrukets verkliga omfattning. Det är enligt kommittén t. o. m. vanskligt att avgöra om de former av missbruk som de representerar är mer eller mindre utbredda nu än 1913.

Kommittén har emellertid genom egna undersökningar försökt bilda sig en uppfattning om *alkoholmissbrukets omfattning* för närvarande i vårt land. Därvid har man måst begränsa sig till en inventering av de missbruksfall som är kända hos de myndigheter eller andra organ som har att taga befattning med alkoholmissbrukare.

Om undersökningens resultat anför kommittén.

När det har gällt att få en inventering av missbruket har kommittén för ett representativt urval av befolkningen omfattande ca 110 000 personer över 15 år inhämtat uppgifter om de anteckningar om misskötsamhet i nykterhetsavseende som samlats hos systembolag (innehåller uppgifter även från kontrollstyrelsens straffregister), nykterhetsnämnder och socialregister. Denna undersökning gav som resultat vid omräkning till hela befolkningen bl. a. denna tabell.

Beräknat antal vid årsskiftet 1945/46 levande personer, som hade hos systembolag eller nykterhetsnämnd registrerade nykterhetsanmärkningar åren 1936—45.

Anmärkningskategori	Män			Kvinnor			Summa		
	Lands- bygd	Städer	Hela riket	Lands- bygd	Städer	Hela riket	Lands- bygd	Städer	Hela riket
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § Al åren 1943—45	4 017	10 494	14 511	100	301	401	4 117	10 795	14 912
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	13 506	19 933	33 439	100	653	753	13 607	20 586	34 193
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	68 687	78 729	147 416	351	2 812	3 163	69 039	81 541	150 580
Samtliga	86 210	109 156	195 366	551	3 766	4 317	86 763	112 922	199 685

Per 1 000 av folkmängden över 15 år.

Anmärkningskategori	Män			Kvinnor			Summa		
	Lands- bygd	Städer	Hela riket	Lands- bygd	Städer	Hela riket	Lands- bygd	Städer	Hela riket
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § Al åren 1943—45	2,7	10,2	5,7	0,1	0,3	0,2	1,4	4,9	2,9
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	9,0	19,4	13,2	0,1	0,5	0,3	4,7	9,3	6,7
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar åren 1936—45	45,7	76,4	58,3	0,3	2,4	1,2	23,7	36,7	29,3
Samtliga	57,4	106,0	77,1	0,5	3,2	1,7	29,8	50,9	38,9

Kommittén fann, att av dem som levde vid årsskiftet 1945/46 hade ca 200 000 personer eller 3,9 procent av hela befolkningen över 15 år åtminstone någon nykterhetsanmärkning antecknad under åren 1936—45. Omkring 15 000 av dessa kunde rubriceras såsom alkoholister i alkoholistlagens mening och omkring 35 000 såsom andra grova missbrukare. De som endast hade enstaka lindriga anmärkningar under tioårsperioden utgjorde ca 150 000.

Av de 200 000 var endast drygt 4 000 kvinnor, av vilka praktiskt taget alla bodde i städerna. Av de 195 000 männen bodde 86 000 på landsbygden och 109 000 i städerna. Det innebär att av landsbygdens män över 15 år hade ungefär 6 procent och av städernas ungefär 11 procent nykterhetsanmärkning antecknad under den observerade tioårsperioden.

Beträffande *sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden* anför kommittén.

Andelen frånskilda är mångdubbelt större bland missbrukarna än bland den övriga befolkningen. Missbrukarna har i större utsträckning än övriga ingått äktenskap sedan barn fötts eller medan barn väntas, vilket gör att andelen barnlösa äktenskap är relativt låg. Särskilt de »grövre» missbrukargrupperna har ett relativt stort antal familjer med stora barnkullar. Hela antalet barn, som lever under inflytande av en miljö, i vilken far eller mor tillhör missbrukargrupperna, har beräknats till ca 175 000 eller 10 procent av samtliga barn. Missbrukarnas barn får genomsnittligt sämre utbildning än barn som växer upp i andra hem med motsvarande ekonomiska förutsättningar. Barnavårdsnämnden har föranletts ingripa tio gånger så ofta bland de grövre missbrukarna som bland den i nykterhetshänseende skötssamma delen av befolkningen och bland de tillfälliga missbrukarna tre gånger så ofta. Frånvaro från arbetsplatsen under längre perioder är bland de grövre missbrukarna dubbelt så vanlig som bland de i nykterhetsavseende skötssamma och förekomsten av bisysselsättning är avsevärt lägre bland de misskötssamma. Av personer med samma inkomster har missbrukarna en betydligt mindre andel förmögenhetsinnehavare än övriga och fattigvårdsbehovet visar motsvarande överfrekvens. Alkoholisterna, som utgör 0,7 procent av samtliga män över 25 år, svarade för 12,8 procent av samtliga straffregisterbrott, som återfanns bland de av undersökningen omfattade männen över 25 år. De övriga grova missbrukarna, utgörande 1,5 procent av den genomsnittliga befolkningen, svarade för 19,6 procent av brotten och de tillfälliga missbrukarna, utgörande 6,6 procent av männen, svarade för 23 procent av samtliga straffregisterbrott. Detta innebär, att de sammanlagt 8,8 procent av männen, som prickats för nykterhetsanmärkning, svarar för hela 55,4 procent av alla straffregisterbrott, som begåtts av vuxna män.

Alkoholvanornas utveckling och ungdomen.

De förut lämnade uppgifterna belyser var för sig vanornas utveckling. Kommitténs brett upplagda undersökningar och särskilt ungdomsundersökningen ger ytterligare material. *Resultaten av undersökningarna i stort och därav föranledda slutsatser sammanfattas av kommittén på följande sätt.*

Vid den tidpunkt som avses i kommitténs undersökning (årsskiftet 1945/46) hade av männen över 25 år 70 procent inköpsrätt. Missbrukarna utgjorde ca 10 procent, av vilka hälften hade och hälften saknade motbok. Moderatister var ca 70 procent, av vilka 60 med och 10 utan motbok, nästan absolutister 10 procent, varav hälften med och hälften utan motbok. Absolutisterna utgjorde 10 procent, i allmänhet utan motbok. Från nämnda tidpunkt till årsskiftet 1951/52 har motboksfrekvensen bland män över 25 år stigit från 70 till 76 procent. Man kan därför med tämligen stor säkerhet anta, att antalet alkoholkonsumenter bland dessa män numera överskrider 90 procent. Rörande det svenska folkets fördelning på olika alkoholvanegrupper före restriktionssystemet har man inga närmare uppgifter. År 1910 hörde emellertid ca 10 procent av befolkningen över 15 år till nykterhetsrörelsen, mot ca 4 procent nu. Läget sedan restriktionssystemet någon tid varit i kraft belyses emellertid av de första uppgifterna rörande motboksfrekvensen, som avser året 1916. Då var antalet bevisinnehavare bland män över 21 år 48,6 procent. Antalet bevisinnehavare i åldern mellan 21 och 24 år synes emellertid då ha varit så stort, att siffran beräknad på män över 25 år endast är obetydligt högre och därför torde kunna avrundas till 50 procent.

Vid denna tidpunkt hade inköpskontrollen i Göteborg varat över fyra år, i Stockholm nära tre år och i flertalet av de övriga orterna mer än ett år. Man kan därför tryggt utgå från att praktiskt taget alla regelbundna brukare, som hade möjlighet att förvärva inköpsrätt, redan då hade gjort det. Av de 50 procent motbokskunderna var enligt kontrollstyrelsens undersökning 1916 ca 5 procent småköpare, medan ca 5 procent missbrukare var avstängda. I slutet av 1916 torde således 50 procent av männen över 25 år ha varit regelbundna konsumenter eller missbrukare och 50 procent absolutister eller nästan absolutister. Vid tidpunkten för kommitténs undersökning var, som framgår av det föregående, ca 20 procent absolutister eller nästan absolutister och ca 80 procent regelbundna brukare eller missbrukare. Med hänsyn till uppgifterna om nykterhetsrörelsens och frikyrkorörelsens medlemsantal etc. kan antalet absolutister bland männen över 25 år i slutet av 1916 uppskattas till 20 å 25 procent, antalet nästan absolutister till 25 å 30 procent.

Den stegring av konsumentantalet, som sedan tiden för restriktionssystemets införande ägt rum i vårt land, är sålunda mycket betydande.

Ungdomsundersökningens resultat är enligt kommittén följande.

Med ledning av denna undersökning kan man konstatera att alkoholvanorna under de senaste decennierna nått ut till allt större grupper av befolkningen. Ungdomarna nu börjar förtära alkohol tidigare än förr. Breddningen av vanorna följer ett bestämt schema, som synes nära ansluta sig till vanetypen hos stadsbefolkningen och tjänstemannagrupperna. Denna vanetyper markeras av ett relativt litet antal absolutister. Antalet förtäringstillfällen per förtärare synes bli allt flera, medan den genomsnittligt förtärda kvantiteten minskar. I detta schema ingår även att ungdomarna börjar förtära alkohol relativt tidigt, ofta i hemmiljön.

Kommittén har uppskattningsvis gjort följande beräkning av *den vuxna befolkningens procentuella fördelning på alkoholvanegrupper*.

V a n e g r u p p	Ålder 20—25 år		Ålder över 25 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Prickade för nykterhetsanmärkning upprepade gånger de senaste 10 åren.....	1	.	2	.
Enstaka nykterhetsanmärkningar under de senaste 10 åren.....	6	.	7	0,2
Personer som mera regelbundet förtär spritdrycker (moderatister)	34	19	66	30
Personer som endast tillfälligtvis förtär sprit eller endast förtär vin eller öl (nästan absolutister)	37	46	14	31
Absolutister.....	22	35	10	36
Kroniskt sjuka, anstaltsvårdade etc.	1	3

Kommittén yttrar.

Redan i 20—25-årsåldern är fyra femtedelar av männen och två tredjedelar av kvinnorna alkoholkonsumenter. I åldersgrupperna över 25 år förtär 90 procent av männen och fortfarande ungefär två tredjedelar av kvinnorna alkohol. I åldersgrupperna 25—55 år är andelen förtärare avsevärt större än i åldersgruppen över 55 år. Särskilt markerad är denna generationsskillnad i fråga om kvinnorna.

En undersökning av hur stor del av de manliga 26-åringarna som sökt motbok visar att denna andel vuxit från ca 30 till ca 60 procent från mitten

av 1920-talet till mitten 1940-talet. Kurvan som sammanbinder talen för de olika åren visar klara konjunktursvängningar men den allmänna stignings-tendensen är mycket klart markerad.

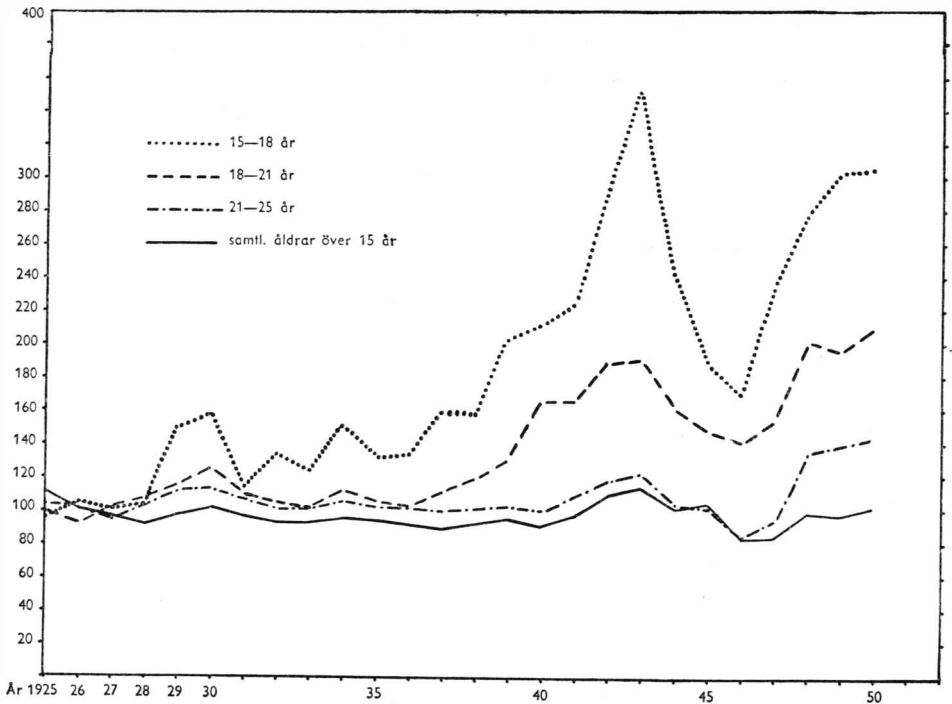
En undersökning har även gjorts beträffande förändringen av den andel av 17-åringarna som förtärt spritdrycker. En jämförelse har här kunnat baseras på iakttagelser av de ungdomar som fyllt 17 år under tiden 1937—46. Det visade sig att andelen 17-åringar med egen erfarenhet av alkoholförtäring ökat bland såväl pojkar som flickor, och såväl bland landsbygdens ungdomar som bland städernas.

De stora olikheterna mellan olika befolkningsgrupper i fråga om alkoholvanor har som en följd av denna utveckling utjämnats. Ungdomarna närmar sig de vuxnas vanetyper, kvinnorna, särskilt i städerna, närmar sig männens och landsbygdsbefolkningen närmar sig stadsbefolkningens. I varje led sker det härvid en ökning av antalet förtärare och antalet förtäringstillfällen.

Denna utveckling har enligt kommittén också fört med sig en utjämning av olikheterna mellan de olika länen i fråga om konsumtionens storlek med resultat att lågkonsumtionsområdena närmat sig högkonsumtionsområdena. En bekräftelse härpå ser kommittén i de förut lämnade uppgifterna om konsumtion och missbruk.

Kommittén konstaterar vidare, att breddningen av alkoholvanorna bland ungdomen inte har kunnat ske utan en samtidig ökning av *de ungas fylleri*. Utvecklingen anges i följande diagram.

Indextal
(1925/28 = 100)

Fylleriets utveckling för olika åldrar. Fylleriföreelser per 1000 män dels i ungdoms-åldrarna 15-17, 18-20 och 21-25 år, dels i genomsnitt för samtliga åldrar. Index-tal åren 1925/28 = 100.

Kommittén anför i anslutning härtill.

Självfallet är det vanskligt att draga slutsatser på grundval av förändringar i fyllerisiffran under flera decennier. De förhållanden som utom variationer i antalet faktiska berusningsfall reglerar antalet avdömda förseelser undergår alltför stora förändringar för att möjliggöra mera exakta slutsatser på grundval av fylleristatistik från längre perioder. Då dessa förhållanden emellertid torde ha förändrats för de olika åldersgrupperna i ungefär samma omfattning, synes en jämförelse mellan fylleriets utveckling i olika åldrar vara möjlig och ändamålsenlig. En sådan jämförelse visar då att fylleriet i ungdomsåldrarna har en markerat ogynnsam utveckling sedan 1920-talet. Andelen ynglingar i åldern 15—17 år, som tagits för fylleri, var 1948 ca tre gånger så stort som i mitten av 1920-talet. Andelen 18—20-åringar har under samma tid ökat till det dubbla. Även för åldersgruppen 21—25 år är ökningen mycket stark. De högre åldersgrupperna visar under samma tid en viss minskning.

Den undersökning kommittén gjort av unga alkoholmissbrukares förhållanden visar att ungdomsfylleriet ofta är ett mycket allvarligt tecken på en bristande social anpassning. De unga fylleristerna är som regel inte slumpvis hämtade från de vanliga, skötsamma ungdomarna, vilkas förseelse skulle bestå i en tillfällig och oskyldig förlöpning. Fylleristerna avviker i hög grad från normalungdomen. De har sämre bakgrund, de har sämre aktuell anpassning.

Jämförelser med utlandet.

Av de sju länder, från vilka kommittén hämtat jämförelsematerial, anges spritdryckerna liksom hos oss vara dominerande i tre, nämligen Finland, Norge och Nederländerna. I Danmark uppges ölet spela en betydande roll, medan Belgien och Storbritannien betecknas som utpräglade »ölländer» och Frankrike såsom »vinland». Kommittén har funnit ändamålsenligt att i fråga om nykterhetstillståndets utveckling i de undersökta länderna sätta en gräns vid tiden för det första världskriget samt anför.

Alla länderna företer under årtiondena före 1914 ett i viktiga hänseenden likartat förlopp. Under 1860- och 1870-talen växer brännvinskonsumtionen i alla länderna som ett led i den allmänna standardstegringen. Med 1880-talet inträder emellertid en åtskillnad mellan de olika länderna. Frankrike och Belgien fortsätter sin starka stegring av spritdryckskonsumtionen fram till sekelskiftet. I de övriga vänder med 1880-talet utvecklingskurvan nedåt.

Vad ligger bakom denna skillnad i utvecklingen? I Finland kan nedgången i viss mån bero på beskattningen. För Nederländernas, Norges och Sveriges vidkommande kan den till någon del återföras på försäljningslagstiftningen. För Danmarks och Englands del är emellertid en sådan möjlighet utesluten. Danmarks fall är i detta hänseende särskilt upplysande, brännvinspriset var ännu 1910 inte mer än ca 30 öre för en helflaska (3/4 liter). En liberal försäljningslagstiftning lade inga som helst hinder i vägen för alkoholistsens förvärv av sin dagskvantitet. Från 1874 fram till 1911 utgjorde också de grövsta alkoholmissbrukarna, deliranterna, en år från år konstant andel av befolkningen. Det var således icke missbrukarna utan befolkningen i övrigt som under denna tidrymd svarade för nedgången i den danska förbrukningen från 20 till 10 liter per invånare. Även i Sverige minskade konsumtionen, om också inte lika starkt som i Danmark.

Troligen är förklaringen densamma i båda länderna, nämligen stigande kultur och förbättrad hygien samt inflytande från nykterhetsrörelsen och den religiösa väckelserörelsen. Detta förmodas redan av den första danska alkoholkommissionen i dess betänkande av 1907. Det är påfallande att konsumtionsminskningen sätter in tidigare i länderna med en relativt stark nykterhetsrörelse än i Belgien och Frankrike som saknar sådan. I de båda sistnämnda länderna börjar emellertid konsumtionen att sjunka samtidigt med skattehöjningar omkring sekelskiftet.

Vid tiden för det första världskriget visar sig i samtliga länder tecken till ett ytterligare förbättrat nykterhetstillstånd. I Sverige infördes vid denna tid restriktionssystemet.

Kommittén konstaterar att någon inköpsreglering i stil med det svenska systemet inte förekommit i något annat av de undersökta länderna samt fortsätter.

Norge och Finland har emellertid haft förbudslagstiftning (Norge totalt 1917—20, spritdrycksförbud 1921—26; Finland totalförbud 1919—32). Belgien har sedan 1919 utskänkingsförbud beträffande spritdrycker. Danmark, England och Nederländerna har tidigare än Sverige haft starka prishöjningar. I Frankrike har inga nämnvärda samhällsinsatser i nykterhetsfrämjande syfte förekommit förrän under andra världskriget.

Förändringarna under första världskriget innebär, enligt kommittén, en minskning av spritdryckskonsumtionen i alla länder. Kommittén framhåller, att dessa förändringar varit av stor betydelse för det socialt märkbara alkoholmissbruket och därmed för nykterhetstillståndet även i sådana länder som Frankrike, där den dominerande drycken är vin, eller Belgien och England, där den är öl. Kommittén anför vidare.

Nedgången i spritdryckskonsumtionen från 1911/13 till åren efter världskriget är minst i Frankrike och Sverige, tämligen stor i Storbritannien, Nederländerna och Belgien och särskilt stor i Danmark. Det sistnämnda landet intar en särställning. Före 1914 hade Danmark Europas högsta brännvinskonsumtion men på 1920-talet den lägsta av de här jämförda länderna. Landet övergick därigenom från att vara ett utpräglat »brännvinsland» till att närmast vara ett »ölland».

Under mellankrigstiden minskar konsumtionen ytterligare i de övriga länderna men ökar något i Sverige. I de tidigare förbudsländerna, som nu kommer med i statistiken, tycks tendensen vara något stigande. I Finland var konsumtionen vid 1930-talets slut t. o. m. något högre än före 1914, då den emellertid var rekordartat låg (1,9 liter per invånare mot Sveriges dåvarande 6,7).

Efter andra världskriget tycks konsumtionen i Storbritannien, Frankrike och Belgien hålla sig på ungefär samma nivå som under de sista förkrigsåren. Danmark och Norge hade högre siffror under de första efterkrigsåren men har under 1951 åter samma konsumtion som under 1930-talet eller något lägre. Sverige, Finland och Nederländerna visar däremot en kraftig stegring.

Konsumtionen av alkohol i de berörda länderna sammanfattas i denna tabell.

Konsumtionen av alkoholdrycker, liter/inv. under vissa perioder 1896—1949.

	1896/1901	1909/14	1922/26	1933/38	1949
A. Spritdrycker (50 % alkoholhalt).					
Sverige	8,2	6,6	4,1	4,2	5,1
Finland	¹ 3,2	1,8	Förbud	1,9	2,5
Norge	2,7	3,3	Förbud	1,9	2,8
Danmark	14,8	³ 8,9	1,3	0,8	1,1
Nederländerna	8,2	⁴ 5,2	2,4	1,6	3,2
Storbritannien	5,5	3,5	1,6	1,0	1,0
Belgien	² 8,8	⁴ 5,8	2,2	1,2	1,4
Frankrike ⁶	8,5	⁵ 7,5	5,2	4,8	3,6
B. Öl.⁹					
Sverige	31	22	23	22	24
Finland	¹ 11	5	Förbud	4	3
Norge	25	21	28	15	18
Danmark	39	³ 33	39	36	54
Nederländerna	⁷ 28	25	16	10
Storbritannien	143	122	77	57	57
Belgien	⁴ 237	185	173	123
Frankrike	⁸ 27	⁵ 32	29	30	.
C. Vin.¹⁰					
Frankrike	135	137	175	156	88

¹ 1896/1900. — ² 1898/1900. — ³ 1911/14. — ⁴ 1911/13. — ⁵ 1909/13. — ⁶ Endast den beskattade konsumtionen. — ⁷ 1912/13. — ⁸ 1899/1901.

⁹ Hänsyn har ej tagits till växlande alkoholhalt, utom för Storbritannien och Frankrike där siffrorna anger öl med en alkoholhalt av 5,5 resp. 5 volymprocent under hela perioden.

¹⁰ I de övriga länderna är vinkonsumtionen obetydlig.

Kommittén påpekar, att i Belgien och Frankrike faktorer utanför lagstiftningen haft en huvudsaklig andel i förbättringen samt att dessa faktorer i jämförlig omfattning varit verksamma i de övriga sex länderna.

Beträffande Danmark framhålles att den stora skattehöjningen och den därmed följande sexfaldiga realprisstegringen varit en avgörande faktor. Prisstegringen och de utomlegislative faktorerna medförde en sänkning av brännvinskonsumtionen till mellan 1/8 och 1/10 av förkrigstidens. Deliriumfallen, som mellan 1900 och 1911 pendlat mellan 950 och 1 200 fall årligen, krympte och var på 1920-talet ca 50, på 1930-talet ca 30 och på 1940-talet bara ca 10 om året.

Om de övriga främmande länderna anföres.

I stort sett är utvecklingen densamma i England. Där är emellertid pris- höjningen blygsammare (priserna var redan tidigare betydligt högre) och konsumtionsnedgången inte fullt så stor: under 1930- och 1940-talen 70 procent i förhållande till konsumtionen före första världskriget. Någon siffra för deliriumfrekvensen finns icke tillgänglig, men fyllerifrekvensen var efter andra världskriget bara 10 à 15 procent av frekvensen före det första.

För Nederländerna gäller ungefär detsamma som ovan sagts om England, med undantag för att konsumtionssiffrorna stigit vissa år under mellan-

krigstiden i samband med skattesänkningar och att konsumtionen efter andra världskriget visat en starkt stigande tendens, samtidigt som realpriset sjunkit och sysselsättningen i utpräglad grad ökats.

De båda förbudsländerna Finland och Norge erbjuder så speciella problem att kommittén inte ansett sig böra gå in på någon närmare diskussion av orsakssammanhanget. Man torde emellertid åtminstone i Finland få räkna med att en betydande illegal konsumtion existerat redan före förbudets införande och naturligtvis i ännu högre grad under förbudstiden. Det är därför möjligt att åtminstone en del av konsumtionsökningen i förhållande till tiden före förbudets införande är skenbar och beroende på att större delen av konsumtionen nu kommer in i statistiken.

Beträffande Sverige finner kommittén, att landet intager en mellanställning mellan förbudsländerna å ena sidan och högskatteländerna Danmark, England och Nederländerna å den andra samt att den svenska spritdrycks-konsumtionen närmast liknar den franska.

För att möjliggöra en närmare jämförelse har kommittén medelst statistiska metoder räknat bort de verkningar pris- och inkomstförhållanden haft på konsumtionen under mellankrigstiden i Sverige, Danmark, Storbritannien och Nederländerna. De siffror för konsumtionen som härvid framkommit skall ange den allmänna utvecklingen, *trenden*. Kommittén anför.

Att Sverige har en så relativt hög konsumtion kan tänkas bero på att de ekonomiska förhållandena varit särskilt gynnsamma i vårt land. För att söka klargöra hur härmed förhåller sig har kommittén låtit göra en statistisk beräkning för att få fram den allmänna utvecklingen (*trenden*) av konsumtionen i Sverige, Danmark, Storbritannien och Nederländerna sådan den framstår sedan den rensats från inverkan av förskjutningar i priser och inkomster. Därigenom skulle man kunna renodla de mera långsiktiga förändringarna i vanorna. Dessa kan bero både på lagstiftningsåtgärder och på allmänna strukturförändringar.

Det visar sig därvid föreligga en markant skillnad i denna trend mellan Sverige å ena sidan och England, Danmark och Nederländerna å den andra. Man kan exempelvis i fråga om jämförelsen mellan Sverige och England för perioden 1923—1938 uttrycka denna skillnad så att, om priser och inkomster varit oförändrade, den engelska spritkonsumtionen under denna tid skulle ha *sjunkit* med ca 35 procent medan den svenska under samma tid skulle ha stigit med ca 3 procent. Det märkliga häri rubbas inte av den betydande engelska ölkonsumtionen, då trenden även i fråga om denna var fallande, ehuru svagare. Den danska ölkonsumtionen är större än den svenska men väsentligt mindre än den engelska. Den kan inte rubba resultaten i någon väsentlig grad, även om den skulle ha en något stigande trend.

Kommitténs undersökningar redovisas närmare i del IV av betänkandet. Därav framgår, att motsvarande beräkning för åren 1920—1938 ger en svagt fallande trend för Sveriges del, dock svagare än för de jämförda främmande länderna.

I anslutning till trendundersökningarnas resultat erinrar kommittén att både Danmark och England helt saknar utminuteringskontroll samt att det i Danmark ej finnes några utskänkingsrestriktioner och i England betydligt mindre stränga sådana än i Sverige. Tillika framhålles, att antalet utminu-

terings- och utskänkingsställen är betydligt större. Alkoholistvården är väsentligt mindre effektiv i Danmark och England.

Beträffande fylleri och andra alkoholskador anför kommittén.

Uppgifterna om fylleri och andra alkoholskador är synnerligen vanskliga att använda vid en internationell jämförelse. Olikheterna i lagstiftning, praxis och statistikföring är så stora att man inte bör dra några slutsatser annat än efter noggrann prövning. I den mån det finns siffror över delirium tremens, dödsfall i alkoholism o. d. visar de överallt nedgång under första världskriget och har senare inte uppnått den tidigare nivån. Även fylleriet visar en klar nedgång, om man jämför med tiden före det första världskriget. Sverige intar i detta fall ingen särställning. De flesta undersökta länderna har större nedgång än vårt land. För mellankrigstiden visar fyllerifrekvensen en fallande trend i Belgien, Nederländerna, Norge och Storbritannien. Danmark, Finland och Sverige visar däremot inga trendmässiga förändringar utan har tämligen oförändrade fyllerital under mellankrigstiden (i Danmark först fallande, sedan åter stigande siffror). Åren efter andra världskriget visar på flera håll från år till år ganska växlande siffror.

Fylleriförseelsernas utveckling framgår av nedanstående tabell.

Fylleriförseelser per 1 000 inv. i olika länder 1911—1949. Index (1911/13=100).

	1911/13	1922/26	1933/38	1949
Sverige	100	52	50	51
Finland	Jämförbar statistik saknas före 1927			
Norge	¹ 100	72	54	56
Danmark	100	43	50	63
Nederländerna	100	65	29	37
Storbritannien	100	39	20	² 13
Belgien	100	71	38	³ 29
Frankrike.....	100	79	63	.

¹ 1913/14. — ² 1948. — ³ 1947.

Utöver ovanstående i principbetänkandet åberopade uppgifter skall i förevarande sammanhang redovisas ytterligare några på grundval av kommitténs material gjorda sammanställningar.

De absoluta talen för fylleriförseelserna var sålunda 1949 i Sverige 5,1, i Finland 32,6 (anhållanden, varav mindre än hälften lett till åtal, 61 340 av 131 869), i Norge 11,8 (anhållanden) och i Danmark 3,8 (anhållanden), allt per 1 000 invånare.

Sammanställes utvecklingen i Danmark, Nederländerna och Storbritannien med de i fråga om befolkningstäthet och struktur närmast jämförliga konsumtionsområdena i Sverige erhålles följande resultat beträffande alkoholkonsumtionen.

	Spritdrycker 50 % alkoholhalt Index 1909/14 = 100				D:o liter per inv. 1950	Total alko- holkons. (ren alkohol) per inv. ¹ 1950
	1909/14	1922/26	1933/38	1949		
Sverige	100	62	64	77	5,2	3,6
Danmark	100	15	9	12	1,1	3,0
Nederländerna	100	46	31	62	3,0	2,2
Storbritannien	100	46	29	29	1,1	3,5

¹ Öl och vin inbegripet.

	Spritdrycker volymliter Index 1913 = 100			Volymliter per inv.
	1913	1924	1949	1949
Stockholms stad och län..	100	51	55	9,2
Malmöhus län	100	60	61	7,2
Göteborgs och Bohus län..	100	59	75	7,9
Hela riket	100	60	76	6,0

Till jämförelse med den ovanintagna, av kommittén åberopade tabellen rörande *fylleriets utveckling* i olika länder lämnas här motsvarande uppgifter för samma konsumtionsområden (jämför de absoluta talen som lämnas ovan i avsnittet om svenska undersökningar). Index 1913 = 100.

	1913	1924	1949
Stockholms stad och län	100	43	18
Malmöhus län	100	55	43
Göteborgs och Bohus län	100	66	46
Hela riket	100	52	49

Yttranden.

Kommitténs undersökningar har blivit föremål för omdömen i åtskilliga yttranden. Flertalet av dessa betecknar det av kommittén förebragta materialet såsom värdefullt. Man framhåller, att det i många stycken saknar motsvarighet i främmande länder samt att det givit en god grundval för bedömningen av samhällets nykterhetspolitiska åtgärder. Dess värde som källa för nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning framhålls i några yttranden.

Centraförbundet för nykterhetsundervisning uttalar sålunda.

Det bör hälsas med stor tillfredsställelse, att nykterhetskommittén låtit utföra omfattande vetenskapliga undersökningar. Syftet med dessa har i första hand varit att få en så säker grund som möjligt för bedömningen av vilka åtgärder som från samhällets sida bör vidtagas för nykterhetens

främjande. Det mesta av det material, som frambragts genom dessa undersökningar, har emellertid därjämte ett utomordentligt stort värde för upplysningsverksamheten i alkoholfrågan. Det kan utan överdrift påstås att ingen tidigare statlig utredning på detta område lämnat så betydelsefulla bidrag till klarläggandet av olika sidor av alkoholfrågan.

De av förbundet anförda synpunkterna återkommer i yttranden av bl. a. *länsstyrelsen i Södermanlands län, fem länsnykterhetsnämnder, Landsorganisationen, Svenska Läkarnas Nykterhetsförening, De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse och Nykterhetsorganisationen Verdandi.*

Värdet av kommitténs undersökningar framhålles även i vissa yttranden som ställer sig kritiska till kommitténs slutsatser och därpå grundade förslag. *Sveriges centrala restaurangaktiebolag* betecknar sålunda kommitténs material såsom rikhaltigt och intresseväckande. *Systembolagens förtroendekommitté* finner, beträffande kommitténs internationella jämförelser, att någon berättigad invändning icke kan riktas mot den allmänna uppläggningsav kommitténs förfaringsätt vid dess försök att åstadkomma en redovisning av de olika faktorer, som i vårt nutida samhälle påverkar spritdryckskonsumtionens omfattning. Man framhåller emellertid de felkällor av okänd storleksordning som föreligger vid internationella statistiska jämförelser. *Systembolagens Kontrollförening* ger sitt erkännande åt den grundlighet och den allsidighet, varmed kommittén gått till verket. Uppläggningsav undersökningsmaterialet anses dock tendensiös. Till denna grupp kan delvis även hänföras yttrandet av *Stockholms stadsfullmäktige och nämnder.*

Kontrollstyrelsen riktar däremot en omfattande och häftig kritik särskilt mot de i del I av betänkandet redovisade svenska undersökningarna. Styrelsen anför inledningsvis.

Det utredningsmaterial, som sålunda insamlats, ter sig kvantitativt sett imponerande. Materialet har bearbetats ur en mängd olika synpunkter och framlagts i form av ett stort antal tabeller och diagram, försedda med utförliga kommentarer. Det praktiska och vetenskapliga värdet av de gjorda undersökningarna måste emellertid av skäl, som i det följande närmare utvecklas betecknas såsom ringa.

Till en del, fortsätter styrelsen, sammanhänger detta med att bearbetningen av materialet lider av svåra metodiska fel. Såväl vid kommitténs ungdomsundersökning som vid dess utredning angående unga alkoholmissbrukare har man vid de verkställda intervjuerna haft ett bortfall av uppgiftslämnare på icke mindre än omkring 30 procent. Styrelsen anför vidare.

En annan omständighet, som i hög grad förringar det praktiska värdet av kommitténs undersökningar, är att en stor del av dessa på grund av utredningsarbetets långvarighet redan äro föråldrade. De viktiga undersökningarna rörande restriktionssystemets praktiska tillämpning och verkningar hänföra sig till årsskiftet 1945/46. Stora förändringar i systembolagens praxis ha emellertid vidtagits sedan år 1946.

Vissa av kommitténs rent kvantitativa undersökningar är enligt kontrollstyrelsens mening av intresse, även om de i stort sett endast bekräftar redan

förut kända förhållanden. Så är fallet med bl. a. kommitténs utredning rörande alkoholbrukets omfattning. Beträffande den övervägande delen av kommitténs utredningar i del I förklarar emellertid kontrollstyrelsen att de icke synes ha lett till något resultat av värde. Detta gäller såväl den allmänna undersökningen om sambandet mellan alkoholvanor och vissa sociala förhållanden som den stora ungdomsundersökningen. Bl. a. betecknas kommitténs undersökning rörande alkoholbruk och könssjukdomar såsom främmande för kommitténs uppdrag.

Kontrollstyrelsen kritiserar vidare bl. a. de utländska jämförelserna och särskilt trendundersökningen. Härvidlag får styrelsen mer eller mindre starkt stöd i ett flertal andra yttranden. De synpunkter som anföres i denna del kommer att redovisas i nästföljande avdelning tillsammans med bedömningen av restriktionssystemet.

Kontrollstyrelsens kritik mot kommitténs undersökningar bemötes ingående i skrivelsen från *ordföranden och sekreterare i nykterhetskommittén*. Det framhålles att man genom undersökningarna veterligen för första gången i något land torde ha vunnit en tillfredsställande insikt om hur den vuxna manliga befolkningen är fördelad på olika alkoholvanegrupper. Vidare anföres.

Lika ensamstående är den fördelning av sociala missförhållanden på olika alkoholvanegrupper, som kunnat vinnas genom undersökning av växlingen av frekvensen av dessa missförhållanden med alkoholvanans grovhet. Denna del av undersökningen har givit vid handen att det finns en samvariation mellan graden av alkoholvana och graden av social skada. Denna samvariation låter sig konstateras även beträffande de vanegrupper, som icke av den allmänna meningen eller samhällsorganen betraktas som missbrukare. Ju mindre alkoholförtäringen är inom en grupp, ju mindre är antalet fall av asocialitetsyttringar.

Detta resultat som är en ny och väsentlig iakttagelse kan uppenbarligen icke fränkännas betydelse för samhällsåtgärdernas utformning.

Beträffande anmärkningen, att vissa undersökningar, bl. a. rörande restriktionssystemets tillämpning, blivit föråldrade, framhålles, att en genomgång av tabellmaterialet i del I under jämförelse med senare tillgängliga sifferuppgifter gjort det sannolikt att de nya tilldelningsprinciperna skulle ha resulterat i mycket obetydliga förändringar i tabellmaterialet.

Även anmärkningen om bristande representativitet hos ungdomsundersökningen tillbakavisas; bl. a. påpekas, att 1/3 av bortfallet avser två hela län, där intervjuer icke alls verkställdes, eller kommuner i andra län, där kommunombudet icke fungerade.

Beträffande undersökningarna om könssjukdomarna framhålles i skrivelsen, att den i första hand motiverades av behovet att få utgångspunkt för en bedömning av restaurangdansen.

AVD. III. BEDÖMNING AV SAMHÄLLET'S NUVARANDE NYKTERHETSFRÄMJANDE ÅTGÄRDER.

Nykterhetskommittén.

Kommittén behandlar var för sig *dels* de orsaker till nykterhetstillståndets förändringar som ligger utanför den egentliga nykterhetslagstiftningen, de s. k. utomlegislativa faktorerna, *dels* den nuvarande lagstiftningens — särskilt restriktionssystemets — verkningar. Till den förstnämnda gruppen hänför kommittén även alkoholpriserna med däri ingående skatter.

Utomlegislativa faktorer.

Kommittén finner att nykterhetstillståndet under det förflutna århundradet har förändrats relativt likartat i ett flertal länder med olika former för nykterhetslagstiftning. Därav drager kommittén den slutsatsen att vissa betydelsefulla faktorer gjort sig gällande i alla dessa länder. Dessa är, enligt kommittén, av utomlegislativ art, eftersom de återfinnes även i länder som saknar egentlig nykterhetslagstiftning.

Sociala, kulturella och socialpsykologiska förhållanden.

Till utgångspunkt för sina överväganden i denna del tager kommittén *industrialiseringen* samt erinrar därvid om att jordbrukets andel av befolkningen i Sverige sjunkit från omkring 75 procent år 1870 till 50 procent år 1910 och omkring 25 procent år 1950. Kommittén anför.

Verkan av industrialiseringen tar sig framför allt uttryck i att de breda lagrens *levnadsstandard* har höjts väsentligt. Under tiden 1860 till 1914 blev industriarbetarnas genomsnittliga reallön mer än fördubblad och sedan dess har en ny fördubbling skett. Utvecklingen har gått i samma riktning även för bönder, lantarbetare och lägre tjänstemän.

Kommittén ställer därefter frågan hur industrialiseringen och det ökade välståndet inverkat på nykterhetstillståndet och finner att den tidiga industrialismen visade en mycket ogynnsam bild. Brännvinet kunde säljas till lägre pris, samtidigt som inkomsterna var högre än tidigare.

Kommittén omtalar, att alkoholkonsumtionen ännu på 1870-talet steg i takt med industrialiseringen men att tendensen sedan 1880-talet i stort sett varit den motsatta. Konsumtionen av de vanligaste njutningsmedlen har inte visat samma stigande tendens som när det gäller livsmedel och kläder. Förbrukningen av tobak och kaffe steg fram till år 1900 men har sedan, per invånare räknat, varit tämligen oförändrad. Konsumtionen av öl har sjunkit sedan sekelskiftet.

Om orsakerna till att brännvinskonsumtionen i stort sett sjunkit sedan 1880-talet uttalar kommittén.

Detta beror säkerligen till stor del på att även andra faktorer varit verk samma (nykterhetsrörelse, försäljningsbegränsningar, prishöjningar) men det finns också i själva industrialiseringen drag som verkat återhållande på alkoholkonsumtionen.

För det första har *produktionens mekanisering* varit en nykterhetsfrämjande faktor. Både i det gamla hantverket och i den tidiga industrin var det vanligt med alkoholförtäring på arbetsplatserna. I vissa yrken motiverades detta med att arbetet var särskilt förstväckande, i andra var det endast traditionen som gjorde sig gällande. I detta avseende har en fullständig omläggning skett. Inom fabriksindustrin torde alkoholförtäring under arbetstid på de flesta håll vara uttryckligen förbjuden och även inom andra sysselsättningar, t. ex. byggnadsverksamheten, har den allt mera kommit ur bruk. Orsaken är påtagligen dels mekaniseringen, dels den ökade produktionsakten i samband med *ackordsavlöningen*. Det är för stora risker för olycksfall och för skada på maskinerna om dessa skötes av alkoholpåverkade personer. För att få normal arbetsförtjänst kräves också en anspänning av arbetsförmågan som är oförenlig med alkoholbruk. Då även alkoholkonsumtion före arbetstiden, under middagsrasten eller föregående kväll påverkar arbetsprestationerna, torde även för dessa tillfällen en viss press till återhållsamhet finnas, även om denna bl. a. på grund av bristande kunskaper om sammanhangen inte är så stor som önskvärt vore.

De moderna produktionsmetoderna verkar sålunda i riktning mot ökad nykterhet. I förhållande härtill torde i äldre tider observerade tendenser i motsatt riktning vara av mindre betydelse. Man pekade på enformigheten i det specialiserade industriarbetet i motsats till det mera alisidiga hantverket och på att industriarbetarna i större utsträckning än äldre tiders hantverksesäller saknar möjligheter att bli egna företagare. Industriarbetarna skulle därför vara mera benägna att söka tröst i flaskan. Detta resonemang kan möjligen ha haft någon betydelse i fråga om äldre tider men det torde numera sakna varje aktualitet.

Kommittén pekar vidare på *fackföreningsrörelsens* fostrande och disciplinerande insats.

Det är betecknande att en av svårigheterna, när de första fackföreningarna bildades, var att utestänga berusade arbetare från mötena. För sammanhållning krävdes nykterhet och agitationen för organisering fick därför ofta formen av en direkt och kraftfull nykterhetspropaganda. Ett visst samarbete torde härvidlag ha ägt rum med nykterhetsrörelsen, i varje fall på så sätt att många ledande fackföreningsmän var medlemmar av denna och hämtade kunskaper och argument därifrån. När sedan fackföreningarna lyckades genomdriva *kollektivavtal* med arbetsgivaren, innebar detta ett ökat krav på nykterhet. Normerade arbetsvillkor kräver givetvis normerade arbetsinsatser. Det ingår ej sällan i avtalen att onykterhet i arbetet medför omedelbart avsked.

Den ökade produktionen har, enligt kommittén, medgivit en standardhöjning, där nya behov uppstått som framgångsrikt kunnat konkurrera med alkoholinlöpen. Bland sådana drag i den moderna levnadsstandarden nämnes de förbättrade *bostäderna* med tillbakagång av inneboendesystemet

och minskad trångboddhet. Mest karakteristiskt för modern levnadsstandard är emellertid enligt kommittén den ökade *fritiden*. Det anses högst sannolikt att övergången till reglerad fritid och semester påverkat alkoholkonsumtionen. Samtidigt har möjligheterna till nya fritidssysselsättningar ökat i mycket hög grad.

Nu finns det stora dagstidningar, en omfattande veckopress och en mångskiftande litteratur som i allt högre grad blir tillgänglig även för de breda lagren. Vid sidan av äldre tiders marknads- och tivolinöjen har tillkommit en bred sektor av nya industrialiserade nöjesformer eller nya folkliga fritidssysselsättningar: koloniträdgårdar, semesterresor, biografier, stora eller små danssalonger i städerna och smärre men talrika dansbanor på landsbygden, en väldig idrottsrörelse med många olika förgreningar. Till någon del har dessa nya fritidssysselsättningar knutit an till de förut existerande. De ideella föreningarna har utnyttjat idrotten och biografen, restaurangen har öppnats för dansen. Men i stort sett har de nya fritidssysselsättningarna blivit rivaler till de äldre. De har minskat de religiösa och ideella rörelsernas betydelse för fritidens användning men de har också minskat brännvinets inflytande. Nu samlar de varje kväll men särskilt lördagar och söndagar stora människomassor, mest ungdom.

Antalet biografier i hela landet uppgick 1951 till ca 2 600 och antalet regelbundet använda danslokaler torde uppgå till minst 4 000. Vid nykterhetskommitténs ungdomsundersökning uppgav 41 procent av männen och 46 procent av kvinnorna i åldern 17—26 år att de regelbundet besökte dansföreläsningar och resp. 37 procent och 8 procent att de regelbundet utövade idrott. Antalet idrottsplatser är drygt 2 000 och ca 800 000 personer är medlemmar i idrottsföreningar. Dessutom besökes idrottsanläggningarna av stora åskådarskaror vid de större tävlingarna. Som jämförelse bör nämnas att antalet restauranger med årsutskänkning av spritdrycker är ca 700. Platsantalet på dessa är dessutom väsentligt mindre än på bioograferna och danslokalerna.

I den radikala omgestaltningen av fritidslivet ligger säkerligen en god del av förklaringen till att de höjda inkomsterna i mindre utsträckning än man kunnat vänta gått till inköp av alkoholdrycker. De nya fritidssysselsättningarna har inte bara verkat som konkurrenter till krogen och dryckeslaget, de har också genom sin natur påverkat åsiktsbildning och idealbildning i riktning mot ett mera nyktert levnadssätt. Särskilt gäller detta idrotten, friluftslivet och folkbildningsarbetet.

Kommittén pekar också på den höjda *bildningsnivå*, som uppkommit genom förbättrat skolväsen och frivilligt arbete inom olika organisationer, samt framhåller att ungdomsundersökningen synes tyda på att den höjda bildningsnivån påverkat alkoholmissbrukets omfattning.

En särställning bland de utomlegislativa faktorerna ger kommittén den organiserade *nykterhetsrörelsen*.

Den upplysnings- och propagandaverksamhet som rörelsen bedrivit har säkerligen ökat kunskaperna i alkoholfrågan och påverkat den allmänna inställningen. Det är ett anmärkningsvärt faktum att nedgången i konsumtionssiffrorna i flera länder sätter in omkring 1880-talet, då nykterhetsrörelsen började få betydelse. Enbart det faktum att några hundra tusen personer i vårt land lever absolutistiskt, inverkar naturligtvis i någon mån på konsumtionsstatistiken. Nykterhetsrörelsens hastiga uppblomstring vid 1900-talets början medförde visserligen inte en proportionsvis lika stor ned-

gång i konsumtion och fylleri, men det är otvivelaktigt att rörelsen påverkat opinionen på lång sikt.

Slutligen erinrar kommittén om *de osäkra tidsförhållandena* med krigsrisker och andra nervpåfrestande inslag. Dessa förhållanden anses kunna verka i riktning mot ökat alkoholmissbruk i vissa kretsar. Detta gäller även vårt land, om än i mindre utsträckning än i de krigförande länderna. Liknande reaktioner iaktogs under mellankrigstiden i samband med arbetslöshetskriserna.

Alkoholpris, inkomst och sysselsättningsgrad.

Kommittén uttalar, att dryckernas pris i våra dagar huvudsakligen bestämmas genom beskattningen, alltså en form av statsingripande. Prisernas verkningar på konsumtionen betingas emellertid i stor utsträckning av ekonomiska faktorer som inte alls eller endast indirekt regleras av samhället. Det framhålles av kommittén, att skatteändringarna som regel enbart varit statsfinansiellt motiverade och sålunda inte haft karaktär av nykterhetspolitiska ingripanden. Kommittén yttrar vidare.

Omsättningen av alkoholdrycker är liksom omsättningen av varje annan vara beroende av det pris till vilket de utbjudes. Den totala efterfrågan på rusdrycker var emellertid åtminstone vid de tidigare relativt låga priserna tämligen oelastisk, dvs. den sjönk inte i samma proportion som priset steg, utan i lägre grad. Detta har sedan lång tid tillbaka föranlett de maktägande att söka höja statens inkomster genom alkoholskatter. Sådana experiment har inte alltid varit framgångsrika. De har tidigare ofta misslyckats genom uppkomsten av en olaga marknad som kunnat erbjuda lägre priser. I våra dagar har man lyckats bättre. De danska och engelska skatte- och prishöjningarna under och efter första världskriget synes icke ha medfört någon olaga hantering av nämnvärd omfattning. Sverige har däremot ända sedan första världskriget haft en olaga spritmarknad av avsevärt omfång. Men denna marknad har i första hand tillgodosett dem som saknat inköpsrätt och har i regel haft en avsevärt högre prisnivå än den lagliga.

Beträffande prisernas förmåga att hålla tillbaka konsumtionen anför kommittén.

Efter nedgången vid skattehöjningarna 1932 och 1933 uppnådde den svenska förbrukningen relativt snabbt den förutvarande nivån och detsamma gällde de skattehöjningar som ägde rum under krigsåren. Därav har man trott sig kunna dra slutsatsen, att skattehöjningar inte påverkar den svenska konsumtionen, eller att endast mycket betydande, på en gång insatta prishöjningar utövar inflytande på efterfrågan.

Denna uppfattning kan emellertid visas vara oriktig. Först bör observeras att efterfrågan på en vara inte bara beror på priset utan även på den för inköp tillgängliga inkomsten. Att alkoholkonsumtionen svänger upp eller ner med konjunkturerna beror sålunda på att den växlar med inkomsten. De alkoholkonsumenter, som har den ymnigaste alkoholkonsumtionen, befinner sig i stor utsträckning bland dem som i en lågkonjunktur först drabbas av inkomstminskning eller arbetslöshet. Å andra sidan bör en allmän stegring av inkomstnivån, vilket är regel under högkonjunkturer, ge stora grupper av

konsumenter ökade möjligheter till spritinköp. Dessa ökade möjligheter kan leda till en ökad konsumtion även om spritpriserna stiger, men samtidigt prisstegringar — i synnerhet om de är relativt starkare än för andra varor — kan i stor utsträckning neutralisera inkomstökningens verkningar i fråga om spritinköp.

Det anförda illustreras med följande siffror.

Å r	nominella genomsnitts- priset på ut- minuterade spritdrycker	Procentuell förändring av	
		uppskattad realinkomst per person i åldern 15—65 år	mängden ut- minuterade spritdrycker per inv. över 25 år
1924—1930	— 11	+ 18	+ 8
1930—1933	+ 38	— 11	— 18
1933—1938	+ 4	+ 30	+ 18
1938—1940	+ 74	— 6	— 22

Kommittén framhåller, att ändringarna i genomsnittspriserna på de försålda dryckerna ofta är mindre än ändringarna i skattesatserna. Detta förklaras med att konsumtionen under olika förhållanden förskjutes mot billigare eller dyrare drycker.

Spritinköpens växlingar med pris och inkomst uttryckes av kommittén i tal för *priselasticitet* och *inkomstelasticitet*. Uppgår en prishöjning till 10 procent, är priselasticiteten 1,0, om efterfrågan sjunkit med 10 procent, men t. ex. 0,72, om den sjunkit blott 7,2 procent. På kommitténs uppdrag har docenten Sten Malmquist och assistenten Rolf Frankenberg gjort undersökningar för Sverige och Danmark rörande spritinköpens växlingar vid samtida växlingar av realpris, levnadskostnadsindex och nationalinkomst samt omräknat tillgängliga siffror för England och Holland efter samma principer. Det visade sig då att priselasticiteten i England, Danmark och Holland för perioden 1923—1938 var över — 1,0; den var betydligt högre i Danmark än i England och Holland. För Sverige har under samma period priselasticiteten befunnits utgöra — 0,42 och inkomstelasticiteten 0,53. Det finnes således enligt kommittén ett tydligt sammanhang mellan spritpris och inköpsmängd även i vårt land, ehuru priselasticiteten är mindre än i de övriga undersökta länderna.

I samband med nu nämnda beräkningar har framkommit de i Avd. II omtalade *resttrenderna*, d. v. s. den allmänna utvecklingen av konsumtionen sådant den framstår sedan den rensats från inverkan av förskjutningar i priser och inkomster.

Befolkningstäthet och tätortsstorlek.

Kommittén anför.

Kommitténs undersökningar visar att alkoholvanorna är mindre utbredda på den glest befolkade landsbygden än i städerna och mindre utbredda på den glest befolkade norrländska landsbygden än i det tätbefolkade Skåne.

De är vidare mera utbredda i storstäderna än i de mindre tätorterna. Samma erfarenheter återfinnes regelbundet i undersökningar från andra länder. Flera faktorer medverkar till att alkoholbrukets intensitet varierar med agglomerationsgraden. Försäljningsställena ligger glesare på landsbygden och det krävs därför större uppoffring av tid och pengar för att besöka dem. Landsbygdsbefolkningens besök på alkoholrestauranger sjunker av dessa skäl också i länder, som icke skapat några lagliga hinder för inrättande av utskänkningsställena. Detsamma gäller förstadssamhällen i förhållande till storstadens centrum.

Skillnaden mellan land och stad kan naturligtvis skärpas eller mildras genom statsåtgärder. Den torrläggning, som skett på grund av den kommunala självbestämmanderätten, har i Sverige, Norge och Finland gjort skillnaden särskilt stor. I Norge och Finland och tidigare även i Sverige har man dessutom sökt minska landsbygdsbefolkningens inköp i städerna genom försädningsförbud eller förbud mot ombudsköp. I Sverige har sedan 1938 skillnaden mildrats genom kostnadsfri försändning. Något större inflytande på den totala konsumtionen torde dessa åtgärder knappast ha haft, men de har självfallet haft en viss psykologisk betydelse.

Kommittén påpekar vidare, att det på landsbygden funnits en annan inställning till alkoholbruket än i städerna.

Landsbygdsbefolkningen har i vårt land sedan 1800-talets mitt levat ett mycket nyktert liv med stort inslag av absolutister och sällan återkommande spritförtäring bland flertalet av de övriga. Den tilltagande urbaniseringen har därför medfört inte bara en större lätthet att besöka städernas försäljningsställena utan också en tendens till ändrad inställning till alkoholkonsumtionen. Urbaniseringen tar sig nämligen uttryck inte bara i att städerna och tätorterna tillväxer på den rena landsbygdens bekostnad och i att kommunikationerna mellan land och stad förbättras utan också i att städernas — särskilt storstädernas — tänkesätt och levnadsvanor genom omflyttningar, tidningar, film och radio sprids till hela folket. Att häri även ligger en tendens till ökat alkoholbruk är uppenbart, vilket också — i vart fall beträffande ungdomen — bestyrkes av kommitténs ungdomsundersökning. Det framgår exempelvis av denna att de som flyttar till städerna i regel snabbt anpassar sig efter städernas konsumtionsvanor.

Yrkes- och socialgruppsväxlingen är en annan faktor som framhålls av kommittén.

De högre samhällsklassernas dryckesvanor — flera förtäringstillfällen, mindre mängder varje gång — har sannolikt spritt sig till större grupper. Absolutismen har blivit mera sällsynt. En av de faktorer som medverkat härtill är säkerligen den omständigheten att alkoholvanorna blivit mera hyfsade och därför verkat mindre fränstötande. Särskilt torde detta ha bidragit till den minskade absolutistfrekvensen bland kvinnorna. I fråga om ungdomen tillkommer att nykterhetsrörelsen på grund av den tilltagande industrialiseringen av nöjeslivet och det allt rikare urvalet av fritidssysselsättningar fått mindre betydelse för fritidslivet och därigenom fått minskad anslutning. I det sammanhanget har ungdomens ökade inkomster säkerligen spelat en viktig roll. Kommitténs ungdomsundersökning visar att den nu skisserade utvecklingsgången är sannolik.

Kommittén uttalar slutligen att urbaniseringen antagligen innebär större förändringar beträffande alkoholvanorna i vårt land och därmed likartade (främst Finland och Norge) än i sådana länder (t. ex. Frankrike) där skill-

naden mellan stad och land i detta hänseende inte varit så framträdande. Om jämförelsen gäller enbart de senaste decennierna, blir också förändringarna större i Sverige, där industrialiseringen först på senaste tid spritt sig över hela landet, än exempelvis i England eller Belgien, där industrialiseringsprocessen satte in långt tidigare.

Den nuvarande nykterhetslagstiftningens verkningar.

Kommittén finner, att man för att få en hållpunkt för bedömningen av olika faktorerers inflytande icke enbart kan göra jämförelser i fråga om förhållandena i Sverige under tiden före och efter restriktionssystemets införande. Man är hänvisad till en jämförelse med främmande länder. I Sverige har samhällsingripandena varit relativt vittgående. Detta till trots har den svenska konsumtionen ett ogynnsammare förlopp än konsumtionen i de länder som i övrigt är jämförbara med Sverige men som saknar dessa ingrepp. Om man jämför Sverige å ena sidan och England, Danmark och Holland å den andra och eliminerar inflytandet av pris och inkomst, finner man att Sverige företer en tendens till stigande förbrukning medan tendensen hos de andra tre är fallande.

Efter att ha erinrat om tidigare diskussioner rörande motbokssystemets verkningar anför kommittén.

Diskussionen om systemets verkningar har sålunda pågått under flera decennier och efter hand kommit att få ett påfallande statiskt drag. Nykterhetskommittén har gjort stora ansträngningar för att om möjligt nå fram till ökad klarhet. Några av de ursprungligen planerade undersökningarna har av olika skäl icke kunnat fullföljas. Det genom de övriga undersökningarna sammanbragta materialet ger emellertid enligt kommitténs mening en relativt tillfredsställande möjlighet att från varandra avgränsa ransoneringens och andra faktorerers andel i den svenska utvecklingen efter 1913. Vid bedömning av denna och andra faktorerers inflytande på nykterhetstillståndet måste uppenbarligen inverkan på missbruket, med andra ord inverkan på alkoholskadorna, träda i förgrunden. Som redan tidigare framhållits har emellertid samhällsutvecklingen på åtskilliga områden — t. ex. trafiken — ökat antalet situationer, där även sådana alkoholmängder, som tidigare betraktats som strängt måttliga, medför fara. Kommitténs undersökningar visar, att dessa situationer i själva verket sträcker sig till ett stort antal livs-områden. Sedan länge är det dessutom känt och nykterhetskommitténs undersökningar har gett ytterligare belägg därpå att bruk och missbruk ingalunda är till sitt ursprung åtskilda utan inflätade i ett gemensamt orsaks-sammanhang. Vill man vinna klarhet om olika faktorerers inflytande på missbruket, torde man därför först böra klargöra deras inflytande på totalkonsumtionen och därefter i andra hand deras förmåga att påverka missbruket, antingen denna påverkan sker genom förmedling av deras inflytande på konsumtionen eller genom en förändring av den före ransoneringen bestående relationen mellan bruk och missbruk.

Alkoholkonsumtionens utveckling i Sverige och vissa andra länder.

Efter en redogörelse för den svenska konsumtionen — i erforderliga delar förut återgiven i Avd. II — sammanställer kommittén den svenska utvecklingen med utvecklingen i de främmande länder från vilken kommittén hämtat jämförelsematerial. Konsumtionen av spritdrycker är, enligt kommittén, i Sverige, trots en trefaldig realprisstegring, ca 75 procent av 1913 års konsumtion eller ca 6 liter per år. I England, där den nominella prisstegringen sedan 1913 liksom i Sverige är tiofaldig och realprisstegringen endast obetydligt större än i Sverige, är konsumtionen endast ca 30 procent av konsumtionen 1913 och ligger därmed obetydligt över 1 liter per invånare. Den danska realprishöjningen sedan 1913 är visserligen dubbelt så stor som den svenska. Med den har emellertid följt en nedgång till 10 procent av konsumtionen åren 1911/13 eller till ca 1 liter per invånare.

Med ledning av uppgifter angående inköpens fördelning i Finland sluter sig kommittén till att nedgången i den engelska och danska konsumtionen innebär att antalet nästan absolutister bland de vuxna männen i England och Danmark starkt ökats. I Sverige utgör absolutisterna eller nästan absolutister bland män över 25 år endast 20 procent och mera regelbundna konsumenter 80 procent. I fråga om spritdrycker torde proportionerna vara omvända både i Danmark och England. Visserligen förekommer i dessa länder en betydande ölkonsumtion, men även denna har i England minskat starkt under perioden och i Danmark inte ökat tillnärmelsevis i proportion till spritkonsumtionens minskning.

Gentemot dem som i likhet med 1928 års rusdryckslagstiftningsrevision förklarar detta förhållande med den gynnsammare välståndsutvecklingen i Sverige anför kommittén.

Mot bakgrund av konsumtionsstegringens lokala differentiering sådan den framgått av det föregående framstår en dylik förklaring knappast som sannolik. Om denna förklaring vore riktig, skulle välståndsutvecklingen sorgfälligt ha undvikit de stora stadscentra för att i stället skänka det glest befolkade lantliga Norrland sin ynnest.

Kommittén erinrar om att enligt dess trendundersökning en skillnad till Sveriges nackdel kvarstår även sedan inflytandet av de centrala ekonomiska faktorerna pris och inkomst rensats bort. Vidare finner kommittén anmärkningsvärt att skillnaden i konsumtionsutveckling mellan England och Sverige icke återfinnes beträffande tobaken, som säljes helt fritt i båda länderna. Hade den svenska spritdryckskonsumtionen under restriktionssystemets tillvaro haft en fallande trend sådan som den engelska under perioden 1923—1938, skulle konsumtionen, enligt kommittén, ha varit mindre än hälften av vad den verkliga är.

Restriktionssystemets utveckling.

Innan kommittén närmare analyserar den svenska konsumtionsutvecklingen, gör den en återblick på motbokssystemets utveckling. Den framhåller därvid att de första experimenten med individuell kontroll saknade

maximering. Sådan föreslogs år 1914 av 1911 års nykterhetskommitté (en liter i veckan) och i den proposition samma år, som låg till grund för 1917 års motioner, samt upptogs i den på grundval av motionerna beslutade lagstiftningen (fyra liter i månaden). Knappheten framtvingade under kriget en ransonering ned till två liter i kvartalet 1917, och det är enligt kommittén mot denna bakgrund knappast anmärkningsvärt att 1917 års förordning kom att innehålla ett maximum. Kommittén yttrar vidare.

Stockholmssystemet nöjde sig emellertid inte med detta allmänna, högsta maximum, utan fixerade för betydande delar av kundkretsen lägre, individuella maxima. Denna nyansering vann efter hand kontrollstyrelsens gillande och i mitten av 1920 påbjöds den som norm även för de bolag, som låtit kundkretsens övervägande flertal få 4 liter i månaden. Till följd av lokala fullmäktigebeslut begränsades emellertid variationsbredden särskilt i Norrland avsevärt, genom att skalans övre del skars bort. Åtskilliga bolag hade ett maximum på 2 liter i månaden, två, Umeå och Skellefteå, hade en liter i månaden.

Systembolagens av kontrollstyrelsen ledda tilldelningspraxis var under 1920-talet inriktat på att uttunna de högre tilldelningarna till förmån för de lägre. Intensiteten i denna strävan blev emellertid under 1930-talet svagare. I systembolagsoktrojerna höjdes efter hand maximum på flera håll, en utveckling som fick sin avslutning med riksdagsbeslutet 1937, som berövade kommunerna befogenheten att i oktrojvillkor underskrida lagens 4-litersmaximum.

Kommittén erinrar om den fjärde liters borttagande 1941 samt fortsätter.

Under utvecklingen har man för dem som inte varit föremål för nykterhetsanmärkning prövat obegränsad inköpsrätt, inköpsrätt med för alla eller de flesta gemensamt maximum, inköpsrätt med en i fråga om maximum för den individuella rätten starkt nyanserad skala: 4, 3, 2 eller 1 liter i månaden, 2 eller 1 liter i kvartalet. Därvid har ålder, kön, civilstånd och vissa sociala förhållanden, såsom yrke och inkomst, varit de viktigaste differentieringsgrunderna.

Gentemot dem som varit föremål för anmärkning har man — om tilldelning över huvud taget medgivits — tillämpat en relativt sträng ransonering. Av den grövsta missbrukargruppen hade vid årsskiftet 1945/46 11 procent motbok och av övriga grova missbrukare 29 procent. Ungefär hälften hade högst en liter i månaden och flertalet av de övriga två liter. Av dem som under de senaste 10 åren ådragit sig enstaka nykterhetsanmärkning hade ca två tredjedelar motbok, i de flesta fall med en eller två liter i månaden.

Sedan kommittén berört efterhandsinköpen, vilka lagfästs år 1937, omtalar kommittén att det under senare år förmärkts en tendens att göra tilldelningen mera enhetlig. Enligt anvisningar från systembolagens förtroendenämnd år 1947 har bolagen börjat medge högsta tilldelning åt allt flera män som inte har någon nykterhetsanmärkning, förutsatt att en viss ålder uppnåtts. Antalet tilldelningsklasser har också minskats.

De individuella rusdrycksinköpen.

Kommittén har funnit, att spritdryckskonsumtionen i Sverige visar en stigande tendens samt att ökningen berott dels på en ökning av inköpens storlek per kund, dels på en vidgning av kundkretsen.

När kommittén analyserar motbokssystemets verkningar på de individuella rusdrycksinköpen, gör den till en början en jämförelse mellan spritdrycksransoneringen och andra ransoneringar. Kommittén anför.

Verkan på den enskilde av det konsumtionshinder som restriktionssystemet utgör bör rimligen i princip vara likartad med verkan av andra ransoneringar. Denna verkan beror uppenbarligen dels på ransoneringens stränghet i förhållande till köparnas efterfrågan, dels på de omständigheter, som gör det lättare eller svårare att kringgå ransoneringen. Erfarenheten visar emellertid att behovens intensitet kan bli större genom själva ransoneringen, vilken alltså uppträder som en ny orsaksfaktor bakom inköpsbehoven. I en svensk sociologisk undersökning har sålunda uppvisats att en köttransonering kan betydligt öka köttkonsumtionen hos konsumenter som tidigare haft en köttfattig kost. Denna faktor torde inte vara utan inflytande ens i det fall, där en vara ligger i närheten av gränsen till det indifferentia. Där intresset såsom beträffande spriten av olika skäl är starkt och där hindret vädjar till olika böjelser, kan denna verkan stegras. Den motsatta, bromsande effekten undergrävas av dessa böjelser men den får uppenbarligen stöd av samma miljöomständigheter, som utövar ett hämmande inflytande på alkoholkonsumtionen i övrigt: högt pris på överskottskvantiteten, stort avstånd till förvärvskällan, konflikt med förvärvarens allmänna värdeskala, i detta fall utökad med hans obenägenhet att bryta mot gällande lag.

För att försöka bedöma hur restriktionssystemet påverkat konsumtionens storlek hos dem som redan är konsumenter har kommittén ur sitt material framtagit uppgifter angående uttagsfrekvensen inom olika yrkes- och tilldelningsgrupper, rörande inköpens relativa fördelning på olika stora inköp i Sverige och Finland samt rörande inköpens fördelning inom månaden.

Om *uttagsfrekvensen på motböckerna* anför kommittén.

Denna har under lång tid hållit sig omkring 90 procent, om alla motboksägare medräknas. Det är emellertid stor skillnad på innebörden av denna siffra, om den uppkommer genom att alla tar ut 90 procent eller genom att 90 procent tar ut allt och resten ingenting. Kommittén har därför inhämtat uppgifter om uttagens fördelning på olika motboksägare. Det visar sig då att verkligheten ligger närmast det andra av de nämnda alternativen. Av de män, som hade en liter i månaden i oktober 1945, tog 85,9 procent ut hela tilldelningen och bara 3,5 procent en del av den (10,6 ingenting alls). Motsvarande siffror för 2-litersmännen var 85,3 och 9,0 procent (5,7) samt för 3-litersmännen 84,2 och 10,3 procent (5,5). Det måste onekligen anses anmärkningsvärt att det var så få motboksägare, som under en månad utan helger tog ut mindre än den tillmätta ransonen.

Eftersom inköpen i oktober 1945 möjligen skulle fördelat sig annorlunda om efterhandsinköp då varit tillåtna, har uppgifterna för hela året 1946 ett stort intresse. De ger emellertid ett liknande resultat, även om procentsiffrorna inte är fullt så höga. Av samtliga trelitersböcker hade under hela året 59 procent utnyttjats fullt och 77 procent nästan helt och hållet (minst 33 liter). Motsvarande tal för arbetare med trelitersböcker var 77 procent och 92 procent. Tendensen att ta ut hela (eller nästan hela) ransonen var något mindre bland innehavarna av en- och tvålitersböcker än bland dem som hade högsta tilldelning. Det är dock med tanke på den variation i konsumtionsvanor, som erfarenhetsmässigt förekommer mellan olika personer och familjer, anmärkningsvärt att så få av de motboksägare som haft rätt att köpa 36 liter köpt t. ex. 25, 28 eller 31 liter. Bland arbetarna med trelitersböcker

var det bara 3,9 procent som köpte någonting mellan 24 och 33 liter 1946 och ungefär lika många som köpte mindre än 24 liter. Då en viss procent av ifrågavarande personer måste ha varit förhindrad att köpa ut hela tilldelningen på grund av att de avlidit under året, vistats på sjukhus etc., måste uttagsfrekvensen bland dem som verkligen haft möjlighet att helt utnyttja sina motböcker betecknas som mycket hög.

Kommittén anmärker även, att efterhandsinköpen icke visat sig nämnvärt inverka på uttagsfrekvensen.

Jämförelsen med Finland har enligt kommittén givit följande resultat.

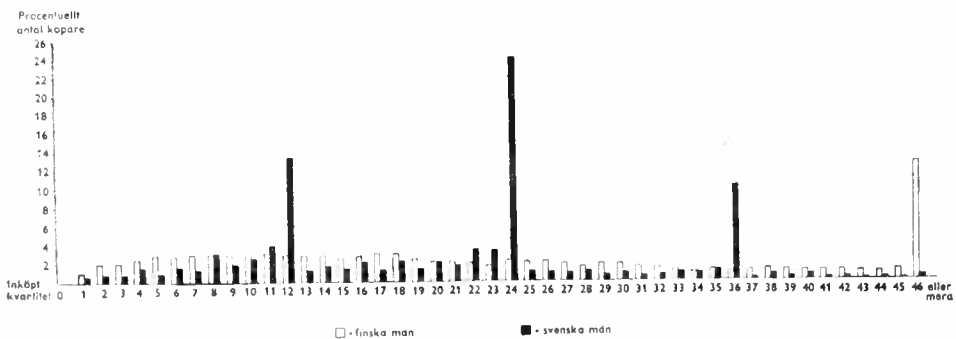
De svenska köparna samlar sig kring de av ransoneringarna angivna talen 12, 24 och 36 liter. Dessa tre möjligheter lägger tillsammans beslag på ca 55 procent av kundkretsen. Anhopningen kring den högsta medgivna kvantiteten är därvid anmärkningsvärt likartad inom de olika tilldelningsklasserna. För de tre tilldelningsklasserna 1, 2 och 3 liter i månaden ligger siffrorna vid resp. 51, 56 och 59 procent. De som har tre liter i månaden utnyttjar sålunda t. o. m. i något högre grad sin tilldelning än de som endast har en liter.

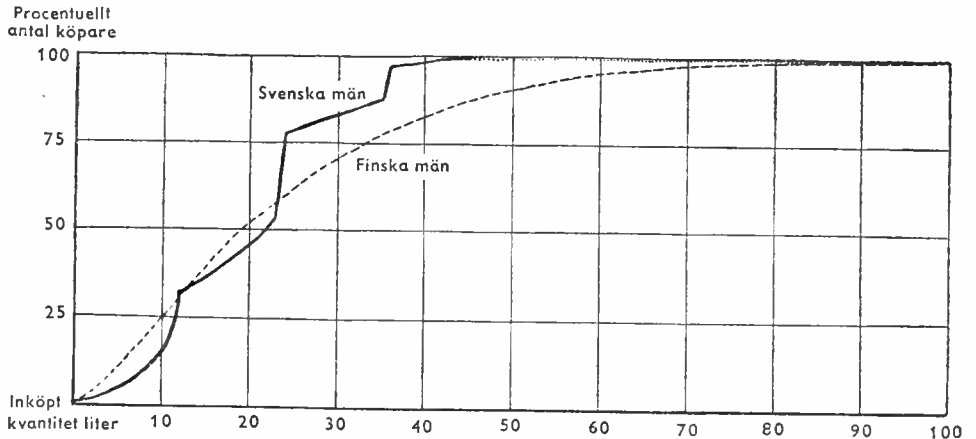
Om sålunda vartdera av de tre litertal som anger de medgivna maximinköpen lägger beslag på i genomsnitt 20 procent av kundkretsen, kommer på var och en av de övriga 33 möjligheterna i genomsnitt föga mer än en procent.

De finska kunderna företer ingen motsvarande anhopning kring vissa bestämda litertal. De lägsta litertalen fångar ca 0,5 procent av köparna. Med stigande litertal växer därefter den procentuella andelen, dock aldrig mer än till 3 procent (intervallet 5—18 liter) för att därefter så småningom avta. Högre litertal förekommer, men de högsta är var för sig bara företrädda med någon bråkdel av en procent och sammanlagt med några få procent.

Det anförda kan illustreras med följande ur kommitténs material hämtade diagram.

**De manliga köparna i Sverige (sprit år 1946) och Finland (sprit och vin år 1948)
procentuellt fördelade efter inköpens storlek.**

Kommittén fortsätter.

Undersökningen har därutöver avslöjat vissa andra olikheter mellan finska och svenska inköp. För många har det sålunda varit överraskande, att skillnaden mellan de äldres och de yngres inköp i Finland varit så obetydlig. En ledande föreställning vid det svenska restriktionssystemets utformning har ju varit att det legitima behovet växer med åren. Tilldelningarna har också avpassats med ledning av denna föreställning. I samverkan med den nyss berörda benägenheten att inköpa hela den medgivna kvantiteten har denna tilldelningspraxis uppenbarligen lyckats åstadkomma mycket större avstånd mellan de äldres och de yngres inköp än vad som råder i Finland. De äldres inköp är betydligt större i Sverige, medan de yngres är ungefär lika i båda länderna. En ytterligare olikhet avser inköpen inom de olika socialklasserna. Den åtskillnad mellan lantbrukare och stadsbefolkning som föreligger i Sverige återfinnes också i Finland. Däremot är köpen inom de olika socialklasserna i Finlands städer lika stora.

Kommittén ställer så frågan, om den konstaterade anhopningen av de svenska inköpen kring det för varje kund bestämda högsta literalet beror på restriktionernas bromsande förmåga, samt anför.

Flera skäl talar emot en sådan tydning. Med hänsyn till den ringa differens i inköpsmängd mellan olika åldersklasser, som avslöjas av den finska undersökningen, borde trycket mot den lägsta av de tre gränserna vara väsentligt starkare än trycket mot den högsta. Enlitersböckerna borde därför utnyttjas mera samvetsgrant än trelitersböckerna. Men, som nyss nämnts, är motsatsen fallet. Ett andra skäl mot en sådan tydning är att den svenska spritkonsumtionen, ransoneringen till trots, har en i jämförelse med andra länder anmärkningsvärt hög nivå, både absolut taget och med hänsyn till de faktorer utanför lagstiftningen och de av skattehöjningar vållade prisstegringar som i Sverige liksom i andra länder bort minska denna konsumtion.

Ett tredje skäl, som står i visst samband med det andra, är av statistisk natur och kan åskådligast redovisas i anslutning till inköpsfördelningen för de kunder, som har högsta tilldelningen, 36 liter om året. Av dessa köper 60 procent 36 liter om året och 80 procent mer än 32 liter, endast 20 procent nöjer sig med högst 32. Föreställningen att de 60 procent, som köper precis 36 liter, eller de 80 procent, som köper 33—36 liter, väsentligen består av

sådana, som hejdas av ransoneringsen, är uppenbarligen liktydig med föreställningen att den naturliga inköpsfördelningen — då rimligen företrädd av en frekvenskurva av finsk typ — för dem som befinner sig i närheten av maximum klippts av genom ransoneringsen och att de av ransoneringsen inbromsade därför vid fritt inköp skulle ha uppvisat den frekvensfördelning som åskådliggöres av den del av kurvan som ligger bortom avbrottet. Detta leder emellertid till kvantiteter av otänkbar storlek. Man pressas därför att välja det motsatta tolkningsalternativet: Att maximeringsen föranleder många att inköpa just denna kvantitet vilka eljest skulle köpa mindre, med andra ord att maximum suger köparna till sig. Detta alternativ står också i bättre samklang med de allmänna föreställningarna om ransoneringsens verkningar.

När kommittén uttalar att man, vid antagande av en bromsande verkan hos ransoneringsen, skulle nå upp till kvantiteter av otänkbar storlek, avses en naturlig genomsnittlig årskvantitet för ifrågakvarande kunder av ca 100 liter.

Enligt kommittén ger undersökningarna icke utrymme för någon tvekan om att bakom den höga frekvensen av kunder, som tar ut hela den medgivna kvantiteten, väsentligen ligger en sugning till maximum, inte en spärr mot inköp av högre kvantiteter, och att den stora skillnad, som i Sverige i motsats till i Finland finns mellan äldre och yngre köpare, i konsekvens härmed måste tolkas inte som en starkare inbromsning av de yngre köparnas än av de äldres inköp utan som en av tilldelningsskalan vållad stegring av de äldres.

Beträffande den tredje arten av undersökningar, som avser *inköpens fördelning inom månaden*, vill kommittén vederlägga framkomna påståenden att dessa undersökningar skulle motvisa kommitténs resultat. Kommittén redogör för en av systembolagsdirektören Erik Lundgren utförd undersökning, som avser inköpen i bolagen i Vänersborg, Uddevalla och Göteborg och inköpen vid försäljningsställen i Kuopio och Moss under september 1950. Genom undersökningen har, enligt kommittén, visats att inköpen i Sverige är något mera koncentrerade till månadens första tredjedel än vad de är i Finland och Norge. De svenska inköpen har sålunda en starkare fallande trend under månaden än de finska eller norska. Resultatet har, säger kommittén, ansetts påvisa en spärrverkan som uppskattats till 20 procent av den av ransoneringsen genomsläppta förbrukningen. Kommittén anmärker att man vid denna beräkning icke synes ha tagit hänsyn till att den norska jämförelsen även har en, om också svagare fallande trend. Inte heller har någon korrektion verkställts för den brist i slutgiltig spärrverkan som måste ligga däri att utskänkningen i slutet av månaden undergår en kompensatorisk stegring.

De vid undersökningen erhållna siffrorna, som återgives i den av ledamoten *G. Utterström* avgivna reservationen, är följande.

Inköpskvantitet per dag i förhållande till medelinköpskvantiteten per dag under hela månaden.

Inköpsperiod september 1949	1—9	10—21	22—30
Göteborg	121,7	95,9	83,3
Uddevalla	122,4	95,0	83,6
Oslo	99,0	101,4	99,2
Moss	102,0	102,1	95,7
Inköpsperiod september 1950	1—10	11—21	22—30
Vänersborg	122,0	96,2	81,6
Kuopio	104,9	98,2	96,7

Kommittén har för egen del undersökt inköpens fördelning under en ordinarie månad utan efterhandsinköp (oktober 1945). Undersökningen visade ingen mera markant anhopning av inköpen till månadens första dagar, om man undantar den lilla grupp (ca 1 procent) av motboksägarna, som blev föremål för särskilda restriktionsåtgärder från systembolagens sida med anledning av »tidiga och täta inköp». Av enlitersböckerna hade visserligen 8 procent helt utnyttjats den 3 oktober (en onsdag) och 27 procent den 10, men av trelitersböckerna var motsvarande andelar endast 4 procent och 12 procent.

En av kommittén utförd speciell undersökning av veckotyper från Stockholm visar att utminutereringen där har större frekvens i början av månaden och utskänkningen större i slutet. Kommittén anför vidare.

Undersökningarna är icke tillräckligt omfattande för att ge klart besked, huruvida försäljningen, särskilt om därvid även utskänkningen beaktas, verkligen företer en fallande trend och huruvida den i detta hänseende avviker från den finska och norska försäljningen. En viss avvikelse synes dock vara sannolik.

Den nyss refererade jämförelsen mellan Sverige och Finland visar emellertid att maximeringen väsentligen har egenskapen att suga till sig och icke att bromsa. Då dessutom inga väsentliga kompletterande upplysningar om ransoneringens inflytande kunde byggas på rön av den natur, som gjorts vid Vänersborgsundersökningen, har nykterhetskommittén icke funnit det erforderligt att undersöka om den där påvisade inköpsfördelningen har allmänlighet.

I fråga om två särskilda grupper är visserligen inköpsdatums diagnostiska värde uppenbart. Den ena är den lilla grupp (ca 1 procent) av motboksägarna som gör »tidiga och täta inköp» av den medgivna spritkvantiteten och sedan eventuellt fortsätter med starkvin. Den andra är den av Vänersborgsundersökningen att döma också mycket obetydliga grupp, som först vid månadsslutet erinrar sig vikten av att hindra tilldelningen att »frysa inne». Den förra bromsas, den senare gör inköp som vid frånvaro av ransonering skulle uteblivit. För andra kunder är det däremot enligt kommitténs mening utslutet att av inköpens fördelning under månaden draga några som helst slutsatser rörande inköpens storlek i jämförelse med inköpen vid ett system utan ransonering.

Det synes till en början ligga i varje ransonerings natur att uttagen av

ransonen, i den mån dessa avser att täcka behovet under ransoneringsperioden, förskjuts mot dess början. Om den kund som har en liter i kvartalet företrädesvis köper ut den under kvartalets första månad, eller om den som har en liter i månaden företrädesvis köper ut den under månadens första hälft, eller om den som har tre liter i månaden och föredrar att köpa dem på en gång också företrädesvis gör det under månadens första hälft, torde därpå ingalunda kunna grundas den slutsatsen att den ene eller andre av dessa, genomsnittligt sett, vid frånvaro av ransonerings skulle köpa mera. Å andra sidan är den omständigheten att en man med två liter i månaden fördelar denna kvantitet på en halv liter i veckan, icke något tillräckligt belegg för att han vid frånvaro av ransonerings skulle nöja sig med denna kvantitet, allra minst om denna inköpsfördelning är föreskriven av bolaget.

Till slut bör emellertid framhållas, att frågeställningen vid undersökningar av detta slag är alltför snäv för att ge ett uttömmande besked om ransonerings återverkan på inköpsmängden. Den avser uppenbarligen endast frågan huruvida kunden, sådant hans behov ter sig i inköpsögonblicket, bromsats av ransonerings eller av denna lockats att köpa en mängd som överskrider behovet. Den lämnar den lika viktiga frågan, i vilken mån ransonerings genom åren bidragit till att skapa detta behov eller varit en faktor i utformnings av dess styrka, helt utanför. Vidgar man frågeställningen till att avse också detta spörsmål, framgår det att suggestion och inbromsning ingalunda är några varandra uteslutande alternativ. Genom att föra in någon i kundkretsen, då han eljest skulle stannat utanför, och/eller genom att ge hans spritbehov större styrka än det utan individuell ransonerings skulle ha haft, kan restriktionssystemet mycket väl ha fört hans behov förbi den gräns som ransonen medger. Det kan uppenbarligen icke räknas ett system till förtjänst att det hindrar tillfredsställelsen av ett behov som det själv har skapat.

Kommittén anmärker även att överlåtelsena vid en ransonerings omöjliggör varje beräkning av hur mycket ransonerings bromsar.

Konsumenternas antal.

Kommittén har, såsom förut omtalats, konstaterat en fortgående ökning av antalet motboksinnnehavare och förklarar denna sålunda.

En viktig impuls till stegring av motboksantalet har spritransonerings gemensam med annan ransonerings: frestelsen till överlåtelse av ransonerade varor olika köpare emellan till åstadkommande av bättre anpassning till de växlande behoven. Detta anpassningstryck riktar sig inte endast mot den som redan är köpare utan också mot den som ursprungligen står utanför kundkretsen. I vissa arbetargrupper eller kårer med utpräglade alkoholvanor och stark lag- eller kåranda kan trycket på dem som inte tillhandahåller motbok för lagets eller kårens konsumtion nå betydande styrka, mot vilken endast de mest principfasta förmår hålla stånd. Ett stort antal motböcker för kvinnor torde ha ett besläktat ursprung.

Den tydliga ansvällningen av motboksantalet efter borttagandet av den fjärde litern i oktober 1941 är med stor sannolikhet ett uttryck för en tillströmning i kundkretsen av personer som ursprungligen var utan starkare eget intresse för alkoholkonsumtionen. Det synes emellertid uppenbart att detta av anpassningstrycket vållade inträde i överlåtarens eller traktörens roll endast undantagsvis kan undgå att påverka de egna alkoholvanorna.

Men också andra krafter pressar till inträde i kundkretsen eller stegring av inköpen. En ranson är i sitt syfte och i sin verkan på ett säreget sätt dubbelriktad. I sin aspekt gentemot ransonhavaren är den en tryggad tillgång om också i begränsad mängd till en eftertraktad vara. I sin aspekt mot den som icke har någon ranson eller en ranson, som understiger den åtrådda mängden, är den ett intrång i en förmån eller i en möjlighet som eljest skulle ha förelegat. Varje ransonerings ger genom denna dubbelriktade innebörd en ny värdering åt den ransonerade varan. Både för ransonhavaren och för den ranslöse får en viss vara större värde när den blivit ransonerad än den hade dessförinnan. Med ransonerings har tillgången till varan blivit ett privilegium.

I särskilt hög grad gäller detta *den individuellt nyanserade ransonerings*. Det framgår av kommitténs undersökningar att systemets tillämpning medverkat till att framkalla en sådan inställning hos allmänheten att inköpsrätt och så hög tilldelning som möjligt blivit förmåner som eftersträvas i och för sig, oberoende av den spontana efterfrågan på rusdrycker. Redan den trappstegsvisa höjningen av inköpsrätten med stigande ålder kan inge den föreställningen att motbokstilldelning och därefter stigande sådan är ett tecken på ökat socialt anseende. Differentierings efter kön kränker, som några offentliga uttalanden och besvärsmål rörande motbokstilldelning till kvinnor visar, åtskilliga kvinnors krav på likställighet med mannen. Än viktigare är emellertid graderings av männens tilldelning efter deras socialposition. Högsta tilldelning hade 1945 30—40 procent av tjänstemännen men endast 10 procent av industriarbetarna och 1 procent av jordbruksarbetarna. På samma sätt ökade tilldelningen med stigande inkomst. I storstäderna ökade andelen män med högsta tilldelning från 18 procent i inkomstgruppen under 3 000 kr. till 37 procent i gruppen 3 000—5 000 kr. och 76 procent i gruppen över 10 000 kr. En motsvarande fördelning gäller inom de övriga delarna av landet. Den består även om man rensar ut de yngsta årsgrupperna, där tilldelningen på grund av åldern är begränsad i alla samhällsgrupper. Denna tillämpning av tilldelningsreglerna är i full överensstämmelse med systembolagens principer, ja, kan t. o. m. sägas vara en nödvändig förutsättning för att de skall fungera. Men följderna måste utan tvivel bli en övervärdering av inköpsrätten, särskilt när det gäller de högre tilldelningarna. Denna övervärdering förstärkes genom att systembolagen gör ingripanden av andra skäl än nykterhetsanmärkingar. Att ha högsta tilldelning blir därför ett tecken på social oförvitlighet. Inom de breda folklagren finns det åtskilliga, som inte endast betraktar motboken som ett »medborgarbevis» utan också tilldelningens storlek som en indikator på socialpositionen. I motboksbesvär är jämförelser mellan den egna tilldelningen och tilldelningen till någon annan person, vilken man anser sig jämställd med eller överlägsen i social position, ett vanligt inslag vid kravet på ökad tilldelning. På ett sätt som icke kan förekomma i andra länder kopplas sålunda i Sverige sprittilldelningen samman med det sociala uppåtsträvandet.

Detta motiv verkar, enligt kommittén, med styrka också i gränsområdet mellan dem som är avstängda och dem som har den ena eller andra tilldelningen. För alkoholisterna innebär motboksindragningen en social prickning. Innehavet av inköpsrätt skulle emellertid med all sannolikhet inte kunna få den betydelse det nu har, om inte den övre delen av motbokssystemets rangskala funnes.

Kommittén ser i denna sammankoppling av sprittilldelningen med den sociala ambitionen, insugningen i kundkretsen av möjliga överlåtare och den

förut behandlade attraktionen hos tilldelningsmaximum tre sidor av systemet, tillräckliga att förklara de förändringar av värderingen av och hållningen till spritdryckerna som under de senaste decennierna ägt rum i vårt land. Därmed kan också den svenska konsumtionens tidigare belysta särprägel i förhållande till andra länder förklaras.

Missbruket.

Efter en redogörelse för det svenska missbrukets utveckling — i erforderliga delar återgiven i Avd. II — frågar kommittén vilken betydelse restriktionssystemet haft för missbrukets utveckling.

Till en början konstateras på grundval av de statistiska undersökningarna att det i Sverige råder ett starkt samband mellan laglig spritdrycksförsäljning och fylleri.

I den mån den individuella kontrollen verkar stegrande på konsumtionen, bör den således också verka stegrande på fylleriet. Eftersom det tillfälliga fylleriet företer en stark samvariation med det vanemässiga fylleriet som är ett av det grövre missbrukets symtom, kan man anta att en samvariation även föreligger mellan konsumtion och grovt missbruk. Den individuella kontrollen kan således a priori misstänkas för att vara en faktor till stegring också av detta. Att fylleriet och det grova missbruket nu är lägre än under tiden före det första världskriget är i så fall icke en förtjänst hos restriktionssystemet utan en följd av samma faktorer som hållit konsumtionsökningen tillbaka: den stigande kulturnivån, rationaliseringen i industrin, de nya fritidssysselsättningarna, den starka stegringen av realpriserna, den ständigt förbättrade alkoholistvården.

Enligt kommittén visar dess sedvane- och ungdomsundersökningar att missbruket växer med den genomsnittliga konsumtionen.

Kommittén har vidare undersökt om systemet vid tiden för dess införande förmått förändra det tidigare förhållandet mellan missbruket och totalkonsumtionen samt åberopar dessa siffror.

Å r	Fyllerifall per 10 000 liter försålda spritdrycker i		
	hela riket	hela riket exkl. Stockholm	Stockholm
1913.....	13	12	18
1914.....	13	12	16
1915.....	12	11	16
1916.....	13	12	16
1917.....	19	18	21
1918.....	24	20	42
1919.....	23	19	48
1920.....	12	11	19
1921.....	10	9	13
1922.....	11	10	15
1923.....	12	11	16

Kommittén anför.

Nedgången från 1913 till 1914 i Stockholm måste tolkas som en större effekt på missbruket än på bruket i gemen. 1920 visar emellertid ingen nedgång i förhållande till förkrigsåren. Däremot förmådde arbetslösheten 1921 minska missbrukets storlek i förhållande till konsumtionen långt mera än vad systemets införande 1914 förmådde. Vid denna tidpunkt var Brattssystemet sedan länge helt genomfört i Stockholm varför minskningen inte kan tillskrivas detta. Talserien från 1920 till 1923 är även för landet i övrigt tydligt konjunkturpräglad. Minimisiffran för 1921 står uppenbarligen i samband med fredskrisen och arbetslösheten. Nedgången i fylleriet är mindre än i Stockholm, trots att tilldelningsreglerna vid denna tid skärptes i större delen av landet men inte i Stockholm.

Nästa fråga är, enligt kommittén, i vilken mån den stigande trenden i konsumtionen efter systemets införande varit förknippad med stigande eller sjunkande trend i fråga om missbruket. Härom anföres.

Missbrukets storlek i förhållande till totalkonsumtionen framgår i någon mån av nedanstående tablå över antalet fylleriförseelser i hela riket per 10 000 liter sålda spritdrycker under vissa perioder.

1913	13,2	1937/39	9,0
1920	12,2	1949	8,3
1924/26	10,8	1950	8,7
1927/29	9,2	1951	9,3

När man finner att missbruket sjunkit något i förhållande till totalkonsumtionen sedan den tidpunkt kring mitten av 1920-talet från vilken restriktionssystemet i sin utformning varit relativt stabilt, så är det bara vad man haft anledning att vänta även om inga samhällsliga ingripanden gjorts. Inte ens en till en bestämd tidpunkt förlagd skattestegring sådan som den danska eller den engelska i samband med det första världskriget, visar omedelbart alla sina verkningar utan dessa sträcker sig förmedelst generationsväxlingen genom en följd av år. I fråga om sådana delvis utomlegislativa faktorer som stigande folkbildning, breddning av det samhällsskikt som har högre skolning än folkskola, de nya fritidssysselsättningarna och rationaliseringen i industrin är redan orsaksfaktorn föränderlig under en längre tidrymd. Detsamma kan redan av detta skäl väntas gälla i fråga om dessa förändringars återverkan på förhållandet mellan missbruk och totalkonsumtion. I England, där realpriset under mellankrigsåren var tämligen konstant, har under inflytandet av sådana faktorer inte bara konsumtionen fortsatt att sjunka utan fylleriet sjunkit ännu mer; dess förhållande till spritdryckskonsumtionen är numera blott hälften av vad det var vid mitten av 1920-talet. I Sverige har sedan mitten av 1920-talet tillkommit dels en stegring av realpriset till det trefaldiga, vilket mot bakgrunden av utländska erfarenheter kan antagas ha haft en likartad verkan, och dels en fortgående tillväxt av alkoholistvårdens effektivitet.

Ehuru sålunda en rad faktorer varit verksamma för att minska förhållandet mellan bruk och missbruk, visar detta förhållande en fallande trend som är långt svagare än den stigande trenden i konsumtionen. I den mån spritransoneringen i sin långtidsverkan varit en faktor till stegrat bruk har den således också varit en faktor till stegrat missbruk.

Restriktionssystemets tillämpning och missbruket.

Systembolagen skall, enligt kommittén, i huvudsak bestämma vilka av medborgarna som skall få förtroendet att köpa hem sprit och, i den mån sådant förtroende kan ges, den högsta mängd som därvid kan ifrågakomma. Prövningen skall emellertid också avse spörsmålet, huruvida köparen verkligen själv kan antagas förtära den inköpta spriten eller överlåta den på andra. Kommittén finner emellertid att systemet icke förmått träffa ett riktigt val beträffande dem som kunde tillåtas dricka och än mindre lyckats begränsa förtäringen av de utminuterade spritdryckerna till motbokskunderna och deras anhöriga.

Vid behandlingen av motboksansökningar har det sålunda icke varit möjligt att med tillräcklig säkerhet ställa en prognos rörande den kommande utvecklingen av sökandens alkoholvanor eller att i tid avslöja bristen på överensstämmelse med den vid motbokens utställande gjorda prognosen. Redan den omständigheten att mycket liten tid kan offras på varje särskilt fall skapar i detta hänseende ett oöverstigligt hinder.

Restriktionssystemet borde annars kunna ha en viss betydelse för uppsparande av alkoholmissbruk. Den noggranna registreringen och kontrollen av inköpen borde kunna ge möjlighet härtill. Så sker också men det är inte särdeles vanligt. Antalet anmälningar till nykterhetsnämnder från systembolag är inte så stort att det ansetts böra särskilt redovisas i den officiella statistiken, vilken dock upptar tio olika grupper av initiativtagare till nykterhetsnämndernas åtgärder. Det finns också många exempel på att alkoholister haft högsta tilldelning på motboken, när de blivit omhändertagna. Detta visar att systembolagare genom sin egen verksamhet inte alltid kan upptäcka ens mycket avancerade fall av missbruk. Det framgår av kommitténs systembolagsundersökning att de grövre missbrukarna (grupp 1 och 2 enligt kommitténs indelning) praktiskt taget 100-procentigt blivit upptäckta av myndigheter eller andra institutioner än systembolagen, i regel genom anmälan om fylleriförseelse. När det gäller personer med lindrigare nykterhetsanmärkningar (grupp 3) var det däremot ca 9 procent som blivit kända som missbrukare genom systembolaget. Flertalet av dessa (8 procent av samtliga i grupp 3) observerades vid granskningen av inköpen ha sådana inköpsvanor att missbruk kunde förutsättas (vilket dock inte betyder att alla dessa blivit föremål för någon åtgärd).

Kommittén fastslår att restriktionssystemet medfört upptäckt av vissa lindriga missbruksfall, att den kvantitativa betydelsen härav emellertid är ringa samt att, om nykterhetsnämnderna haft lika stor personaltillgång som försäljningsorganisationen, nämndernas möjligheter att uppspara missbrukare skulle varit minst lika stora.

Vidare konstaterar kommittén att systemet inte hindrar missbrukare från att komma över sprit. Större delen (74 % år 1949) av fylleriförseelserna begås av personer utan motbok. Kommittén yttrar.

I skenbar motsättning till vad som nu sagts står det faktum att fylleriet minskade när restriktionssystemet infördes i Stockholm 1914. Det är emellertid lätt att förklara, att restriktionssystemets återhållande verkningar blev särskilt utpräglade under den första tiden efter införandet. Åtgärder-na hade då en viss chockverkan. Den genomsnittliga alkoholkonsumtionen

bland dem som då var konsumenter låg så högt att ransoneringen innebar en verklig inskränkning för ett stort antal köpare. Det blev därför inte några överskott att överlåta. Någon olaga hantering — lönnbränning, smuggling eller motboksöverlåtelse — var inte organiserad. Motbok togs till en början ut endast av de mera regelbundna konsumenterna. Så småningom ändrade sig bilden. Under första världskrigets sista år uppstod en betydande illegal hantering. Lönnbränningen, som praktiskt taget varit borta sedan tiden närmast efter 1855, tog ny fart under 1917 och 1918 och fick trots de knappa sockerransonerna under dessa år snabbt en betydande omfattning i Stockholm. Efter krigsslutet blev den insmugglade varan den viktigaste källan till komplettering av motbokstilldelningen och denna möjlighet kunde utnyttjas fram till slutet av 1930-talet. Härifrån kunde missbrukarna — låt vara till extra höga priser — få sitt behov fyllt eller åtminstone få tillräckligt med sprit för att kunna begå fylleriförseelser. Men en ännu bättre leveranskälla uppstod genom att motboksinnehavet bredde ut sig till nya grupper, som inte tidigare varit regelbundna konsumenter men som nu började ta ut sina månadsransoner. Missbrukarna försör sig med sprit dels genom den i förtjänstsyfte bedrivna langningen dels genom överlåtelser från andra motboksägare mot ringa eller inget överpris. Både för langningen och för de mera privata överlåtelserna torde tillgången på sprit ha ökat genom ökningen av motboksantalet. Smugglingen och lönnbränningen har kommit i skymundan. Ju dyrare spriten blivit, desto mera torde benägenheten till överlåtelse ha tilltagit. De höga priserna medför att man inte anser sig ha råd att själv konsumera hela tilldelningen. Systembolagens praxis på senare år att lämna högsta tilldelning oberoende av inkomst måste ytterligare öka utrymmet för överlåtelser. Hur stor procent av motboksägarna som av ekonomiska eller andra skäl överlåter sin tilldelning är dock omöjligt att avgöra.

Kommittén finner, att de ymnigt förekommande överlåtelserna har satt systemets grundtanke ur funktion, samt anför i fortsättningen.

Överlåtelserna har en av sina förutsättningar i det bristfälliga stöd, som det allmänna rättsmedvetandet ger restriktionssystemet. Man kan fråga sig vad det beror på att svenska folket inte visat större lojalitet mot detta. Det är tydligt att systemet aldrig blivit riktigt införlivat med rådande normer för människornas uppträdande. När systemet infördes betraktades det av flertalet alkoholkonsumenter på sin höjd som ett nödvändigt ont, som måste accepteras om man ville undgå totalförbudet. Systemet innebär redan i princip en reglering och övervakning av de enskilda medborgarnas konsumtionsvanor, som av de flesta människor betraktas som osympatisk, i synnerhet om man inte är övertygad om att den gör någon nytta. Den negativa inställningen till systemet förstärkes av tillämpningen. Det var vid årsskiftet 1945/46 omkring 450 000 män, dvs. över en femtedel av alla män över 25 år och över 30 procent av motboksägarna, som på något sätt var »prickade» av systemet genom att de fått sin tilldelning indragen eller minskad, inte fått ut begärd motbok eller inte fått den ökning i tilldelningen som de hemställt om. Av dessa hade bara omkring en fjärdedel någon nykterhetsanmärkning. Resten hade fått sin »prickning» på grund av dålig ekonomi, socialunderstöd eller andra skäl. Även om en viss förskjutning skett sedan undersökningen gjordes — bl. a. i samband med folkpensionsreformen 1948 — så kan man under sådana förhållanden inte vänta sig någon större lojalitet mot systemet. Av fyra män över 25 år, som inte är nöjda med sin tilldelning och därför önskar köpa sprit av någon motboksägare som har mer än han behöver, är

bara en känd som missbrukare eller opålitlig i nykterhetsavseende. Överlåtelseerna behöver därför inte alls få någon karaktär av hjälp åt missbrukare att komma över sprit utan uppfattas snarast som hjälp i en situation, som vem som helst, även den skötsamme, lätt kan komma i. När vidare tilldelningen i många fall är större än behovet, priset högre än inkomsterna tillåter och den konventionella inställningen sådan, att man inte gärna låter ransonen »frysa inne», blir följden självfallet överlåtelse i mycket stor skala.

Man kan kanske generellt säga att grunden till att systemet misslyckats i sina strävanden att vinna anslutning i folkmeningen inte minst är att antalet avstängda är för många för att opinionen skall kunna vända sig emot dem.

Det är dock sannolikt att restriktionssystemet åtminstone i början av sin existens verkat som en propaganda för nyktrare vanor. Den snabba motboksindragningen vid en fylleriförseelse och kravet på frihet från nykterhetsanmärkning för att få motbok eller ökad tilldelning har verkat som en ständig påminnelse om att alkoholmissbruk ogillas av samhället. Åtskilliga motboksägare torde härigenom ha skrämts till större försiktighet i förhållande till spriten. Men om detta lett till ogillande av berusning i högre grad än vad som ändå skulle ha skett som en följd av den stegrade hyfsningen i allmänhet synes högst osäkert. Tvärtom torde systemet också ha haft en viss verkan i motsatt riktning. Genom att inskränkningarna i inköpsrätten inte bara gällt missbrukarna, har säkerligen åtskilliga personer ställt sig på dessas sida i känslan av att »sitta i samma båt» i förhållande till systemet. Om systemet haft någon nykterhetsfrämjande opinionspåverkan, torde den i vart fall numera vara avslutad.

Kommittén framhåller vidare att motboksindragningarna ibland verkat hindrande vid behandlingen av missbrukare; de har framkallat trotsreaktion. Systembolagens försök att använda s. k. kurativ motbok med begränsad tilldelning får icke heller kommitténs gillande. Kommittén finner att sådan motbok kan försvåra strävandena att hålla alkoholisten helt borta från alkoholkonsumtion. Systembolagen torde, enligt kommittén, göra en viss insats i fråga om lindrigare missbruksfall genom rådgivande och varnande verksamhet i samband med reglering av tilldelningarna. Denna insats betecknas emellertid som en dubbling av nykterhetsnämndernas verksamhet.

Kommittén finner, att systemets tillämpning inte har kunnat göras så sträng som dess principer förutsätter. Det hinder, som den individuella kontrollen lagt i konsumenternas väg, har sålunda väl varit tillräckligt stort för att irritera många av dem och tillräckligt stort för att göra dess övervinande till ett mål för ungdomlig sportprestation, men icke större än att det utan svårighet kunnat kringgås. De ansträngningar, som gjorts av systemets ledande män att minska allmänhetens irritation genom en »smidig anpassning» efter önskemålen, har, enligt kommittén, ytterligare minskat systemets möjligheter att hindra missbruk och förebygga överlåtelse.

Ungdomens alkoholvanor.

Kommittén finner att konsumtionens och missbrukets utveckling icke är ensartad för olika generationer.

Absolutistfrekvensen är högre i de generationer, som redan före restriktionssystemets införande uppnått den ålder då hållningen till alkoholen i stort sett föreligger utformad. Bland männen över 25 år var motboksfrekvensen år 1916 ca 50 procent, 30 år senare var den ca 75 procent. Den årliga genomsnittstillväxten i förhållande till det ursprungliga antalet var alltså något under 2 procent. Av de manliga 25-åringarna år 1926 sökte ca 30 procent motbok, av 25-åringarna 20 år senare dubbelt så många; den årliga genomsnittstillväxten var alltså 5 procent. Bland 17-åriga ynglingar 1937 var ca 10 procent alkoholkonsumenter, bland 17-åriga ynglingar år 1946 ca 20 procent; den årliga genomsnittstillväxten under tioårsperioden var alltså ca 10 procent. Bland flickorna var den också ca 10 procent. Ungdomsfylleriet har under senare år ökat betydligt, medan de äldres fyllerifrekvens förblivit tämligen oförändrad. Förändringen i alkoholvanorna har uppenbarligen varit snabbare ju längre ner i åldrarna man befunnit sig.

Vissa utländska exempel anföres, vilka enligt kommittén visar att ungdomen ändrar sig snabbare än de äldre. Här har förändringen gått i motsatt riktning mot den svenska; konsumtionen har gått tillbaka. I en undersökning av franska arbetsministeriet från år 1923 framhålles sålunda att förbättringen är större bland ungdomen än bland de äldre. En engelsk sociologisk undersökning ger vid handen att de äldre pubkunderna gärna fortsätter traditionen från tiden före prishöjningarna genom att dricka i halvliterstora glas medan de yngre håller sig till hälften så stora.

Kommittén fortsätter.

Bakom denna olikhet mellan yngre och äldre ligger säkerligen flera faktorer. En grundläggande faktor är uppenbarligen att de yngre har större rörlighet än de äldre. Denna skillnad torde vara en faktor, inte bara bakom olikheten mellan generationerna i fråga om snabbheten i förvärv av alkoholvanor och absolutism utan även i fråga om de allmänt förefintliga olikheterna mellan unga och gamla i deras tillgänglighet för (assimilation av) nya meningar, moder och hållningar över huvud.

Ungdomens inkomster har stegrats så snabbt att de lämnat utrymme för en stark ökning av nöjeskontot. De förbättrade kommunikationerna har i samband med den nyss berörda större rörligheten gjort deras nöjesliv mera stadspräglat och därmed mera präglat av kontakter med alkoholen än det tidigare lantliga.

Dessa faktorer är emellertid icke ensamma tillräckliga för att förklara den svenska ungdomens stegrade inriktning på alkoholen. Andra faktorer har nämligen här som i andra länder verkat i motsatt riktning. De nya nöjesformer och fritidssysselsättningar, t. ex. biograf och idrott, som allestädes medfört minskat alkoholbruk, har uppenbarligen främst haft betydelse för ungdomarna. Och deras möjlighet till lagligt förvärv av spritdrycker har sedan länge varit starkt beskuren, inköpsrätt har för de ogifta inträtt först vid 25 års ålder. Priset, som uppenbarligen i andra länder hejdat ungdomens alkoholbruk, har efter hand också i Sverige blivit betydande.

Kommittén frågar sig varför ungdomen i Sverige utvecklats på annat sätt än i England och Frankrike.

Ett försök till svar på dessa frågor kan lämpligen inledas med en erinran om de allmänna faktorer, som medverkar vid utformningen av den uppväxande generationens värden och meningar och den under inflytande av dessa värden och meningar utformade hållningen i olika hänseenden. Denna utformning torde till en del vara bestämd av personlighetstypen, främst graden av självständighet gentemot de olika grupper personen tillhör eller eljest hämtar sina tilldragande eller motbjudande förebilder från. Genomsnittligt är emellertid självständigheten gentemot dessa grupper, av vilka han är medlem eller från vilka han hämtar sina föredömen, icke större än att dessa grupper i det väsentliga präglar värden, meningar och hållning.

Dagens svenska ungdom hämtar sina förebilder från åtminstone fyra olika slag av gruppbyggnader, den egna familjen, arbetsplatskollektivet, fritidsgänget samt den formellt lösa men inflytelserika gruppbyggnaden, som utgöres av åskådarna av samma filmer och läsarna av samma slags litteratur. Dessa olika grupper är uppenbarligen icke strängt åtskilda utan flyter över i varandra.

Om deras betydelse för utformningen av ungdomens alkoholvanor ger kommitténs ungdomsundersökning vissa besked. Föräldrarnas principiella hållning utövar sålunda i alla socialklasser ett övervägande attraktivt inflytande på barnen. Absolutistiska föräldrar har barn med större frekvens av absolutism och större frekvens av nästan absolutism än andra föräldrar. I fråga om omständigheterna kring begynnelsen av spritbruket avviker barnen i de olika socialklasserna från varandra. I socialgrupp I uppfattas uppenbarligen införandet av ungdomen i det konventionella alkoholbruket som en lika naturlig sak som dess införande i umgängesvanorna i övrigt. I fråga om de övriga socialklasserna synes i varje fall den manliga ungdomens begynnande alkoholbruk vara förmedlat av fritidsgänget. Det ungdomliga kamratlagets värderingar, meningar och beteenden utformas som bekant ofta i strid med föräldrarnas, andra vuxnas och samhällets. De kommer därmed ofta i strid med de traditionella. Oftast kräver ungdomen visserligen uppluckring av moraliska eller andra av samhället sanktionerade levnadsregler, ibland kan den emellertid kräva stramare regler. Bland den studerande ungdomen under det första decenniet av detta sekel var helynkterheten sålunda väsentligt mera utbredd än hos föräldragenerationen. Till nutidens »röjargång» bland skolungdomen saknades då motsvarighet.

Den ungdomliga reaktionen mot att unga personer ej får inköpsrätt är befryndad med den som i åldrarna över 25 år utlöses av avstängningen på grund av missbruk och av kvantitetsbegränsningen. Svårigheten att forcera hindret kan medföra en särskild lockelse att skaffa sprit. Förbudet häremot inordnas därmed naturligt bland de inskränkande regler, som det tillhör ungdomarnas beteendemönster att kringgå. Så litet motstånd har spritadministrationen förmått bjuda denna ungdomliga strävan att 25-årsåldern icke synes utgöra någon urskiljbar gräns i fråga om gestaltningen av ungdomens alkoholvanor.

De av samhället skapade hindren för tillträdet till de vuxnas alkoholkonsumtion har sålunda icke förmått utlösa någon ungdomlig kritisk prövning av denna konsumtion.

Partiella reformer.

Kommittén finner — utan att ingå i närmare bedömning av de 1937 beslutade partiella reformerna — att den icke kan begränsa sitt förslag till mindre omfattande ändringar i nuvarande system. Gentemot dem som krävt

åtgärder för att tillförsäkra systemet ett förbättrat stöd i det allmänna rättsmedvetandet framhåller kommittén att det torde vara synnerligen svårt att anvisa konkreta åtgärder med sådan effekt. Det är enligt kommittén överhuvud taget svårt att hos gemene man vinna gehör för nykterhetsfrämjande åtgärder som inskränker den enskildes frihet, eftersom orsakssammanhangen mellan de samhällsskadliga företeelserna och ingripandena är svåra att uppfatta utan närmare studium.

Lika litet finner kommittén det möjligt att nå fram till en gynnsammare effekt genom skärpt lagtillämpning. Härvidlag pekar kommittén på det arbete i rättskipningens olika instanser som skulle bli nödvändigt om samhället i större omfattning försökte uppdaga och beivra de talrika överlåtelseerna.

Beträffande möjligheterna att företaga partiella reformer i annan riktning uttalar kommittén.

De ogynnsamma effekterna av restriktionssystemet torde, ordnade från större till mindre, vara förknippade med den individuella nyanseringen av ransoneringen, med ransoneringen som sådan och med tillståndsbeviljandet, som godtar några och underkänner andra och utmärker de förra genom att tilldela dem ett särskilt rättighetsbevis, motboken. Ett system, i vilket samtliga dessa tre moment lämnats oförändrade men som modifierats i någon mera utvärtes detalj, kan därför väntas medföra samma ogynnsamma verkningar som det nu gällande.

En reform av betydelse måste därför ta sikte på något av de angivna momenten. Några har menat att det vore möjligt att nå en avgörande förbättring redan genom att ge alla lika stor tilldelning, eventuellt stigande med åldern. En sådan åtgärd är onekligen gynnsam ur den synpunkten, att den undanröjer den ofördelaktiga sammankopplingen mellan tilldelning och socialposition. Den innebär emellertid ur andra synpunkter ett olösligt dilemma: att vid avpassningen av den gemensamma kvantiteten fastställa en tilldelning, som inte är så hög att den överskrider behovet hos ett stort antal köpare, och inte så låg att den hos många medför stark irritation och vidsträckt olaga hantering.

Om maximeringen avskaffas, innebär redan detta, enligt kommitténs uppfattning, ett stort framsteg. Kommittén vill emellertid också skjuta den nuvarande sällningen av rättighetsinnehavare med uttryckligt medborgarbevis och icke rättighetsinnehavare i bakgrunden.

Nykterhetsvårdens verkningar.

Kommittén anmärker, att alkoholistlagstiftningen och försäljningslagstiftningen under mer än 30 år stått vid varandras sida med det gemensamma syftet att förebygga alkoholmissbruk, samt anför.

Den uppmärksamhet, som ägnats dessa båda former för samhällsingripande, har emellertid varit mycket olika. Nykterhetsvården har levat i skuggan av den individuella kontrollen. Mycket länge svävade man till och med i ovisshet om det årliga antalet av dem, som var föremål för behandling enligt alkoholistlagen.

Frekvensen av ingripandena framgår av dessa siffror.

Å r	Personer som varit föremål för åtgärd	Därav fal- lande under 1 § A1	Därav vår- dade på an- stalt någon del av året
1947	25 883	9 791	2 990
1948	29 319	11 272	3 317
1949	31 603	12 358	3 684
1950	33 289	12 989	3 678

Om verkningarna av alkoholistvården åberopas en av socialstyrelsen på uppdrag av alkoholistvårdsutredningen utförd undersökning av livsföringen under 10 år av dem som första gången internerades år 1936. Efter tioårsperiodens utgång betecknades 2/3 av dessa som grova missbrukare eller som personer med tendens till missbruk, 20 procent som måttliga alkoholbrukare och blott 4 procent som nästan absolutister eller absolutister. Återstoden kunde inte anträffas.

Kommittén har kompletterat denna undersökning genom att i kontrollstyrelsens fylleriregister undersöka fyllerifrekvensen hos förstagångsinternerna av 1936 före och efter interneringsingreppet. Kommitténs undersökning omfattar 347 fall. Det betecknas såsom antagligt att fyllerifrekvensen i landet efter år 1936 skulle ha varit ca 8 procent högre om dessa 347 personer inte gjorts till föremål för ingripande av nykterhetsvårdsorganen.

I anslutning härtill yttrar kommittén.

Då inte samtliga alkoholister, som 1936 internerats första gången, kunnat följas fram till 1950 och då omkring 70 procent av samtliga av nykterhetsnämnderna behandlade fall icke blir föremål för internering, torde man vid en mycket försiktig bedömning kunna uppskatta den av nykterhetsvården förhindrade stegringen av fyllerifrekvensen till åtminstone 10 procent. Detta gäller emellertid nykterhetsvården med den ingreppsfrekvens som den hade 1936. Eftersom ingreppsfrekvensen befinner sig i fortlöpande stegring, torde numera den fyllerihindrande effekten av nykterhetsnämndernas verksamhet vara betydligt större. Detta måste hållas i minnet när man söker bedöma restriktionssystemets inverkan på förändringarna i fyllerifrekvensen.

Resultaten av nykterhetsvårdens och försäljningsorganisationens dubbla ingrepp är, enligt kommittén, icke uppmuntrande. I anslutning härtill framhåller kommittén vikten av att ingripande mot missbruk sker på ett tidigt stadium.

Sammanfattning.

Kommittén sammanfattar sin ståndpunkt rörande restriktionssystemets verkningar, dels grafiskt i två diagram, dels ock med följande ord.

Restriktionssystemet tillkom för att begränsa alkoholmissbruket. Det måttliga bruket skulle programmässigt lämnas utanför ingripandet. Men många som medverkade till lagstiftningens genomförande väntade att med missbrukets tillbakaträngande också skulle följa en tillbakagång av konsumtionen.

I vilken mån har detta program genomförts och dessa förväntningar infriats?

Ingripandet gentemot konsumenterna har icke kunnat begränsas till att avse endast missbrukarna. Viktigare är emellertid svaret på frågan hur det påverkat omfattningen av bruk och missbruk. Rörande denna påverkan bar i debatten hävdats olika meningar. De välvilligaste bedömarna har menat att systemet infriat sin utfästelse, att det minskat missbruket och därtill verkat återhållande på konsumtionen i stort sett. Den ökning som faktiskt konstaterats har man då ansett betingad av andra omständigheter. Andra har tvekat rörande systemets inverkan på konsumtionen men menat att systemet tidigare verkat och alltjämt verkar återhållande på missbruket och därför bör fortbestå. Åter andra har menat att systemet tidigare spelat en gynnsam återhållande roll men att denna roll numera övertagits av andra faktorer och att det därför utan våda kan avskaffas. De hårdaste kritikerna har ansett att ransoneringens gynnsamma inverkan endast varit övergående och att dess centrala verkan varit en stark stegring av konsumtionen. Samtidigt har de menat att det knappast kunnat undgås att med en sådan stegring av bruket följt en stegring också av missbruket.

Någon inträngande analys av det omstridda spørsmålet har dessa skiftande meningar i regel icke byggt på. Anhängarna av den först redovisade mening- en har sålunda ofta som stöd nöjt sig med att hänvisa till att rikskonsumtionen, visserligen alltjämt hög, dock numera är lägre än vid restriktionssystemets tillkomst och till att missbruket, sådant man erinrar sig det, var väsentligt svårare före restriktionssystemets tillkomst än vad det är nu. Till denna minnesbild i avseende å det tidigare missbruket har man gärna fogat en hänvisning till någon enstaka sifferserie på missbrukets utveckling, som visat ett gynnsamt förlopp, oftast serien för utvecklingen av det beivrade fylleriet i Stockholm.

En sådan bevisföring är uppenbarligen otillräcklig. Att konsumtionen gått ned sedan restriktionssystemets tillkomst innebär sålunda icke med nödvändighet att det gått ned *till följd av* systemet. Det kan redan från början förmodas att nykterhetstillståndets utveckling liksom andra sociala företeelser präglas av en lång rad faktorer. Några av dessa måste därför vara gemensamma för Sverige och dess grannar i den västeuropeiska kulturkretsen, några kan antagas vara för Sverige säregna. De gemensamma faktorerna är till övervägande del utomlegislative: stigande folkbildning, rationalisering och 8-timmarsdag inom industrin, långvariga arbetslöshetsperioder för de grävsta missbrukarna, nya med grupperingen kring alkoholen rivaliserande fritidssysselsättningar. För Sverige säregna är främst lagstiftningsåtgärderna, särskilt restriktionssystemet.

Nykterhetskommittén har strävat att genom jämförelse med andra länder urskilja inflytandet av de gemensamma faktorerna och därigenom nå fram till en ram, inom vilken det för Sverige säregna restriktionssystemet kunnat göra sig gällande. Av denna undersökning framgår, att Sverige ingalunda är ensamt om nedgången i spritkonsumtionen och ett antal yttringar av missbruk sedan tiden för systemets tillkomst utan delar denna förändring med de övriga närmare undersökta länderna. Utvecklingen är, redan innan hänsyn tagits till den växlande styrkan av vissa av de gemensamma faktorerna, om man bortser från förbudsländerna Finland och Norge, gynnsammare i alla dessa länder än i Sverige. Vid en noggrannare jämförelse avseende mellan- krigsåren mellan Danmark, England och Holland å ena sidan och Sverige å den andra, varvid man utmönstrat den olikhet som är betingad av olikheten i utvecklingen av pris och inkomst, framstår den svenska utvecklingen som utpräglad ogynnsam. Sedvänjan har i Danmark, England och Holland en starkt fallande trend och i Sverige närmast en något stigande trend. Även i fråga om

missbruket är, så långt jämförelse kunnat göras, trenden ogynnsammare i Sverige.

Den av kommittén verkställda undersökningen rörande bakgrunden till denna olikhet mellan svensk och främmande utveckling, har visat att spritransoneringen måste ha spelat en betydande roll som orsaksfaktor. Vid sin tillkomst medförde restriktionssystemet visserligen en nedgång av konsumtionen och en nedgång av vissa missbruksyttringar av ungefär jämförlig storlek. Samtidigt införde ransoneringen emellertid i brukets och missbrukets orsaksfält två faktorer: en sugning uppåt till tilldelningsmaximum och en insugning i kundkretsen av sådana som eljest skulle ha stannat utanför. Belägg för denna uppfattning hämtar kommittén framför allt från en jämförelse mellan Sverige och Finland i fråga om spritköparnas fördelning på olika stora inköp och från den nyssnämnda jämförelsen med Danmark, Holland och England. Härav framgår tydligt att spritdryckskonsumtionen i Sverige är betydligt större nu än den kan beräknas ha varit utan restriktionssystemet.

Som ovan framhållits, har det emellertid inte varit restriktionssystemets syfte att minska konsumtionen per invånare utan endast att hålla tillbaka missbruket. Men detta har inte lyckats. Den ökade konsumtionen har åtföljts av ett tilltagande missbruk. Det framgår av kommitténs undersökningar att ett mera utbrett alkoholbruk under i övrigt lika förhållanden också medför ett mera utbrett missbruk. Trots de utomlegislative faktorernas verkan, trots de starkt höjda spritpriserna, trots en alltmera effektiv alkoholistvård, som minskar de grövsta missbrukarnas möjligheter att berusa sig, har fyllerisiffrorna inte sjunkit under de senaste 30 åren. I de delar av landet, som tidigare var mest nyktra, visar de tvärtom en påtaglig ökning. Detta kan inte betyda annat än att restriktionssystemet som sådant ökat även missbruket i förhållande till vad det skulle ha varit om enbart de nyssnämnda faktorerna fått verka. Systemet gör visserligen en viss individualpreventiv insats genom att ingripa mot tidiga fall av missbruk, men denna insats kan göras bättre av effektivt arbetande nykterhetsnämnder. Den har dessutom varit oväsentlig i jämförelse med den ökning av missbruket som uppstått som en följd av den ökade konsumtionen. För de grövre alkoholmissbrukarna kan motbokens existens och sociala betydelse innebära en försvärande faktor vid botandet.

Alkoholmissbruket i Sverige av i dag ter sig skrämmande vid en internationell jämförelse. Utvecklingstendensen är oroande. Framför allt gäller oron ungdomen, vars nykterhetsförhållanden är stadda i snabb försämring enligt vad kommitténs undersökningar visar. Restriktionssystemet har inte kunnat förhindra denna utveckling utan med all sannolikhet varit en av drivkrafterna bakom den. Vissa faktorer, vilka i andra länder har minskat bruk och missbruk, har i Sverige varit hänvisade till den defensiva uppgiften att hindra de ogynnsamma verkningarna av spritransoneringen att slå igenom. Trots väsentlig medverkan av två samhällsåtgärder, en alkoholistvård av under perioden växande effektivitet och en skattestegring, som sedan mitten av 1920-talet trefaldigt realpriset på spritdryckerna, har detta endast delvis lyckats. Alkoholmissbruket är för närvarande under utbredning.

En avgörande faktor bakom den ogynnsammare effekten av restriktionssystemet är att den ursprungliga planen om begränsning av förtäringen av utminuteringsprit till skötsamma vuxna konsumenter icke kunnat förverkligas. Överlåtelser till avstängda och ungdomar har skett i stor omfattning. Enligt kommitténs mening är det icke sannolikt att den bristande överensstämmelsen mellan plan och verklighet skulle kunna hävas genom skärpt lagtillämpning eller genom undanröjande av den ena eller den andra detaljen i systemet.

Med hänsyn härtill är det för kommittén uppenbart att ransoneringsystemet, med undantag för vissa gynnsamma initialverkningar, icke infriat de förhoppningar som för snart 40 år sedan knöts till dess införande. Det bör därför icke längre beredas plats i svensk nykterhetslagstiftning.

Reservation.

Kommitténs här återgivna uppfattning om samhällets nuvarande nykterhetsbefrämjande åtgärder omfattas av samtliga ledamöter utom systembolagsdirektören *G. Utterström*, vilken i avgiven reservation hävdar att de av majoriteten anförda skälen för en avveckling av det individuella kontrollsystemet icke är bärande. Han ansluter sig icke till kommitténs förslag utan gör gällande att alla de synpunkter, som i detta sammanhang bör beaktas, talar för att systemet bibehålles. Inledningsvis anföres.

Det synes mig att man icke utan fog kan göra gällande, att det för en inflytelserik del av kommittémajoriteten har varit en huvuduppgift vid den kommittén ålagda förutsättningslösa utredningen att ådagalägga det individuella kontrollsystemets uppgivna misslyckande. En mycket stor del av det av kommittén inskaffade statistiska materialet har väsentligen haft till syfte att åstadkomma belägg för tesen om den bristande ändamålsenligheten hos detta kontrollsystem.

Reservanten framhåller att det är oberättigat att draga några som helst slutsatser från krigsårens ransoneringserfarenheter. Att en vara ransonerades berodde på att den var alltför knapp i förhållande till efterfrågan; konsumenterna kunde alltid med skäl hysa farhågor för att knappheten skulle skärpas så länge kriget varade och att priserna skulle höjas. Ransonerades en vara, på vilken brist ej råder och vilken icke kan förmodas stiga i pris, finns det icke någon rimlig anledning förmoda att denna åtgärd skulle verka stegrande på efterfrågan.

Vidare kritiseras kommitténs påstående, att systemets gynnsamma effekt de första åren var uttryck för en i flertalet länder skeende, redan före första världskriget tydlig tendens till konsumtionsminskning. Härvid hänvisas till Frankrike, där spritkonsumtionen steg från år 1901 till 1914.

Beträffande frågan, om ransoneringsystemet har suggestionsverkan eller spärrverkan, åberopar *Utterström* bl. a. den — i anslutning till redogörelsen för kommitténs uttalanden — omnämnda undersökningen rörande inköpens fördelning på månaden i vissa svenska, finska och norska städer. *Utterström* hävdar, att undersökningens resultat utgör ett förödande grundskott mot uppfattningen att ransoneringsens egentliga effekt huvudsakligen skulle bestå av en suggestionsverkan. Kommitténs egen motsvarande undersökning är, enligt *Utterström*, behäftad med så svåra metodiska fel att den saknar all bevisverkan. Kommittén har icke tillräckligt beaktat den i Sverige traditionella koncentrationen av inköpen till de två sista dagarna i veckan.

Vad angår ökningen av antalet motboksinnnehavare har *Utterström*, såsom anmärkts i Avd. II, påpekat att ökningen börjat först år 1938, samt att särskilda orsaker till denna ökning kan påvisas. Han hävdar på grund härav, att

det icke finns någon i det individuella kontrollsystemets natur liggande tendens att utvidga systembolagens kundkrets.

Utterström gör även gällande, att en stor del av allmänheten accepterat det individuella kontrollsystemet såsom en i stort sett ändamålsenlig ordning för försäljningen av rusdrycker. I anslutning härtill framför han tanken på en rådgivande folkomröstning om systemet.

Beträffande motbokssystemet och missbrukarna betonar Utterström att det aldrig ansetts vara en uppgift för systembolagen att taga hand om missbrukarna. Den omständigheten att motboken är eftertraktad har emellertid förmånlig effekt bl. a. i fråga om begynnande missbrukare. För att kunnat behålla motboken är det angeläget för dem att avhålla sig från excesser i alkoholbruk.

Yttranden.

Kommitténs uttalanden om samhällets nuvarande nykterhetsfrämjande åtgärder och dess förslag att avskaffa motbokssystemet har upptagits till bedömning i drygt tre fjärdedelar av yttrandena. Flera myndigheter och sammanslutningar har underkastat kommitténs motivering en ingående analys. Det långt övervägande antalet, eller drygt tre fjärdedelar av dem som uttalat sig i frågan, ansluter sig såtillvida till kommittén att de finner, att motbokssystemet icke längre gör nämnvärd nytta eller att nyttan icke står i proportion till kostnaderna och de med systemet förbundna olägenheterna. Bland dessa yttranden finns emellertid åtskilliga vari invändningar på olika punkter göres mot kommitténs uttalanden. Tillsammans med dem som helt går mot kommitténs uppfattning, vilka omfattar nära en fjärdedel, utgör dessa mer eller mindre kritiska yttranden något över hälften.

Ställningstagandet till kommitténs förslag att avskaffa motbokssystemet överensstämmer i allmänhet med graden av anslutning till kommitténs uppfattning om detsamma. Detta gäller dock icke utan undantag. Det torde vara lämpligt att först redovisa yttrandenas fördelning på olika uppfattningar om motbokssystemet.

Yttranden som i allt väsentligt ansluter till kommitténs uttalanden har avgivits av sju länsstyrelser, sex länsnykterhetsnämnder, stadsfullmäktige i nästan alla hörda städer, nykterhetsnämnden i Göteborg, Föreningen Sveriges landsfiskaler, samtliga nykterhetsorganisationer, Landsorganisationen och Svenska Arbetsgivareföreningen. Kommitténs uttalanden får även anslutning i vissa vid andra yttranden fogade reservationer. Bl. a. gäller detta yttrandet från Stockholms stadsfullmäktige och nämnder.

Bland de yttranden, som på förut angivet sätt gör invändningar mot kommitténs uttalanden utan att likväl helt gå mot dem, står ett tiotal i sin allmänna uppfattning kommittén tämligen nära. Detta gäller medicinalstyrelsen, kommerskollegium, två länsstyrelser, tre länsnykterhetsnämnder, stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Malmö samt Svenska nykterhets-

vårdsförbundet. En liknande uppfattning företrädes av fyra reservanter i Sveriges centrala restaurangaktiebolag.

En mera kritisk hållning intar inemot tjugu yttranden. I en del av dessa hävdas, att kommittén icke lyckats styrka sin åsikt att motbokssystemet har övervägande skadliga verkningar. Sådana yttranden föreligger från statskontoret, överståthållarämbetet, fem länsstyrelser, fem länsnykterhetsnämnder, Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, stadsfullmäktige i Linköping och styrelsen för statens alkoholistanstalt å Svartsjö.

De yttranden som helt eller i allt väsentligt går emot kommittén utgör en ungefär lika stor grupp. I dessa yttranden hävdas att motbokssystemet är till övervägande nytta och att det icke bör avskaffas, i varje fall icke utan att någon annan spärr sättes i dess ställe. Uttalanden i denna riktning göres av kontrollstyrelsen, socialstyrelsen, tre länsstyrelser, sex länsnykterhetsnämnder, Systembolagens förtroendenämnd, Systembolagens personalförening, Systembolagens kontrollföreståndareförening, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Sveriges Hotell- och Restaurangförbund samt Riksförbundet Landsbygdens Folk. Samma uppfattning företrädes i reservationer som fogats vid yttrandena från bl. a. länsnykterhetsnämnderna i Uppsala och Kopparbergs län samt Stockholms stadsfullmäktige och nämnder.

Kommitténs förslag att avskaffa motbokssystemet har utan särskilda reservationer biträts i omkring hälften av yttrandena. Denna ståndpunkt intages av fem länsstyrelser, åtta länsnykterhetsnämnder, Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, stadsfullmäktige i de allra flesta övriga städerna, nykterhetsnämnden i Malmö, nästan alla nykterhetsorganisationerna, Landsorganisationen, Svenska Arbetsgivareföreningen, Föreningen Sveriges landsfiskaler samt reservanter inom bl. a. Sveriges centrala restaurangaktiebolag.

Fri inköpsrätt efter en på olika sätt anordnad successiv övergång förordas av statskontoret, kommerskollegium, överståthållarämbetet, fem länsstyrelser, länsnykterhetsnämnden i Uppsala län, stadsfullmäktige i Linköping, Systembolagens personalförening, Systembolagens Kontrollföreståndareförening samt Sveriges centrala restaurangaktiebolag. Även i vissa yttranden som går emot förslaget om fri inköpsrätt uttalas varningar mot en brådstörtad övergång.

Länsstyrelserna i Kalmar och Gotlands län, länsnykterhetsnämnden i Stockholms län och nykterhetsnämnden i Göteborg föreslår, att priserna på spritdrycker höjes under övergångstiden. Samma yrkande i förening med förslag om successiv övergång har framställts av länsnykterhetsnämnderna i Kalmar och Norrbottens län. Sådan övergång jämte prishöjningar — de senare dock utan uttrycklig begränsning till övergångstiden — förordas av länsstyrelsen i Stockholms län och länsnykterhetsnämnderna i Östergötlands och Skaraborgs län.

Prishöjningar på sprit utan uttrycklig begränsning till övergångstiden föreslår — utom de tre sistnämnda myndigheterna — socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, fem länsnykterhetsnämnder, styrelsen för statens alkoholo-

listanstalt å Svartsjö, Svenska Nykterhetsvårdsförbundet och Sveriges Blåbandsförening. Kontrollstyrelsen och länsstyrelsen i Gävleborgs län förordar skärpta spritskatter alternativt till fortsatt ransonering. Jämväl flera av de instanser som eljest avstyrker eller ställer sig tveksamma till förslaget om fri inköpsrätt uttalar, att prishöjningar på sprit blir nödvändiga om förslaget genomföres. Å andra sidan innehåller åtskilliga yttranden bland de förut nämnda mer eller mindre bestämda gensagor mot skatteskärpningar som icke förestavas av statsfinansiella skäl.

Länsstyrelsen i Västerbottens län, fyra länsnykterhetsnämnder samt Sveriges Hotell- och Restaurantförbund anmäler tveksamhet inför förslaget och gör icke något formligt ställningstagande.

För fortsatt ransonering eller liknande anordningar uttalar sig slutligen — utom kontrollstyrelsen och länsstyrelsen i Gävleborgs län — länsstyrelserna i Kronobergs och Västmanlands län, stadsfullmäktige i Uppsala, styrelsen för statens alkoholanstalt å Venngarn, Systembolagens förtroendekommitté, Riksförbundet Landsbygdens folk samt reservanter inom bl. a. några länsnykterhetsnämnder och borgarrådsberedningen i Stockholm.

Anmärkas må att exempelvis Sveriges Blåbandsförening och Svenska Nykterhetsvårdsförbundet, som i stort sett godtagit kommitténs bedömning av motbokssystemet, uttalat sig för höjd spritbeskattning, medan å andra sidan Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, trots sin kritiska inställning mot kommitténs överväganden om samma system, utan reservationer ansluter sig till förslaget om fri inköpsrätt.

I det följande av detta avsnitt skall endast redovisas remissorganens överväganden rörande motbokssystemet. Skälen för skattehöjningar, successiv övergång till ett fritt försäljningssystem eller reformer inom motbokssystemets ram samt den närmare innebörden av de förslag som i sådant hänseende framföres torde lämpligen återges i nästföljande avdelning.

De yttranden som i huvudsak ansluter sig till kommitténs bedömning använder väsentligen samma skäl som kommittén och framhäver än ett, än ett annat led i kommitténs argumentering. Flera yttranden ansluter sig utan närmare motivering till kommitténs uppfattning. I några fall framgår ståndpunkten till det nuvarande restriktionssystemet endast därav att kommitténs förslag om systemets avskaffande tillstyrkes. Detta gäller exempelvis *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* samt *stadsfullmäktige i Borås, Haparanda, Karlskrona, Kiruna och Sundsvall*.

Länsstyrelsen i Örebro län instämmer i kommitténs slutsats att ransoneringssystemet med undantag för vissa gynnsamma initialverkningar icke infriar de förhoppningar som för snart 40 år sedan knöts till dess införande. Länsstyrelsen vill som en av anledningarna till systemets relativa misslyckande se den karaktär av manbarhetsintyg och bevis om borgerligt förtroende, som förvärvet och innehavet av motbok i stora kretsar kommit att få. Spritfrågan har till följd av det myckna sysslandet med tilldelningsspörsmål och genom det liter- och centilitertänkande, som restriktionerna fört med sig,

tilldragit sig ett intresse, som ingalunda varit gynnsamt för det syfte, motbokslagstiftningen avsetts att tjäna. Var och en, som något sysslat med ransoneringsfrågor, känner ock allt för väl ransoneringens inköpssuggererande effekt; rädslan för att »något skall frysa inne» har varit och är alltjämt vida spridd speciellt bland den del av motboksinnehavarna, vilkens spritbruk har karaktär av spritmissbruk eller, måhända svagt, tenderar i dylik riktning.

Liknande uttalanden göres av *länsstyrelsen i Skaraborgs län*.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län instämmer i kommitténs slutsatser, varvid den dock anmärker att den för egen del är benägen att tillskriva faktorer, som ligger utanför restriktionssystemets verkningsfält, större betydelse i fråga om utbredningen av alkoholvanorna och ökningen av alkoholkonsumtionen än vad kommittén gjort, framför allt den starkt stigande penningtillgången, särskilt hos ungdomen, och den befolkningsomflyttning som skett från landsbygden till städer och samhällen. Om utvecklingen i Kopparbergs län anmärkes att länsmyndigheternas restriktiva inställning till försäljningen av spritdrycker och öl samt nykterhetsrörelsens insatser medverkat till det gynnsamma utgångsläge alkoholfrågan vid tillkomsten av restriktionssystemet hade i länet. Att konsumtionen av spritdrycker därefter kommit att stiga mer än i något annat län torde vara att tillskriva — förutom det gynnsamma utgångsläget — huvudsakligen den allmänna utjämning av alkoholkonsumtionen som skett genom de nyss angivna faktorerna.

Länsstyrelsen i Västerbottens län kan med kännedom om hur förhållandena utvecklats inom den västerbottniska befolkningen vitsorda vad kommittén yttrat om restriktionssystemets verkningar men tror därför icke att motbokssystemets upphävande skulle i och för sig vara ägnat att förbättra nykterhetstillståndet.

Enligt *länsnykterhetsnämnden i Stockholms län* förefaller det uppenbart att motbokssystemet verkat i alkoholvanespridande och inköpsstimulerande riktning. Nämnden anför i övrigt synpunkter, liknande dem som anförts av länsstyrelsen i Örebro län.

Länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län har i likhet med kommittén den uppfattningen att ransoneringssystemet icke infriat förhoppningarna utan i stället varit en bidragande orsak till den breddning av alkoholbruket som konstaterats med ett tilltagande missbruk som följd.

Länsnykterhetsnämnden i Kronobergs län lägger huvudvikten vid överlåtelse av motbokssprit samt anför.

Mycket ofta får nämnden i sin verksamhet erfarit hur illusoriskt detta system fungerar. I nykterhetshänseende misskötsamma ungdomar, vilka av åldersskäl ej kunnat erhålla legal inköpsrätt av rusdrycker, och avancerade alkoholmissbrukare, som aldrig eller ej på många år haft motbok, vittna vid utredningar och förhör enstämmigt om att det icke möter någon svårighet att inköpa spritdrycker. Och att förhindra dessa gruppers åtkomst härav var väl ändå ett av systemets huvudsyften. Icke heller synes det ha pressat ner spritkonsumtionen bland motboksägarna, eftersom det främst är motbokssprit, som utgör berusningsmedlet för dem, vilka ej ha legal inköps-

rätt. I växande omfattning synes den ur nykterhetssynpunkt anmärkningsfrie motboksinnnehavaren finansiera sin egen alkoholkonsumtion genom att på svarta börsen avyttra en del av sin tilldelning till dem som systemet av skilda orsaker vägrat inköpsrätt. Någon mera hållbar förklaring till den rikliga förekomsten av motbokssprit på svarta börsen synes ej kunna anföras. Detta utgör, enligt nämndens mening, en god illustration till systemets misslyckande. Att lägga ner stora kostnader på ett system, som, förutom att det icke fyller avsedd uppgift, dessutom inbjuder till ett jobberi av ovan antytt slag, vilket kan betecknas som samhällsskadligt och moraliskt förkastligt synes icke nämnden försvarligt, särskilt med hänsyn till att nykterhetsvården samtidigt »lever under knapphetens kalla stjärna». De positiva element hos nuvarande system, som givetvis kunna påvisas, anser nämnden icke vara av den tyngd att systemet bör fortleva.

Stadsfullmäktige i Gävle åberopar ett av stadens nykterhetsnämnd avgivet yttrande vari anföres.

Nykterhetsnämnden delar helt kommitténs uppfattning att det nuvarande restriktionssystemet icke tillnärmelsevis medfört de förbättringar i det allmänna nykterhetstillståndet, som man avsåg att nå med detsamma, när det infördes. Syftet att genom tillkomsten av ett ransoneringssystem hålla tillbaka missbruket har icke lyckats. Att restriktionssystemet under sina första år medförde vissa förbättrade förhållanden, när det gällde att komma tillrätta med alkoholmissbruket är möjligt, men det har med åren verkat i en allt mera ogynnsam riktning och nämnden är för sin del av den uppfattningen, att man genom att bibehålla detsamma får svårare att vinna den förståelse hos allmänheten, som är nödvändig för att på andra vägar, exempelvis genom upplysning och en effektiviserad nykterhetsvård, åstadkomma en minskad alkoholkonsumtion och som följd härav en minskning av missbruket. Restriktionssystemet måste onekligen anses behäftat med så många negativa sidor, att det hos den stora massan av köpare, de ur nykterhetssynpunkt oantastbara människorna, skapat irritation och en känsla av oberättigat förmyndarskap. Dessutom är det otvivelaktigt så som kommittén i sin principmotivering anför, att ransoneringen medfört en sugning uppåt till tilldelningsmaximum och en insugning i kundkretsen av sådana, som eljest skulle ha stannat utanför. Ransoneringen av spritdrycker har sålunda verkat på samma sätt som ransoneringar på andra områden, nämligen att man inte vill låta någon del »frysa inne» samt att det uppammat till överlåtelse i mycket stor utsträckning till icke motboksberättigade ungdomar och till sådana äldre personer, som på grund av nykterhetsanmärkningar icke själva ha inköpsrätt av spritdrycker. Ytterligare en omständighet av stor betydelse, som talar emot det nuvarande ransoneringssystemet, äro de mycket höga kostnaderna för den individuella utminuteringskontrollen, vilken de facto omfattar hela kundkretsen, ehuru det endast är en förhållandevis liten del av samtliga kunder, som på grund av nykterhetsanmärkningar borde vara föremål för kontroll.

Stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Göteborg finner att kommittén förebragt bindande bevisning för att det nuvarande restriktionssystemet överlevt sig själv och bör avskaffas. Erfarenheterna från Göteborg bestyrker att systemet misslyckats i sin uppgift att avstänga missbrukarna från sprit. Detta har särskilt framträtt under de senaste åren, sannolikt beroende på att bruket att överlåta motbokssprit ökat. Delvis sammanhänger detta med att

de utländska arbetarna, vars alkoholvanor i allmänhet varit inriktade på vinkonsumtion, av systembolaget ansetts böra i tilldelningshänseende vara likaberättigade med sina svenska arbetskamrater och följaktligen begagnat sig av föreliggande möjligheter att »hjälpa» arbetskamraterna och samtidigt öka sina inkomster. — I yttrandet uttalas vidare att det torde vara odisputabelt att systemets spärrverkan förbytt i sin motsats. Härvidlag pekar man på samma förhållanden som åberopats av länsstyrelsen i Örebro län. Det kan, enligt yttrandet, icke på sakliga grunder bestridas, att systemet icke blott är ineffektivt och maktlöst utan även blivit en direkt fara för nykterheten därigenom att spriten kommit att framstå såsom något eftersträvansvärt, icke minst för ungdomen.

Uttalanden av liknande innebörd återfinnes i yttrandet från *stadsfullmäktige i Hälsingborg*.

Bland nykterhetsorganisationerna åberopar *Sveriges nykterhetsvänners landsförbund*, *Sveriges Storloge av IOGT* samt *Nationaltemplarorden* ett uttalande av Nykterhetsfolkets landsmöte 1953, vari — efter en redogörelse för kommitténs ståndpunkt — anföres följande.

Även om det inom nykterhetsrörelsen naturligen råder olika uppfattningar om i vilken grad ransoneringen medverkat till den skildrade utvecklingen, biträder landsmötet slutsatsen att ransoneringen varit en faktor, som stegrat konsumtionen. Motbokssystemet har emellertid icke endast bidragit att öka antalet konsumenter och stegra totalkonsumtionen utan har därjämte uppenbarligen varit i hög grad ineffektivt, när det gällt att motverka missbruket. På grund härav anser landsmötet, att ransoneringssystemet snarast bör avvecklas. En dylik avveckling skapar enligt landsmötets mening ett gynnsammare utgångsläge för de åtgärder till den svenska folknkykterhetens främjande, som landsmötet anser erforderliga.

IOGT tillägger.

Nykterhetskommitténs undersökningar ger obestriddligen vid handen, att vanebildningen även inom avstängda grupper kunnat fortgå oberoende av restriktionerna. Sverige visar i det avseendet ingen olikhet i förhållande till andra länder. Missbruket i vårt land har inte utvecklats sig gynnsammare än på andra håll och i fråga om storleksordningen av missbrukarandelen i befolkningen är vår nivå ingalunda föredömlig. Andelen ungdomar bland fylleristerna är hos oss större än på andra håll, där jämförlig statistik står till buds. Ransoneringen har också, såsom framgår av kommitténs jämförelse med Finland, orsakat en fullständigt onormal fördelning av inköpen med hänsyn till deras storlek. Vi saknar en normal andel småköpare och de med åldern stigande inköpen har inte motsvarighet i ett dylikt ökande behov i ett land utan ransonering. Då vår konsumtionsnivå synes vara mycket hög och redan vår lägsta vanliga månadstilldelning svarar mot genomsnittsinköpen i det ransoneringsfria Finland, saknar man anledning att tolka denna fördelning av inköpen såsom uttryck för en press nedåt. Allt tyder på att ransonnerna är så stora, att de ofta rymmer möjlighet till suggestion uppåt. Då detta medför att stora grupper av äldre och enligt systembolagens bedömning socialt stabila medborgare genom den relativt stora tilldelningen får mera sprit än de normalt skulle efterfråga har vi här en stark kraft, som medverkat till överlåtelse i olika former.

Även *Nationaltemplarorden* har fogat ytterligare synpunkter till landsmötets uttalande och ingår därvid i viss mån i polemik mot de yttranden som ställer sig kritiska mot kommitténs uppfattning. Orden anför.

Till grund för undersökningarna ligger en metodisk regel av väsentlig innebörd: man kan avgränsa det inflytande, som utövas av bestämda faktorer i ett land endast genom att jämföra dess utveckling med utvecklingen i andra länder, vilka erbjuder så stor likhet som möjligt utom just i fråga om den eller de faktorer man vill veta effekten av.

Kommittén har tillämpat denna regel och därvid till en början kunnat visa, att den svenska spritkonsumtionen under mellankrigsåren 1923—1938 utvecklats mera ogynnsamt än Danmarks, Englands och Hollands. Därvid har man först rensat bort det inflytande, som olikhet i pris och inkomst utövat. Sveriges avvikelse från de tre övriga länderna framstår med ökad skärpa då man finner, att de tre jämförelseländerna sinsemellan hade en mycket lika utveckling.

Märkas bör att den valda tidsperioden är den för ransoneringssystemet mest karakteristiska. En annan förtjänst med den valda tidsperioden är den att den allmänna likheten i övriga hänseenden mellan de olika länderna då var större än efter det andra världskriget, vilket förhållande har bidragit till att ransoneringssystemets inflytande än säkrare har kunnat fastställas.

Olika försök har gjorts att förklara den ogynnsamma svenska utvecklingen såsom en följd av andra faktorer än ransoneringssystemet. Några av dessa försök kan i fråga om den valda perioden utan vidare avvisas. Så är t. ex. fallet med påståendet, att olikheten skulle föränledas av att det ena landet haft krig, det andra inte. För Sveriges del å ena sidan och Hollands och Danmarks å den andra gäller inte denna olikhet för denna period. Inte kan man heller hänvisa till att de unga årsklasserna i vårt land haft så stora inkomster. Tidvis kämpade nämligen den svenska ungdomen under mellankrigsåren med svår arbetslöshet. Det kan dessutom anföras, att under dessa år en rad konsumtionshämmande faktorer i vissa fall säkert, i andra sannolikt, spelade större roll i vårt land än i de övriga här nämnda.

Det har sagts, att i Sverige miljön snabbare förändrats därhän, att alltfler människor kommit att leva under stadslänkande förhållanden. Denna snabbare urbaniseringstakt skulle förklara den ogynnsammare svenska utvecklingen. Så är det emellertid icke fallet. Ser man till den rent ekonomiska innebörden av miljöförändringen har nämligen det starkare urbaniseringsinflytandet sannolikt redan bortrensats med den starkare stegringen av inkomstfaktorn i Sverige. Ser man å andra sidan till det förhållandet, att alkoholanetrycket från miljön ökas vid inflyttning från landsbygd till tätort måste man erinra sig, att denna ökning sannolikt är större i andra länder än i vårt, där det lokala vetot i stor utsträckning verkat därhän, att den inflyttade fortsatt att leva i ett samhälle frigt från utskänkningsställen och andra försäljningsställen för alkohol.

Mot denna bakgrund är det fullt naturligt, att nykterhetskommittén koncentrerat sin uppmärksamhet på en möjlig återstående faktor — restriktionssystemets — roll i den ogynnsamma svenska utvecklingen. NTO finner för sin del nykterhetskommitténs undersökningar rörande denna roll helt övertygande. Det gäller kommitténs redovisning av de grundläggande psykologiska inflytelserna, det gäller den svensk-finska jämförelsen liksom den för Sverige säregna olikheten i skilda landsdelars utveckling och det ävenledes för Sverige säregna ungdomsfylleriet. NTO kan inte finna den an-

märkningen berättigad, att nykterhetskommittén feltolkat ransoneringens inflytande.

Vissa försök till en annan tolkning av den svenska utvecklingen saknar i några fall beviskraft, eftersom de utnyttjat sifferserier, som icke kan utnyttjas för den oundgängliga internationella jämförelsen. I andra fall återigen grundas de på omständigheter, exempelvis de höga ungdomsinkomsterna, vilka icke förelåg under den period jämförelsen gäller.

När landsmötet uttalar, att ransoneringens avveckling skapar ett gynnsammare utgångsläge för övriga av landsmötet föreslagna åtgärder till folknykterhetens främjande, vill NTO för sin del skärpa omdömet därhän, att en sådan avveckling inte bara främjar utan rentav är en förutsättning för att verkan av dessa åtgärder över huvud skall komma att framträda.

Övriga nykterhetsorganisationer anför i stort sett samma synpunkter som redovisats av de här nämnda. Till landsmötets uttalande ansluter sig jämväl *stadsfullmäktige i Visby*.

Landsorganisationen dryftar samtliga huvudpunkter i kommitténs bevisföring och godtager i stort sett dess resultat. Kommitténs mening, att utvecklingen av nykterhetstillståndet i Sverige skulle ha varit gynnsammare om ransoneringen icke funnits, är enligt landsorganisationens uppfattning ett starkt argument för att förslaget om ransoneringssystemets avveckling snarast bör genomföras.

Jämväl *Svenska Arbetsgivareföreningen* instämmer i kommitténs åsikt att restriktionssystemet icke fyllt sitt nykterhetspolitiska syfte utan bör avskaffas. Med anledning av kritiken mot kommitténs på det statistiska materialet fotade slutsatser uttalar föreningen att, även om kritiken synes ha visst fog, det dock är föreningens uppfattning att de rådande restriktionerna i hög grad bidragit till att rikta allmänhetens intresse på alkoholkonsumtion och på spritfrågan överhuvud med ur nykterhetssynpunkt menliga följder. Föreningen delar därför åsikten att ett avskaffande av restriktionerna i och för sig bör genomföra ett genomsnittligt förbättrat nykterhetstillstånd i riket.

Kommitténs argumentering återkommer också i stor utsträckning i den grupp av yttranden som, ehuru kritiska på vissa punkter, i sin allmänna uppfattning står kommittén tämligen nära. Yttrandena karakteriseras i allmänhet av en mera nyanserad anslutning till kommitténs grundsyn än som kommit till uttryck i de förut återgivna.

Medicinalstyrelsen framhåller bland systemets avigsidor att tillgången till sprit uppfattats som ett speciellt medborgerligt privilegium. Sådana inskränkningar av den individuella tilldelningen som icke riktar sig mot missbruk har medverkat till att öka konsumtionen. Styrelsen påpekar vidare att systemet icke kunnat bemästra överlåtelserna samt att detta har en av sina förutsättningar i det bristfälliga stöd som systemet har i det allmänna rättsmedvetandet. Styrelsen ansluter sig därför till förslaget om systemets avskaffande både av psykologiska skäl och med hänsyn till att denna form av restriktioner icke har lyckats i sin huvuduppgift: fostran av det svenska folket till ansvarskänsla inför alkoholproblemet. Sannolika skäl talar dock, enligt styrelsen, för, att systemet haft viss spärrverkan med avseende å den

kategori missbrukare, hos vilka man ännu icke kunnat påvisa tecken till manifest alkoholism.

Länsstyrelsen i Stockholms län finner, att kommittén förebragt starka skäl för sitt ståndpunktstagande. Även om länsstyrelsen icke helt kan ansluta sig till kritiken mot restriktionssystemet, finner länsstyrelsen dock att systemet överlevt sig själv. Länsstyrelsen erinrar om allmänhetens negativa inställning och överlåtelseerna; dessa har gjort systemet verkningslöst beträffande dem som främst skulle skyddas, nämligen ungdomar och de redan alkoholskadade. Ehuru länsstyrelsen sålunda på den avgörande punkten biträder kommittéförslaget, ser sig länsstyrelsen dock nödsakad att som sin uppfattning uttala, att kommittén i någon mån överdrivit motbokssystemets skadlighet och fördelarna med dess slopande.

Länsstyrelsen i Uppsala län finner det tvivelaktigt om restriktionssystemet har den suggestionseffekt som kommittén med sådan skärpa sökt tillskriva detsamma. Däremot är länsstyrelsen såtillvida enig med kommittén att systemets maximala nykterhetsfrämjande effekt i stort sett kan anses uppnådd och att man icke utan ogynnsamma följdverkningar torde inom ramen för detsamma kunna uppnå ytterligare resultat. I följd härav torde fordras att nya vägar beträdes.

Länsstyrelsen i Jönköpings län yttrar.

All ransonering — även sådan som orsakas av knapphet — ger i längden anledning till irritation och skapar gärna kontroverser. Det kan säkerligen ej förnekas att den maktställning, som tillkommit spritbolagens tjänstemän, på sina håll medfört att ransoneringen handhafs formalistiskt och urartat till ett stelt byråkratiskt system. Ransoneringen har även på vissa punkter gjorts snävare — t. ex. beträffande motboksåldern — än vad de allmänna reglerna förutsätta. Även om ransoneringen på senare år tillämpats mera liberalt och med större smidighet, kvarstår säkerligen mycken ovilja mot densamma. Om man härtill lägger den omständigheten att ransoneringen ej kunnat förhindra missbrukarna att åtkomma alkohol, är det ej förvånansvärt att ransoneringen vunnit så föga fäste i det allmänna rättsmedvetandet. Att ändra detta förhållande torde vara svårt redan av det skälet att — som nykterhetskommittén påvisat — ransoneringen ej kunnat hindra ökning av genomsnittskonsumtionen och därmed även missbruket.

Kommitténs bedömningar grunda sig på ett omfattande statistiskt material. För den på området icke sakkunnige är det knappast möjligt att på varje punkt verifiera resonemangen. Bl. a. gäller detta frågan om prisrelationerna och priselasticiteten. Av erfarenhetsgrund vill man dessutom gärna framhålla, att det inte minst i sådana av den mänskliga naturen beroende och komplicerade spørsmål som alkoholfrågan är vanskligt att uteslutande förlita sig på resultatet av statistiska undersökningar. Den oberäknliga mänskliga faktorn är svår att fånga och redovisa. Tradition och ovägbara förhållanden på det ideella planet försvåra vidare jämförelser mellan förhållanden i olika länder och t. o. m. i skilda delar av samma land.

Men även med hänsyn tagen till felkällor av nu angivna och liknande beskaffenhet synas kommitténs undersökningar ge grund för antagandet att ransoneringssystemet i vart fall i den nuvarande utformningen spelat ut sin roll som verksamt hinder mot missbruket. Den slutsats som kommittén i detta avseende kommit fram till rimmar rätt väl med de allmänna iakttagelserna på området.

Som ovan antytts har det nuvarande systemet ej kunnat hindra missbruket. Men kommittén anser att man även måste ge systemet skulden för att konsumtionen hålles uppe på en för hög nivå. I och för sig är det visserligen rimligt att antaga, att den mänskliga naturen reagerar efter samma linjer inför spritransonering som inför annan ransonering av åtrådade varor. Och intet talar i själva verket emot att ransoneringen kan ha den av kommittén påstådda suggererande och vanebildande verkan. Men ändå är steget långt mellan å ena sidan att fränkänna systemet tillräckligt hämmande verkningar och å andra sidan påståendet om dess betydelse som aktiv faktor för framkallande av spritbruk och därmed gynnande av missbruk.

Det är tveksamt om motbokssystemet, även om det onekligen kan ha utövat en viss vanebildande effekt, bör ges en så väsentlig skuld till den oförmanliga utvecklingen som kommittén trots sig finna. Exempelvis sociala och personliga anpassningsproblem i förening med ökad fritid och höjda inkomster kunna ha större andel i skulden än vad kommittén antagit.

Oaktat sålunda vissa grundlinjer i kommitténs förslag ge anledning till tveksamhet är det knappast möjligt att motbevisa det väsentliga i dess slutsatser. Det försök här till, som göres i den Utterströmska reservationen, när väl egentligen ej längre än att det nuvarande systemets i och för sig ej bestridda konsumtionshämmande verkan framhäves. Mot kommitténs av undersökningsresultaten stödda åsikt om systemets vanebildande verkan är det svårt att förebbringa bärande skäl. Under sådana omständigheter är det möjligt att kommitténs förslag om motbokssystemets avskaffande bör accepteras.

Länsnykterhetsnämnden i Gävleborgs län anser att motbokssystemet kommit att dominera de senare årens nykterhetspolitiska debatt på ett sätt som oförtjänt skjutit andra alternativa eller jämsides med detta system anlitade metoder i bakgrunden. Enligt nämndens mening har systemet spelat ut sin roll och erinrar därvid bl. a. om att den individuella kontrollen till följd av det starkt ökade antalet motboksägare blivit en av organisatoriska skäl tämligen omöjlig uppgift. Nämnden vill icke taga ställning till de slutsatser kommittén dragit av sina subtila statistiska jämförelser med utlandet, även om mycket talar för deras riktighet. Nämnden finner att systemets spärrverkan icke är av sådan styrka eller sådant värde att de mycket stora kostnaderna kan försvaras.

Stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Malmö förklarar sig i allt väsentligt dela kommitténs principiella uppfattning. I yttrandet konstateras att systemet misslyckats på den centrala punkten, nämligen att hindra spriten att finna väg till missbrukarna.

Restriktionssystemets upphovsmän menade, att man genom sinnrikt uttänkta restriktiva åtgärder, samtidigt som man icke lade några mera besvärande hinder i vägen för den måttliga förbrukningen av alkohol, skulle med tämligen stor effektivitet kunna hindra de egentliga missbrukarna från att komma över sprit. Man förbisåg emellertid viktiga psykologiska fakta: man räknade sålunda uppenbarligen icke tillräckligt med att den dynamiska kraft, som ett mer eller mindre sjukligt alkoholbegär utgör, icke kan dämpas upp av i lagparagrafer fixerade avstängningsförbud utan alltid söker att på något sätt bli tillfredsställd. Under de år, som gått sedan systemet genomfördes, har en flod av motbokssprit, som av motboksinnehavare direkt eller genom langares förmedling överlåtits åt alkoholmiss-

brukare, flutit över landet. Nämnden har under sin verksamhet sedan ett flertal år tillbaka kunnat konstatera i hur påtagligt ringa grad restriktionerna hindrat missbrukare från att berusa sig. De grövre missbrukarnas alkoholvanor har ofta en mer eller mindre periodisk karaktär, och man borde väl, om motbokssystemet haft någon effekt kunnat vänta sig, att en dylik period någon gång brutits genom att missbrukaren icke kunnat få tag i berusningsmedel. Några exempel härpå har emellertid knappast kunnat påvisas. I regel brukar den alkoholhungerige först hålla upp att berusa sig, då han kommit i ett sådant tillstånd, att alkoholbegäret för tillfället hunnit att tona bort.

I yttrandet uttalas tvivel på bärigheten av kommitténs på inköpssiffrorna grundade bevisning för systemets suggestionseffekt. Betydligt större beviskraft tillmätas kommitténs utländska jämförelser. Oaktat svårigheterna vid en sådan jämförelse kan man, enligt yttrandet, icke bortse från kommitténs resultat. Restriktionssystemets roll som en betydelsefull faktor i sammanhanget kan ej uteslutas.

Starkare kritik anföres i den tredje gruppen av yttranden. Som förut nämnts följer dessa i allmänhet kommittén så långt att de anser att motbokssystemet icke längre gör nämnvärd nytta eller i varje fall icke så stor nytta att det motsvarar kostnaderna och andra olägenheter, varmed systemet anses förbundet. Men kommitténs uppfattning underkännes på väsentliga punkter. I allmänhet göres gällande att systemet icke har de skadeverkningar som kommittén påstått.

Länsstyrelsen i Kalmar län uttalar, att om än motbokssystemet icke, som kommittén hävdar, stimulerar spritkonsumtionen, har det dock icke lyckats i avsevärd grad försvåra åtkomsten av spritdrycker för de kategorier som avstängts från motbok eller ännu icke blivit berättigade att erhålla sådan. Länsstyrelsen finner i likhet med kommittén önskvärt att det kostnadskrävande motbokssystemet avvecklas.

Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelsen i Västernorrlands län*, som tillika framhåller, att systemet utövar en icke obetydlig spärrverkan. Uttalanden av snarlik innebörd göres även av *länsnykterhetsnämnderna i Uppsala, Östergötlands, Kristianstads och Södermanlands län*. Den sistnämnda ser en väsentlig orsak till systemets minskade spärrverkan i de uppmjukningar i tillämpningen som företagits på senare år.

Länsstyrelsen i Malmöhus län tillstyrker motbokssystemets avskaffande främst med hänsyn till den bristande effektivitet som vidlåder detsamma vid bekämpandet av alkoholmissbruket. Länsstyrelsen anför bl. a.

Uppenbarligen är det värdefullt att ha tillgång till statistiska uppgifter, särskilt när de ge klart besked om berörda förhållanden. Frågan är emellertid vilka slutsatser man kan dra av det framlagda materialet. Livets skiften sådana de uttrycka sig i mänskligt handlande låta sig icke så lätt fångas i en matematisk-statistisk formel. Det förefaller som om kommittén i sina slutledningar ibland gått längre än vad försiktigheten bort bjuda. Särskilt grannlaga är jämförelsen mellan Sverige och utlandet eftersom sifferuppgifterna grundas på vitt skilda förhållanden. Sålunda torde uppgifter om fülle-

riförseelser i olika länder icke vara direkt jämförbara. Uppfattningen när man skall beivra ett fyllerifall skiftar och är beroende av vederbörande lands speciella förhållanden. Här spela sådana svårjämförbara faktorer som folklynne, sedvänja och lagstiftning in.

Länsstyrelsen har inhämtat att antalet utskänkningsställen med fullständiga spriträttigheter inom Kopparbergs läns landsbygd åren 1951 och 1952 voro 5 respektive 6. Motsvarande siffror för Malmöhus läns landsbygd utgjorde 163 respektive 164. Antalet fylleriförseelser under första hälfterna av dessa år uppgick i Kopparbergs län till 184 respektive 277, vilket motsvarar 0,90 respektive 1,36 fall per 1 000 innevånare. Antalet fyllerifall för Malmöhus läns landsbygd utgjorde samma tider 144 respektive 190, vilket motsvarar 0,67 respektive 0,89 fall per 1 000 invånare. Av dessa kalla siffror skulle det ligga nära till hands att draga den slutsatsen att den restriktiva hållningen i Kopparbergs län ifråga om utskänkningsrättigheter varit en orsak till det större antalet fylleriförseelser i detta län. Länsstyrelsen vågar emellertid icke draga en sådan slutsats, eftersom förhållandena i de båda länen i mångt och mycket skifta. Länsstyrelsen har endast velat nämna siffrorna för att visa hur svårt det är att från statistiken göra jämförelser beträffande nykterhetsförhållandena i olika län. Hur mycket vanskligare måste det då icke vara att med utgångspunkt från statistiken draga paralleller mellan skilda länder.

Länsstyrelsen anser för sin del att det är tveksamt om man av det föreliggande materialet kan draga så vittgående slutsatser beträffande ransoneringsystemets verkningar som kommittémajoriteten ansett sig kunna göra. Oavsett vilken ståndpunkt man intager i denna fråga torde emellertid kunna konstateras att restriktionssystemet icke kunnat tillräckligt effektivt förhindra förekomsten av ett synnerligen allvarligt alkoholmissbruk.

Länsstyrelsen i Södermanlands län uttalar, att den icke genom kommitténs bevisning blivit övertygad om att restriktionssystemet framkallat ökad konsumtion och stegring av missbruket, samt anför.

Den på lång sikt stigande tendensen hos alkoholkonsumtionen — som ej återfinnes i vissa andra länder utan restriktioner — behöver sålunda enligt länsstyrelsens mening icke bero på kontrollsystemet såsom sådant utan kan och bör nog snarare tillskrivas andra faktorer, bl. a. det ökade välståndet i landet och utvecklingen av umgängessederna i samband därmed ävensom de här tillämpade maldrycksrestriktionerna. Den omständigheten att övervägande antalet motboksinnnehavare helt utnyttjar sin inköpsrätt synes ej heller utgöra något bindande bevis för det individuella kontrollsystemets suggestionsverkan på konsumtionen i stegrande riktning. Nämda förhållande kan ju lika väl tyda på att de tilldelade kvantiteterna i allmänhet äro mindre än vad kunderna skulle vilja köpa och att motbokskontrollen alltså faktiskt i många fall fungerar som en spärr mot en högre konsumtion. Av kommitténs statistiska utredningar synes man å andra sidan nödgas draga den slutsatsen, att man genom restriktionssystemet icke lyckats komma till rätta med det egentliga alkoholmissbruket.

I yttrandet från *Stockholms stadsfullmäktige och nämnder* anföres bl. a.

Det finns ingen anledning att ifrågasätta riktigheten av kommitténs iakttagelser liksom dess bedömning av huvuddragen i utvecklingen. I vad mån restriktionssystemet, vars betydelse vid dess införande även kommittén vitsordar, skulle för den fortsatta utvecklingen av det allmänna nykterhetsståndet få den rent negativa betydelse, som kommitténs majoritet förutsät-

ter, synes emellertid inte utan vidare vara styrkt av det förebragta statistiska materialet.

Intressant är därvid att konstatera, hur de som fasthålla vid restriktionssystemet i viss utsträckning åberopa samma statistiska material som stöd för sin ståndpunkt, dock givetvis med annan uttolkning av innebörden. Överhuvudtaget synes den allmänna invändningen kunna riktas mot utredningen, att den präglas av en viss ensidighet genom den förutfattade uppfattningen om restriktionssystemets obetingade skadlighet. Snart sagt varje analys av inhämtade statistiska uppgifter eller andra fakta utmynnar i ett omdöme om den nuvarande ordningens skadlighet.

Det kan ifrågasättas, om inte kommittén därigenom kommit att bevisa för mycket. Den har skruvat upp förväntningarna på resultatet av restriktionssystemets avveckling ganska högt.

Det synes även, som om en mera balanserad och moderat bedömning av restriktionssystemets betydelse varit på sin plats med hänsyn till de verkliga svårigheterna att få en faktisk bevisning för vilken roll egentligen restriktionssystemet och dess konstruktion haft för utvecklingen av nykterhetstillståndet i landet. Kommittén har själv pekat på en rad faktorer av betydelse för utvecklingen, liggande helt utanför rusdryckslagstiftningen.

Nykterhetskommitténs ganska pessimistiska bedömning till trots måste dock konstateras, att alkoholkonsumtionen hos befolkningen genomsnittligt sett har minskat icke oväsentligt.

Det bör då även beaktas, att kvinnorna i större utsträckning än tidigare bruka alkohol. Detta kan visserligen ur rent absolutistisk synpunkt anses beklagligt, men måste bedömas vara en logisk följd av den allmänna, ekonomiska och industriella utvecklingen, kvinnornas deltagande i produktionsprocessen och överhuvudtaget deras emancipation och likställighet med männen.

Under alla förhållanden är den faktiska innebörden av kvinnornas ökade alkoholkonsumtion, att man vid en jämförelse i fråga om den genomsnittliga förbrukningen per invånare och år kommer till att männens konsumtion minskat icke oväsentligt genom att en redan i och för sig numera lägre genomsnittlig konsumtionssiffra slås ut på både män och kvinnor.

Även om man sålunda i likhet med kommittén måste finna att vissa drag i de senaste decenniernas utveckling äro ogynnsamma, kan dock som helhet konstateras, att en obestriddlig förbättring skett i fråga om nykterhetstillståndet hos det svenska folket. Bilden av förbättringen framträder än klarare, om man jämför utvecklingen under hela halvseklet. Det fruktsvärda masssuperi bland de fattigare klasserna, som florerade i början på detta århundrade, har försvunnit, likaså ymnigheten i dryckesvanorna inom medel- och överklass.

Kommitténs huvudsakliga utredningsmetod har varit den jämförande statistiska. Självfallet är denna metod icke blott värdefull utan även ofrånkomlig. Som enda instrument ger den dock en något för stel och schematisk bild av utvecklingen.

Den tillämpade renodlat statistiska metoden har även den avgjorda begränsningen — vilket kommittén själv framhållit — att ändringar i vanor, moraliska värderingar, administrativ praxis undanrycka en del av grunden för jämförelser mellan siffror, som avse längre skilda tidpunkter. Ett typiskt exempel på detta är fylleristatistiken. Det är ganska uppenbart, att i en tid, då masssuperiet var vida utbrett och överhuvudtaget dryckesvanorna i alla samhällsklasser voro mindre måttfulla, blevo t. ex. inte de på gatan påträffade fylleristerna anhållna och åtalade i samma utsträckning som numera. En berusad person var inte »påfallande» på samma sätt som vid ett

senare, mera strängt betraktelsesätt. Redan av detta skäl är fyllerstatistiken icke helt jämförbar.

Härtill kommer, som kommittén påpekat, att polisverksamheten på landsbygden intensifierats kraftigt under de senare decennierna. Samtidigt har »urbaniseringen» av landsorten via press, film, radio, enhetligt skolväsen, förbättrade kommunikationer etc. skapat mera gemensamma moraliska normer.

När man sålunda anlägger en mera historisk än enbart statistisk-teknisk syn på utvecklingen och därvid går något längre tillbaka än vad nykterhetskommittén gjort, förstärkes intrycket av att genomsnittligt sett en avgjord förbättring av nykterhetstillståndet har skett men samtidigt av vilken utomordentlig betydelse för denna utveckling alla de faktorer haft som legat utanför alkohollagstiftningen. Kommittén har därvid själv anfört en rad sådana omständigheter.

Utvecklingen av samhället är emellertid icke enkel och entydig och i alla avseenden gynnsam. Parallellt med t. ex. förbättrad undervisning både på det högre och lägre planet, en »kulturens demokratisering», så verka vid sidan härav starka inflytelser i negativ riktning. Vissa delar av filmen och av veckopressen, tecknade serier, dålig litteratur, liksom den ökade hetsten och den skärpta konkurrensen och en rad andra liknande faktorer bidraga inte bara till falsk idealbildning utan även till uppkomsten av starka neuroser. Den moderna kulturen har även många avigsidor. Nöjesbegäret stimuleras och lyxen som ideal uppammas ganska konsekvent på många sätt i det nutida samhället.

De negativa drag i utvecklingen, som nykterhetskommittén med sådan skärpa framhäver, äro i hög grad resultat av dessa förhållanden. Det ökade ungdomsfylleriet sedan mitten på 30-talet (i Stockholm 1,9 per 1 000 år 1937, det gynnsammaste året, må jämföras med 8,7 år 1952) är inte heller en isolerad företeelse. På samma sätt har den allmänna ungdomsbrottsligheten ökat väsentligt under samma tid.

Sammanhanget med den allmänna utvecklingen, de s. k. utomlegislativa omständigheterna, tecknas för övrigt helt riktigt av kommittén, när den söker ge förklaringarna till *utbredningen* av alkoholbruket.

Skälen för och emot restriktionssystemet anges i yttrandet på följande sätt.

Enligt vår mening kan kommitténs argumentering inte anses ge en helt rättvisande bild av det nuvarande systemets betydelse, när det gäller att bedöma olika faktorer inverkan på nykterhetstillståndet. Kommittén grundar sina resonemang i stor utsträckning på jämförande statistiskt material, vars bevisvärde i vissa fall måste anses diskutabelt. Det är vidare uppenbart, att alla försök att draga slutsatser av förhållandena i andra länder måste ge ytterst osäkra resultat, eftersom utvecklingen inom olika länder — även om den kan förete vissa gemensamma huvuddrag — alltid i betydande utsträckning influeras av faktorer, som är speciella för eller som verkat med större eller mindre styrka i de olika länderna.

Med den nuvarande utformningen av kontrollsystemet torde visserligen, såsom nedan närmare skall utvecklas, förefinnas en strävan att erhålla så hög sprittilldelning som möjligt och detta förhållande kan i sin tur vara ägnat att höja spritkonsumtionen. Å andra sidan har motbokssystemet säkerligen i andra fall en konsumtionsbegränsande effekt. Det är emellertid icke möjligt att av de statistiska undersökningarna som kommittén redovisat utläsa, vilken av dessa ransoneringseffekter som är den tyngst vägnande, och en diskussion på basis av undersökningarna om uttagningsfrekvensen på motböckerna kan icke skapa klarhet i denna fråga.

De positiva sidor, som det nuvarande systemet haft, äro nästan helt undanskymda i kommittébetänkandet. Kommittén ger visserligen uttryck för den uppfattningen, att restriktionssystemet sannolikt haft en konsumtionshämmande effekt vid införandet och tiden närmast därefter, men att det sedan övergått till att bli en konsumtionsstimulerande faktor. Hur man än vill bedöma den suggestion till ökad konsumtion, som anses ligga i det nuvarande systemet, så förefaller det dock troligt, att motboken för vissa kategorier kan ha en konsumtionsbegränsande verkan. Visserligen inte när det gäller de grövsta missbrukarna, men sannolikt i en del fall av begynnande eller lindrigare spritmissbruk. Många hustrur till alkoholbrukare betrakta säkert motboken som en hjälp i sin strävan att hålla mannens spritbruk inom någorlunda rimliga gränser.

Man kan heller inte bortse från den positiva sida hos systemet som består däri, att det ger möjlighet att på ett tidigt stadium kunna få kontakt med de konsumenter, som visa tecken till spritmissbruk, och påverka dem till ett försiktigare umgänge med alkohol.

Det torde emellertid icke vara nödvändigt, och det är kanske ur vissa synpunkter rent av olämpligt att såsom kommittén gjort lägga tyngdpunkten av argumenteringen på försök till bevisning av systemets totala skadlighet ur nykterhetsynpunkt. Eftersom restriktionssystemet obestriddligen medför ett intrång i människors frihet och ett individuellt registrerande och kontrollerande, som inte är motiverat när det gäller den överväldigande majoriteten av medborgare, så synes man böra intaga den principiella ståndpunkten, att systemet vid varje tidpunkt måste kunna göra sannolikt att dess bibehållande är nödvändigt. Bevisbördan måste alltid ligga hos anhängarna av restriktionssystemet.

Om man med denna utgångspunkt granskar systemet, uppställer sig en rad kritiska synpunkter.

Det är möjligt, att restriktionssystemet kan ha en viss spärrverkan, när det gäller de delar av landet, där det är långt till utminuterings- och utskänkningsställen. I en storstad som Stockholm är det relativt lätt att få tillgång till alkoholvaror, vare sig det gäller genom utminuterung eller utskänkning. I synnerhet må framhållas, att den rikliga förekomsten av utskänkningsställen för såväl spritdrycker och vin som maltdrycker ger stora möjligheter att komplettera motboksspriten genom besök på restauranger och ölkaféer. Det torde även vara lättare att skaffa sig överlåten motbokssprit i Stockholm än i de landsbygdsbetonade delarna av landet. Över huvud taget äro de så ofta förekommande överlåtelserna en grundläggande svaghet i restriktionssystemet, då de i väsentliga avseenden sätter själva systemet ur spel. Härtill kommer den allmänt moralupplösande verkan av ett så utbrett överträdande av lagen. Under dessa förhållanden kan restriktionssystemet i stor utsträckning sägas ha överlevt sig självt, när det gäller att stävja alkoholmissbruket. Med hänsyn härtill kan det icke vara försvarligt att bibehålla det för staten dyrbara restriktionssystemet med det krångel och det intrång på medborgarnas rätt att själva bestämma över sitt handlande, som systemet innebär.

En faktor, som förtjänar beaktande i sammanhanget, är de stora kostnader och den stora personalåtgång, som äro förbundna med det nuvarande restriktionssystemet i jämförelse med de kostnader samhället lägger ner på övriga nykterhetsfrämjande åtgärder.

En väsentlig avigsida hos det nuvarande systemet är den »spritbyråkrati», som har sitt upphov och sin grund i den individuella kontrollen. Av utredningen framgår, att den alldeles övervägande delen av befolkningen är alko-

holkonsumenter, samt att de i nykterhethänseende skötsamma utgöra omkring 90 % av folket. Det torde kunna ifrågasättas, om det då är berättigat att en stor majoritet av befolkningen även i fortsättningen skall behöva förekomma i innehållsrika hemliga register och känna sig utsatt för ett förmyndarskap, som i de flesta fall är helt obehövt. Åtskilliga fall av misslag och orättvisor samt administrativt godtycke måste härigenom förekomma.

En av de starkaste invändningarna, som kan göras mot det nuvarande restriktionssystemet, är, att systemets kontroll icke begränsats enbart till medborgarnas skötsamhet i nykterhethänseende.

Som framgår av nykterhetskommitténs statistiska undersökningar ha nykterhetsanmärkningarna varit i minoritet bland skälen för att ny motbok eller förhöjning av tilldelningen vägrats och för nedsättning av tilldelningen. Nykterhetsanmärkning har angivits som anledning endast i respektive 37,6 %, 8,6 % och 20,8 % av fallen. Här torde man finna en av de viktigaste orsakerna till att sprittilldelningens storlek kommit så i centrum i diskussionerna man och man emellan och att som en följd därav restriktionssystemet fått ett så ogynnsamt psykologiskt inflytande.

Eftersom restriktionssystemets förmyndarskap i icke oväsentlig mån har fått karaktären av inblandning i folks skötsel av sin ekonomi, ha ingripanden uppfattats som utslag av en klasslagstiftning. Ju mer samhällets demokratisering fortskridit desto mer stötande ter sig varje form av särslagstiftning, och oviljan mot systemet liksom uppluckringen av moralen på detta område har i hög grad sin grund i dessa förhållanden.

Sammanfattningsvis må sålunda sägas, att även om systemet tidigare haft vissa förtjänster och även fortfarande för vissa kategoriers alkoholkonsumtion kan tänkas vara av betydelse, så synes det likväl i sin helhet ha överlevt sig självt. Att låta den överväldigande delen av befolkningen även för framtiden vara underkastad restriktionssystemet med allt vad detta innebär av ingripande i den personliga friheten, förmyndarskap över människor m. m. kan icke vara motiverat. Det må gärna medgivas, att vissa av de mera irriterande yttringarna av systemet — hänsynstagande till ekonomiska förhållanden m. m. — icke är oupplösligt förbundna med systemet såsom sådant utan väl kunna avlägsnas isolerat. Men systemets auktoritet är så undergrävd i folkmedvetandet, att en dylik delreform icke torde tjäna något syfte, framför allt med hänsyn till att de då kvarstående delarna icke kunna påvisas vara erforderliga. Under dessa förhållanden tillstyrkes att restriktionssystemet avskaffas.

Överståthållarämbetet har beträffande frågan om motbokssystemets avskaffande icke kunnat komma till någon bestämd övertygelse samt framhåller, att skäl — och starka skäl — anförts både för och emot avskaffandet. Efter att ha redogjort för kommitténs och stadsfullmäktiges ståndpunkter i frågan och med ståndpunkterna följande konsekvenser fortsätter ämbetet.

Ämbetet kan icke helt ansluta sig till de slutsatser stadsfullmäktige dragit av sin egen motivering. Det kan näppeligen vara riktigt, att av det förhållandet, att det till äventyrs icke visats, att motbokssystemet numera fullgör avsedd verkan, draga den konsekvensen att motbokssystemet utan vidare skall avskaffas. Men även om ämbetet hyser den uppfattningen, att kommittén måhända i alltför starka färger målat innebörden och verkningarna av det nuvarande systemet — särskilt känner sig ämbetet icke övertygat om att systemet har den suggestiva verkan som kommittén antytt — finner ämbetet dock övervägande skäl tala för att motbokssystemet avskaffas.

I de yttranden som helt eller i allt väsentligt går emot kommitténs uppfattning hävdas allmänt, såsom förut omtalats, att motbokssystemet alltjämt har övervägande spärrverkan samt att denna spärr icke kan borttagas utan att något annat sättet i dess ställe.

Flertalet av de synpunkter, som åberopas från detta håll, redovisas i kontrollstyrelsens och socialstyrelsens yttranden.

Kontrollstyrelsen går till en början in på kommitténs undersökning av trenden under mellankrigstiden i Sverige, Danmark, Nederländerna och Storbritannien samt anför.

Beträffande denna undersökning må till en början anmärkas, att varje kalkyl av den art, varom här är fråga, måste vara ytterligt vanskelig. Att märka är dessutom, att man beräknat spritdryckskonsumtionen i liter per invånare, vilket med hänsyn till att i Sverige den vuxna befolkningens andel av totalbefolkningen ökat starkt sedan åren 1925—1928 åstadkommer en successivt stigande övervärdering av den svenska konsumtionen; det rätta hade varit att räkna med konsumtionen per invånare över 15 år.

En annan svaghet hos beräkningarna är, att man för de tre främmande länderna icke har samma fördelning på utminuterung och utskänkning som i Sverige. Pris- och konsumtionsserier torde icke heller helt ha motsvarat varandra. Man måste vidare fråga sig, om förhållandena i de olika länderna verkligen äro tillräckligt likartade för att det erhållna resultatet skall kunna anses äga någon bärkraft. Redan den omständigheten, att det just är länder med mycket hög spritbeskattning som visa den fallande trenden, ger anledning till eftertanke. Spritpriserna voro nämligen i dessa länder redan före år 1920 väsentligt högre än i vårt land. När kommittén gör gällande, att inflytandet av priserna eliminerats, kan detta i varje fall endast gälla de prisförändringar, som ägt rum under den tid beräkningarna omfatta, men däremot icke de prishöjningar, som skedde före år 1920. Verkningarna av dessa tidigare prishöjningar torde emellertid ha sträckt sig betydligt längre framåt i tiden. Att märka är också, att i Sverige skedde en stark urbanisering under den här aktuella perioden, medan urbaniseringen i vissa av jämförelseländerna ägt rum under ett långt tidigare skede.

Sammanfattningsvis torde man kunna säga, att förekomsten av en stigande trend för spritdryckskonsumtionen i Sverige under mellankrigstiden ingalunda kan anses bevisad och att man måste vara synnerligen försiktig vid bedömningen av orsakerna till att spritdryckskonsumtionen utvecklats sig gynnsammare i jämförelseländerna.

Kontrollstyrelsen framhåller vidare att kommittén endast räknat med konsumtionen av spritdrycker samt att, om den totala konsumtionen av sprit, vin och öl omräknas i ren alkohol, Sverige ingalunda intager någon särställning. Beträffande spritkonsumtionens utveckling sedan tiden före andra världskriget erinras om att Danmark och de länder där spritdryckskonsumtionen dominerar visar betydligt större ökningssiffror än Sverige.

Styrelsen kritiserar härefter kommitténs uttalanden om *missbrukets* utveckling i Sverige och i anslutning därtill gjorda internationella jämförelser.

Kommittén kunde här ha erinrat om att det registrerade fylleriet huvudsakligen förekommer i städerna och i mycket liten utsträckning på den administrativa landsbygden. Under perioden 1920—1950 har, såsom kommittén i annat sammanhang påpekar, en betydande flyttning ägt rum från

landsbygden till städerna, så att under det senare året 47 procent av befolkningen bodde i städerna mot endast 30 procent år 1920. Att den totala fyllerifrekvensen för hela riket icke undergått några större förändringar under denna period måste därför innebära, att fyllerifrekvensen i städerna, sålunda icke blott i Stockholm, avsevärt förbättrats. Detta är också fallet, ehuru kommittén icke funnit anledning att omnämna det. Att fyllerisiffrorna på den rena landsbygden stigit beror, såsom kommittén själv framhåller, naturligtvis i viss mån på förbättrad polisbevakning.

Såsom kommittén framhåller, äro uppgifter om fylleri och andra alkoholskador synnerligen vanskliga att använda vid en internationell jämförelse; olikheterna i lagstiftning, praxis och statistikföring äro nämligen stora. Kommittén lämnar emellertid en sammanställning över antalet fylleriförseelser per 1 000 invånare i olika länder, angivna i procent av siffrorna för perioden 1911/13. Om de angivna uppgifterna säger kommittén, att »de flesta» undersökta länderna ha större nedgång än vårt land. Verkliga förhållandet är, att från perioden 1911/13 till perioden 1922/26 endast två länder visa större nedgång än Sverige, medan de övriga fyra visa mindre nedgång. Beträffande år 1949 föreligga siffror endast för sex länder, av vilka tre — Storbritannien, Belgien och Nederländerna — visa större nedgång än Sverige, medan två — Norge och Danmark — visa mindre nedgång. För Norge ligga de absoluta fylleritalen per 1 000 invånare ungefär dubbelt så högt som för Sverige. För Finland saknas jämförbar statistik för tiden före 1927; de absoluta fylleritalen per 1 000 invånare ligga där omkring sex gånger så högt som i Sverige. För Sverige äro för de fyra i tabellen angivna perioderna — 1911/13, 1922/26, 1933/38 och 1949 — procentsiffrorna respektive 100, 52, 50 och 51. För Danmark äro motsvarande tal 100, 43, 50 och 63.

Man kan icke frigöra sig från det intrycket, att kommitténs jämförelse mellan förhållandena i Sverige och utlandet är tendentiös och präglad av en strävan att måla den svenska utvecklingen i mörka färger. Kommitténs påstående, att »alkoholmissbruket i Sverige av i dag ter sig skrämmande vid en internationell jämförelse», måste sålunda i varje fall betecknas som starkt överdrivet.

Kommitténs slutsatser om motbokssystemets skadliga verkningar betecknas av kontrollstyrelsen som en måttlös överdrift. I anslutning därtill framhåller styrelsen, att kommitténs generella påstående om samband mellan konsumtion och missbruk endast delvis har täckning i kommitténs material. Sådant samband föreligger i fråga om månadssiffrorna, d. v. s. månader med större utminuterung uppvisar i regel högre fyllerisiffror. Men förhållandet är det motsatta med årssiffrorna. Det råder ett nästan signifikant negativt samband för perioden 1922—1937 och ett signifikant negativt samband för perioden 1922—1947, vilket innebär att fylleri minskats när spritförsäljningen i systembutikerna ökats och ökats när försäljningen minskats.

Kontrollstyrelsen går härefter in på kommitténs svensk-finska jämförelser rörande *årsinköpens storlek*. Frågan gäller, enligt styrelsen, icke huruvida den svenska ransoneringen utövar en suggestionsverkan eller en spärrverkan utan i vad mån och i vilken utsträckning en suggestionsverkan eller en spärrverkan föreligger.

Styrelsen erinrar om att efterfrågan på extratilldelning är störst inom den högsta tilldelningsklassen. Detta belyser enligt styrelsens mening ransoneringens spärrverkan. I fortsättningen anföres.

En jämförelse mellan den svenska och den finska inköpskurvan visar, att den svenska ransoneringen för ett stort antal konsumenter avklippt möjligheten att göra verkligt stora inköp, på mer än 36 liter. Den finska kurvan går här i höjden på ett särdeles markant sätt. Det ligger nära till hands att sammanställa detta förhållande med det förut omtalade faktum, att antalet fylleriförseelser är så mycket större i Finland än i Sverige. Kommittén söker emellertid på ett föga objektivt sätt bagatellisera denna uppenbara spärrverkan.

Efter att ha återgivit vissa av kommitténs argument fortsätter styrelsen.

För den granskare av materialet, som i motsats till kommittén icke inskränker möjligheterna till ett kategoriskt »antingen — eller» utan räknar med ett »både — och», är det icke nödvändigt att förutsätta, att *alla* de kunder, som nu köpa 12, 24 eller 36 liter, vid fri försäljning skulle gå upp till de inköp, som representeras av maximivärdena av den finska kurvan. Perspektivet är tillräckligt skrämmande, om man måste räkna med att *många* skulle göra det. Hur pass »otänkbara» de av kommittén åsyftade kvantiteterna äro, kan man få en föreställning om dels av de nyss återgivna finska siffrorna och dels av tillgängliga uppgifter om de svenska inköpen före ransoneringens tillkomst. Genomsnittsinköpen i Sverige lågo vid denna tid vid omkring 40 liter (nu 20).

Styrelsen kritiserar, i likhet med reservanten Utterström, kommitténs jämförelser mellan spritransoneringen och kristidens ransoneringar.

I juni 1953 lät kontrollstyrelsen vid ett systembolag verkställa en undersökning, huru många motboksägare som åtnöjde sig med lägre tilldelning än de enligt gällande tilldelningsnormer var berättigade till. I undersökningen medtogs icke personer, som var över 66 år. Styrelsen yttrar.

Om suggestionsverkan förelåg, borde den icke endast innebära, att uttagen lågo nära den medgivna kvantiteten, utan också medföra, att alla motboksägare gjort framställning om den högsta tilldelning, vartill de voro berättigade. Den stickprovsundersökning som företogs visade emellertid, att vid ifrågavarande bolag icke mindre än 41 procent av samtliga motboksägare voro berättigade till högre tilldelning än de för närvarande innehade.

Kommitténs jämförelser mellan inköpen i olika åldrar gör enligt kontrollstyrelsen uppenbart, att de nuvarande små uttagen för yngre personer tyder på en genom ransoneringen åstadkommen nedpressning av inköpen. Till grund härför åberopar styrelsen, att år 1916 medelinköpen i Sverige var nästan lika stora i åldrarna 20—25 år som i de högre åldrarna eller ungefär dubbelt så stora som nu samt att enligt kommitténs egen uppgift 14 procent av de finska köparna i åldersklassen 21—29 år gör inköp på över 36 liter.

Såsom ett gott indicium på ransoneringens spärrverkan betecknas den ojämn *fördelningen av inköpen under olika delar av månaden*. Härvidlag åberopas samma skäl som anförts i Utterströms reservation. Styrelsen yttrar fortsättningsvis.

I detta sammanhang vill kontrollstyrelsen peka på den skillnad i försäljningsutvecklingen, som föreligger i fråga om utminuterung och utskänkning. Kommittén synes sålunda icke ha observerat den motsägelse i fråga om antagandet av suggestionsverkan kring motboken, som ligger i att restaurang-

försäljningen, för vilken motbok ju icke erfordras, stigit avsevärt per invånare, medan utminuteringsen icke ökat eller företer sjunkande siffror under samma perioder.

Helt allmänt kan man gentemot kommittén påpeka, att statistiska beräkningar, som avse att bevisa huruvida suggestionseffekt förefinnes och vilken betydelse den över huvud taget haft, äro ytterst vanskliga att genomföra. Ännu svårare måste det bli att draga några slutsatser av dylika beräkningar, när det gäller en tidrymd, under vilken stora förändringar i fråga om levnadssätt och levnadsstandard ägt rum. Huruvida motboken är orsaken till den av kommittén påstådda breddningen av alkoholbruket kan enligt kontrollstyrelsens mening icke konstateras, och om så är, kan icke heller dess andel i denna utveckling fastställas.

För att påvisa att helt andra förhållanden än förekomsten av ett restriktionssystem kan påverka utvecklingen åberopar styrelsen vissa åren 1940 och 1948 i Amerika verkställda undersökningar. Dessa ger bl. a. vid handen, att antalet alkoholkonsumenter i Amerika år 1940 var cirka 40 miljoner, medan det år 1948 stigit till 62 miljoner, vilket innebär en ökning med 55 procent på 8 år. Styrelsen anför.

I de olika staterna i Amerika finnas visserligen inskränkningar av skilda slag i fråga om alkoholförsäljningen, men någon motbok eller några liknande kvantitativa restriktioner för utminuteringsen finnas däremot icke. Det måste således vara helt andra omständigheter, som påverkat utvecklingen i Amerika, och det torde vara sannolikt, att den mycket starka högkonjunkturen varit den främst bidragande orsaken.

Kontrollstyrelsen anför i fortsättningen att frågeställningen måste bli fortsatt ransonering eller prishöjning. I detta sammanhang betecknar styrelsen ransoneringen som ett ofullkomligt medel att begränsa och motarbeta spritmissbruket. Motbokssystemet utgör, enligt styrelsen, en värdefull ehuru ingalunda fullständig spärr mot stora inköp. I fråga om valet mellan fortsatt ransonering och prishöjning uttalas till förmån för det senare alternativet bl. a., att det otvivelaktigt, sedan restriktionssystemets verkningar efter en jämförelsevis lång prövotid befunnits vara relativt begränsade, skulle vara av stort intresse att praktiskt undersöka effektiviteten i vårt land av de höga prisernas system.

Socialstyrelsen yttrar om kommitténs jämförande statistiska metoder.

Det är en vanskelig uppgift att utskilja verkningsgraden hos de olika orsaksfaktorer, som ha varit verksamma vid utvecklingen av spritdryckskonsumtionen. Jämförelser med andra länder kunna härvid visserligen giva mycken upplysning men det är nödvändigt att värja sig mot benägenheten att överskatta bärkraften hos dylika jämförelser, som icke kunna undgå att vara behäftade med allehanda felkällor.

I likhet med kontrollstyrelsen vill socialstyrelsen påvisa oriktigheten av kommitténs uppfattning att konsumtionsutvecklingen varit särskilt ogynn-sam i Sverige under de senaste årtiondena. Under den del av motbokssystemets tillvaro, som ligger närmast i tiden, nämligen från mitten av 1930-talet (åren 1933—1938) till slutet av 1940-talet (år 1949) har visserligen konsumtionen av spritdrycker per invånare ökat i Sverige, men så har även

varit fallet i fem av de övriga sju länderna. Sverige intar, enligt socialstyrelsen, ett mellanläge i fråga om styrkan av denna konsumtionsutveckling.

Beträffande *ungdomsfylleriet* anför styrelsen.

En närmare granskning av utvecklingsgången av ungdomsfylleriet ger vid handen, att ökningen satte in med verklig styrka först i slutet av 1930-talet — då motbokssystemet hade varit i tillämpning under två årtionden — och uppnådde ett maximum år 1943, varefter en markerad nedgång vidtog till år 1946, åtföljd av en kraftig stegring under de allra senaste åren. Nedgången under åren 1944—1946 var för den yngsta åldersgruppen så stor, att antalet fyllerister inom denna grupp sjönk till mindre än hälften, och även för de övriga ungdomsåldrarna var nedgången betydande, så att den för åldersgruppen 21—25 år ledde till att antalet fyllerister per 1000 personer under år 1946 var avsevärt lägre (18 %) än under begynnelseperioden (åren 1925—1928) för dessa undersökningar av nykterhetskommittén. Det är sålunda den stegring av ungdomsfylleriet, som har inträtt från och med år 1947, som utgör grunden för nykterhetskommitténs uttalande om den utomordentligt allvarliga utvecklingen i fråga om ungdomens alkoholvanor. Motbokssystemet kan ju emellertid icke ha varit drivkraften härvidlag, eftersom detta system hade tillkommit trettio år tidigare och icke har undergått någon förändring under tiden efter år 1946.

Socialstyrelsen tager därefter ställning till kommitténs bevisning för motbokssystemets konsumtionsökande verkan.

Beträffande *ökningen av antalet motböcker* åberopar styrelsen samma skäl som i Utterströms reservation samt tillägger.

De årtionden, varunder motbokssystemet har gällt, utmärka sig av mycket stora förändringar i ekonomiskt och socialt avseende. Den allmänna levnadsstandarden har höjts kraftigt, vilket i och för sig är ägnat att verka utbredande bland annat på det slag av lyxkonsumtion, som alkoholkonsumtion utgör. Under hela denna tid har pågått en mer eller mindre intensiv urbanisering, vilken måste antagas ha varit av stor betydelse i detta sammanhang, eftersom andelen spritdryckskonsumenter regelmässigt är större i städer och tätorter än på landsbygden. Helt visst ha även sådana förändringar av mera abstrakt innebörd, som de starka förskjutningarna i människornas allmänna värderingar och den genomgripande omvandlingen av den allmänna livsstilen i icke ringa mån påverkat inställningen till njutningsmedlet alkohol. Den av nykterhetskommittén påvisade minskningen av antalet helt spritdrycksavhållsamma i landet — vilken kommittén till stor del lägger motbokssystemet till last — får därför en fullt naturlig förklaring av dessa allmänna orsaksfaktorer och erfordrar icke någon speciell förklaring av sådant slag, som den av nykterhetskommittén antagna egenskapen hos motbokssystemet att verka utbredande på själva sedvänjan att förtära alkohol.

Kommitténs uttalande att ransoneringen åstadkommer en *sugning uppåt av inköpen till tilldelningsmaximum* bemötes av socialstyrelsen med huvudsakligen samma argument som åberopats av kontrollstyrelsen. I anslutning därtill upptager socialstyrelsen till bedömande kommitténs slutsatser av de *internationella jämförelserna* samt anför.

Det bärkraftigaste av de av kommittén anförda skälen är, att den svenska spritdryckskonsumtionen har en i jämförelse med andra länder anmärk-

ningsvärt hög nivå både absolut taget och med hänsyn till de faktorer utanför lagstiftningen och de av skattehöjningar vållade prisstegringar, som i Sverige liksom i andra länder hade bort minska denna konsumtion. Denna synpunkt förtjänar givetvis mycket stort beaktande. Vid dylika internationella jämförelser måste emellertid uppmärksammas, att den verkan som en skattehöjning utövar på spritdryckskonsumtionens storlek varierar i hög grad allt efter det sätt, varpå skattehöjningen har kommit till stånd. Om skattehöjningen har inträtt medelst en lång rad av mindre stegringar, som ha givit konsumenterna tillfälle att så småningom vänja sig vid de höjda priserna, så är den samlade effekten av dessa stegringar betydligt svagare än verkan av en total skattehöjning av samma styrka, vilken har satt in med ett slag och därigenom har kommit att tvinga till en omedelbar brytning och omläggning av konsumtionsvanorna. Detta förhållande är av största betydelse när det gäller att bedöma konsumtionsutvecklingen i Sverige å ena sidan och de av nykterhetskommittén jämförda länderna å den andra. Om man härvid begränsar sig till en jämförelse med Danmark — för utvecklingen i detta land visar nykterhetskommittén särskilt intresse — är det ett anmärkningsvärt faktum, att det i detta land har förekommit en dylik chockverkande skattestegring, nämligen under år 1917, då spritdrycksbeskattningen av fiskaliska skäl höjdes från 0,60 kronor per 1 liter 100-procentig alkohol till 21,00 kronor, d. v. s. ökades i proportionen 1 till 35. Enligt alla skildringar av verkningarna av denna för Danmark alldeles exempellösa skattestegring utövade denna en faktisk chockverkan på det övervägande flertalet spritdryckskonsumenter, vilken medförde, att konsumtionen av spritdrycker sjönk med omkring 90 procent och alltsedan dess har kvarstannat på denna låga nivå. Någon motsvarighet till denna chockverkande skattestegring finnes icke för Sveriges vidkommande. Här ha skattestegringarna utan undantag hållits väl inom området för det ekonomiskt uthärdliga för det stora flertalet konsumenter. Även om skatten på spritdrycker numera är hög, t. o. m. mycket hög i jämförelse med nivån före motbokssystemets införande, så har den utveckling, varunder man har uppnått detta höga skatteläge, närmast haft karaktären av en tillvänjningsprocess.

Att spritdryckskonsumtionen i Sverige alltjämt är hög i jämförelse med Danmark och även med andra länder beror därför till stor del på att spritdrycksbeskattningen på grund av sättet för skattehöjningarnas inträdande icke utövar en lika starkt konsumtionsnedpressande verkan som i andra länder.

En annan omständighet, som utövar inverkan på spritdryckskonsumtionens omfattning med olika styrka i skilda länder, är den förändring i människornas beteendemönster, vilken har framträtt under den sista mansåldern såsom en följd av den genomsnittligt höjda ekonomiska standarden. I fråga om attityden till spritdryckerna kännetecknas denna utveckling av en utbredning av själva alkoholbruket jämsides med en mildring av det grövre alkoholmissbruket.

Omfattningen av spritdryckskonsumtionen i ett land är avhängig av många orsaksfaktorer. Några av dessa kunna vara av ekonomisk natur, såsom exempelvis lågt pris på spritdryckerna, vilket i och för sig är ägnat att hålla denna konsumtion relativt hög. En med ett lågt pris jämförlig verkan i detta avseende har även ett relativt högt pris, vilket har uppnåtts genom successiva, lindriga skattestegringar. I övrigt ha orsakerna en mera allmän karaktär. Det kan i detta sammanhang vara tillräckligt att hänvisa till sådana allmänna företeelser som segheten hos inrotade sedvänjor, välståndsutvecklingens betydelse för omfattningen av all slags lyxkonsumtion

och de förändringar i den allmänna livsstilen, som följa i välståndsutvecklingens spår. I vårt land ha vi onekligen mycket gamla, inrotade dryckesvanor. Välståndsutvecklingen har varit särskilt gynnsam under den tid, varunder motbokssystemet har varit i tillämpning, och de förändringar i fråga om inställningen till spritdryckerna såsom njutningsmedel, vilka är en naturlig följd härav, ha gjort sig starkt gällande. När man ställes inför spørgsmålet att söka göra klart för sig, vilka orsakerna äro till att alkoholkonsumtionen är så pass hög i Sverige, som den alltjämt är, framstå därför dessa allmänna orsaker såsom fullt tillräckliga förklaringsgrunder. I jämförelse med dem framträder nykterhetskommitténs förklaringsgrund, motbokssystemets konsumtionsfrämjande verkan, såsom en orsak av utpräglad teknisk karaktär, vilken icke behövs för förklaring av det rådande läget. Att den relativt höga spritdryckskonsumtionen i Sverige icke utgör ett bevis för att motbokssystemet faktiskt utövar en dylik verkan på konsumtionen är i vart fall uppenbart.

Socialstyrelsen ingår härefter på kommitténs *trendundersökning* samt yttrar.

Vid bedömande härav bör uppmärksammas, att den matematisk-statistiska analysen visserligen äger förmåga att eliminera olikheter i fråga om pris- och inkomstförhållanden i de särskilda jämförelseländerna men saknar möjlighet att beakta olikheter beträffande den psykologiska verkan på konsumenterna å ena sidan av en plötslig och mycket kraftig prisstegring på spritdryckerna och å den andra av flera successiva och var för sig relativt lindriga prishöjningar. Detta har till följd att resttrenden i exempelvis Danmark och England får sin inriktning delvis påverkad av den chockverkan på spritdryckskonsumenterna, som de på sin tid insatta snabba och kraftiga skattehöjningarna på spritdrycker medförde i dessa länder.

Olikheten i riktningen hos de jämförda ländernas resttrender har därför ingalunda den betydelse, som nykterhetskommittén är benägen att ge denna.

Detta omdöme bekräftas för övrigt av nykterhetskommitténs eget material, vilket nämligen visar, att tillfälligheter kunna påverka resttrendens förlopp. Medan resttrenden i Sverige för perioden 1920—1938 är fallande, får den för perioden 1923—1938 ett stigande förlopp. Nederländerna visa för perioden 1925—1938 en resttrend med ganska starkt nedåtgående tendens. Då detta land från tiden omedelbart före det andra världskriget till slutet av 1940-talet visar den största konsumtionsstegringen av alla de av nykterhetskommittén undersökta åtta länderna, skulle en resttrendberäkning, som avsåge tiden efter år 1938, av allt att döma förete ett stigande förlopp.

Socialstyrelsen finner på grund av det anförda, att kommittén icke lämnat en övertygande bevisning för att motbokssystemet utövar en skadlig inverkan. Systemet har emellertid sina svagheter, bl. a. överlåtelseproblemet, och är otillräckligt som spärr mot en onödigt hög och skadlig spritdryckskonsumtion. Socialstyrelsen kan därför väl tänka sig att systemet avvecklas, om andra restriktiva åtgärder med kraftigare konsumtionsbegränsande verkan sättes i dess ställe.

Synpunkter, likartade med dem som anförts av kontrollstyrelsen och socialstyrelsen, framföres i yttrandena från *länsstyrelserna i Kronobergs, Väst-*

manlands och Gävleborgs län, länsnykterhetsnämnderna i Kalmar, Gotlands, Blekinge, Malmöhus, Hallands och Västmanlands län, styrelsen för statens alkoholistanstalt å Venngarn, stadsfullmäktige i Uppsala, Riksförbundet Landsbygdens Folk, Systembolagens Kontrollföreståndareförening och Systembolagens Personalförening, Sveriges centrala restaurangaktiebolag samt reservationer som fogats vid bl. a. yttrandet från Stockholms stadsfullmäktige och nämnder av borgarråden Bergvall och Mårtens.

Länsstyrelsen i Västmanlands län uttalar dock samtidigt, att den icke vill bestrida att restriktionssystemet kan ha verksamt bidragit till att utbreda och öka alkoholbruket. Enligt länsstyrelsen har vid bestämmande av den individuella tilldelningen fästs för stort avseende vid sökandens ålder, inkomst och samhällsställning. Särskilt den höga motboksåldern för ogifta, 25 år, anses ha medfört skadliga verkningar. Likartade uttalanden göres av länsstyrelsen i Gävleborgs län.

Länsnykterhetsnämnderna i Hallands och Västmanlands län påtalar de lätnader i systemets tillämpning som ägt rum på senare år.

Riksförbundet Landsbygdens Folk framhåller, att kommittén inte synes ha trängt till botten med nykterhetsproblemet utan fastnat i ett ganska ytligt resonemang om motbokens fördärvbringande betydelse.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag yttrar sammanfattningsvis.

Det har icke varit möjligt för bolaget att prestera en genomgående granskning av kommitténs material och dess behandling av detta. De punkter, som i det föregående behandlats, ha emellertid central betydelse för kommitténs argumentation rörande ransoneringssuggestionens förekomst och styrka. På varje punkt, som upptagits till närmare skärskådande, har bolaget ansett sig kunna konstatera, att kommittén dragit slutsatser, som gå längre, än underlaget medgiver. I de beskrivande delarna av betänkandet (I och IV) göras betydelsefulla reservationer beträffande materialets entydighet och metodernas säkerhet och räckvidd. Där iakttages också en välbetänkt återhållsamhet i fråga om slutsatser. I den därpå följande principdiskussionen (del V) släppa emellertid dessa hämningar och slutsatser dragas utan nödig kritik. Genomgående i denna del av betänkandet synes dessutom vara, att vad som kan störa kommitténs slutsatser behandlas i förbigående eller utelämnas, medan allt som kan tänkas stöda dess teser noggrant redovisas och undersökes.

Bolaget måste under sådana förhållanden med beklagande konstatera, att det icke kan finna kommitténs behandling av undersökningsmaterialet i nu berörda delar förutsättningslös och fördenskull icke heller kan grunda sitt ställningstagande, såvitt nu är i fråga, på kommitténs resultat.

Vad som otvetydigt framgår av kommitténs undersökningar är däremot, att alkoholmissbruk och alkoholskador alltjämt ha en skrämmande utbredning i vårt land. Kommitténs uttalande, att motbokssystemet icke motsvarat förväntningarna, synes i så måtto äga fog, att dess återverkan på missbruk och skador väl måste anses mindre, än vad man haft rätt att vänta. Bolaget är därför icke främmande för tanken, att det inom en icke alltför avlägsen framtid kan visa sig möjligt och lämpligt att frångå restriktionssystemet, som givetvis icke får bli något självändamål, och vars utvecklingsmöjligheter till större effekt på missbruk och skador torde få anses skäligen begränsade.

Systembolagens Förtroendenämnd anför i sitt utförliga yttrande huvudsakligen samma argument som kontrollstyrelsen och socialstyrelsen. På några punkter framdrager emellertid nämnden ytterligare material och åberopar flera argument.

I fråga om *ungdomsfylleriets utveckling* anföres sålunda.

Valet av det år eller den årsräcka, som bildar utgångspunkt för jämförelsen, är i dylika fall av den största betydelse. Nykterhetskommittén har av icke angivet skäl valt de fyra åren 1925—1928 såsom utgångspunkt. En sannolik förklaring härtill är, att just dessa år utmärka sig för ett mycket lågt ungdomsfylleri. Uteslutande till följd av detta val av utgångsperiod har kommittén för år 1948 kunnat redovisa en stegring av det relativa antalet unga män, som gripits för fylleri, i åldersgruppen 15—17 år med omkring 200 % och i åldersgruppen 18—20 år med omkring 100 %, medan motsvarande stegring för åldersgruppen 21—25 år betecknas såsom mycket stark (i själva verket omkring 41 %). Hur avgörande för hela bilden av utvecklingen valet av utgångsperiod är framgår därunder, att om såsom utgångsår hade tagits år 1919 — vilket i och för sig kunde ha varit väl befogat, eftersom detta år var det första fredsåret efter världskriget och redovisade ett totalt fylleri, som endast föga skiljer sig från genomsnittet av fylleriantalet under 1920- och 1930-talen — så skulle den relativa ökningen för nyssnämnda åldersgrupper ha stannat vid resp. 33, 63 och 26 %.

Enligt nämnden är fyllerifrekvensen i den yngsta åldersgruppen trots den av nykterhetskommittén angivna enorma stegringen alltjämt ringa i jämförelse med frekvensen i de högre åldrarna. Beträffande åldersgruppen 21—25 år var den relativa styrkan av fyllerifrekvensen ännu så sent som under åren 1945 och 1946 endast obetydligt högre än under år 1919 och t. o. m. något lägre än under den av nykterhetskommittén valda årsräckan 1925—1928. För åldersgruppen 18—21 år föreligger däremot en mycket markerad utveckling i ogynnsam riktning, vilken kan sägas ha tagit sin början omkring år 1937 och varigenom den relativa andelen av fyllerister i denna åldersgrupp har ungefär fördubblats. Nämnden påtalar vidare kommitténs jämförelser av ungdomsfylleriet i Sverige och Finland samt anför.

Denna bevisföring är förledande men oriktig. De i detta hänseende relevanta fakta äro, att antalet fylleriförseelser under år 1949, begångna av personer under 25 år, i Finland utgjorde omkring 17 100 men i Sverige 8 100. Detta innebär, om hänsyn toges till folkmängdsförhållandena, att fyllerifrekvensen bland ungdomen var nära nog exakt tre gånger högre i Finland än i Sverige. Trots att den svenska ungdomsfyllerifrekvensen alltså var endast en tredjedel av den finska, söker nykterhetskommittén, genom det sätt, varpå statistiken användes, ge sken av att ungdomsfylleriet i Sverige på grund av motbokssystemets maktlöshet är större än i Finland.

Nykterhetskommitténs syn på hela frågan om ungdomsfylleriets utbredning är ytterst ensidig. Den bortser så gott som fullständigt från att det under denna tid har ägt rum en ungdomens emancipation på alla områden och på gott och ont, som saknar motsvarighet i gångna tider. Denna emancipation yttrar sig bland annat däri att de unga människorna numera äro benägna att i större omfattning än förr revoltera mot de beteendemönster, som av gammalt ha ansetts tillbörliga för deras ålder, för att i stället antaga de beteendemönster, som gälla inom närmast högre åldersgrupper. Det är därför

numera långt vanligare än förr, att 15- och 16-åringar uppföra sig såsom 18- och 19-åringar och att 18- och 19-åringar uppföra sig som 21- och 22-åringar. Denna för en var alldeles påtagliga erfarenhet har utan tvivel gjort sig starkt gällande även i fråga om inställningen till spritdryckerna. Att motbokssystemet skulle vara en nödvändig förutsättning för denna utveckling framstår såsom ett helt godtyckligt antagande.

En omständighet, som däremot med säkerhet har verksamt bidragit till ungdomsfylleriets ökning är den radikala förändring, som särskilt under den senaste tiden har inträtt beträffande ungdomens tillgång på egna ekonomiska resurser. Redan den obestridliga erfarenheten, att en snabb och kraftig ökning av inkomsterna för den ekonomiskt omogne lätt medför en oproportionerligt stark ansvällning av lyxkonsumtion av olika slag, talar för att den kraftigt stegrade inkomstnivån för ungdomen skall ha givit upphov till en ökning bland ungdomen av det slag av lyxkonsumtion, som alkoholkonsumtionen utgör, och därigenom också av en ökning av ungdomsfylleriet. Men det finns därtill skäl för förmodan, att den nya lyxkonsumtionen bland ungdomen skall ha haft en bestämd inriktning till ökad alkoholkonsumtion, nämligen i betraktande av att den ökade ekonomiska självständigheten hos ungdomen ju innebär möjlighet för denna att i det faktiska handlandet förverkliga sin emanciperade hållning till alkoholbruket.

En blick på utvecklingsgången av ungdomsfylleriet ger vid handen, att motbokssystemet icke kan vara drivkraften till ökningen av detta fylleri. Denna ökning satte ju in med verklig styrka i slutet av 1930-talet och uppnådde ett maximum år 1943, varefter en markerad nedgång vidtog till år 1946, åtföljd av en kraftig stegring under de allra senaste åren. Om man gör det tankeexperimentet, att nykterhetskommittén hade avgivit sitt betänkande under år 1947, tre år efter tillsättandet, skulle kommittén därför ha varit nödsakad att redovisa en mycket kraftig minskning av ungdomsfylleriet under de senaste åren, från år 1943 till 1946, nämligen för åldersgruppen 15—18 år i proportionen 353 till 170 eller med 52 %, för åldersgruppen 18—21 år i proportionen 191 till 141 eller med 26 % och för åldersgruppen 21—25 år i proportionen 122 till 84 eller med 31 %, en minskning som därtill för den sista åldersgruppens vidkommande hade medfört, att det relativa fylleriantalet hade sjunkit till 16 % under motsvarande antal under utgångsperioden 1925—1928. Nykterhetskommittén hade i sådant fall tydligen icke kunnat göra det uttalandet, att den »betraktade den utveckling av alkoholvanorna som ägt rum under den senaste tiden såsom utomordentligt allvarlig». Det är sålunda stegringen från år 1947 som utgör den egentliga grunden för kommitténs allvarliga bekymmer i detta hänseende. Men denna stegring saknar ju varje anknytning till motbokssystemet, vilket tillkom trettio år tidigare och icke i något för ungdomsfylleriet relevant avseende har undergått någon förändring under tiden efter år 1946.

Såsom ytterligare bidrag till diskussionen om *inköpens fördelning på månaden* häntyder på spärrverkan hos ransoneringssystemet åberopar nämnden siffror från systembolaget i Vänersborg för november månad 1950, under vilken månad nämnden räknar med att en partiell inköpsuggestion förelåg. Kort dessförinnan hade det nämligen blivit känt att spritskatten från den 1 december skulle höjas med två kronor per liter. Till jämförelse lämnas motsvarande siffror för november 1949.

Om medelinköpen per dag under hela månaden betecknas med 100, uppgick inköpskvantiteten per dag under nedanstående delar av månaden till

	1:a tredje- delen (1)	2:a tredje- delen (2)	3:e tredje- delen (3)
Inköpen av spritdrycker under november 1950 vid systembolaget i Vänersborg	90,7	98,7	110,3
November 1949	100,7	106,7	92,7

Sammanfattningsvis anför nämnden.

Den i detta utlåtande tidigare framförda kritiken mot kommitténs bevisföring ger vid handen, att de av kommittén framförda skälen för dess uppfattning ingalunda äro övertygande. Därvid ha företetts obestridda uppgifter, som bestämt tala mot förefintligheten av en konsumtionsutbredande verkan hos motbokssystemet, samt förebringats undersökningsresultat, som häntyda på att motbokssystemet, långt ifrån att öka den individuella spritdryckskonsumtionen, tvärtom åstadkommer en minskning av denna.

Systembolagens förtroendenämnd nödgas sålunda med bestämdhet hävda, att nykterhetskommittén icke har tillfylllestgörande motiverat sitt huvudförslag, att motbokssystemet skall avskaffas. Förtroendenämnden kan därför icke tillstyrka kommitténs förslag i denna del.

Förtroendenämnden finner det emellertid i detta sammanhang vara angeläget att framhålla, att nykterhetskommitténs utredningar ha bekräftat, att spritdryckskonsumtionen är alltför hög i vårt land och att alkoholmissbruket har en mycket stor utbredning. Kommittén är visserligen offer för en villfarelse, då den gör gällande att motbokssystemet är drivkraften härvid. Vad som kan förevidas vår lagstiftning på detta område är, att denna icke har varit en tillräckligt kraftig spärr mot spritdryckskonsumtionen. Ungdomsfylleriets ökning har heller icke, såsom nykterhetskommittén förmenar, framkallats av motbokssystemet, men detta system har visat sig vara ett otillräckligt medel att förhindra denna utveckling.

Förtroendenämnden har härmed velat framhäva, att det erfordras andra åtgärder vid sidan av motbokssystemet för att få till stånd en mera avsevärd minskning av spritdryckskonsumtionen samt en förbättring i fråga om ungdomsfylleriet.

Sveriges Hotell- och Restaurangförbund anser sig icke ha möjlighet att ta ställning till förslaget om motbokens avskaffande. Förbundet finner nämligen, att kommitténs bevisföring för motbokssystemets konsumtionsökande effekt icke visat sig hållbar vid en närmare granskning. Till stöd för detta uttalande åberopar förbundet en undersökning som på dess uppdrag utförts å statistiska institutionen vid Uppsala universitet av *fil. lic. Gunnar Eklund* i samråd med *docenten Sten Malmquist*. Undersökningen avser kommitténs bevisning i dess helhet. Beträffande kommitténs utländska jämförelser och särskilt dess trendundersökning för mellankrigsperioden framdrages av Eklund åtskilliga omständigheter såsom ägnade att påverka resultatet, de flesta redovisade i förut återgivna yttranden. Särskild vikt lägger Eklund vid att de svenska siffrorna kan ha påverkats av systembolagens tilldelningspolitik. Enär denna ändrats starkt under de första åren av 1920-talet, är

år 1923 lämpligare som utgångspunkt än 1920. Det betonas att avgörande vikt måste fästas vid konsumtionsbenägenheten och icke den faktiska konsumtionen. En särskild analys har utförts beträffande dels förändringar i konsumtionen bland motboksinnnehavare och dels nyinträdande motboksinnnehavare. Sammanfattningsvis uttalas.

1) Det är tvekelaktigt, om den procentuella minskningen i benägenheten till spritkonsumtion, sedan hänsyn tagits till pris- och realinkomstförändringar, verkligen är av lägre storleksordning än i jämförelseländerna. I varje fall är differensen avsevärt mindre än den som kommittén synes ha räknat med. Detta framgår klart vid den kompletterande analys av motboksinnnehavare, som vi utfört;

2) kommittén har icke kunnat tillfredsställande bevisa, att just ransoneringsringen är orsak till eventuell differens i konsumtionsminskning mellan Sverige och andra länder under mellankrigsperioden.

Även kommitténs argument för att motbokssystemet suggererar till högre inköp underkastas en ingående granskning, varvid ett flertal av de i förut refererade yttranden framkomna argumenten åberopas och analyseras. Sammanfattningsvis yttrar Eklund.

Sammanfattningsvis kan konstateras att *samtliga* argument som kommittén lagt fram för att påvisa existensen av en sugning mot tilldelningsmaxima sakna bevisvärde.

Att en spärrverkan föreligger i varje fall på kort sikt verkar ej otroligt; man kan härvid peka på att priselasticiteten är låg för Sveriges del samt på att konsumtionsutvecklingen var fallande under perioden 1920—1923 efter det att en kraftig reduktion av antalet personer med full tilldelning genomfördes och även andra argument kan dras fram som stöd för förekomsten av en spärrverkan. Ovanstående resonemang talar för existensen av en spärrverkan, men utesluter ej att en sugning mot tilldelningsmaxima samtidigt kan förekomma. Ej heller är det uteslutet att spärrverkan visserligen förekommer men att den därvid drabbar ett redan uppsuggererat konsumtionsbehov. Av sammanfattningen till föregående avsnitt framgår att kommittén ej kunnat påvisa existensen av ett sådant uppsuggererat konsumtionsbehov.

I ett förord till undersökningen yttrar Malmquist.

Promemorian avser att belysa de svårigheter, som föreligga vid tolkningen av resultaten av den jämförelse av konsumtionsutvecklingen i vissa länder, vilken utförts av nykterhetskommittén. Det synes uppenbart, att kommittén icke i erforderlig utsträckning beaktat dessa svårigheter. Kommitténs argumentering i ifrågavarande avseende är därför, sådan den föreligger, föga övertygande.

Den matematiska korrespondensen mellan inköpsfördelningen för en ransonerad vara och motsvarande fördelning för varan som oransonerad störes i praktiken av den eventuella förekomsten av överlåtelse och uppsuggererad konsumtion. Att speciellt vid hög uttagsfrekvens, med utgångspunkt från en inköpsfördelning vid ransonerings separera effekten av ransonerings spärrande verkan, inverkan av överlåtelse samt uppsuggererad konsumtion, torde stöta på stora svårigheter. Kommittén synes icke ha anfört sådana skäl, som motivera dess starka och ensidiga betonande av suggestionsfaktorn, vilken anses vara av utslagsgivande betydelse för konsumtionsutvecklingen i Sverige.

Den kritik mot kommitténs argumentering som framförts i här refererade yttranden har, som förut omtalats, delvis upptagits till bemötande i Nationaltemplarordens yttrande. Kontrollstyrelsens kritik bemötes vidare i skrivelsen från *nykterhetskommitténs ordförande och sekreterare*.

Till en början diskuterades kontrollstyrelsens anmärkningar mot kommitténs slutsatser angående sambandet mellan alkoholförsäljning och fylleri i Sverige.

Om kontrollstyrelsen med detta vill göra gällande att kommittén av de två korrelationerna tagit den positiva korrelation, som antages ha passat dess syften, och lämnat den andra negativa därhän, som obekvämt för dessa syften, så är det obefogat. Det negativa sambandet mellan årssiffrorna har nämligen intet värde för ett studium av den verkliga samvariationen mellan konsumtion och fylleri. Årssiffror är alltid vanskliga vid en korrelationsundersökning och blir särskilt missvisande, om den ena serien, som i detta fall, är underkastad den begränsning i variationsmöjligheter, som ligger i ransoneringen med dess förlängning av tiden mellan den nominella köparens inköp och den verkliga köparens förtäring och dess olikheter mellan nominell och reell kvantitetsfördelning på olika förtärare. Dyliga vanskligheter gäller även i viss mån vid studium för kortare inköpsperioder, men blir mindre ju kortare perioderna är. De komplicerade metoder, som därför erfordras vid en korrelationsundersökning, har kommittén utförligt redovisat i redogörelsen för den ovannämnda undersökningen. Som en slutsats av denna undersökning har kommittén funnit, att variationerna i fylleriet till 36 procent har samband med förändringar i utminuterings omfattning och till 30 procent med förändringar i utskänkningens omfattning. Till 34 procent har alltså fyllerivariationerna samband med faktorer utanför inköpsförändringarna. Det är mot bakgrunden härav som kommittén gjort sitt påpekande, att de faktorer — enligt kommitténs uppfattning bl. a. restriktionssystemet — som verkar stegrande på utminuterings och också verkar stegrande på fylleriet. Att avfärda hela detta problem med en hänvisning till utfallet av korrelationen mellan årssiffrorna kan icke vara riktigt.

Beträffande styrelsens anmärkningar mot trendundersökningen och kommitténs på grund därav fotade slutsatser anföres i skrivelsen.

I konklusionen säger emellertid kontrollstyrelsen att förekomsten av en stigande trend för spritkonsumtionen i Sverige under mellankrigstiden ingalunda kan anses bevisad.

Huruvida det sista är fallet eller inte är för nykterhetskommitténs överväganden likgiltigt. Vad kommittén har utförligt uppehållit sig vid är att vinkeln mellan den svenska och de danska, engelska och holländska trenderna är för Sverige oförmånlig. Och dessa riktningsdifferenser mellan den svenska resttenden å ena sidan och de danska, engelska och holländska å den andra är icke slumpmässig utan statistiskt signifikant. Dessa differenser blir dessutom i stort sett desamma, om man som kontrollstyrelsen vill räkna med konsumtion per invånare över 20 år i stället för, såsom kommittén har gjort, med konsumtion per invånare. Däremot kan man uppenbarligen ha olika meningar om tolkningen av orsakerna till denna differens.

Att kommittén valt att vid sina jämförelser uppehålla sig vid förändringarna i spritdryckskonsumtionen och icke den totala alkoholkonsumtionen, omräknad i absolut alkohol, beror enligt skrivelsen på att det är starksprit-

konsumtionen som i flertalet länder åstadkommer huvuddelen av de sociala skadeverkningarna, och som därför i dessa länder främst ger nykterhetspolitiken dess raison d'être. Kommittén har i första hand hämtat sina argument från det faktum att konsumtionen *sjunkit* mindre i Sverige än i de flesta andra länder. Detta gäller både spritdryckskonsumtionen och den totala alkoholkonsumtionen, men är mest markant i fråga om spritkonsumtionen.

Om utvecklingen efter andra världskriget anmärkes.

Kommittén har inte för de f. d. krigförande länderna fäst större vikt vid konsumtionssiffrorna efter andra världskriget i förhållande till 1930-talet, då dessa varit starkt växlande och dessutom utsatta för många svårberäknliga orsaksfaktorer. Växlingarna kan exemplifieras med några siffror för åren 1950 och 1951.

L a n d	Procentuell förändring av spritdryckskons. per inv.	
	1933/38—1950	1933/38—1951
Sverige	+ 24	+ 19
Danmark	+ 37	± 0
Norge	+ 28	+ 11
Finland	+ 43	+ 40
Storbritannien	+ 10	± 0

Vad kontrollstyrelsen anfört om jämförelsen mellan svensk och finsk inköpsfördelning föranleder bl. a. följande uttalanden.

När nykterhetskommittén av kontrollstyrelsen får maningen att observera att det i detta fall föreligger icke ett »*antingen eller*» utan ett »*både och*», så är det, som framgår av kommitténs egen redogörelse för slutsatserna av denna undersökning, en fullständigt överflödigt förmaning. Kommittén har inte bestritt, att ransoneringen bromsar vissa kunder. Hänvisning till att 3-literskunderna i viss utsträckning söker extra tilldelning är därför inte något argument mot kommittén. Kommittén har sålunda inte föreställt sig att ransoneringen hos alla kunder skulle utlösa en oemotståndlig benägenhet till förvärv av högsta möjliga tilldelning och en lika oemotståndlig benägenhet att ta ut den högsta möjliga kvantiteten. Den alkoholvane-grupp, som kommittén betecknat som »nästan absolutister» är ju helt enkelt definierad genom frånvaron av strävan att uppnå högsta möjliga tilldelning eller helt utnyttja densamma.

Styrelsen har funnit ett argument mot kommittén däri, att vid en undersökning i juni 1953 vid ett systembolag 41 procent av kunderna funnits berättigade till högre tilldelning än de innehade. Uppgiften ger i sin knapphändighet ingen möjlighet att bedöma den representativitet hos stickprovet, varom kontrollstyrelsen i andra sammanhang är angelägen. Eftersom systembolagen inte kan antagas ha informerat om de nya generösa tilldelningsregler, som sedan någon tid tillämpats, torde siffrans höjd i viss mån vara betingad av okunnighet om de nya »rättigheterna». Samma förhållande, som en gång motiverat avslag, består och vederbörande vet ofta inte om sin möjlighet att nu bli bedömd på annat sätt.

I skrivelsen påtalas att kontrollstyrelsen åberopar siffror från 1913—16 för att antyda vilka inköpsmängder som nu skulle komma i fråga i Sverige utan ransonering; styrelsen har därvid inte ens försökt motbevisa

kommitténs utförliga belysning av de »utomlegislativa» faktorernas roll för den på lång sikt sjunkande spritkonsumtionen i de flesta länder. Redan prishöjningarna innebär även i Sverige helt ändrade förutsättningar.

Styrelsens kritik mot talet om kvantiteter av otänkbar storlek tillbakavisas under åberopande av att man därmed icke velat bestrida möjligheten av individuella inköp av den storlek kontrollstyrelsen dryftar, utan har åsyftat genomsnittsinköp för 3-literskunderna.

Beträffande fylleristatistiken yttras i skrivelsen.

Fylleriförseelserna är alltså 6 gånger så många i Finland och dubbelt så många i Norge som i Sverige säger kontrollstyrelsen, och vill därmed göra gällande, att kommittén icke beaktat detta vid sina jämförelser. Beträffande Finland finns inga jämförbara siffror före 1927 men i Norge var fylleriförseelserna redan 1913 mer än dubbelt så många som i Sverige. Sedan dess är minskningen större i Norge än i Sverige. Detta är givetvis mera intressant än att fylleriförseelserna allt fortfarande är flera i Norge än i Sverige. Kontrollstyrelsen har angivit att fyllerisiffrorna sjunkit mindre i Norge än i Sverige, vilket, såsom framgår av betänkandet, ej är fallet. Att draga slutsatser i fråga om fylleritalens *absoluta* nivå i olika länder är alltid vanskligt. Fyllerilagen är olika formulerad, polispraxis är icke densamma etc. Ett jämförande studium av förändringarna är icke underkastad samma vanskligheter, även om man också här måste iakttaga stor försiktighet.

Departementschefen.

Inledande synpunkter.

För frågan om en reviderad nykterhetspolitik i vårt land utgör motbokssystemets vara eller icke vara en avgörande utgångspunkt. Först sedan ställning tagits härtill är det möjligt att bestämma riktlinjerna för reformarbetet. Jag vill därför först upptaga spørsmålet om motbokssystemets verkningar till granskning.

Motbokssystemet tillkom under starka meningsbrytningar. Kritik anfördes både från nykterhetsrörelsen och från dem som motsatte sig inskränkningar i den enskildes konsumtionsvanor. Redan 1911 års nykterhetskommitté, som själv medverkade vid systemets skapande, framlade åtskilliga skäl mot detsamma. När systemet sedermera omprövades vid 1937 års riksdag, fick det visserligen statsmakternas stöd. Meningsmotsättningarna var dock betydande, och redan sex år senare begärde riksdagen den förnyade prövning som ägt rum inom 1944 års nykterhetskommitté.

Systemet har sålunda varit omstritt under hela sin tillvaro. Vissa förskjutningar har ägt rum i debatten. När systemet infördes, stod förbudsfrågan i förgrunden. Motbokssystemet blev en kompromiss mellan anhängare och motståndare till förbudstanken. I ett senare skede har alternativet till motbokssystemet blivit en fri försäljning med eller utan konsumtionshämmande priser. Under hela tiden har emellertid systemets fördelar och nackdelar varit ett centralt ämne i diskussionerna.

De första åren hade argumenten å ömse sidor huvudsakligen teoretisk karaktär. Allt efter som tiden gick, kunde man hänvisa till vunna erfarenheter. Dessa uttolkades emellertid olika. Man saknade, trots åtskilligt utredningsarbete, ett tillnärmelsevis fullständigt material om orsaksfaktorerna bakom konsumtion och missbruk och om verkningarna av motbokssystemet. Ett av huvudsyftena när kommittén tillsattes var att erhålla ett fullständigare material.

Kommittén har gått till verket med stor grundlighet. Den har kartlagt omfattningen av konsumtion och missbruk, alkoholvanornas utveckling, ungdomens förhållande till alkoholen och sambandet mellan alkoholbruk och sociala missförhållanden. Ekonomiska förhållanden, levnadsvanor och andra s. k. utomlegislativa faktorer har belysts. Därjämte har kommittén sammanbragt ett omfattande internationellt jämförelsematerial.

De remissorgan som ingått i prövning av kommitténs undersökningar har i allmänhet värdesatt dem högt. Det har från flera håll uttalats att statsmakterna vid den förestående omprövningen av nykterhetspolitiken förfogar över ett material som saknar motstycke såväl i vårt land som i utlandet. Kritik har icke saknats, men denna synes i huvudsak vara riktad mot kommitténs slutsatser och omdömen, icke mot materialet som sådant. En särställning härvidlag intager kontrollstyrelsen, som utlåtit sig starkt kritiskt även mot kommitténs undersökningar. Det ligger i sakens natur att delade meningar kan hysas om uppläggning och utförande av sådana undersökningar som det här gäller. Styrelsens kritik har ytterligare belyst de omdebatterade spörsmålen.

Man synes emellertid kunna fastslå att kommitténs undersökningar äger stort värde. För dem som väntat att de skulle ge entydiga resultat utgör de dock sannolikt en besvikelse. Meningarna är starkt delade om vilka slutsatser som kan dragas av kommitténs material.

Kommittén har visserligen nått fram till en mycket bestämd uppfattning. Denna utmynnar i en stark förkastelsedom över motbokssystemet. Flera yttranden, som företräder åtskillig sakkunskap på området, ger emellertid uttryck för en lika stark övertygelse att systemet, om än begränsat till sin verkan, utgör en värdefull spärr mot överdriven spritkonsumtion.

Åtskilliga remissinstanser har ansett sig böra rikta allvarlig kritik mot kommitténs principbetänkande. Man har betecknat framställningen som ensidig och bl. a. påpekat, att betydelsefulla reservationer, som gjorts i de beskrivande avsnitten, bortfallit i principbetänkandet. Invändningarna synes ha visst fog. Det må emellertid framhållas att icke heller kommitténs meningsmotståndare går fria från erinringar av liknande art.

Många remissorgan företräder en mera nyanserad ståndpunkt. Oaktat man i likhet med flera av dem måst betona svårigheterna att objektivt bedöma materialet och väga olika faktorer mot varandra, torde det vara möjligt att finna godtagbara grundvalar för ett ställningstagande i hithörande frågor. Kommittén och dess meningsmotståndare har genom sin

argumentering klarlagt frågeställningarna och säkerligen gjort en ganska fullständig inventering av de väsentliga skälen för de olika ståndpunkterna.

Utomlegislativa faktorer.

Den första fråga, som inställer sig vid en bedömning av den hittillsvarande utvecklingen, är vilken betydelse som kan tillmätas de s. k. utomlegislativa faktorerna, d. v. s. de faktorer som vid sidan av samhällets ingripanden påverkar nykterhetstillståndet. Utan kännedom om dessa faktorer är det svårt att bilda sig en föreställning om verkningarna av samhällets nykterhetspolitiska åtgärder. Tydligt är också att ett studium av de utomlegislativa faktorerna borde kunna ge viktig vägledning för konstruktionen av sådana nykterhetspolitiska åtgärder som undervisning och upplysning i alkoholfrågan, ungdomssociala insatser samt åtgöranden för att främja ett alkoholfritt umgängesliv.

Vår kännedom om de utomlegislativa faktorerna är emellertid ganska begränsad. I själva verket torde det förhålla sig så att de flesta företeelser, som påverkar människornas beteende, också har betydelse direkt eller indirekt för nykterhetstillståndet. Man måste här räkna med ett flertal orsakssammanhang, som hittills icke tillnärmelsevis utretts eller som är helt okända.

Redan av kommitténs i dessa stycken tämligen kortfattade redogörelse framgår att de utomlegislativa faktorerna är sinsemellan olika, har skilda verkningssätt och icke kan klart avgränsas. Verkningarna blir också olika alltefter miljöns beskaffenhet. Flera remissorgan har framhållit att förhållandena vid tiden för motbokssystemets införande icke utan vidare kan jämföras med dagens svenska samhälle. Andra har betonat att förhållandena i olika länder skiftar starkt och att bl. a. i vårt land stora skiljaktigheter finnes även mellan olika landsdelar.

När det gäller att bedöma förhållandet mellan de utomlegislativa faktorerna och samhällets nykterhetspolitiska ingripanden föreligger ytterligare den svårigheten att det sker en ständig växelverkan dem emellan. En sådan växelverkan sker exempelvis mellan inkomstnivån och alkoholbeskattningen. Verkningarna av beskattningen — i många länder nykterhetspolitikens viktigaste medel — ställer sig självfallet olika vid riklig och knapp penningtillgång för konsumenterna.

Även om man iakttar den försiktighet som föranledes av det anförda, kan man i likhet med kommittén och flertalet remissinstanser konstatera att vissa utomlegislativa faktorer har en utomordentlig styrka. Sådana faktorer torde ha medverkat till misslyckandet för rusdrycksförbuden i Finland, Norge och Förenta Staterna. Men även en sådan faktor som nykterhetsrörelsen har visat stor verkningsförmåga; rörelsen förmådde på kort tid förändra levnadsvanorna för stora delar av befolkningen i vårt land.

Det torde stå utom allt tvivel att utomlegislativa faktorer har sin andel såväl i den hyfsning av alkoholvanorna som ägt rum sedan sekelskiftet som

i den breddning av alkoholbruket som skett sedan dess. Någon säker kännedom om orsakssammanhangen har man emellertid icke. Kommittén har såsom orsaker till förbättringarna i nykterhetstillståndet utpekat bl. a. industrialiseringen, det höjda välståndet, den ökade fritiden och de allt större möjligheterna att utnyttja denna samt den allmänna kulturlyftningen. När det gäller breddningen av alkoholvanorna har man ånyo framhållit det höjda välståndet och därutöver pekat på urbaniseringen, benägenheten hos de breda lagren att efterlikna de bättre situerade vanor samt psykologiska faktorer som sammanhänger med den oro och det jäkt som präglar nutiden.

Intet motsäger riktigheten i antagandet att dessa faktorer kan ha verkat i de angivna riktningarna. Det må emellertid framhållas att sådana iakttagelser endast kan avspegla utvecklingen i grova drag och utan anspråk på fullständighet.

Särskilt intresse tilldrager sig i detta sammanhang utvecklingen av nykterhetstillståndet bland ungdomen.

Kommittén har ingående utrett ungdomens alkoholvanor. Resultatet betecknas såsom starkt oroande. Ungdomens nykterhetsförhållanden befinner sig enligt kommittén i snabb försämring. I flera yttranden har man funnit att kommittén målat den svenska utvecklingen i alltför mörka färger, icke minst i vad gäller ungdomen. Man har sålunda påpekat att siffrorna för ungdomsfylleriet icke företer den oavlåtliga stegring som kommittén synes vilja göra gällande. De första åren efter andra världskriget medförde sålunda en markant nedgång i ungdomsfylleriet, låt vara att siffrorna sedan åter stigit. Man vänder sig också mot att kommittén betecknat utvecklingen i Finland och Norge såsom gynnsammare än i vårt land. Ungdomsfylleriets absoluta nivå ligger enligt dessa yttranden betydligt högre där än i Sverige.

Invändningarna synes icke oberättigade. Såsom framhållits redan av ungdomsvårdskommittén bör man icke överdriva de negativa dragen i ungdomens utveckling. Starkt positiva drag finnes också i bilden. Det oaktat finnes all anledning att ägna skärpt uppmärksamhet åt nykterhetstillståndet hos ungdomen. Siffrorna för ungdomsfylleriet är, hur de än tolkas, icke uppmuntrande, och det är ett oroväckande stort antal ungdomar som regelbundet missbrukar sprit. Alkoholvanorna torde, såsom nykterhetskommittén funnit, i regel grundläggas i ungdomsåren. När det gäller att avväga samhällets positiva nykterhetsfrämjande insatser, synes därför ungdomen böra komma i första rummet.

Det är icke möjligt att här närmare ingå på de olika faktorer som inverkat på ungdomens nykterhetsförhållanden. Nykterhetskommittén har skjutit motbokssystemet i förgrunden och ser i detta en väsentlig orsak till de negativa dragen i utvecklingen. Till denna fråga torde jag få återkomma i det följande. Andra faktorer som framhållits i debatten är ungdomens reaktioner inför de vuxnas beteende, ungdomarnas stegrade inkomster och deras emancipation i övrigt. Några remissorgan har pekat på sambandet mellan ungdomens alkoholmissbruk och den stegrade ungdomsbrottslighe-

ten; orsakerna skulle delvis vara desamma. Icke heller på dessa punkter torde man emellertid äga säker kännedom om orsakssammanhangen.

Motbokssystemet.

Det förut sagda torde ge vid handen hur svårt det är att från varandra avgränsa verkningarna av utomlegislativa faktorer och av samhällets ingripanden. När det gäller ett sådant ingrepp som motbokssystemet, kan man därför — såsom ock framhållits av flera remissorgan — endast röra sig med mer eller mindre sannolika antaganden. Uppgiften blir att undersöka om det föreliggande materialet ger påtagligt stöd för sannolikheten av den ena eller andra ståndpunkten.

Nyktterhetskommitténs huvudargument mot restriktionssystemet är att den svenska konsumtionsutvecklingen framstår som utpräglat ogynnsam vid internationella jämförelser. Den svenska konsumtionen av sprit är, räknat i liter per invånare, högre än i något av de sju andra länder, vars förhållanden kommittén studerat. Även utvecklingstendensen är gynnsammare i de flesta andra länderna. Kommittén har ansett sig kunna påvisa att detta för vissa av länderna gäller oberoende av olikheter i beskattning, inkomst- och prisnivå. En särskild undersökning har sålunda gjorts med avseende å mellankrigstiden i Sverige, Danmark, Nederländerna och Storbritannien, varvid nyssnämnda olikheter — alltså även olikheterna i välståndsutveckling — utmönstrats medelst statistiska metoder. Resultatet har blivit att utvecklingstrenden under nämnda tid varit gynnsammare i de andra länderna än i vårt land. Dessa förhållanden kan enligt kommittén icke förklaras på annat sätt än att det för vårt land säregna motbokssystemet varit till skada. Samtidigt pekar kommittén på olika drag i den svenska konsumtionsutvecklingen, vilka enligt dess uppfattning tyder på att systemets huvudsakliga effekt är att suggerera till ökade spritinköp och att draga till sig nya kunder. Kommittén har därvid bl. a. fäst sig vid att uttagsprocenten på motböckerna är hög, särskilt på de böcker som har de högsta tilldelningarna, samt att antalet motböcker successivt ökat. Suggestionen till ökade inköp och till breddning av kundkretsen leder, enligt vad kommittén funnit, indirekt även till ökning av alkoholmissbruket. Såsom förut nämnts ser kommittén i motbokssystemet en väsentlig orsak till de negativa dragen i fråga om ungdomens nyktighetstillstånd.

Den häftigaste remisskritiken har riktats mot kommitténs försök att i den svenska konsumtionsutvecklingen finna belägg för uppfattningen att motbokssystemet suggererar till ökade inköp.

Beträffande den höga uttagsprocenten på motböckerna har hävdats av bl. a. kontrollstyrelsen, socialstyrelsen och systembolagens förtroendenämnd att den snarast tyder på att ransoneringen hindrar ännu större inköp. En ingående, men till sin innebörd något avvikande kritisk granskning göres i en statistisk utredning som fogats vid Hotell- och Restaurantförbundets yttrande. Där framhålles att man får räkna med att spritransoneringen har både suggererande och spärrande effekt men att de talrika illegala överlåtelserna

gör det omöjligt att med någon säkerhet urskilja vad som är suggestionsverkan och vad som är spärrverkan. Kommittén har enligt samma utredning icke anfört sådana skäl som motiverar dess starka och ensidiga betonande av suggestionsfaktorn. Utan att ingå på de närmare detaljerna i denna diskussion torde man kunna konstatera att kritiken i ej oväsentlig mån förmått vederlägga kommitténs bevisföring i nu aktuella hänseenden.

Även kommitténs slutsats att ransoneringssystemet drager till sig nya konsumenter har mött gensagor. De väsentligaste invändningarna på denna punkt göres redan av en reservant inom kommittén. Han erinrar om att motboksantalet höll sig tämligen konstant ända fram t. o. m. år 1937. Den ökning som därefter inträtt har enligt reservanten särskilda orsaker. I sådant hänseende har han framhållit den år 1937 beslutade fria försändningen av rusedrycker, indragningen av den fjärde litern under krigsåren samt immigrationen under efterkrigstiden. Dessa påpekanden utesluter självfallet icke att motbokssystemet kan ha den av majoriteten påstådda effekten. Betydelsen av den verkan som sålunda må föreligga torde emellertid få anses starkt satt i tvivelsmål.

Kommitténs meningsmotståndare har å sin sida försökt påvisa att motbokssystemets effekt är övervägande konsumtionsspärrande. Delvis hänför man sig till samma förhållanden som av kommittén åberopats till stöd för dess ståndpunkt, bl. a. uttagsprocenten på motböckerna. Med hänsyn bl. a. till vad som anförts i nyssnämnda statistiska utredning synes emellertid denna bevisföring lida av samma svagheter som kommitténs.

Man har också försökt framlägga bevis av annan art för att styrka sannolikheten av en övervägande spärreffekt. Därvid har man huvudsakligen hänvisat till resultaten av vissa undersökningar rörande inköpens fördelning på olika delar av månaden i några svenska, finska och norska städer. Undersökningarna visar större inköp i början på månaden än vid dess slut i de svenska städerna, medan fördelningen är något avvikande i de norska och finska städerna. Några generella slutsatser om systemets spärrverkan torde emellertid icke kunna dragas av dessa undersökningar. De kan på sin höjd anses visa att motboksransoneringen utgör en spärr för vissa kategorier. Detta har icke bestritts från något håll. Det ligger för övrigt, såsom kommittén framhållit, i sakens natur att köpare, som är underkastade ransonering med månadstilldelning, i många fall uttar sin ranson på en gång och, såvitt angår månadsavlönade, vid månadens början.

Beträffande övriga i detta sammanhang nämnda förhållanden torde här endast behöva erinras om folkrestaurangernas större besöksfrekvens vid månadssluten. Denna tyder utan tvivel på en spärrverkan men helt naturligt endast hos det särskilda klientel som besöker folkrestaurangerna.

Icke heller kommitténs jämförelser med andra länder har gått fria från invändningar. Kommitténs motståndare har lagt fram en lång rad argument för att undanröja grunden för kommitténs slutsatser. Man har därvid särskilt uppehållit sig vid trendundersökningen. Det har bl. a. påpekats, att utmönstringen av de ekonomiska faktorerna icke varit rättvisande. Hänsyn har nämligen icke tagits till de prishöjningar som skett i Danmark och Stor-

britannien före undersökningsperiodens början; verkningarna av dessa prishöjningar har enligt samma yttranden sträckt sig långt framåt i tiden. Förhållandena anses icke heller i övrigt jämförbara. I vårt land har under samma period skett en stark urbanisering, medan motsvarande process i vissa jämförelseländer ägt rum under ett tidigare skede. I samma yttranden har utvecklingen efter andra världskriget skjutits i förgrunden. Man har påpekat, att utvecklingen i vårt land under denna tid icke synes ogynnsam i jämförelse med andra länder. Slutligen har det framhållits att man kommer till ett för vårt land gynnsammare resultat om man icke såsom kommittén begränsar sig till att jämföra spritkonsumtionen utan medtar samtliga alkoholdrycker och omräknar de konsumerade dryckerna i ren alkohol.

Uppenbarligen måste jämförelser av den art det här gäller vara behäftade med talrika felkällor. Detta torde framgå redan av vad förut anförts om svårigheterna att på rätt sätt bedöma de utomlegislative faktorernas verkningar. Kommittén utgår i sin argumentering från att de utomlegislative faktorerna i stort sett verkat på enahanda sätt i samtliga länder. När betydande skillnader föreligger redan mellan olika delar av ett och samma land, synes ett sådant antagande icke kunna göras utan mycket starka reservationer.

Redan det förhållandet att den svenska spritkonsumtionen absolut sett är betydligt högre än i jämförelseländerna synes emellertid ägnat att stämma till eftertanke. Detta gäller utan undantag under tiden efter andra världskriget och, utom i fråga om Frankrike, under mellankrigstiden. Med tanke härpå torde det betyda mindre att man i likhet med vissa remissinstanser kan konstatera att utvecklingen efter andra världskriget är ogynnsammare i några av de andra länderna än i Sverige. Denna tid har, såsom kommittén framhållit, medfört särskilda problem, i synnerhet i de f. d. krigförande länderna.

Mot trendundersökningen kan som nyss nämnts betydelsefulla erinringar göras. Man synes dock i de mot kommittén kritiska yttrandena ha underskattat betydelsen av att samtliga de jämförda länderna under den tid undersökningen avser visat en avgjort gynnsammare utveckling i fråga om spritkonsumtionen än vårt land. Resultatet blir likartat för Danmark, Storbritannien och Nederländerna, trots att sistnämnda stat icke före undersökningsperiodens början infört konsumtionshämmande spritskatter och trots att stora skiljaktigheter även i övrigt måste ha förelegat mellan dessa länder inbördes. En särskild anledning att fästa avseende vid trendundersökningens resultat ligger självfallet däri att detta pekar i samma för vårt land ogynnsamma riktning som jämförelserna av den absoluta konsumtionsnivån.

Invändningen att jämförelser som avser konsumtionen av alla slags alkoholdrycker — icke blott sprit — ställer sig gynnsammare för vårt lands vidkommande är i och för sig riktig. Framhållas må emellertid, att det torde vara spritkonsumtionen som i flertalet länder åstadkommer huvuddelen av de sociala skadeverkningarna.

Även om man sålunda beaktar alla de felkällor som kan finnas vid de internationella jämförelserna och de invändningar som gjorts mot kommitténs bedömning, framstår jämförelsernas resultat som anmärkningsvärt. På gynnsamma verkningar av det för vårt land unika motbokssystemet tyder de i varje fall icke.

Den här verkställda granskningen av argumenteringen å ömse sidor synes kunna sammanfattas på följande sätt.

Kommittén och dess meningsmotståndare har framdragit snart sagt alla tänkbara skäl, som kan tyda på suggestionverkan, respektive spärrverkan hos motboksransoneringen. Det torde efter denna diskussion stå klart att verkningar i båda de angivna riktningarna föreligger. Något påtagligt stöd för sannolikheten av att endera effekten överväger synes emellertid ej ha framkommit. Starka skäl, främst resultaten av de utländska jämförelserna, talar emot att systemet har övervägande spärr effekt. Man torde kunna konstatera, att systemets konsumtionshämmande verkningar i varje fall numera icke är, totalt sett, starkare än dess suggestionseffekt.

Det är obestriddigt att systemet i början av sin tillvaro betytt åtskilligt för att hyfsa sederna och begränsa alkoholens skadeverkningar. Systemet har i främsta rummet varit inriktat på att motverka missbruket, och dess målsmän har nedlagt ett energiskt arbete i detta syfte. Resultaten torde icke vara så obetydliga som kommittén velat göra gällande. Kommitténs uppfattning att systemet befördrat missbruket grundar sig i främsta rummet på åsikten att det har en övervägande konsumtionsstegrande verkan. Denna åsikt har jag icke kunnat godtaga. Men även för den som är benägen att närmare ansluta sig till kommitténs åsikt om systemets effekt på konsumtionen måste dess uppfattning om verkan på missbruket förefalla oberättigad eller i varje fall starkt överdriven. Åtskilliga remissuttalanden torde bestyrka detta. Det finnes enligt min uppfattning icke heller anledning att giva motbokssystemet skulden för de negativa dragen i nykterhetstillståndet bland ungdomen. Såsom framhållits i flera yttranden, har dessa drag framträtt först under och efter andra världskriget. Systemet hade då varit i tillämpning mer än tjugu år. Tvärtom synes man kunna utgå ifrån att systemet alltjämt har en viss konsumtionshämmande effekt bland särskilda kategorier och även bland ungdomar.

Det torde icke vara behövt eller ens möjligt att närmare ange orsakerna till att systemets spärrverkan med tiden försvagats. Sannolikt har utom-legislativa faktorer spelat stor roll. Den försvagade spärr effekten har visat sig bl. a. i de talrika överlåtelseerna av motbokssprit. Dessa har haft till följd att systemet icke längre förmått ge nämnvärt skydd åt dem som bäst behövt det, nämligen missbrukare och sådana ungdomar som visar tendenser till missbruk.

Vad jag här anfört avser motbokssystemets roll i den hittillsvarande utvecklingen, dess verkningar på nykterhetstillståndet. Min syn på systemets verkningar skiljer sig från kommitténs. Jag har icke funnit skäl att instämma i kommitténs uppfattning om systemets starkt negativa verkan.

Men jag har ansett mig kunna konstatera att systemet totalt sett icke längre har någon märkbar nykterhetsfrämjande effekt. Därav torde bl. a. följa att lagstiftningen om rusdrycksförsäljningen icke spelar den centrala roll för nykterhetstillståndet som förut antagits och att i synnerhet motbokssystemets betydelse är ringa.

För kommittén är det självklart att motbokssystemet bör avskaffas. En sådan åtgärd blir enligt kommitténs uppfattning i sig själv ägnad att skapa ett bättre nykterhetstillstånd.

Vid remissbehandlingen av kommitténs betänkande har endast ett fåtal myndigheter och sammanslutningar uttryckligen gått emot förslaget att slopa motbokssystemet. De betänkligheter som i enlighet med det förut sagda anförts har merendels utmynnat i yrkanden om höjda spritskatter eller i förslag till särskilda åtgärder vid övergången till ett system med fri inköpsrätt. Till dessa förslag torde jag få återkomma i ett senare sammanhang.

Av de synpunkter jag här anlagt på motbokssystemet torde följa att det icke finnes anledning hysa förhoppningar om nämnvärda förbättringar i nykterhetstillståndet enbart genom systemets slopande. Då jag emellertid funnit att motboksrationeringen i sin totala effekt icke längre är märkbart nykterhetsfrämjande, bör detta leda till att kommitténs förslag godtages, försåvitt icke särskilda skäl kan anföras däremot.

Ett sådant skäl kunde vara att systemet, såsom jag nyss anmärkt, alljämt kan utgöra ett visst skydd för särskilda kategorier. Systemets verkningar torde variera inom skilda kretsar och även olika individer emellan. Möjligheterna att åtkomma sprit är icke desamma för alla. Vissa människor torde dra sig för att begå olagligheter eller i varje fall för att taga kontakt med yrkesmässiga langare. För sådana människor kan systemet under vissa omständigheter motverka en överdriven konsumtion. Såsom exempel har vid remissbehandlingen nämnts personer som icke är missbrukare i egentlig mening men som visar tendenser till missbruk. Detsamma synes kunna gälla en del i huvudsak skötsamma ungdomar. En indirekt spärrverkan, som också i någon mån synes kunna göra sig gällande beträffande missbrukare, ligger måhända i de av motboksrationeringen föranledda höga priserna på den illegala marknaden.

Det skydd som systemet sålunda kan bereda särskilda kategorier får emellertid icke överskattas. Det hade i så fall avspeglat sig i systemets totala effekt. Vad angår den spärr som kan ligga i de höga priserna på den illegala marknaden må framhållas, att tillvaron av en sådan marknad i och för sig icke kan anses vara någon önskvärd effekt av systemet. Flera nykterhetsvårdande myndigheter har också i sina remissvar betonat, att de i sin verksamhet praktiskt taget aldrig förmärkt att missbrukare hindrats från att tillfredsställa sitt spritbegär.

Det här anförda synes alltså icke innebära sådana särskilda skäl mot den föreslagna åtgärden att slopa systemet att densamma icke bör komma till

stånd. Så mycket torde emellertid framgå, att man, såsom ock framhållits från flera håll, får räkna med större svårigheter under övergången till ett fritt försäljningssystem än vad nykterhetskommittén förutsett.

Ett viktigt skäl för att slopa motbokssystemet är intresset att undgå dess inköpssuggererande verkningar. Såsom framhållits vid remissbehandlingen torde dessa göra sig gällande både beträffande skötsamma konsumenter och i fråga om förbrukare som har hög konsumtion och kan bedömas såsom mindre pålitliga i nykterhetsavseende.

Lämnar man frågan om systemets verkningar på konsumtionen, anmäler sig ett flertal argument för att avskaffa detsamma.

Man kan icke bortse från att motbokssystemet innebär ett tämligen starkt ingrepp i den enskildes livsföring. Ett sådant ingrepp bör icke ske utan goda skäl. Det bärande motivet för detta ingrepp har varit att det skulle utgöra ett verksamt skydd för framför allt missbrukare och ungdomar. Såsom jag nyss utvecklat torde emellertid detta skydd numera i stor utsträckning vara illusoriskt.

Ännu allvarligare synes emellertid vara att systemet icke vunnit önskvärd förankring i det allmänna rättsmedvetandet. Flertalet ansvarskännande medborgare torde reagera mot den yrkesmässiga langningen. Olaga överlåtelser av sprit i andra former anses däremot i vida kretsar icke vara förkastliga. Det är också allmänt känt att olagliga överlåtelser förekommer i stor omfattning och att endast ett fåtal fall blir beivrade.

Till en del torde förklaringen till dessa förhållanden ligga däri att vissa av systemets yttringar tett sig svårförståeliga för allmänheten. Detta torde bl. a. sammanhånga med att systemet förutsätter upprätthållande av vissa regler som icke överensstämmer med vanor och beteenden som anses naturliga. Man torde icke kunna bortse ifrån att allmänhetens reaktion mot systemet tagit sig uttryck i en allmän misstänksamhet och avoghet mot samhällets nykterhetspolitiska strävanden. Detta gäller icke minst dem som man i första hand vill nå med upplysning, nykterhetsvård och andra positiva åtgärder.

I och för sig torde det icke vara omöjligt att avlägsna vissa av motbokssystemets olägenheter genom reformer inom dess ram. Exempel härpå utgör den år 1937 införda rätten till efterhandsinköp som torde varit ägnad att minska systemets suggestionsverkan. Liknande effekt torde följa av de sedan 1947 tillämpade tilldelningsprinciperna som i huvudsak innebär att tilldelningarna icke längre göres beroende av motboksinnehavarens ekonomi. Effekten av sådana åtgärder måste emellertid vara begränsad. Så länge en förprovning och gradering av inköpsrätten bibehålles, torde man exempelvis aldrig kunna helt undanröja den olyckliga föreställningen om motboken och tilldelningen såsom ett bevis på social fullvärdighet. Man torde i likhet med nykterhetskommittén även böra framhålla att åtgärder av nu antytt slag med nödvändighet innebär att systemets spärrverkan ytterligare försvagas.

Mot det nuvarande restriktionssystemet talar slutligen att det är förbun-

det med dryga kostnader. Självfallet måste man här som eljest mot varandra väga kostnaderna och de resultat som vinnes. Man behöver icke dela nykterhetskommitténs negativa uppfattning om systemet för att konstatera att det icke ger ett utbyte som motsvarar kostnaderna. Självfallet har frågan om systemets fortvaro betydelse även vid avvägningen av de ekonomiska insatserna för positiva nykterhetspolitiska åtgärder. I en tid då den största sparsamhet måste iakttagas blir möjligheterna att lämna nya eller ökade anslag för sådana ändamål avsevärt större, om betydande besparingar samtidigt kan göras inom försäljningsorganisationen för rusdrycker. Motbokskontrollens slopande möjliggör besparingar som på längre sikt mer än väl motsvarar behovet av sådana anslag.

På grund av här anförda skäl finner jag mig böra förorda att motbokssystemet avvecklas.

AVD. IV. DEN FRAMTIDA NYKTERHETSPOLITIKEN.

Tidigare utredningar.

Nykterhetskommitténs förslag omfattar i princip nykterhetspolitiken i dess helhet. Härvid har kommittén emellertid delvis kunnat anknyta till förslag som tidigare framlagts av andra utredningar.

Sålunda avgav 1946 års *alkoholistvårdsutredning*, såsom omtalats i inledningen, den 14 februari 1948 betänkande med förslag till lag om nykterhetsvård. Utredningen fann en allmän upprustning av samhällets alkoholistvård erforderlig samt förordade en betydande förstärkning — bl. a. genom väsentligt ökade statsbidrag — av nykterhetsnämndernas och alkoholistanstalternas ekonomiska och personella resurser ävensom viss nyordning av systemet för behandling av alkoholmissbrukarna. Enligt utredningens mening borde ingripande mot alkoholmissbruk kunna ske på ett tidigare stadium än som är möjligt enligt gällande lagstiftning. I anslutning till denna sin uppfattning använde utredningen termen *nykterhetsvård* i stället för *alkoholistvård* såsom en samlande beteckning för hela detta vårdområde. Utredningens förslag till ny lagstiftning, avsedd att ersätta den nuvarande alkoholistlagen, gavs i enlighet härmed form av ett förslag till lag om nykterhetsvård.

Vid remissbehandlingen av förslaget vitsordades så gott som undantagslöst behovet av en reformering av vårt lands nykterhetsvård. Nykterhetskommittén, som i sitt yttrande biträdde huvudlinjerna i utredningens förslag, har därefter i sitt betänkande omprövat hithörande frågor på nytt.

Ungdomsvårdskommittén framlade, såsom även berörts i inledningen, åtskilliga förslag, bl. a. till ungdomssociala åtgärder, vilka har betydelse för nykterhetspolitiken.

Ungdomsvårdskommitténs förslag, som också remissbehandlats, har endast i begränsad omfattning lett till åtgärder eller i övrigt blivit föremål för beslut från statsmakternas sida. Nykterhetskommittén har icke tagit ställning till dessa förslag men har i sitt principbetänkande pekat på vissa åtgärder som enligt dess förmenande synes böra tagas under övervägande. Vad kommittén yttrat i denna del skall jag återkomma till senare.

Såsom jag likaledes skall närmare beröra i fortsättningen har två av de sommaren 1953 tillsatta snabbkommittéerna ytterligare utrett vissa frågor på nu nämnda områden.

Vissa reformfrågor.

Alkoholvanorna har betydelse på snart sagt alla livets områden. Nykterhetskommitténs undersökningar visar eller bekräftar att det finns ett nära samband mellan alkoholvanor och sociala missförhållanden av olika slag. Statsmakterna har vid lagstiftning och andra samhällsinsatser på de mest skilda fält måst taga hänsyn till förhållanden som äger samband med alkoholbruket. Man har därvid strävat efter att förebygga skadeverkningar eller att med socialpolitiska eller kriminalpolitiska åtgärder inskrida mot vissa med alkoholbruket sammanhängande, ur samhällets synpunkt intolerabla företeelser.

Till nykterhetspolitiken i egentlig mening kan hänföras lagstiftningen om försäljning av alkoholdrycker, alkoholforskningen, strävandena att förebygga skadebringande alkoholförtäring genom undervisning och upplysning samt omhändertagandet av de alkoholskadade genom nykterhetsvård.

Nära den egentliga nykterhetspolitiken står de straffrättsliga ingripandena mot *fylleri* och *rattfylleri*. Straffbestämmelserna för fylleri fick delvis ny utformning vid den allmänna revision av lagstiftningen om brott mot staten och allmänheten samt den militära strafflagstiftningen som genomfördes vid 1948 års riksdag. De har utan ändring i sak överförts till *straffrättskommitténs* förslag till brottsbalk (SOU 1953: 14). Straffbestämmelserna mot fylleri riktar sig närmast mot fylleristernas ordningsstörande beteende men är på flera sätt sammankopplade med nykterhetsvården. Fylleri kan sålunda vara en indikation för ingripande från nykterhetsnämnd; intagning på alkoholistanstalt kan å andra sidan medföra att samhället avstår från att indriva och förvandla fylleriböter. I detta sammanhang må även erinras om kungl. förordningen den 16 november 1841 emot fylleri och dryckenskap, som möjliggör för polisen att omhändertaga och förvara fyllerister, samt lagen den 13 juni 1941 om förverkande i vissa fall av spritdrycker m. m. — I yttrande över förslaget till brottsbalk har *strafflagberedningen* framfört tanken att borttaga den särskilda straffbestämmelsen för fylleri samt att utbygga omhändertagandet enligt 1841 års förordning till en behandling å särskilda kliniker av den som uppträder berusad på allmän plats.

På trafiknykterhetens område föreligger sedan snart två årtionden särskild lagstiftning med straffbestämmelser för den som för motorfordon i alkoholpåverkat tillstånd och möjligheter att medelst körkortsindragning hindra sådana personer att föra motorfordon, som inte är pålitliga i nykterhetsavseende. De nuvarande bestämmelserna fick i huvudsak sin utformning vid 1941 års riksdag. Vissa jämkningar vidtogs i samband med att bestämmelserna inarbetades i lagen den 28 september 1951 om straff för vissa trafikbrott. Förslag till ny lagstiftning om trafiknykterhet har den 29 maj 1953 avgivits av *1949 års trafiknykterhetsutredning* (SOU 1953: 20). Utredningen föreslår skärpt strafflagstiftning mot rattfylleri och utvidgar bestämmelserna till att avse trafiknykterhet över huvud taget. Vidare framlägges förslag

om skärpta körkortsbestämmelser och intensifierad trafikövervakning. Utredningens förslag och däröver avgivna yttranden är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Sambandet mellan alkoholbruk och brottslighet har även på annat sätt kommit till uttryck i strafflagstiftningen. Åtskilliga bestämmelser i allmänna strafflagen kriminaliserar gärningar som i regel begås under alkoholpåverkan, t. ex. misshandel. I detta sammanhang kan också erinras om de straffbestämmelser som uppställts för att sanktionera bestämmelserna om tillverkning, införsel, försäljning och beskattning av alkoholdrycker. Men även det *straffrättsliga reaktionssystemet* tar i betydande utsträckning hänsyn till alkoholen som orsaksfaktor vid brott eller förekomsten av alkoholmissbruk i samband med brottslighet. Om förhållandet mellan fylleriböter och slutna alkoholistvård har nyss varit tal. Vidare kan nämnas att lagen om villkorlig dom ger domstolen befogenhet att genom särskild föreskrift ålägga en villkorligt dömd att avhålla sig från bruk av rusdrycker eller att underkasta sig vård å alkoholistanstalt eller annan anstalt. Nykterhetsvård kan på denna väg åstadkommas av domstolarna i samarbete med nykterhetsnämnderna. Över huvud taget ligger det i sakens natur att all kriminalvård, vare sig den äger rum i anstalt eller i frihet, i sin strävan att återanpassa den brottslige till samhället även måste försöka fostra honom till skötsamhet i nykterhetsavseende. Det straffrättsliga reaktionssystemet är i dess helhet föremål för omprövning genom *strafflagberedningen*. Beredningen utarbetar förslag till bl. a. ny lagstiftning om villkorlig dom och har i ett tillägg till sitt yttrande över alkoholistvårdsutredningens betänkande framlagt förslag som syftar till att effektivisera samarbetet mellan domstolar och nykterhetsvårdsorgan.

Vad här sagts om kriminalvårdens uppgift att verka för skötsamhet i nykterhetsavseende hos sitt klientel gäller — utöver nykterhetsvården — hela den del av *socialvården* som tar sikte på att komma tillrätta med beteenderubbningar. I första hand gäller detta barnvården, som i stor utsträckning tar hand om alkoholskadade ungdomar. Förslag till en förbättrad anstaltsorganisation för skyddsuppfostran har hösten 1953 framlagts av *ungdomsvårdsskoleutredningen*. En allmän översyn av barnvårdslagen förberedes av *barnvårdskommittén*. Vidare kan nämnas att sinnessjukhusen och de psykiatriska klinikerna omhändertar åtskilliga svårt alkoholskadade. För en del av detta klientel, liksom en del av klientelet i de nuvarande alkoholistanstalterna är den psykopatvårdsorganisation avsedd, varom 1947 års *psykopatvårdsutredning* avgav förslag den 1 december 1952 (SOU 1952: 46).

Det är vidare tydligt att även socialvårdens insatser i övrigt direkt eller indirekt kan ha betydelse för nykterhetstillståndet. Detta gäller, såsom förut anmärkts, i synnerhet ungdomssociala åtgärder av olika slag. Socialvården ingriper direkt för att hos anhöriga till missbrukare hindra följderna av alkoholmissbruk. Den har också sin andel i den allmänna standardhöjning och kulturlyftning som ägt rum och som i stort sett torde ha verkat till förmån för folknykterheten.

Nykterhetskommittén.

Allmänna synpunkter.

Kommittén redovisar till en början olika uppfattningar som under skilda tider framförts angående orsakssammanhangen bakom alkoholskadorna. I äldre samhällsdiskussion har, framhåller kommittén, från vissa riktningar inom arbetarrörelsen förfäktats att vissa omständigheter i den yttre miljön, usla löner, lång arbetstid, bristfälliga bostadsförhållanden, vore utslagsgivande för alkoholmissbrukets omfattning. I motsats härtill har från nykterhetsrörelsens sida dryckessederna skjutits i förgrunden. Båda dessa meningar är enligt kommitténs uppfattning ensidiga; erfarenheten har ådagalagt att den sociala miljön å ena sidan icke spelar den utslagsgivande roll, som den angivna riktningen inom arbetarrörelsen menade, men att å andra sidan åtskilliga sådana sociala miljöförhållanden utövar inflytande i bredd med själva sedvänjan. Kommittén kan icke heller ansluta sig till en under senare år framförd uppfattning att själva personlighetstypen (konstitutionen) eller det psykiska hälsotillståndet skulle vara den enda eller huvudsakliga orsaken till alkoholmissbruk. Kommittén framhåller att det icke föreligger forskning av det slag eller den omfattning att ett ståndpunktstagande till denna hypotes är möjligt. Det är enligt kommitténs mening utan vidare uppenbart att man hittills icke förfogar över någon terapeutisk metod gentemot individuella fall av alkoholmissbruk av sådan verkningsgrad, att därigenom åtgärder till undanträngande av impulserna till missbruk från en alkoholbetonad omgivning skulle ha gjorts överflödiga. I likhet med alkoholistvårdsutredningen är nykterhetskommittén sålunda av den meningen att alkoholmissbrukarnas placering i en helnykter omgivning eller psykologiska åtgärder för att stimulera till avhållsamhet från alkoholdrycker kan medverka till att förebygga eller häva alkoholmissbruk. Det är enligt vad kommittén funnit karakteristiskt för alkoholismen att en stor del av dess offer saknar insikt om sin sjukdom, varför redan av den anledningen en möjlighet till andra samhällsinsatser än läkarvård måste finnas. Därtill kommer att alkoholens skadeverkningar ingalunda inskränker sig till alkoholismen. Ett stort antal missbruksfall — även sådana som åstadkommer svåra samhälleliga olägenheter — är inte utslag av alkoholism i egentlig mening utan endast ett resultat av rådande sedvänjor i förening med okunnighet om verkningarna och kanske med tillfälliga personliga svårigheter. I sådana fall bör, yttrar kommittén, ett ingripande mot de tidiga missbruksyttringarna kunna få goda resultat. Åtskilliga fall av ungdomsfylleri torde höra till denna kategori. Å andra sidan framgår det av kommitténs undersökningar att vissa sociala förhållanden tycks spela en framträdande roll som orsak till fylleri bland ungdomen. Här synes åtgärder inriktade på dessa speciella sociala förhållanden vara påkallade.

I vissa fall finner kommittén knappast erforderligt att hänvisa till annat än impulserna och de yttre möjligheterna till alkoholförtäring. Ett exempel

på detta erbjuder rattfylleriet och de av alkoholpåverkan orsakade trafikolycksfallen. I dylika fall föreligger det, uttalar kommittén, uppenbarligen möjlighet att skapa en förbättring genom lämplig lagstiftning och upplysningsverksamhet.

Kommittén ingår härefter på frågan, om man kan vänta sig något resultat av en samhällelig nykterhetspolitik, som vänder sig uteslutande mot missbruket men inte lägger några hinder i vägen för en utbredd måttlig konsumtion. Härom anför kommittén.

Erfarenheten av de senaste årtiondenas utveckling i Sverige synes visa att en sådan politik under vissa betingelser kan ge resultat. Nykterhetsnämndernas och systembolagens ingripanden mot alkoholmissbrukare har säkerligen medverkat till att missbruket inte ökat i takt med konsumtionsvanornas utbredning. Men som framgår av kommitténs undersökningar råder det fortfarande ett tydligt samband mellan bruk och missbruk. I de trakter, där absolutism och »nästan absolutism» är mest utbredda, är missbruket bland den övriga delen av befolkningen mest sällsynt. Ungdomens allt tidigare bekantskap med alkoholen har åtföljts av en högst påtaglig ökning av fylleriförseelserna i motsvarande åldrar. Det måste därför anses som ett samhällsintresse att så stora grupper som möjligt frivilligt avstår från alkoholbruk eller inskränker sin alkoholkonsumtion till ett minimum. I särskilt hög grad gäller detta ungdomen.

Samhällets intresse av att antalet helnyktra personer och familjer är så stort som möjligt sammanhänger också med den särskilt låga sociala belastning som enligt kommitténs undersökning utmärker absolutister och »nästan absolutister». I den mån skillnaderna mellan absolutister och övriga grupper beror på själva alkoholbruket — vilket de uppenbarligen gör i stor utsträckning ehuru inte helt — utgör de tydligen ett argument för att samhället bör kraftigt understödja propagandan för frivillig helnykterhet.

Den samhällliga nykterhetspolitiken bör dock i första hand direkt inriktas på att tränga tillbaka missbruket. Härvidlag kan med säkerhet goda resultat vinnas genom en lämplig utformning av nykterhetsfrämjande åtgärder av traditionellt slag. Men dessutom bör ansträngningar göras för att utforma och befrämja en mental-hygienisk och hälsobefrämjande verksamhet, inriktad på att förebygga eller bota de djupare liggande personliga sociala missförhållanden, som visat sig ha inflytande på alkoholmissbruket. I båda dessa hänseenden behövs i första hand vetenskaplig forskning för att fastställa orsakssammanhangen.

Kommittén finner, att det ligger utanför dess utredningsuppdrag att föreslå preciserade åtgärder som inte kan hänföras till den egentliga nykterhetspolitiken. Kommittén finner sig dock icke kunna underlåta att i stora drag peka på vissa områden, där samhällliga ingripanden måste anses befogade mot bakgrunden av kommitténs undersökningar och överväganden. Härvid avser kommittén medicinska och sociala åtgärder samt anför.

På det *medicinska* området intar forskningen och läkarutbildningen en dominerande plats. En förbättrad och utvidgad framför allt psykiatrisk men även inre-medicinsk forskning måste anses som ett mycket trängande önskemål på längre sikt. En utökning av forskningsmöjligheterna vid våra medicinska högskolor ger samtidigt ökade resurser för utbildning av läkare. Ett ökat antal psykiatriskt utbildade läkare är en förutsättning för att sam-

hällets hjälpande och förebyggande verksamhet för psykiskt sjuka och missanpassade skall kunna fungera tillfredsställande. Kommittén vill framhålla vikten av att möjligheterna till psykiatrisk vård och mentalhygienisk rådgivning utvidgas i görligaste mån. Kommittén vill även peka på behovet av forskning och upplysning i uppfostrings- och skolfrågor. Att genom åtgärder av nu åsyftat slag goda resultat skulle kunna vinnas även när det gäller att förebygga alkoholmissbruk och bota alkoholister ligger i öppen dag.

När det gäller *sociala* åtgärder som kan ha betydelse för nykterhetstillståndet, är det framför allt åtgärder inriktade på *ungdomens* förhållanden som ter sig angelägna. Kommitténs undersökningar har visat att ungdomsfylleriet inte uppträder slumpvis i vilka ungdomskategorier som helst utan i stor utsträckning är koncentrerat till vissa grupper. Ungdomar från ofullständiga hem löper en större risk för fylleri än genomsnittet. De som är med i föreningar, utövar idrott, bedriver fritidsstudier eller har någon hobby har en mindre fylleririsk. Bristfällig utbildning, inga »intressen», relativt hög inkomst vid unga år är utmärkande för en stor del av ungdomsfylleristerna. De som flyttar från landet eller småsamhällena in till storstäderna är särskilt illa utsatta. Kommitténs undersökningar ger också anvisningar om arten av de ingripanden av social natur som kan vara ägnade att neutralisera eller i varje fall minska riskerna för alkoholmissbruk bland ungdomen.

I anslutning till ungdomsvårdskommitténs förslag anger nykterhetskommittén följande exempel på ungdomssociala åtgärder som enligt dess mening synes böra tagas under övervägande.

Det är uppenbart att det finns ett stort behov av utvidgade möjligheter till fritids- och hobbyverksamhet. Det värde ur nykterhetssynpunkt som ligger i välskötta idrottsanläggningar och samlingslokaler understrykes av resultaten från kommitténs undersökningar.

Särskilda åtgärder är speciellt angelägna med tanke på den ungdom som flyttar in till de större städerna. Den behöver någonstans att ta vägen för att få råd och upplysningar utöver den egentliga arbetsförmedlingen. Det torde finnas behov av rådgivning och bistånd såväl när det gäller bostadsanskaffning som i fråga om personliga bekymmer av olika slag. Det kanske mest väsentliga problemet för den inflyttade ungdomen är bostadsfrågan. Det är uppenbarligen av stor vikt att denna ordnas på ett tillfredsställande sätt. Med hänsyn till läget på bostadsmarknaden är självfallet möjligheterna till omedelbara åtgärder starkt begränsade. Men det torde inte vara omöjligt att göra vissa insatser från det allmännas sida. På sina håll lär en försöksverksamhet på detta område förekomma, som synes vara förtjänt av uppmärksamhet.

Kommittén omnämner vidare en inom densamma väckt tanke att skapa en stor statlig fond för ungdomsstödjande åtgärder. Tipsmedlen eller större delen därav skulle bilda en fond för att på olika sätt stödja den svenska ungdomen genom anslag till idrott, föreningsverksamhet, studier och hobbyssystemställningar samt till samlingslokaler och fritidsanläggningar. Kommittén har icke tagit ställning till frågan men anser att den bör tagas under övervägande. Kommittén fortsätter.

Enligt nykterhetskommitténs mening bör ungdomsproblemen ägnas långt större uppmärksamhet än hittills. Den utveckling som avslöjats genom kom-

mitténs undersökningar är så oroande att verkliga krafttag är nödvändiga. Detta gäller inte minst ungdomens nykterhetsförhållanden. I detta fall torde man ofta kunna vänta betydande resultat även av allmänt ungdomsvårdande åtgärder, som inte är speciellt inriktade på alkoholkonsumtionen. Föreningslivet spelar här en stor roll. Men situationen kräver också insatser från samhällets sida. Att dessa kan bli kostnadskrävande får inte avskräcka. Det gäller här om man så vill en investering i den svenska ungdomen, som kan bli lönande för framtiden.

Nykterhetspolitiken.

Bland samhällsåtgärder inom nykterhetspolitiken i trängre bemärkelse nämner kommittén i första hand den vetenskapliga *forskningen*. Denna har under de senaste årtiondena tillhandahållit ett material om alkoholens verkningar, som tidigare inte stått till förfogande. Härigenom har uppfattningen om vad som bör anses som alkoholmissbruk förskjutits. De vetenskapliga rönen torde för närvarande hålla på att förändra den allmänna opinionens inställning, även om detta sker relativt långsamt. Kommittén finner därför att forskningen bör uppmuntras och dess resultat spridas till så vida kretsar som möjligt.

Kommittén förordar vidare intensifierad *undervisning* och *upplysning* i nykterhetsfrågan samt anför härom.

Genom att sprida kunskaper kan man också påverka umgängesvanor och »attityder» i fråga om alkoholbruk. Detta blir så mycket viktigare som rådande umgängesvanor i många fall suggererar till alkoholkonsumtion även vid tillfällen, då en sådan måste anses direkt olämplig, i varje fall om den inte sker i mycket ringa omfattning. Särskilt i fråga om ungdomen synes en intensifierad upplysningsverksamhet vara nödvändig. I skolan och under värnpliktsutbildningen bör kunskaper i alkoholfrågan meddelas och även på andra sätt bör upplysning spridas.

Upplysningen skulle bli mera effektiv, om den — utom genom skolan — kunde nå medborgarna genom de stora organisationerna i samhället. Den insats, som nu göres genom samarbetskommittéer med nykterhetsrörelsen, är i och för sig aktningvärd men inte tillräcklig. Om man kunde få en aktiv medverkan från de stora organisationerna själva, skulle upplysningsverksamheten otvivelaktigt få en ökad slagkraft.

När det gäller ungdomen intar idrottsrörelsen en särställning genom den livliga anslutningen till denna. Dess ansvar blir därigenom stort. Då alkoholförtäring är så uppenbart oförenlig med idrottens stil, borde det vara en naturlig uppgift för idrottsrörelsens ledning att här göra en insats. En sådan åtgärd skulle med säkerhet ha ett stort propagandavärde.

Kommittén betonar att profylaktiska åtgärder måste anses som de viktigaste i nykterhetspolitiken. Kostnaderna för exempelvis forskning och upplysning om alkoholens verkningar är inte nettoutgifter utan kan reduceras med de — visserligen aldrig mätbara — minskningarna av kostnaderna för den framtida alkoholistvården, sjukvården, fångvården, ordningshållningen etc. Men för att detta resonemang skall vara giltigt, krävs, framhåller kommittén, att insatserna är så kraftiga och så välorganiserade att de gör någon verkan. Ett mindre anslag kan därför under vissa förutsättningar innebära

större totalutgifter för samhället än ett större, nämligen om det högre anslaget medför en verkan som uteblir vid det lägre.

Beträffande *nykterhetsvården* erinrar kommittén om att nykterhetsnämndernas verksamhet fått en allt större betydelse under årens lopp. Den hämmas emellertid i hög grad av brist på vårdplatser, personal och medel. Kommittén finner, att alkoholistvårdsutredningen har övertygande visat att en tillfredsställande nykterhetsvård kräver en väsentlig utrustning av nykterhetsnämnder och vårdanstalter. Därigenom kan ingripandena i högre grad än nu sättas in på ett tidigt stadium och i många fall förebygga ett fortsatt missbruk. Nykterhetskommittén föreslår en ytterligare ökning av nykterhetsnämndernas resurser. Särskilt i fråga om ungdomsfylleristerna finner kommittén ett snabbt och effektivt ingripande i hög grad påkallat. Kommittén framhåller vidare såsom angeläget att nykterhetsnämnderna intimt samverkar med andra sociala organ.

Om *lagstiftningens* uppgift i nykterhetspolitiken gör kommittén följande principuttalande.

Strävandena att skärpa den allmänna opinionens inställning i fråga om vad som anses som olämpligt alkoholbruk kan understödjas genom lämpligt avvägda lagstiftningsåtgärder. I den mån samhället kan påverka konsumtionsvanorna utan att riskera kontraproduktiva verkningar, synes detta böra ske. En sådan bestämmelse, som att sätta spritutskänkningens början till en sen tidpunkt på dagen i syfte att markera att den egentliga arbetsdagen bör vara spritfri, synes vara av denna art. Lämpligt avpassade ingripanden och straffbestämmelser vid fall av missbruk synes i viss utsträckning kunna påverka den allmänna opinionens inställning. Som exempel kan nämnas anhållande och straff för offentligt fylleri och förbud mot att föra motorfordon under alkoholpåverkan.

När kommittén i fortsättningen kommer in på lagstiftningen om *försäljning* av rusdrycker, erinrar den om sin förut återgivna uppfattning angående det nuvarande motbokssystemets verkningar på spritdryckskonsumtionen och spritmissbruket. Den åberopar också sina uttalanden om systembolagens ingripanden mot missbrukare och dessa bolags arbete med att uppsåra och förebygga missbruk. Vad kommittén där anfört leder till att alla försök att modifiera det nuvarande systemet, så att ogynnsamma verkningar undgås, torde vara utsiktslösa. Därför har kommittén, såsom tidigare omtalats, kommit till den uppfattningen att motbokssystemet icke längre bör beredas plats i svensk nykterhetslagstiftning. Kommittén anser det också som en vinst i och för sig att minska formaliteterna och intresset omkring spritköpen. Restriktionssystemet har i onödan kommit att fixera allmänhetens intresse vid spritinköpen och därigenom har intresset för spriten under systemets tid blivit abnormt uppdrivet. Det synes kommittén önskvärt att spritförsäljningsfrågorna förvisas till en mera blygsam plats i svenska folkets medvetande.

Kommittén framhåller vidare, att de insatser som systemet gjort i fråga om missbrukarna kan lika väl eller bättre åstadkommas av nykterhetsnämnderna, om dessa får erforderliga resurser. Det finns därför enligt kom-

mitténs uppfattning inte längre något skäl att låta försäljningsorganisationen ta befattning med de individuella missbruksfallen.

En fördel med den föreslagna nedrustningen av systembolagen till försäljningsorgan är att den medför en betydande ekonomisk besparing för samhället. Härom anför kommittén.

Kostnaderna för motbokskontrollen är för närvarande ungefär dubbelt så stora som för nykterhetsnämndernas verksamhet. För statens del är skillnaden ännu större. Av utgifterna för motbokskontrollen (ca 6 miljoner kronor) faller nämligen hela beloppet på staten i form av minskade vinstmedel från systembolagen, medan nykterhetsnämndernas utgifter (ca 3 miljoner kronor) huvudsakligen bestrides av kommunerna. Statens kostnader för länsnykterhetsnämnderna och dess bidrag till de kommunala nykterhetsnämnderna uppgår till ca 800 000 kronor. Det är tydligt att ett avskaffande av motbokssystemet skulle frigöra ekonomiska och personella resurser, vilka med fördel skulle kunna användas bl. a. för den upprustning av nykterhetsnämnderna som är nödvändig oavsett hur försäljningsreglerna utformas.

Kommittén understryker att det nuvarande försäljningssystemet för rusdrycker inte är identiskt med motbokssystemet, d. v. s. den individuella kontrollen av maximerade inköp, utan också har andra och enligt kommitténs mening mera värdefulla beståndsdelar. Dit hör desintresseringen av försäljningen och det kommunala inflytandet på utskänkningsrättigheterna. Registrering av inköpen och avstängning av missbrukare från inköp i utminuteringsaffärerna träffas inte heller nämnvärt av den kritik som drabbar ransoneringen. Även vissa inslag i restaurangrestriktionerna har enligt kommitténs uppfattning självständig betydelse som nykterhetsfrämjande åtgärder och kan behållas även om motbokssystemet avskaffas.

Kommittén betonar, att om dess förslag genomföres, innebär detta ingalunda att de förhållanden återkommer, som rådde före restriktionssystemets tillkomst. Till stöd för denna sin uppfattning pekar kommittén på den höjda bildningsnivån och hyfsningen av umgängesformer och fritidsvanor, vilken enligt vad kommittén funnit inte är unik för Sverige utan kan konstateras i ett stort antal andra länder. Vidare erinrar kommittén om den under systemets tillvaro skapade alkoholistvården och om prishöjningarna, som tiodubblat det nominella brännvinspriset och tredubblat realpriset. Kommittén fortsätter.

Genom att den desintresserade försäljningen, det kommunala inflytandet och vissa till försäljningen knutna försiktighetsmått bibehålles, understrykes ytterligare att det inte är fråga om att rasera den skyddsbarriär mot alkoholmissbruk, som byggts upp under den tid av nära ett århundrade som förflutit sedan 1855. Det är endast fråga om att med ledning av erfarenheterna åstadkomma en mera rationell utformning av samhällets nykterhetsfrämjande åtgärder.

En viktig fråga för kommittén har varit att mot bakgrunden av dess ungdomsundersökning fastställa *minimiåldern* för den i princip fria *inköpsrätt* som kommittén föreslår. Den har därvid stannat för 21 år, vilket överensstämmer med gällande Rff men i praktiken innebär en sänkning för de

flestas vidkommande; systembolagen har nämligen endast undantagsvis givit inköpsrätt åt personer under 25 år. Kommittén erinrar om att man genom förslaget undviker att upprätthålla en särskild myndighetsålder för spritinköp, vilket varit en av de omständigheter som i onödan koncentrerat intresset kring spriten. I övrigt motiverar kommittén sitt förslag på följande sätt.

Kommitténs ungdomsundersökning visar, att det övervägande flertalet ungdomar redan vid 21-årsåldern börjat använda sprit. De som önskar skaffa sig sådan torde inte i någon mera betydande grad hindras av att de inte har egen motbok. Undersökningen visar nämligen, att skillnaden i förtäringssvanor mellan motboksägare och icke motboksägare i åldrarna omkring och närmast under 25 år är mycket liten. Den visar också, att en betydande del av de unga männen redan före 21-årsåldern (i Stockholm 20 procent) har bjudit andra personer på sprit (restaurangbesök oräknade). Hos de ogifta männen i åldern 21—26 år, vilka endast i undantagsfall har egen motbok, hade detta förekommit i mycket stor utsträckning (i Stockholm 60 procent). Dessa uppgifter tyder på att restriktionssystemet inte fungerar som den avsedda spärren, att hindra ungdomen att få tag i sprit. Naturligtvis kan man alltid säga att ännu flera skulle kunna komma över sprit vid fri försäljning med åldersgräns vid 21 år, men det synes inte troligt att ett sådant system skulle öka *antalet konsumenter*. Tvärtom torde den sportprestation, som det under nuvarande förhållanden i vissa fall kan vara att skaffa sprit, locka åtskilliga att försöka som annars skulle vara likgiltiga. Däremot kan det tänkas att *förtäringsmängderna* kan bli större bland dem som redan har fått förtäringssvanor, eftersom ungdomar över 21 år vid fri försäljning skulle kunna köpa sprit själva och slipper det nuvarande besväret att anlita äldre kamrater som har motbok. Särskilt omedelbart efter motbokssystemets avskaffande kan en sådan utveckling väntas medföra vissa olägenheter. På längre sikt torde denna fråga knappast vara allvarlig.

Statistiken över fylleriförseelser visar också det nuvarande systemets maktlöshet när det gäller att skydda ungdomen mot spritmissbruk. En fjärdedel av alla fylleriförseelser (23 procent 1949) begås av personer under motboksåldern. I Finland begicks 1949 endast 13 procent av förseelserna av personer under 25 år, trots att alla personer över 21 år har fri inköpsrätt utan begränsning. Om man inskränker sig till åldersgrupperna 21—24 år, vilka i Finland har fri inköpsrätt men i Sverige i regel saknar sådan, finner man att i Sverige 14 procent och i Finland 9 procent av förseelserna begås av personer i dessa åldrar. Det tillfälliga missbruk, som tar sig uttryck i fylleri, minskar tydligen inte på grund av att motbok inte utlämnas förrän vid 25-årsåldern och av att de äldre motboksinnehavarna har begränsad tilldelning. Självfallet härrör en betydande del av ungdomsfylleriet från utskänknigen, som i Sverige betyder relativt mera än i Finland, där restaurangerna dock varken har mattvång eller kvantitetsbegränsning (utom för vanligt brännvin). Detta kan emellertid knappast rubba de slutsatser som kan dragas av de nämnda siffrorna. Sänkningen av inköpsåldern kan sålunda inte väntas få någon större betydelse för alkoholvanorna i de berörda åldrarna.

Kommittén erinrar vidare om att nykterhetsnämnderna enligt förslaget får vidgade resurser att ingripa mot begynnande missbruk samt att bekymren för ungdomen inte i första hand rör åldersgruppen 21—25 år utan dem som är under 21 år. För dessa innebär motbokssystemets avskaffande ingen större förändring. Inköpsförbudet skulle alltså kvarstå.

Straffbestämmelserna för *fylleri* har icke närmare behandlats av kommittén. Denna påpekar, att fylleriböterna såväl allmänpreventivt som individualpreventivt synes ha en viss betydelse vid den första förseelsen men knappast då det gäller återfallsfyllerister. Här erfordras i första hand nykterhetsvård, och fylleristraffet blir i dessa fall enligt kommitténs uppfattning mera en ordningsfråga än en nykterhetsfråga. Icke heller *rattfylleri* har upptagits till bedömning av kommittén, som härutinnan hänvisar till 1949 års trafiknykterhetsutrednings arbete.

Sammanfattningsvis konstaterar kommittén, att den icke väntar sig att dess förslag skall innebära en definitiv lösning av alkoholproblemet i Sverige. Men den har nått den övertygelsen att de lagstiftande åtgärderna i samverkan med de många faktorer utanför lagstiftningen, som medverkar till ökad nykterhet, kommer att medföra ett bättre nykterhetstillstånd, om svenska folket återfår förtroendet att själv träffa avgörandet om sina inköpskvantiteter. Det ligger, uttalar kommittén, i hela dess resonemang en tilltro till de krafter inom folket, som verkar i riktning mot bättre levnadsvanor.

Huvuddragen i kommitténs förslag.

Såsom kommitténs nyss återgivna principiella överväganden utvisar föreslår kommittén väsentligt ökade insatser från samhällets sida i form av forskning, undervisning och upplysning i alkoholfrågan samt en utbyggnad av nykterhetsvården. På rusdryckslagstiftningens område föreslås att det nuvarande motbokssystemet slopas samt att de vuxna medborgarna i princip skall äga rätt att utan begränsningar göra inköp av rusdrycker. Dessa skall alljämt tillhandahållas av särskilda organ utan enskilt vinstintresse. Inköpen skall registreras, och avstängning från inköpsrätt skall kunna beslutas beträffande bl. a. vissa missbrukare. De uppgifter av nykterhetsvårdande karaktär som hittills åvilat systembolagen skall i huvudsak överföras till nykterhetsnämnderna och andra myndigheter inom samhällets nykterhetsvård. Härigenom vinnes betydande besparingar, och de sålunda frigjorda medlen kan bekosta de föreslagna ökningarna av samhällets insatser i övrigt. Beträffande utskänkningen föreslår kommittén åtskilliga förändringar, av vilka de viktigaste är att gällande kvantitetsbegränsningar i huvudsak skall borttas men början av utskänkningstiden för spritdrycker framflyttas till klockan 15. På maltdryckernas område förordar kommittén att det vanliga ölet hålles vid samma alkoholhalt som använts sedan andra världskriget eller 2,8 viktprocent. Gällande försäljningsbestämmelser föreslås ändrade och i vissa hänseenden mildrade. Kommittén förordar vidare att det nuvarande starkölsförbudet upphäves och att starköl skall få tillhandahållas på samma sätt som vin. Den nya lagstiftningen om försäljning av alkoholdrycker är avsedd att träda i kraft den 1 oktober 1955. Beträffande övriga åtgärder innehåller förslaget icke tidsangivelser.

Kommitténs förslag i fråga om forskning, undervisning, upplysning och nykterhetsvård kommer att redovisas närmare i särskilda propositioner.

Den närmare innebörden av kommitténs andra förslag kommer i allmänhet att återges i följande avdelningar. I detta avsnitt vill jag allenast upptaga vissa frågor av mera allmän karaktär. Detta gäller några spörsmål rörande alkoholdryckernas art och alkoholhalt, beskattningen som nykterhetspolitiskt instrument samt övergången till den nya ordningen.

För övrigt får jag hänvisa till följande av kommittén gjorda sammanställning av huvudpunkterna i dess förslag.

1. *Rätt till inköp* av rusdrycker (spritdrycker, vin och starköl) i utminuteringsbutikerna tillkommer varje man och kvinna, som fyllt 21 år och icke av länsnykterhetsnämnden avstängts från inköpsrätt.

2. *Avstängning från inköpsrätt* sker endast som nykterhetsvårdande åtgärd på grund av misskötsamhet i nykterhetshänseende eller på grund av olaga försäljning, icke på grund av t. ex. stora inköp eller erhållen socialhjälp.

3. Alla *uppgifter av nykterhetsvårdande karaktär* koncentreras till offentliga organ, nykterhetsnämnder och länsnykterhetsnämnder. Den upprustning av dessa, som under alla omständigheter är erforderlig, påskyndas.

4. De nuvarande systembolagen avskaffas och ersättes av ett centralt *utminuteringsbolag* med nödigt antal distriktskontor och med butiker på samma platser i stort sett som för närvarande (alternativ I). Kommittén framlägger även ett alternativt förslag med 24 länsystembolag (alternativ II).

5. Alla inköp av spritdrycker i utminuteringsbutikerna *registreras*, enligt alternativ I centralt, enligt alternativ II hos resp. systembolag. Inköp av vin och starköl registreras i den mån Kungl. Maj:t så förordnar. Registrering sker enligt båda alternativen efter födelsennummer, varför köparen måste kunna legitimera sig med angivande av födelsennummer (enligt alternativ II ev. med kundnummer).

6. Inköp kan enligt alternativ I göras i *vilken utminuteringsbutik som helst* i hela riket mot företeende av legitimationshandling med födelsennummer. Avstängning kontrolleras genom en tryckt *spärlista*. Enligt *alternativ II* hänvisas varje köpare liksom nu till en *viss butik*.

7. Försäljning av *starköl* med en alkoholhalt av högst 4,5 viktprocent medges under i stort sett samma villkor som nu gäller för svaga viner, d. v. s. utminutering i utminuteringsbolagets butiker och utskänkning (utan mattvång) på restauranger där servering av sprit eller vin är tillåten. För utskänkning av starköl på vinrestauranger fordras särskilt tillstånd. Alkoholhalten i *vanligt öl* (= nuvarande pilsnerdricka) sättes till högst 2,8 viktprocent (= den nu faktiskt tillämpade) mot 3,2 enligt gällande förordning.

8. Beträffande utskänkningen på restaurangerna upphäves *kvantitetsbegränsningarna* för alla rusdrycker utom egentligt brännvin, varav endast 10 cl får serveras till varje gäst vid ett och samma besök. Länsstyrelsen får möjlighet att föreskriva restriktioner för viss restaurang, där missförhållanden uppstått.

9. *Måltidstvänet* vid utskänkning av spritdrycker anses böra bibehållas. Vin och starköl skall i regel få serveras utan måltidstväng. Kontrollstyrelsen får möjlighet att i fråga om restauranger med spriträttigheter meddela undantag från måltidstvänet beträffande viss spritdryck, vars alkoholhalt genom utspädning icke överstiger 22 volymprocent (drinkar och lättgroggar).

10. För att understödja strävandena att göra arbetsdagen spritfri skall servering av spritdrycker inte få äga rum före klockan 15. Vin och starköl får serveras även dessförinnan. Kontrollstyrelsen får möjlighet att medge utskänkning av viss spritdryck i utspädd form före klockan 15 (drinkar). Nuvarande bestämmelser om utskänkings avslutande skall i huvudsak gälla oförändrade (klockan 22 med möjlighet till utsträckt tid).

11. Förbudet mot utskänkning vid offentliga föreställningar (*varietéparagrafen*) avskaffas såvitt angår uppträdanden på egentliga restauranger men bibehålles i form av förbud mot rusdrycksservering på teatrar och varietéer. För utskänkning i samband med offentlig *dans* fordras liksom nu särskilt tillstånd varvid kommunerna tillagts vetorätt.

12. Utskänkning av rusdrycker inom område, som är för allmänheten tillgängligt såsom *nöjesplats eller idrottsplats*, skall endast få äga rum om särskilda skäl kan åberopas.

13. Liksom nu skall utskänkningen på *folkrestaurangerna* handhas av de allmänna restaurangbolagen medan rätt till utskänkning på övriga restauranger kan ges även till enskilda restauratörer. Enligt alternativ I ges *rättigheterna direkt av länsstyrelsen* till restauratören utan överlåtelsekontrakt med utminuteringsbolaget. Länsnykterhetsnämnden inträder i stället för systembolagen som beredande och kontrollerande organ. Enligt alternativ II behålles den nuvarande ordningen i detta avseende. Restaurangernas vinstkvantitetssystem har tidigare av kommittén föreslagits bli föremål för särskild utredning.

14. Det *kommunala vetot* för utskänkning av rusdrycker och öl samt möjligheterna till turistutskänkning behålles efter i huvudsak nuvarande regler. Den kommunala vetorätten utsträcket till att omfatta även restaurangdansen. Däremot avskaffas den kommunala vetorätten beträffande utminuterings av öl.

15. En möjlighet öppnas för länsstyrelsen att för visst tillfälle medge *förtäring av medhavda rusdrycker* på näringsställen utan spriträttigheter i samband med familjefest eller annan därmed jämförlig tillställning i slutet sällskap. Genom bestämmelser i ölförsäljningsförordningen tillåtes förtäring av medhavda rusdrycker i personalmatsal och kollektivhusmatsal vid tillfälle, då matsalen användes av de personer för vilka den är avsedd.

16. Kommittén har ansett det vara av väsentlig betydelse att försäljningsreglerna för vanligt öl förenklas. I fråga om bryggeriernas direktförsäljning till allmänheten upphör *rekvisitions- och kvittenstvånget* vid kringföring av öl på landsbygden. Samma regler skall gälla på landsbygden som i städerna. Regeln att vid kringföring öl får avlämnas »endast inomhus till därstädes boende» upphäves. Det enda fall, då särskild bestämmelse om *avlämning* ansetts erforderlig, gäller avlämning vid tillverkarnas rörliga försäljning på eller i omedelbar närhet av arbetsplats. Möjlighet införes att i enstaka fall ge annan än tillverkare, t. ex. allmänt kafébolag, tillstånd till kringföringsförsäljning.

17. Den ökade friheten anses böra medföra ökad kontroll över *bryggeriernas direktförsäljning*: tillstånd för avhämtningsförsäljning enligt samma regler som för återförsäljare, tillstånd för kringföringsförsäljning från tillverkningsställe och nederlag enligt särskilda regler samt skarpt uppsikt över försäljningen genom länsnykterhetsnämnder och polismyndigheter.

18. Alla tillstånd till utskänkning av rusdrycker och detaljhandel med öl (utminuterings såväl som utskänkning och även bryggeriernas kringföring) skall meddelas för *fyraåriga oktrojperioder*, gemensamma för alla tillstånd. Ansökningar ingives till länsnykterhetsnämnden (enligt alternativ II systembolaget), som företager erforderlig utredning (infordrar yttranden från

de lokala organen) och upprättar förslag till försäljningens ordnande inom länet. Förslaget prövas av länsstyrelsen.

19. En ny form av utskänkning av öl inrättas, nämligen *utskänkning efter ansökan*, vilken kan äga rum i personalmatsalar (militära mässar) och kollektivhusmatsalar.

20. De nuvarande bestämmelserna om *besiktning* av utskänkningslokaler upphäves. De nya bestämmelserna i livsmedelsstadgan om hälsovårdsnämnds godkännande av serveringslokal anses i huvudsak tillräckliga, men Kungl. Maj:t äger utfärda kompletterande föreskrifter.

21. Den särskilda *partihandelsrätten* för återförsäljare av öl upphäves. För skeppshandlarna har införts en särskild försäljningsrätt, som endast avser proviantering av fartyg och som innefattar rätt till såväl partihandel som detaljhandel.

22. Den *kommunala nykterhetsvården* blir i sina huvuddrag oförändrad, men statsbidraget höjes till 80 % utan begränsning till viss maximisumma. Härigenom förutses en väsentlig ökning av nykterhetsnämndernas resurser.

23. *Länsnykterhetsnämndernas* samtliga ledamöter utses av Kungl. Maj:t. Ordföranden skall ha domarkompetens. Länsstyrelserna, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen och landstingen (stadsfullmäktige) avger förslag.

24. *Länsnykterhetsnämndernas personalutrustning* förstärkes. Varje nämnd får en kanslichef och en konsulent (i de minsta länen en kanslichef, som tillika är konsulent) och de större länen dessutom en assistent. Samtliga nämnder får heltidsanställd biträdespersonal. Då enligt alternativ II vissa tillståndsärenden fortfarande skall handläggas av systembolagen kan vid detta alternativ personalutrustningen hos länsnykterhetsnämnderna göras något mindre.

25. Förslaget innebär en betydande *personalminskning hos kontrollstyrelsen och systembolagen*. Övertaliga befattningshavare förutsättes i viss utsträckning komma att användas inom nykterhetsvården. I en del fall skall förtidspensionering tillämpas. Kontrollstyrelsens statistikavdelning överföres till socialstyrelsen, vars nykterhetsvårdsbyrå även i övrigt förstärkes för att kunna handlägga det ökade antal ärenden, som blir följden av nykterhetsnämndernas och länsnykterhetsnämndernas upprustning.

26. Vid socialstyrelsens sida sättes en *rådgivande nämnd* i nykterhetsfrågor.

27. Kungl. Maj:ts *circulär om nykterhetsundervisning* ersättes eller kompletteras med bestämmelser i undervisningsplaner och metodiska anvisningar för olika undervisningsanstalter. Nykterhetsundervisningen skall ej betraktas som särskilt ämne utan huvudsakligen ingå i ämnena biologi och samhällskunskap. Läroboksnämnden skall åläggas tillse att läroböckerna i dessa ämnen blir tillfredsställande ur nykterhetsundervisningens synpunkt. I den allmänna skolan skall undervisningen i alkoholfrågan huvudsakligen förekomma i bestämda ämnen och klasser med det innehåll som närmare anges i del III av kommitténs betänkande (SOU 1952: 12).

28. Vid *yrkesutbildningen* skall nykterhetsundervisning förekomma i mån av behov. Särskilt föreslås bestämmelser rörande utbildningen av läkare och socialvårdspersonal. Även vid den praktiska yrkesutbildningen bör vissa kunskapsmoment rörande alkoholens inverkan på arbetsresultaten inhämtas.

29. Särskild uppmärksamhet skall ägnas frågan om *utbildningen av de lärare*, som skall meddela nykterhetsundervisning. Detaljerade förslag om hur denna utbildning bör ordnas vid folkskoleseminarierna, universiteten och provårsutbildningen (de framtida lärarhögskolorna) har framlagts.

30. Den *militära nykterhetsundervisningen* skall återfå det omfång som

den hade under åren 1946—49. Särskilda fortbildningskurser för officerare bör anordnas.

31. *Centralförbundet för nykterhetsundervisning* skall få ökade anslag för att kunna fylla sin funktion som organ för nykterhetsundervisning och nykterhetsupplysning. Kommittén föreslår såväl en ökning av verksamhetens omfattning som en upprustning av den administrativa apparaten. Kungl. Maj:t skall utse halva antalet styrelseledamöter.

32. Ökat stöd åt den organiserade *nykterhetsrörelsen* föreslås, bl. a. i form av höjda anslag till instruktörer för nykterhetsupplysning.

33. Den *vetenskapliga forskningen* på alkoholfrågans område skall uppmuntras. Förslag framlägges om en gemensam subkommitté till det medicinska och det samhällsvetenskapliga forskningsrådet för stöd åt medicinsk och social alkoholforskning. Klinisk alkoholforskning skall bedrivas vid ett alkoholistsjukhus, som föreslås snarast möjligt komma till stånd. Möjligheterna till teoretisk alkoholforskning utvidgas. Kommittén räknar med en anslagsökning som skulle möjliggöra inrättande av en specialprofessur i ämnet.

34. Kommitténs förslag innebär ingen nettoökning av det allmännas kostnader för nykterhetsfrämjande åtgärder.

35. Kommittén framhåller slutligen att medicinska och sociala samhällsinsgripanden, som inte är direkt inriktade på alkoholförtäringen, i många fall har en betydande effekt, när det gäller att bekämpa alkoholmissbruket. Kommittén pekar i detta sammanhang särskilt på ungdomens problem och framhåller vikten av samhälleliga insatser i ungdomsvårdande syfte.

Alkoholdryckernas art och alkoholhalt.

Kommittén framhåller, att verkan av en alkoholhaltig dryck inte bara beror på den absoluta mängd alkohol den innehåller utan även på graden av alkoholkoncentration och dryckens sammansättning i övrigt. Belägg för denna uppfattning hämtar kommittén bl. a. i resultatet av de undersökningar som på dess uppdrag utförts av laboratorn L. Goldberg.

Mot bakgrunden härav har kommittén dryftat olika åtgärder för att främja en övergång till svagare drycker och har även ifrågasatt en sänkning av alkoholhalten i några drycker.

En förskjutning av konsumtionsvanorna till svagare drycker finner kommittén i och för sig önskvärd. Den hänvisar därvid till erfarenheterna från de länder där vin- och ölförtäring dominerar. Skadeverkningarna blir där, enligt vad kommittén funnit, relativt mindre — d. v. s. i proportion till den i olika drycker förtärda mängden ren alkohol — än i vårt land där brännvinet dominerar. Kommittén anser emellertid icke tillräckligt att enbart uppmuntra bruket av svagare drycker, t. ex. genom skattelindring eller slopande av restriktioner. Detta utvecklas närmare av kommittén sålunda.

Man riskerar i så fall att få endast det resultatet att konsumtionen av svagare drycker ökar, medan de starkare dryckerna fortfarande konsumeras som förut. För att nå ett verkligt positivt resultat torde det bli nödvändigt att genom kraftiga prishöjningar eller restriktioner försvåra åtkomsten av spritdrycker samtidigt som konsumtionen av vin och öl främjas. Kommittén är emellertid inte beredd att för närvarande föreslå några sådana ingripanden. Om man i strid mot en utbredd sedvänja och opinion

skulle söka försvåra åtkomsten av de starkare alkoholdryckerna, bleve risken stor för olaga tillverkning, vilket skulle kunna leda till ett resultat motsatt det avsedda. Om i framtiden av statsfinansiella skäl nya skattehöjningar på alkoholdrycker måste göras, synes dessa emellertid böra koncentreras till spritdryckerna, varigenom en gynnsam förskjutning av efterfrågan torde kunna uppnås.

Den enda åtgärd som kommittén föreslår i den angivna riktningen är att starkölsförbudet skall upphävas och starkölet tillhandahållas under i huvudsak samma former som vin. Härvid har emellertid även överväganden av annat slag spelat in, bl. a. intresset att kunna hålla alkoholhalten i det vanliga ölet låg.

icke heller beträffande frågan om sänkning av alkoholhalten i olika drycker framlägger kommittén förslag annat än såvitt angår ölet. Såsom nyss antytts förordar kommittén att alkoholhalten i det vanliga ölet hålles låg. Den föreslagna högsta alkoholgränsen, 2,8 viktprocent, är densamma som använts sedan andra världskriget men lägre än som förutses i gällande pilsnerdricksförordning, 3,2 viktprocent.

Däremot vill kommittén icke göra formliga förslag om sänkning av alkoholhalten i brännvinet. Härom yttrar kommittén.

Alkoholhalten är för närvarande minst 40 volymprocent (»renat», »tafel») och når i flera fall (»bords», »kron», »överste», gin m. fl.) upp till 46 volymprocent. Av våra grannländer har Danmark samma alkoholstyrka som Sverige för motsvarande märken, medan Norge och Finland har i genomsnitt 5—6 volymprocent lägre. Erfarenheterna från grannländerna synes inte ge vid handen att den lägre alkoholstyrkan i någon större utsträckning påverkar missbrukets omfattning. I Sverige har man emellertid under de år, då 40-procentigt potatisbrännvin inte stått att få, utan konsumtionen sökt sig till starkare märken, iakttagit en viss höjning av fyllerifrekvensen. Av docenten Goldbergs undersökningar synes framgå att rusverkningarna blir förhållandevis kraftigare vid en högre alkoholhalt i den förtärda drycken. Det synes därför kunna övervägas att begränsa alkoholstyrkan till 40 procent i sådana spritdrycksmärken, som ägnar sig för konsumtion av stora konsumentgrupper. Någon större effekt av en sådan politik torde man dock icke kunna vänta sig.

Kommittén framhåller att den föreslagna sänkningen av det vanliga ölets alkoholhalt torde ha väsentligt större betydelse än en motsvarande sänkning (12,5 %) av brännvinets alkoholhalt (från 40 till 35 volymprocent). Brännvinet skulle även efter en sådan sänkning vara en kraftigt verkande rusdryck, medan ölets styrka därigenom närmar sig den nivå, där märkbara alkoholverkningar icke uppstår vid normala förtäringsmängder. I fråga om ölet tillkommer också, enligt kommittén, önskemålet om en enklare och för allmänheten mindre besvärande försäljningslagstiftning. En sådan möjliggöres genom en lägre alkoholhalt.

Kommittén upptar i förevarande sammanhang även frågan om tillverkning och försäljning av cider. Det finns enligt kommitténs mening icke skäl att införa särskilda bestämmelser i syfte att underlätta försäljning av detta slags alkoholdrycker. Frågan kommer att upptagas till särskild behandling

i en senare avdelning, i samband varmed kommitténs motivering närmare redovisas.

Slutligen må nämnas att kommittén upptagit frågan om konsumtionen av alkoholfria drycker bör stödjas av samhället. Utvecklingen på detta område bedömes av kommittén vara mycket tillfredsställande och något behov av statsingripande anses för närvarande icke föreligga. Intresset av att alkoholfria drycker sättes i de alkoholhaltigas ställe föreslås emellertid bli tillgodosett såtillvida att restauratör, som har rätt att utskänka alkoholdrycker, skall vara skyldig att tillhandahålla alkoholfria drycker i tillfredsställande urval. Kommittén dryftar även olika åtgärder i syfte att främja uppkomsten av alkoholfria restauranger av god klass. Den finner dock icke att något direkt ingripande från statens sida för närvarande är påkallat i vårt land.

Beskattningen som nykterhetspolitiskt instrument.

Kommittén finner icke tillräckliga skäl ur nykterhetspolitisk synpunkt att förbinda motbokssystemets avskaffande med en höjning av spritbeskattningen.

I sin motivering konstaterar kommittén, att konsumtionen av spritdrycker liksom konsumtionen av varje annan vara är beroende av varans pris och konsumentens inkomst, samt anför.

Ett flertal länder har av statsfinansiella skäl höjt spritskatterna. De prisstegringar som blivit följderna av skattehöjningarna har regelmässigt fört ned konsumtionen under den nivå som den vid oförändrat pris skulle ha uppnått. Varje skattehöjning som procentuellt inte varit allt för obetydlig har också givit ett omedelbart utslag i konsumtionen. I de fall där denna nedgång icke blivit varaktigt har prisstegringen motverkats av inkomststegringar eller icke-ekonomiska faktorer.

Till de länder, som under senare år till följd av sådana skattstegringar fått relativt höga spritpriser, hör också Sverige. Nederländerna torde under de senaste åren ha haft lägre priser än Sverige. Finland och Norge har endast obetydligt högre. I det senare fallet bör dock observeras att brännvinet i Finland och Norge är svagare än i Sverige. Danmark och England har däremot fortfarande väsentligt högre priser. I följande sammanställning jämföres priserna på de billigaste brännvinsarterna i de nordiska länderna vid årsskiftet 1950/51. (Under 1951 har ytterligare prishöjningar skett.)

	Alkohol- styrka	Pris per liter	Pris i sv. kronor per liter	Antal arbets- timmar per li- ter för indu- striarbetare
Danmark	40 %	27,36 d. kr.	20,53	9,4
Finland	34,2 %	800 mk	16,—	5,3
Norge	36,1 %	21,43 n. kr.	15,54	6,2
Sverige	40 %	15,— sv. kr.	15,—	4,9

Som synes är skillnaden i förhållande till Finland och Norge ganska liten i fråga om det billigaste brännvinet. För dyrare spritsorter, särskilt importerade, är skillnaden större. Redan enkel eau-de-vie, som i Sverige kostar

16,25 kr. per liter, betingar i Finland och Norge ca 26 kr. i svenskt mynt och skotsk whisky är i dessa länder mer än dubbelt så dyr som i vårt land. Även i Danmark är priserna betydligt högre än här.

Sedan 1932 har en viss utjämning skett mellan Sverige och Danmark i fråga om spritpriserna. Det billigaste svenska brännvinet kostade 1913 50 % mer än den danska akvaviten men betingade 1931 endast ca 1/4 av det danska priset. Nu är det svenska priset ca 3/4 av det danska. Det danska realpriset har sexdubblats sedan 1913, det svenska tredubblats. Den danska konsumtionen per invånare har under samma tid gått ned till 12 % av 1913 års nivå medan den svenska fortfarande ligger kvar på ca 75 % av denna. 1913 var svenskens och danskens genomsnittliga utgift för spritdrycker ungefär densamma, men i dag offrar svensken ungefär 3 1/2 gånger så mycket som dansken för detta ändamål.

Olikheter i den svenska och danska utvecklingen beror till en del på att den danska inkomstutvecklingen icke är lika gynnsam som den svenska. Men olikheten kan enligt kommittén icke helt eller ens väsentligen förklaras av denna skillnad. Kommittén finner i stället orsaken i det svenska restriktionssystemet och hänvisar därvid till de överväganden rörande systemets verkningar, för vilka redogörelse lämnats i nästföregående avdelning. Om restriktionssystemet försvinner kommer säkerligen, uttalar kommittén, det höga prisets spärrverkan att bli starkare än hittills och trendens riktning en annan och gynnsammare. Det föreligger icke tillräckliga skäl att samtidigt påkalla en ytterligare höjning av spritbeskattningen. En ytterligare anledning att icke höja priserna ser kommittén däri att man bör begagna det gynnsamma tillfälle som nu erbjuder sig att helt stampa ut den illegala hanteringen.

Kommittén tillfogar emellertid att det sagda tar sikte på skattehöjningar som ökar rusdryckernas realpris. Vid försämring av penningvärdet bör enligt kommitténs mening spritpriserna höjas i motsvarande mån för att ogynnsamma verkningar på nykterhetstillståndet skall kunna undvikas.

Kommittén erinrar om att man vid ett tillfälle (år 1919) i vårt land tillämpat differentierade priser, billigare för mindre kvantiteter och med tilläggsskatt på övriga inköp efter en progressiv skala. Förslag av samma innebörd framlades för 1939 års urtima riksdag, som emellertid avslög det samma. Kommittén ställer sig avvisande till detta alternativ, varvid den bl. a. framhåller riskerna för inköp och överlåtelse i förvärvssyfte.

Kommittén dryftar även frågan om den särskilda utskänkningsskatten på sprit bör bibehållas. Skatten infördes år 1943 och syftade huvudsakligen till att motverka den stigning i utskänkning och fylleri som iakttagits under år 1942. Kommittén framhåller att vissa fördelar skulle kunna vinnas genom att inarbeta utskänkningsskatten i den vanliga omsättnings-skatten på rusdrycker. Detta skulle få betydelse när det gäller att komma till rätta med den olagliga spritutskänningen på utskänkingsställen utan rättigheter. Emellertid finner kommittén att en sänkning av restaurang-spritens pris skulle möta vissa betänkligheter ur nykterhetspolitisk synpunkt. De skäl som föranledde att utskänkningsskatten infördes föreligger enligt kommitténs uppfattning ännu. En sänkning av priset på restaurang-

rangspriten skulle kunna få viss psykologisk betydelse och uppmuntra till ökad konsumtion, i synnerhet om kvantitetsbegränsningarna avskaffas. Kommittén finner att fördelarna med att borttaga utskänkningskatten icke uppväger nackdelarna och föreslår därför icke någon ändring i nu gällande bestämmelser.

Övergångstiden.

En omläggning av nykterhetspolitiken enligt kommitténs riktlinjer är enligt dess mening ägnad att förbättra nykterhetstillståndet i landet. Detta hindrar inte att man kan hysa vissa farhågor för att missbruket av spritdrycker kan komma att öka under den närmaste tiden efter motboksransoneringens avskaffande.

Kommittén har tagit del av erfarenheter från liknande omläggningar av försäljningslagstiftningen, som förekommit i andra länder. Fyra nykterhetspolitiska förändringar synes erbjuda likhet med den föreslagna avvecklingen: 1) övergången i Norge den 2 maj 1927 från spritdrycksförbud till fri försäljning av spritdrycker genom ett statligt monopolbolag, 2) övergången i Finland den 5 april 1932 från totalförbud till fri försäljning genom ett statligt monopolbolag, 3) övergången i Förenta Staterna i december 1933 från totalförbud till fri försäljning i regel i privat regi, 4) övergången i Norge den 1 januari 1946 från den starkt begränsade ransonen av 1,4 liter (2 halfaskor) i kvartalet till fri försäljning med en samtidig prishöjning på 33 %. Den sista övergången har ägt rum vid första årsskiftet efter ett krigsslut, de tre tidigare under den »normala» mellankrigstiden, i Förenta Staterna och Finland dock under en utpräglad lågkonjunktur.

Utvecklingen efter förbudens avveckling framgår av denna tabell.

	Normalt år före förbudet	Konjunkturperiod intill upphävandet	Året närmast före upphävandet	Övergångs-året	Helt fria året				
					1:a	2:a	3:e	4:e	5:e
<i>Norge</i>	1913	1922/26	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
Spritdryckskonsumtion, liter per inv. ¹	3,6	—	—	*2,1	2,0	2,2	2,3	1,9	1,7
Anhållanden för fylleri per 1 000 inv.	22,8	15,4	13,0	12,9	13,5	13,7	13,1	11,1	11,5
<i>Finland</i>	1911/13	1928/31	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Spritdryckskonsumtion, liter per inv. ¹	1,9	—	—	*1,3	1,3	2,4	1,9	1,8	2,1
Anhållanden för fylleri per 1 000 inv.	—	26,9	24,0	22,0	27,6	32,3	26,4	28,3	31,2
<i>Förenta Staterna</i>	1911/13	1928/32	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Spritdryckskonsumtion, liter per inv. ¹	5,6	—	—	—	1,3	2,7	3,1	3,9	3,8

¹ Konsumtionssiffrorna är för jämförbarhetens skull omräknade till 50 % alkoholhalt.

* Beräknad konsumtion, om förbudet upphävts vid årets början.

Kommittén finner uppenbart att övergången från förbud till fri försäljning icke åtföljts av någon större omedelbar ansvällning av fylleriet. Beträffande konsumtionen anmärker kommittén att den faktiska stegringen under de första åren är mindre än siffrorna utvisar, eftersom den olagliga handeln, särskilt i Amerika, avvecklades endast successivt.

Övergången i Norge efter andra världskriget från sträng ransonering till fri försäljning illustreras med dessa siffror.

	Perioden närmast före kriget (1936/39)	Året närmast före kriget (1939)	Året för hårdaste ranson ¹ (1942)	Senaste krigs- o. ranson- året ² (1945)	Året efter ransoneringens upphävande				
					1:a (1946)	2:a (1947)	3:e (1948)	4:e (1949)	5:e (1950)
Spritkonsumtion, liter (å 50 %) per inv.	2,1	2,2	1,3	2,2	3,6	3,3	3,2	2,8	2,4
Anhållanden för fylleri per 1 000 inv.	12,3	12,9	5,6	6,6	13,7	12,5	12,9	11,8	10,0

¹ 0,74 liter varannan månad.

² 2,8 liter under andra halvåret.

Kommittén anför.

Förändringarna i konsumtionen får ses mot bakgrund av att vin och framför allt öl försvann som konsumtionsalternativ under kriget och till en del också under åren närmast därefter. Vidare inverkade knappheten på andra konsumtionsvaror under och efter kriget i hög grad på alkoholinköpen. De låga fyllerisiffrorna under kriget förklaras delvis av det bristfälliga beivrandet.

Även mot denna bakgrund väcker det förvåning, att en ransonering så hård som den norska under 1945 — under hela andra halvåret 2,8 liter per inköpskort — icke kunnat hindra konsumtionen att uppnå samma nivå som den fria försäljningen året närmast före kriget, 2,2 liter per invånare.

Beträffande fylleriet ligger det första fria året 7 % högre än år 1939. Det är en stegring, som icke överskrider storleken av vanliga konjunktursvängningar. Under de senaste åren har fyllerisiffrorna sjunkit starkt och ligger nu under förkrigsnivån i motsats till i Sverige. 1951 års siffra är den lägsta som hittills noterats för Norge i fredstid.

Kommittén konstaterar, att de ogynnsamma övergångsföreteelserna i samtliga fyra fall måste ha varit av ringa storleksordning.

Man har enligt kommittén anledning att vänta att verkningarna av den föreslagna omläggningen i vårt land blir ännu mindre framträdande än på något annat håll. Kommittén pekar på att Sverige redan i utgångsläget har högre konsumtion än i något av de sju länder, vars förhållanden studerats. Genomsnittsransonen är betydligt högre än i Norge 1945. Sverige har även en nykterhetsnämndsorganisation som är väsentligt överlägsen vad som funnits av motsvarande natur under de förut nämnda övergångsperioderna i andra länder.

En viss ökning av inköpen under en övergångstid anser kommittén dock sannolik. Detta gäller icke så mycket missbrukarna, som visserligen torde kunna få överlåten sprit billigare under det nya systemet men redan nu kan förse sig med berusningsmedel i så stor omfattning att en eventuell ökning inte kan tänkas få någon större betydelse. Kommittén räknar inte heller med att den stora massan av skötsamma konsumenter kommer att nämnvärt öka sina inköp. Det finns emellertid säkerligen åtskilliga personer, som inte är missbrukare i alkoholistlagens mening men som då och då berusar sig. Av dessa kommer sannolikt en del att fira den nyvunna friheten med stora inköp och därav följande berusning och fylleriförseelser. Även för en del ungdomar, som nu hindras av åldersbestämmelserna, torde detta gälla. Med tanke på dessa finner kommittén betydelsefullt att de kommunala nämnderna så snart som möjligt blir fullt kapabla att uppfylla de krav som ställes på dem.

Sammanfattningsvis uttalar kommittén att vissa övergångssvårigheter inte torde kunna undvikas. Men kommittén anser icke dessa omständigheter utgöra något skäl emot den föreslagna reformen. Om man anser att denna gör nytta på lång sikt, bör man hellre välja en kortare tids olägenheter än avstå från en förbättring för framtiden. Erfarenheterna från andra länder talar enligt kommitténs åsikt för att övergångssvårigheterna dels blir relativt obetydliga, dels kommer att få tämligen kort varaktighet.

Reservationer m. m.

Herr *Utterström* har, såsom framgår av nästföregående avdelning, icke kunnat ansluta sig till kommittémajoritetens uppfattning om det nuvarande restriktionssystemet utan anser att *motbokssystemet* bör bibehållas. Inom ramen för detta föreslår han emellertid vissa reformer. Sålunda bör behörighet att inköpa rusdrycker tillkomma envar till myndig ålder kommen person. Härifrån bör endast undantagas vissa misskötsamma, och förprovningen innan motbok utfärdas bör endast utgöra en formell åtgärd, ett konstaterande av att anmärkning icke föreligger. Kvinnor bör alltfört ha lägre tilldelning än män, och tilldelningen för äkta makar bör icke tillsammans få överskrida den tilldelning som skulle tillkomma mannen såsom ensam innehavare av inköpsrätt.

I reservationen föreslås vidare att *alkoholhalten sänkes* i de inhemska *brännvinsarterna*. Reservanten finner, att de av kommittén anförda skälen talar för nyttan och lämpligheten av en sådan åtgärd, samt anför.

Då flertalet av de »större» brännvinsmärkena hålla upp till 46 procent alkoholstyrka, skulle en sänkning till förslagsvis 40 procent för dessa medföra en icke obetydligt minskad alkoholkonsumtion. Under år 1948 då tillgången på 40-procentigt potatisbrännvin var mycket begränsad försälldes för konsumtionsändamål 41,2 miljoner liter spritdrycker. Omräknad till ren alkohol motsvarar denna försäljning 2,60 liter per invånare. Denna genomsnittskonsumtion skulle ha stannat vid 2,40 liter, om alkoholhalten hos spritdryckerna under detta år hade uppgått till högst 40 procent. Motsvarande genomsnittliga konsumtionstal för år 1950 voro 2,60 liter och 2,45 liter.

Reservanten framhåller, att det föreligger en samväxling mellan det re-
nade 40-procentiga brännvinets procentuella andel av försäljningen och an-
talet fylleriförseelser. Det anförda belyses med dessa siffror.

År	Renat 40- procentigt brännvin andel av försäljningen i %	Antal be- gångna fylle- riförseelser	
1941	48,68	37 216	} ökning
		minskning	
1942	43,22	43 032	} ökning
		minskning	
1943	10,69	43 261	} minskning
		ökning	
1944	18,57	38 326	} minskning
		minskning	
1945	17,51	37 118	} minskning
		ökning	
1946	21,54	31 139	} minskning
		ökning	
1947	29,27	30 692	} ökning
		minskning	
1948	12,64	36 381	} minskning
		ökning	
1949	40,24	35 672	} ökning
		minskning	
1950	35,29	37 544	

Reservanten fortsätter.

Det 40-procentiga brännvinet är framställt av dels potatissprit, dels cel-
lulosasprit. När det av potatissprit framställda brännvinet går ur markna-
den, övergår man i mycket stor utsträckning till inköp av brännvin av högre
alkoholhalt eller av andra varuslag av högre alkoholhalt än 40 procent.
Då det 40-procentiga brännvinet ånyo finnes att tillgå, återgår man till
detta.

Av detta framgår, att alkoholhalten icke nämnvärt påverkar valet av
brännvinsmärke och att det icke finnes någon medveten strävan hos all-
mänheten att köpa spritdrycker av högre alkoholhalt. Någon risk för en
övergång till alkoholstarkare — och dyrare — utländska brännvinsorter
torde därför icke vara att befara vid en skälig sänkning av alkoholhalten
hos inhemskt brännvin.

Herr *Onsjö*, som i allt väsentligt anslutit sig till kommitténs uppfatt-
ning i huvudfrågorna, förordar en *successiv* övergång till den föreslagna
fria försäljningen av spritdrycker, varvid han anför.

Man måste ha klart för sig, att den av kommittén föreslagna ordningen
med en praktiskt taget fri försäljning av spritdrycker kommer att särskilt
i övergångsskedet medföra en stark påfrestning, varigenom nykterhetstill-

ståndet löper fara att mer eller mindre starkt försämras. Det kan icke förnekas, att man vid övergången råkar in i en period, beträffande vilken det nu icke kan bedömas, huru allvarliga konsekvenserna kunna bli i nykterhetsavseende, särskilt i betraktande av att de nykterhetsvårdande organen knappast från början kunna ha erhållit sin avsedda utbyggnad och ej heller förvärvat den nödiga rutinen för att fylla sin uppgift. Enligt min mening hade det därför varit välbetänkt att under en övergångstid, förslagsvis två år, behålla den nuvarande systembolagsorganisationen för utnyttjande av den sakkunskap och kunnighet, som dess personal förvärvat på förevarande område. Motbokssystemet borde till en början vara kvar med fri inköpsrätt, för att så snart erfarenheterna så gäve vid handen successivt avvecklas. Jag anser med andra ord att man bör ha tillfälle att under en tid pröva den fria försäljningen med bibehållande i stort sett av nuvarande möjligheter till kontroll. Under tiden skulle det även bli möjligt att på ett nöjaktigt sätt upporganisera de avsedda nykterhetsvårdande organen och göra dem skickade att övertaga den krävande och ansvarsfulla uppgift, som tillagts dem enligt kommitténs förslag.

Kommitténs expert regeringsrådet *Klackenberg* uttalar sig även i särskilt yttrande för särskilda övergångsanordningar. Experten förordar vidare pris-höjningar i syfte att göra alkoholdryckerna svåråtkomliga samt anför.

Det väsentliga syftet med samhällets ingripande på ifrågavarande område kan enligt min mening endast vara nykterhetens främjande. Med denna utgångspunkt är majoritetsförslagets allmänna inriktning på att göra rusdryckerna mera lättillgängliga icke godtagbar. Förslaget synes mig innebära ett markant underskattande av de möjligheter, som lagstiftningen i vidsträckt mening innefattar såsom nykterhetsfrämjande instrument. Väl har jag blivit övertygad om det befogade i kritiken av motbokssystemet för dess ogynnsamma suggestiva verkningar.

Men om den individuella kontrollen måste uppgivas, är jag för den skull icke beredd att göra avsteg från nykterhetssträvandenas gamla grundprincip, att samhällsintresset kräver att rusdryckerna i en eller annan form görs svårtillgängliga. Då en ransonering genom systembolags- och serveringspersonal visat sig vara ett mindre ändamålsenligt medel att begränsa tillgängligheten, bör andra åtgärder prövas i syfte att nedbringa den erkänt alltför höga spritkonsumtionen och den oroväckande omfattningen av alkoholskadorna. Olika medel kan därvid tänkas. Kommittén redovisar ett omfattande internationellt erfarenhetsmaterial, som belyser de framgångsrika verkningarna av den för ett nationalekonomiskt betraktelsesätt naturligaste metoden, nämligen att genom priset reglera svårtillgängligheten. Men kommittén drar inga slutsatser därav och uttalar rentav att vid ett avskaffande av motbokssystemet i enlighet med förslaget tillräckliga skäl inte föreligger att samtidigt påkalla en ytterligare höjning av spritbeskattningen. I den mån häri icke ligger en drastiskt överdriven tro på motbokssystemets skadlighet, framstår detta resonemang som nykterhetspolitiskt reaktionärt. Den, som inte bara vill överlämna åt nykterhetsnämnder och andra socialorgan att i efterhand taga om hand alkoholens offer, nödgas väga den ena allmänna restriktionen mot den andra. För min del ser jag i prishöjningen på rusdrycker en restriktion, som är lätt att genomföra och tillämpa, eftersom den blott kräver ett beslut av statsmakterna; som icke är mera demokratisk utan ur denna synpunkt snarare mera tilltalande än åtskilliga andra prisregleringar, eftersom den avser en umbärlig vara; och som icke heller utlöser några sådana kontrasuggestiva verkningar som den individuella kontrollen.

Övergången till fri försäljning bör enligt min mening ske med tillbörlig försiktighet. Även den, som icke är anhängare av höga spritpriser på längre sikt, bör kunna godtaga en provisorisk höjning såsom en hjälp att lösa skarvproblemet. Oavsett prissättningen bör avskaffandet av restriktionssystemet lämpligen icke genomföras på en gång utan ske successivt. En mångfald möjligheter för ordningen vid avvecklingen är tänkbara. De nuvarande restaurangrestriktionerna kan enligt min mening med fördel kvarstå i avvaktan på erfarenheter av lättnaderna inom utminuteringsens område. Även den individueella kontrollen synes rimligt att borttaga stegvis. Någon större risk att släppa loss den fria försäljningen för de skötsamma konsumenterna lär icke föreligga. Detta steg bör kunna tagas, även utan att man inför den omfattande statistiska registreringsapparat, som kommittén föreslår och som knappast ger mer än ett kostsam sken av kontroll. För de återstående, icke prickfria konsumenterna, som väl utgör högst 10 procent av de vuxna, förordar jag att en efter enkla, schablonmässiga regler fastställd begränsad inköpsrätt bibehålles under de närmaste åren.

Övriga i ovannämnda och andra reservationer och i det särskilda yttrandet framförda förslag och synpunkter kommer att i erforderliga delar återgivas i anslutning till de frågor, vartill de hänför sig.

Yttranden över nykterhetskommitténs förslag.

Kommitténs uttalanden och förslag i allt som icke rör lagstiftningen om försäljning av rusedrycker och maldrycker har överlag fått ett mycket gynnsamt mottagande, även om erinringar framföres i åtskilliga stycken.

Förslagen i fråga om försäljningslagstiftningen har rönt stort intresse och flertalet yttranden ägnas till större delen åt dessa frågor jämte nykterhetsvården. Meningarna om hur försäljningen av alkoholdrycker framdeles bör ordnas är delade. Såsom framgår av redogörelsen i nästföregående avdelning är det dock endast ett fåtal som uttryckligen påyrkar att restriktionssystemet bibehålles eller anmält sådan tveksamhet på denna punkt att de icke velat ta ställning. I åtskilliga yttranden yrkas emellertid att en höjd spritbeskattning sättes i ransoneringssystemets ställe såsom spärr för konsumtionen. Andra yttranden innehåller förslag om särskilda anordningar vid övergången till fri försäljning. Dessa förslag går bl. a. ut på tillfälliga skattehöjningar eller olika former av en successiv övergång till det nya försäljningssystemet. Omkring hälften av de tillfrågade myndigheterna och sammanslutningarna som yttrat sig i frågan har emellertid uttalat sig för kommitténs förslag om fri försäljning utan samband med skattehöjningar eller övergångsanordningar av här antytt slag.

Allmänna synpunkter.

Kommitténs uttalanden om målsättningen för samhällets nykterhetspolitik i stort och dess rekommendationer om medicinska och sociala åtgärder har upptagits till bedömning i flera yttranden, varvid man i allmänhet anslutit sig till kommitténs uppfattning och understrukit vissa synpunkter.

Sålunda framhåller *medicinalstyrelsen* att stor betydelse måste — vid sidan av undervisning — tillmätas alla åtgärder från samhällets sida som kan vidtagas för att ordna sunda fritidssysselsättningar av olika slag för ungdomen. Om upprustning av sjukvården i olika avseenden, av forskningen, av undervisningen och upplysningen uttalar styrelsen det generella omdömet, att de är samhällliga åtgärder av vilka man på lång sikt kan vänta sig bestående resultat i bekämpandet av alkoholismen.

Länsstyrelsen i Stockholms län understryker nykterhetskommitténs uttalande om angelägenheten icke minst ur nykterhetspolitisk synpunkt av att ungdomsproblemen ägnas väsentligt större uppmärksamhet än som hittills kommit dem till del. Enligt länsstyrelsens mening är det att beklaga — och ägnat att förvåna — att de uppslag till ungdomsociala åtgärder som framkommit i ungdomsvårdsutredningens betänkanden hittills icke tilldragit sig större intresse från statsmakternas sida.

Synpunkter av liknande innebörd anföres av *länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Örebro och Västernorrlands län samt länsnykterhetsnämnderna i Stockholms, Göteborgs och Bohus samt Västerbottens län.*

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län betonar vikten av att en stark personlig ansvarskänsla i fråga om alkoholbruk inskärpes vid genomförandet av den nya linjen för nykterhetspolitiken. Detta bör ske genom en intensifierad nykterhetspropaganda och nykterhetsundervisning. Det är enligt länsstyrelsens mening av vikt, att denna propaganda gives sådana ekonomiska resurser att den kan utnyttja moderna propagandamedel och få en framträdande plats i svenskt samhällsliv. Ökade resurser bör också ges för personlig påverkan via olika slag av föreningsverksamhet. Hand i hand med detta bör gå en förbättrad vård av de alkoholskadade, varvid särskild vikt bör läggas vid den förebyggande vården.

På liknande sätt uttalar sig *länsstyrelserna i Älvsborgs och Skaraborgs län samt länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län.*

Stockholms stadsfullmäktige och nämnder framhåller ävenledes vikten av intensifierade positiva åtgärder och uttalar sig för en samordning av de direkt nykterhetspolitiska åtgärderna med socialvården i övrigt. Härom anföres.

Liksom en kärnpunkt i förslaget om restriktionssystemets avskaffande är att en väsentlig utbyggnad av de specialbetonade nykterhetsvårdande åtgärderna och de medicinska behandlingsmetoderna måste ske och nykterhetsvårdens resurser utbyggas personellt och institutionsmässigt, så måste även en utbyggnad ske på det sociala området. Den speciella nykterhetsvårdens oupplösliga samband med den övriga socialvården ställer som ett obetingat krav på samhället att när det stela, mera generellt verkande restriktionssystemet avvecklas, måste ett ökat utrymme beredas för insatser i de individuella fallen.

Av särskild vikt är att samordningen förstärkes såväl mellan å ena sidan den specialiserade nykterhetsvården och den allmänna socialvården som även inom den senare. Även socialvårdens olika grenar måste ha till sitt förfogande personella och ekonomiska resurser för att främja det förebyggande och kurativa arbetet, intensifiera analysen av vårdfallen och tillämpa

familjeprincipen. De nödtillstånd som i många fall utgöra en orsak till alkoholism och som i andra fall även bli en följd därav, med skadeverkningar för familjen, måste socialvården söka råda bot för. Resurser måste skapas för miljöbyte för olika familjemedlemmar, hustrurnas och barnens problem måste beaktas. Som led i en sådan inriktning av arbetet bör familjerådgivningsbyrån utbyggas, kursverksamhet anordnas för husmödrar, barnstugeverksamheten utvecklas, och den psykiska barna- och ungdomsvården utbyggas.

Särskild uppmärksamhet måste ägnas ungdomsvården. Nykterhetskommitténs utredningar visar vilken betydelse familje- och övriga miljöförhållanden samt bostads-, arbets- och fritidsförhållanden ha för ungdomens alkoholvanor. De samhällseliga åtgärderna måste inriktas i enlighet med detta. Lösandet av ungdomens bostadsproblem är av utomordentlig vikt liksom dess yrkesutbildning. I samma utsträckning som ungdomens intressen kan länkas in på positiva intressen, förenings-, fritids- och hobbyverksamhet, så vändes deras intresse bort från spriten. Ett betydelsefullt bidrag till saneringen av ungdomens alkoholvanor utgör den fria föreningsverksamheten, som alltså bör av samhället på olika sätt stödjas i ökad utsträckning.

I ett uttalande av *Nykterhetsfolkets landsmöte 1953*, som återopas av bl. a. flera nykterhetsorganisationer, framhålles betydelsen av positiva åtgärder av olika slag. I fråga om ungdomen uttalar landsmötet.

Landsmötet måste beklaga, att nykterhetskommittén icke fullföljt sina utredningar på detta område och anvisat bestämda åtgärder utan helt allmänt hänvisat till ungdomsvårdskommitténs betänkanden. Det synes landsmötet vara skäl för betydande insatser på detta område samtidigt som lagstiftningen på alkoholförsäljningens och nykterhetsvårdens område förändras. Främst håller landsmötet före, att ungdomsvårdskommitténs förslag till ekonomiskt stöd från samhällets sida åt ungdomsorganisationerna skyndsamt måtte förverkligas och en översyn ske av övriga hittills icke genomförda förslag från ungdomsvårdskommittén. Därigenom skulle samhället verksamt bidra till upprustningen av en av dess bästa bundsförvanter ifråga om ungdomens fostran till målmedvetna och av de demokratiska idealen burna medborgare.

Centralförbundet för nykterhetsundervisning finner angeläget att ungdomens första kontakt med spriten uppskjutes och förordar speciella åtgärder för en opinionsbildning i detta syfte. Förbundet erinrar om ungdomsvårdskommitténs förslag om statsbidrag till vissa organisationer, och anser att som villkor för sådant bidrag skall gälla att spritdrycker icke får tillhållas vid sådana tillställningar som organisationerna anordnar för sina egna medlemmar.

De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse anför bl. a.

Då DKSNS är livligt övertygad om att samhällets främsta möjligheter att främja nykterhetssaken icke ligger på lagstiftningens område eller de restriktiva ingreppen i allmänhet utan i samhällets stöd åt de förebyggande åtgärderna och då främst de ideella och religiösa folkrörelsernas ungdomsfostrande insatser, vill DKSNS livligt tillstyrka, att samhället på olika sätt skänker sitt ekonomiska och moraliska stöd åt dessa ungdomsrörelser. På samma sätt som stödet åt nykterhetsupplysningen denna gång inordnas som ett bestämt och viktigt led i samhällets *nykterhetspolitiska* insatser, så måste samhället även se stödet åt de ideellt och moraliskt fostrande ung-

domsorganisationerna som ett av sina främsta *nykterhetspolitiska instrument* och icke som en njuggt tilltagen skänk åt organisationerna som sådana. Vid utformningen av detta stöd bör samhället med generös hand ge folkrörelserna möjligheter att framgångsrikt konkurrera om ungdomen med spritintressenterna och den sämre nöjesindustrin. Ur DKS:s synpunkt måste ett sådant stöd vara vida fördelaktigare än att genom statsanslag frammana konkurrerande ungdomsrörelser i samhällelig eller kommunal regi. I samtliga dessa stycken äger samhället icke några bättre bundsförvanter förutom hemmet, skolan och kyrkan än just de av folket självt skapade och uppburna ungdomsrörelserna, vilka icke är inställda på att endast skänka ungdomen sysselsättning och förströelse — hur nödvändigt detta än är — utan genom årtionden också visat sig mäktiga att fylla sina yttre former med för demokratin omistliga ideella, moraliska och religiösa värden. För den skull vill DKS livligt tillstyrka, att samhället icke söker lösa nykterhetsfrågan denna gång utan att i mycket hög grad beakta just dessa allmänt ungdomsfrämjande åtgärder.

Landsorganisationen vill lägga särskild vikt vid de ansträngningar som kan göras för att utforma och befrämja en mental-hygienisk och hälsofrämjande verksamhet, inriktad på att förebygga eller bota de djupare liggande personliga orsakerna till alkoholmissbruk. Sociala missförhållanden, som visat sig ha inflytande på missbruket, bör om möjligt undanröjas. Landsorganisationen understryker kommitténs åsikt att de sociala åtgärderna främst måste vara inriktade på ungdomens förhållanden.

Uppfattningen att samhället mer än hittills skall använda sina resurser till positiva nykterhetsfrämjande åtgärder understrykes i snart sagt alla yttranden. Åtskilliga remissvar betonar att positiva åtgärder på längre sikt ger bättre effekt än restriktioner. Kommitténs tanke att överflytta ekonomiska och personella resurser från försäljningsorganisationen till nykterhetsvård, forskning, undervisning och upplysning vinner direkt eller indirekt stöd i det stora flertal bland yttrandena som uttalar sig för att restriktionssystemet i en eller annan form avvecklas.

Även i övrigt vill man i sistnämnda yttranden godtaga den allmänna uppläggningsen av kommitténs förslag.

Vissa yttranden uttalar allmänna önskemål om ytterligare förenklingar i lagstiftningen. *Statens organisationsnämnd* anser att alkohollagstiftningen icke bör göras mera rigorös och komplicerad än som är oundgängligen nödvändigt med hänsyn till nykterhetsvårdens intressen. Nämnden finner det möjligt att vidtaga åtskilliga förenklingar och framlägger en rad förslag i detta syfte. *Svenska stadsförbundet* understryker angelägenheten av att man vid utformningen av de administrativa procedurer som alltjämt kan bli behövliga inom alkohollagstiftningens område söker åstadkomma största möjliga förenkling.

En övervägande kritisk hållning mot uppläggningsen av kommitténs förslag intas av de instanser som värnar om det nuvarande systemet. I några fall riktar sig kritiken icke blott mot förslagen i vad de angår försäljnings-

lagstiftningen utan även mot kommitténs sätt i övrigt att skilja sig från sitt uppdrag. Sålunda anför *kontrollstyrelsen*.

I avd. III av sitt principbetänkande har kommittén under rubriken »Riktlinjer för den framtida nykterhetspolitiken» upptagit en rad frågor av synnerligen betydelsefull art. Kommittén gör i dessa frågor åtskilliga allmänna uttalanden men underlåter i anmärkningsvärd utsträckning att framlägga konkreta förslag. I regel inledes eller avslutas behandlingen av varje delspörsmål i denna avdelning med en förklaring, att kommittén icke tagit ställning till den diskuterade frågan eller att det ligger utanför kommitténs utredningsuppdrag att föreslå preciserade åtgärder — oaktat kommitténs uppdrag enligt direktiven var av synnerligen vidsträckt karaktär. I bästa fall uttalar kommittén — efter ett åttaårigt utredningsarbete! — att den behandlade frågan bör bli föremål för utredning eller »snarast bör tagas upp till allsidig prövning av särskilda sakkunniga».

Styrelsen nämner en rad frågor, som kommittén enligt styrelsens uppfattning bort lösa, bl. a. ungdomsfrågorna samt spörsmålen om skärpning av fylleristrafpen, begränsning av alkoholhalten i vissa spritdrycker och alkoholreklamen. Efter en kritisk genomgång av kommitténs uttalanden om riktlinjerna för den framtida nykterhetspolitiken yttrar styrelsen, att man måste fråga sig om icke kommitténs utläggningar i denna del trots allt ger föga av värde som bärande riktlinjer för denna politik.

Frågan om en begränsning av alkoholhalten i vissa spritdrycker har, såsom nedan närmare skall utvecklas, upptagits i flera andra yttranden. Här må ytterligare nämnas att vissa instanser i likhet med kontrollstyrelsen finner anledning att skärpa eller ompröva straffet för fylleri. Uttalanden i sådan riktning göres av *länsstyrelsen i Skaraborgs län* och *Centralförbundet för nykterhetsundervisning*.

Upplysning och nykterhetsvård.

Såsom den föregående redogörelsen utvisar vitsordas i yttrandena allmänt behovet av ökade samhällliga insatser för positiva nykterhetsbefrämjande åtgärder. Detta gäller såväl forskning, undervisning och upplysning i alkoholfrågan som omhändertagandet av alkoholskadade genom nykterhetsvårdens olika organ. Vad nykterhetskommittén i denna del föreslagit har också i stort sett godtagits i de allra flesta yttrandena, även om avvikande meningar anmälts på olika punkter. Några remissinstanser betecknar emellertid kommitténs förslag såsom otillräckliga. I ett stort antal yttranden framhålls därjämte vikten av att de positiva åtgärderna insättes i god tid och att exempelvis utbyggnaden av nykterhetsvården sker eller åtminstone påbörjas innan den tilltänkta försäljningslagstiftningen träder i kraft.

Betänkligheter mot statliga insatser i den av kommittén föreslagna omfattningen anföres å andra sidan av *statskontoret* som i fråga om upplysning och därmed sammanhängande frågor finner att utrymme ej torde finnas för så kostnadskrävande åtgärder som kommittén tänkt sig. Utbyggnad

den av nykterhetsvården bör enligt statskontorets mening ske successivt. Ökade statsanslag bör utgå först i den mån behov därav visar sig föreligga.

Såsom omnämnts i redogörelsen för kommitténs förslag kommer hithörande frågor att anmälas i särskilda propositioner, varvid yttranden innehåll torde närmare redovisas.

Försäljningslagstiftningen.

Remissorganens ställningstagande till nykterhetskommitténs förslag att avskaffa motbokssystemet har redovisats redan i nästföregående avdelning. Såsom där anmärkts är det åtskilliga som visserligen icke direkt motsätter sig förslaget men som yrkar att höjda spritskatter sättes i motbokssystemets ställe såsom spärr mot överdriven konsumtion; andra föreslår att övergången till ett fritt försäljningssystem sker etappvis eller att eljest särskilda övergångsanordningar göres. I det följande skall huvudsakligen återges vad remissinstanserna anfört i fråga om övergången och om beskattningen på alkoholdrycker. Framkomna förslag om reformer inom motbokssystemets ram redovisas även. I anslutning till vad kommittén anfört i sina principiella överväganden medtages också yttranden innehållning i vissa andra frågor.

Till en början torde det emellertid vara lämpligt att ånyo redogöra för remissorganens fördelning på de olika huvudständpunkterna.

Kommitténs förslag att avskaffa motbokssystemet utan samtida pris-höjningar eller särskilda övergångsanordningar har biträts i omkring hälften av yttrandena. Denna ståndpunkt intages av fem länsstyrelser, åtta länsnykterhetsnämnder, Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, stadsfullmäktige i de allra flesta övriga städerna, nykterhetsnämnden i Malmö, nästan alla nykterhetsorganisationerna, Landsorganisationen, Svenska Arbetsgivareföreningen, Föreningen Sveriges landsfiskaler samt reservanter inom bl. a. Sveriges centrala restaurangaktiebolag.

Fri inköpsrätt efter en på olika sätt anordnad successiv övergång men utan skatthöjningar förordas av statskontoret, kommerskollegium, överståthållarämbetet, fem länsstyrelser, länsnykterhetsnämnden i Uppsala län, stadsfullmäktige i Linköping, Systembolagens personalförening, Systembolagens Kontrollföreståndareförening samt Sveriges centrala restaurangaktiebolag. Även i vissa yttranden som går emot förslaget om fri inköpsrätt uttalas varningar mot en brådstörtad övergång.

Länsstyrelserna i Kalmar och Gotlands län, länsnykterhetsnämnden i Stockholms län och nykterhetsnämnden i Göteborg föreslår, att priserna på spritdrycker höjes under övergångstiden. Samma yrkande i förening med förslag om successiv övergång har framställts av länsnykterhetsnämnderna i Kalmar och Norrbottens län. Sådan övergång jämte prishöjningar — de senare dock utan uttrycklig begränsning till övergångstiden — förordas av länsstyrelsen i Stockholms län och länsnykterhetsnämnderna i Östergötlands och Skaraborgs län.

Prishöjningar på sprit utan uttrycklig begränsning till övergångstiden föreslår — utom de tre sistnämnda myndigheterna — socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, fem länsnykterhetsnämnder, styrelsen för statens alkoholistanstalt å Svartsjö, Svenska Nykterhetsvårdsförbundet och Sveriges Blåbandsförening. Kontrollstyrelsen och länsstyrelsen i Gävleborgs län förordar skärpta spritskatter alternativt till fortsatt ransonering. Jämväl flera av de instanser som eljest avstyrker eller ställer sig tveksamma till förslaget om fri inköpsrätt uttalar, att prishöjningar på sprit blir nödvändiga om förslaget genomföres. Å andra sidan innehåller åtskilliga yttranden bland de förut nämnda mer eller mindre bestämda gensagor mot skattesköpningar som icke förestavas av statsfinansiella skäl.

Länsstyrelsen i Västerbottens län, fyra länsnykterhetsnämnder samt Sveriges Hotell- och Restaurantförbund anmäler tveksamhet inför förslaget och gör icke något formligt ställningstagande.

För fortsatt ransonering eller liknande anordningar uttalar sig slutligen — utom kontrollstyrelsen och länsstyrelsen i Gävleborgs län — länsstyrelserna i Kronobergs och Västmanlands län, stadsfullmäktige i Uppsala, styrelsen för stadens alkoholistanstalt å Venngarn, Systembolagens förtroendekommitté, Riksförbundet Landsbygdens folk samt reservanter inom bl. a. några länsnykterhetsnämnder och borgarrådsberedningen i Stockholm.

Övergångsproblem.

Även de remissvar, som icke innehåller yrkanden om skattesköpning eller etappvis skeende övergång ger i stor utsträckning uttryck för bekymmer i fråga om själva övergångstiden. Flertalet länsnykterhetsnämnder och nykterhetsorganisationer samt åtskilliga andra instanser gör det till en förutsättning för tillstyrkandet av fri inköpsrätt att nykterhetsvården upprustas snabbare än kommittén tänkt sig. Några ser helst att upprustningen är slutförd innan det nya försäljningssystemet träder i kraft. Andra förordar att utbyggnaden åtminstone påbörjas i god tid dessförinnan. Liknande yrkanden framställs i fråga om nykterhetsundervisningen och nykterhetsupplysningen.

Några remissvar, bl. a. från *Svenska Arbetsgivareföreningen* och *flera nykterhetsorganisationer* förordar en brett upplagd upplysnings- och propagandakampanj under övergångstiden. *Landsorganisationen* förklarar sig beredd att medverka i en sådan kampanj.

I andra yttranden, exempelvis från *länsstyrelserna i Gotlands och Skaraborgs län*, framhålles i allmänna ordalag vikten av beredskapsåtgärder för att kunna möta en eventuell ogynnsam utveckling under övergångstiden.

Följande av *flera nykterhetsorganisationer* åberopade uttalande av *Nykterhetsfolkets landsmöte 1953* torde få anses representativt för flertalet av de överväganden som här antytts.

Enligt landsmötets mening kommer nackdelarna med ett bibehållande av ransoneringssystemet att vara så stora, att de svårigheter, som kan väntas bli förbundna med själva avvecklingen, i jämförelse därmed måste framstå som ett problem av mindre omfattning. Landsmötet är visserligen icke övertygat om, att svårigheterna vid övergången kommer att vara så begränsade, som nykterhetskommittén har räknat med mot bakgrunden av sina undersökningar av spritransoneringens slopande i Norge. Verkningarna av ransoneringen kan förmodas vara mer djupgående i Sverige, där den har bestått mycket längre än i Norge. Landsmötet anser emellertid, att den konsumtionsstegring och den ökning av missbruket, som kan väntas i skarven mellan de två försäljningssystemen, kommer att vara av övergående natur.

Med hänsyn till riskerna för ökad konsumtion och ökat missbruk under den första tiden efter motbokssystemets avveckling föreslår landsmötet särskilda beredskapsåtgärder, bl. a. en bred upplysnings- och propagandaktion för nykterhet i samband med övergången till de nya försäljningsreglerna. Vidare förordas en snabbare upprustning av nykterhetsvården än vad kommittén tänkt sig.

Liknande synpunkter anföres till stöd för det av bl. a. *länsstyrelserna i Kalmar och Gotlands län* framförda förslaget om prishöjningar under övergångstiden.

De som förordar att övergången, med eller utan samtidiga prishöjningar, sker *etappvis* åberopar också i regel farhågor för övergångstiden. Detta synes vara det huvudsakligaste skälet för *flera länsnykterhetsnämnder*. I andra fall framställs förslagen även mot bakgrunden av en mer eller mindre kritisk inställning till kommitténs framställning av motbokssystemets verkningar. Detta gäller bl. a. yttrandena från *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Uppsala, Södermanlands och Älvsborgs län samt Sveriges centrala restaurangaktiebolag*.

Några av nu ifrågavarande instanser, såsom *kommerskollegium* och *länsstyrelsen i Stockholms län* tillråder, utan att närmare angiva innebörden därav, att övergången sker med försiktighet jämsides med positiva åtgärder.

Statskontoret håller före att ett slopande av motbokssystemet icke gärna kan ske på en gång. Avgörande vikt torde nämligen böra tillmätas de erfarenheter som kan vinnas under en övergångsperiod då vissa lättnader i inköpsrätten varit i tillämpning. I sådant hänseende nämner statskontoret uppluckringar, eventuellt upphävande av nu gällande begränsningar i inköpsrätten. Säkrare underlag skulle under en sådan övergångsperiod erhållas för ett bedömande av hur kontrollen över rusdrycksförsäljningen skall ordnas och i vilken utsträckning en upprustning av de kommunala nykterhetsnämnderna och länsnykterhetsnämnderna är påkallad vid ett slopande av motbokssystemet.

Åtskilliga yttranden ansluter sig uttryckligen till den linje som inom kommittén företrädes av reservanten Onsjö eller framställer förslag i samma riktning.

Överståthållarämbetet kan med hänsyn till den tvekan i frågan om motbokssystemets avskaffande, varåt ämbetet givit uttryck, icke tillstyrka att

systemet slopas omedelbart och definitivt. Ämbetet förordar att under en övergångstid av minst två år systemet bibehålles men utan någon kvantitativ begränsning. Under övergångstiden skulle man få erfarenhet, hur en i princip fri spritförsäljning skulle verka. Skulle erfarenheterna härav giva vid handen att alkoholmissbruket skulle stiga, har man genom systemorganisationens bibehållande möjlighet att återgå till motbokssystemet, självfallet med de reformer som otvivelaktigt i och för sig är nödvändiga.

Liknande synpunkter anföres av *länsstyrelserna i Södermanlands, Väster-norrlands och Uppsala län*, av vilka den sistnämnda tillika förordar att den tilltänkta, till socialstyrelsen knutna rådgivande nämnden vakar över utvecklingen under övergångstiden och föreslår erforderliga åtgärder. En avveckling på prov under kontroll av en rådgivande riksnämnd föreslås även av *Systembolagens personalförening* och *kontrollföreståndareförening*. En successiv avveckling efter de av Onsjö uppdragna riktlinjerna förordas vidare av *länsnykterhetsnämnderna i Uppsala och Norrbottens län samt stadsfullmäktige i Linköping*.

Länsstyrelsen i Malmöhus län uttalar att den med stor tvekan biträder kommitténs förslag och att det sker endast under vissa bestämda förutsättningar. Sålunda bör den nya försäljningsorganisationen göras sådan att en återgång till individuell kontroll kan ske om så erfordras. Länsstyrelsen säger sig för övrigt icke vara främmande för tanken att man bör avveckla systemet i etapper. En kraftig upprustning av nykterhetsvården bör enligt länsstyrelsens mening vara vidtagen innan reformen träder i kraft. Länsstyrelsen delar kommitténs uppfattning att det icke finnes tillräckliga nykterhetspolitiska skäl för en ytterligare höjning av spritbeskattningen men framhåller också, att om utvecklingen skulle bli otillfredsställande, en höjning av spritpriserna kan övervägas som ett komplement till övriga nykterhetsvårdande åtgärder.

Länsstyrelsen i Älvsborgs län och *länsnykterhetsnämnden i Skaraborgs län* har beträffande övergången i huvudsak anslutit sig till de av kommitténs expert Klackenborg framförda förslagen om en successiv avveckling med bibehållande tills vidare av gällande restaurangrestriktioner.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag förklarar sig icke vara främmande för tanken att det inom en icke alltför avlägsen framtid kan visa sig möjligt och lämpligt att frångå restriktionssystemet som givetvis icke får bli något självändamål och vars utvecklingsmöjligheter till större effekt på missbruk och skador torde få anses skäligen begränsade. Med hänsyn till de stora värden, som här står på spel för folkhälsa och folklig kultur överhuvudtaget finner bolaget angeläget, att innan så sker åtgärder vidtagits, prövats och vunnit stadga för ett tillbakaträngande av alkoholmissbruk och alkoholskador i större omfattning än vad restriktionssystemet förmått. I den mån gynnsamma erfarenheter av de nya åtgärderna vinnes, bör under mellantiden sådana förenklingar i tilldelningsreglerna och den individuella kontrollen genomföras som anses möjliga utan menliga återverkningar på nykterhetstillståndet.

Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen framhåller, i anledning av att kommittén föreslagit den 1 oktober 1955 såsom dag för ikraftträdandet, att bolaget med hänsyn till tillverknings- och lagerförhållanden skulle föredraga ett ikraftträdande den 1 september eller den 1 augusti. Bolaget vill därför förordna endera av dessa tidpunkter försåvitt det befinner lämpligt även ur andra synpunkter än de bolaget har att anlägga.

Höjda spritkatter; fortsatt ransonering.

Flera remissvar har, såsom förut nämnts, föreslagit höjda spritpriser under övergångstiden för att möta därmed förbundna olägenheter.

Dessa olägenheter har av motiveringen att döma varit ett bärande skäl även för några yrkanden om prishöjning som icke uttryckligen begränsats till övergångstiden. Enligt *medicinalstyrelsens* mening kan det sålunda lända till allvarliga olägenheter i varje fall under övergångstiden att, utan andra motåtgärder än den föreslagna centrala registreringen, i princip släppa utminuteringsfri. Styrelsen håller därför före att tungt vägande skäl föreligger för att utminuteringsfri kombinerats med en sådan höjning av priset, att därigenom en övergång till spritdrycker med lägre alkoholhalt eller lättare drycker befordras.

Principiella uttalanden till förmån för prishöjningar utan att detta direkt moliveras med intresset att motverka övergångssvårigheter eller att erhålla en spärr i motbokssystemets ställe göres av *länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län*, *Svenska Nykterhetsvårdsförbundet* och *Sveriges Blåbandsförening*.

I övrigt förordas prishöjningar i syfte att åstadkomma sådan spärr eller en spärr som är effektivare än ransoneringssystemet.

Sålunda anför *länsstyrelsen i Stockholms län* att åtskilligt torde tala för att, därest man helt slopar restriktionerna beträffande utminuteringsfri av spritdrycker, andra åtgärder måste vidtagas för att göra spriten svåråtkomlig. Något annat praktiskt alternativ än en kraftig prishöjning torde väl här knappast förefinnas.

Liknande synpunkter anföres i åtskilliga yttranden som antingen vill tillstyrka att motbokssystemet avskaffas under förutsättning av prishöjning eller framhåller att sådan höjning bör ske om systemet avskaffas i strid med de i yttrandet anförda betänkligheterna, den där uttalade tveksamheten eller där gjort avstyrkande.

Länsnykterhetsnämnden i Södermanlands län finner att statsmakterna såsom en motåtgärd mot följderna av ransoneringssystemets slopande bör allvarligt överväga en höjning av priset på spritdrycker och vin. En sådan höjning torde enligt nämndens mening vara motiverad ej endast av omläggningen utan även därför att spritpriserna kommit efter i den allmänna prisnivån.

Socialstyrelsen förordar höjda spritpriser för att erhålla en effektivare spärr än ransoneringen. Styrelsen anför.

Målsättningen vid användningen av beskattningen såsom ett medel att påverka alkoholkonsumtionen bör enligt styrelsens mening vara att åstadkomma en nedgång av spritdryckskonsumtionen i riket med minst hälften. En skatteskärpning med sådan effekt måste emellertid befaras giva upphov till icke önskvärda reaktioner i form av olagligheter av olika slag — även i betraktande av att förutsättningar för affärsmässig insmuggling av spritdrycker i stor skala icke längre torde föreligga i tillnärmelsevis samma grad som under 1930-talet. Skärpningen av beskattningen ifråga om spritdrycker bör därför ingå såsom ett led i en genomtänkt beskattningspolitik ifråga om alla slag av alkoholhaltiga drycker. Huvudmålet för denna politik skall då vara att kraftigt nedbringa spritdryckskonsumtionen och för detta ändamål anpassa höjden av beskattningen å de alkoholsvagare dryckerna, så att dessa i väsentlig utsträckning komma att ersätta spritdrycker i den stora allmänhetens konsumtion. Förverkligandet av nykterhetskommitténs förslag om upphävande av starkölsförbudet skulle väsentligt öka förutsättningarna för att åstadkomma en medelst beskattningen styrd övergång från spritdryckskonsumtion till konsumtion av lättare alkoholhaltiga drycker.

De svenska spritdryckskonsumenterna ha hittills ådagalagt en kraftig resistens mot skattehöjningar. Den skattestegring, som komme att erfordras för att nedbringa spritdryckskonsumtionen i angiven grad, är därför med säkerhet av en storleksordning som vida övergår hittills genomförda skattehöjningar på detta område i vårt land. Styrelsen föreställer sig, att det härför skulle krävas en genom skatteskärpning uppkommen prisstegring på den billigaste brännvinsorten, som medförde att detta ökades med mer än hälften av nuvarande pris. Det skulle motverka det avsedda syftet, om prisstegringen ägde rum i etapper, som gäve konsumenterna tillfälle att i viss mån vänja sig vid prishöjningarna. Det är i detta sammanhang icke ur vägen att påpeka, att brännvinspriset i Sverige, även efter en så kraftig prisstegring som med hälften av nuvarande pris, alltså skulle vara lägre än i Danmark och icke uppgå till fullt två tredjedelar av priset på whisky i England, allt räknat i svensk valuta.

En allmän användning mot en kraftig höjning av spritdrycksbeskattningen är, att den företrädesvis drabbar de måttliga spritdrycksförbrukarna men lämnar missbrukarna oberörda samt att den på ett från social synpunkt olyckligt sätt inkräktar på andra behov hos konsumenterna. Erfarenheter-na från den starka skattestegringen i Danmark jäva emellertid bestämt riktigheten av denna uppfattning.

Kontrollstyrelsen anser att valet måste stå mellan fortsatt ransonering med måttlig prisstegring eller slopad ransonering med starka prishöjningar. Styrelsen har utarbetat två alternativa förslag efter dessa linjer men tager icke själv ställning i valet mellan de båda alternativen.

Styrelsen gör till en början ingående överväganden angående *prisets roll* för alkoholkonsumtionens storlek. Därvid anför styrelsen.

När kommittén av jämförelserna med de utländska förhållandena konstaterar, att konsumtionen av starksprit, trots frånvaron av individuella restriktioner eller kanske just på grund härav, är väsentligt lägre i exempelvis England, Danmark och Norge än i Sverige, synes man icke velat erkänna den starkt restriktiva verkan på konsumtionen av starksprit och den styrning av konsumtionen över på svagare drycker som prissättningen haft i nämnda länder.

Eftersom nykterhetspolitiken framförallt i England och Danmark från

tiden före första världskriget och i Norge från tiden efter andra världskriget utgått i första hand från den förutsättningen att konsumtionen av spritdrycker borde nedbringas, har man också därvid räknat med en övergång till och ökning av konsumtionen av svagare alkoholhaltiga drycker. När sådana ingripanden i pris- och prisrelationer skett i jämförelseländerna, bör därför jämförelseperioderna väljas så att återverkningarna härav kommer med i bilden. I jämförelserna bör vidare medtagas den totala konsumtionen av alkoholhaltiga drycker, varvid omräkning bör göras till kvantiteten ren alkohol.

Sådana jämförelser ge otvetydigt vid handen, att man i några av jämförelseländerna genom starka prishöjningar på spritdryckerna lyckats avsevärt nedpressa konsumtionen och hyfsa dryckessederna. En illustration till att en sänkning av realpriset medför en ökning av konsumtionen, ger utvecklingen i Holland. Spritdryckskonsumtionen har där som en följd av starkt sjunkande realpriser fördubblats från perioden 1933—1938 till år 1949. Detta förhållande har ej särskilt påpekats av kommittén.

Enligt kontrollstyrelsens mening är kommitténs jämförelser mellan svensk och utländsk prisnivå i flera hänseenden icke korrekt. En riktigare jämförelse erhålles, framhåller styrelsen, om man utgår från de mest sålda spritdryckerna i respektive länder och om man sätter priserna i relation till den genomsnittliga industriarbetarelönen i respektive länder. Kontrollstyrelsen har låtit göra en sådan beräkning och därvid kommit till följande resultat (siffrorna avse sista kvartalet 1952):

Land	Spritdrycks- märke	Pris per liter i svensk valuta		Arbetstimmar per liter	
		Kr.	Index Sv. = 100	Antal	Index Sv. = 100
Sverige	»Renat»	15,30	100	4,0	100
Finland	Vapenbrännvin	18,16	119	4,8	120
Norge	Sprit 45 %	24,88	163	8,1	202
Danmark	Aalborg taffel Akv.	24,70	161	8,2	205
Storbritannien	Gin	29,50	193	11,8	295
	Whisky	32,00	211	12,8	320

Enligt kontrollstyrelsens uppfattning är Sverige att betrakta som ett utpräglat lågskatteland i jämförelse med Norge, Danmark och England. Styrelsen erinrar vidare om den väsentligt större andel av nationalinkomsten som alkoholutgifterna tar i England i jämförelse med Sverige. Dylika siffror finnes i kommitténs material för England och Sverige, för England dock endast fram till perioden 1933—38. Under nämnda period tog alkoholutgifterna 3,3 procent av nationalinkomsten i Sverige men 5,5 procent eller 65 procent mera i England, trots den väsentligt mindre konsumtionen av spritdrycker i sistnämnda land. Vidare anmärkes att den norske arbetaren för sin totala alkoholkonsumtion — som i fråga om spritdrycker uppgår till ungefär hälften av den svenska kvantiteten och i fråga om den totala konsumtionen av spritdrycker, vin och öl, uttryckt i ren alkohol, till mindre

än två tredjedelar av den svenska — använder en större andel av sin inkomst än hans svenska kollega.

Kontrollstyrelsen anmärker att kommittén icke verkställt någon systematisk analys av förhållandet mellan konjunkturförhållanden och alkoholkonsumtion. Styrelsen finner ett utpräglat sammanhang i fråga om utvecklingen av konsumtion, spritdryckernas pris och medborgarnas ekonomi samt anför härom.

Det framgår å ena sidan, att alkoholkonsumtionen minskat under perioder med stigande realpris på spritdrycker och sänkt reallön respektive sänkt real nationalinkomst per invånare, och å andra sidan, att alkoholkonsumtionen ökat under perioder med sjunkande realpriser på spritdrycker och stigande reallön respektive höjd real nationalinkomst per invånare. Det bör därvid observeras, att den reala nationalinkomsten per invånare stigit betydligt mera än reallönen för industriarbetare under perioder av högkonjunktur och konjunkturuppgång. Detta faktum återspeglar effekten av bättre sysselsättningsförhållanden, större lyftning av vissa lägre inkomsttagares standard än övrigas samt förbättringen av jordbruksbefolkningens villkor. Dessa förhållanden komma icke till uttryck i redovisningen av reallönestegringen för industriarbetare. Eftersom industriens arbetare huvudsakligen äro sysselsatta i städerna, visar den större ökningen av den reala nationalinkomsten per invånare att landsbygdsbefolkningens genomsnittliga realinkomst stigit mera än stadsbefolkningens under dessa perioder.

När sålunda alkoholkonsumtionen under lågkonjunkturperioden i början av trettioalet sjönk med cirka 20 procent, minskade industriarbetarnas reallöner endast med cirka 1 procent, samtidigt som den genomsnittliga reala nationalinkomsten per invånare minskade med cirka 12 procent, i första hand på grund av ökad arbetslöshet. Samtidigt höjdes realpriset på brännvin med 70 procent. Konsumtionen ökade sedan åter från år 1933 till år 1938 nästan till 1931 års nivå, samtidigt som reallönerna för industriarbetare ökade med 4 procent, den reala nationalinkomsten per invånare gick upp med 42 procent och realpriset på brännvin sjönk med 4 procent. Mellan åren 1938 och 1941, som markerar en ny period, under vilken sänkning av konsumtionen skedde, inträffade även en sänkning av reallönerna jämsides med en stark stegring av realpriserna på spritdrycker. Den period av utpräglat högkonjunktur, som vi haft i Sverige under efterkrigsåren med starkt stigande reallöner och kraftigt ökande real nationalinkomst per invånare samt mellan år 1945 och år 1952 något sjunkande realpris för spritdrycker, bekräftar ånyo sambandet mellan konsumtion, pris och inkomst.

Göres jämförelser mellan åren 1938 och 1952 visar det sig dock, att ökningen i realinkomsten för industriarbetare med 37 procent och den väsentligt större ökningen av den reala nationalinkomsten per invånare med 55 procent dock endast medförde en ökning i alkoholkonsumtionen med 5,5 procent. Att ökningen icke blivit större har samband med den stegring av realpriserna på spritdrycker, som skedde under samma tid med 61 procent, men man torde få räkna med en fortsatt uppgång av konsumtionen om den trend som förefinnes sedan 1945 får fortsätta, d. v. s. oförändrat eller sjunkande realpris på alkoholdryckerna, stigande reallöner och växande real nationalinkomst per invånare.

I detta sammanhang bör även påpekas att den välståndsutveckling som av jämförelserna mellan reallöneutvecklingen för industriarbetare och ökningen av den reala nationalinkomsten i betydligt större utsträckning kommit landsbygdens folk till del, mycket väl synes kunna förklara den

större ökningen av alkoholkonsumtionen i de områden som år 1913 voro lågkonsumtionsområden.

Kontrollstyrelsen har gjort en jämförande sammanställning av materialet för England och Sverige och finner därvid ett liknande samband mellan realpris, reallön och real nationalinkomst per invånare i England som det tidigare för Sverige redovisade.

Till vad kommittén anfört om pris- och inkomstelasticitet i Sverige och andra länder anmärker kontrollstyrelsen att det är mycket intressant att se vilken konsumtionssiffra för spritdrycker man skulle komma till för Sverige, om man, med användande av kommitténs uppgifter om priselasticiteten, räknar fram den effekt en prishöjning upp till den engelska nivån skulle få på den nuvarande konsumtionen. Styrelsen gör denna beräkning.

Priselasticitet enl. kommittén	— 0,42
Spritdryckskonsumtion liter 50 % sprit pr inv. 1952	5,2
Behövlig höjning av priset för att nå den engelska nivån	110 %
5,2 — $\frac{5,2 \times 110 \times 0,42}{100}$ = 2,8 liter	

Styrelsen fortsätter.

Det framgår härav att man i Sverige — även bortsett från den stigande priselasticitet, som sannolikt skulle inträda vid en så stark prishöjning som till en fördubbling — skulle genom en sådan höjning kunna väsentligt nedpressa konsumtionsnivån.

Om man däremot vid en så stor prisstegring skulle behöva räkna med så hög priselasticitet, som engelsmannen Stone kommit fram till för England, d. v. s. —0,7 (i stället för —0,42), skulle vi i Sverige komma ned till en konsumtion av endast 1,2 liter per år och invånare.

Siffermaterialet rörande konsumtionsutvecklingen i Sverige och jämförelserna med England och Danmark berättiga således till slutsatsen, att den svenska konsumtionen genom kraftiga prishöjningar skulle kunna komma att likna den engelska och danska.

När kontrollstyrelsen på grundval av det anförda utformar sina båda alternativa förslag framför den tanken, att beskattningen bör bestämmas i annan ordning än hittills, samt anför.

En prissättning på spritdrycker efter nykterhetspolitiska linjer borde i stället utformas på det sättet, att statsmakterna fastställde priset med hänsyn till önskad nykterhetspolitisk effekt och sedan uppdrog åt övervakningsmyndigheten att, till dess statsmakterna annorlunda beslutade, justera det sålunda fastställda priset i förhållande till reallön och den reala nationalinkomsten per invånare, så att realpriset i förhållande till inkomstfaktorn behölls oförändrat. Priset på brännvin synes därvid böra vara utgångspunkt för prissättningen och fastställas vid den nivå som av nykterhetspolitiska skäl anses riktigt.

Alternativet med *fortsatt ransonering* innefattar att det nuvarande motbokssystemet i stort sett bibehålles. Vissa ändringar förordas emellertid. Sålunda bör varje motbok utan särskild ansökan och utan tidsbegränsning

gälla för inköp i samtliga systemaffärer i riket. Nuvarande ordning att huvudmannen för ett hushåll ensam erhåller motbok med en för hushållets behov avsedd tilldelning motsvarar enligt styrelsens mening allmänhetens önskemål. Hinder bör dock icke föreligga för familj, som så önskar, att få tilldelningen uppdelad på särskilda motböcker för de båda makarna. Om tilldelningsprinciperna yttrar styrelsen.

Systemet med successivt ökad tilldelning vid stigande ålder bör ur nykterhetssynpunkt bibehållas. Därvid synes en normalisering av tilldelningsskalan lämpligen böra genomföras, så att normaltilldelningen kommer att utgöra i åldern 21—24 år för gift man 1 liter i månaden, i åldern 25—28 år för gift man 2 liter i månaden, för ogift man 1 liter i månaden och för ogift kvinna 1 liter i kvartalet samt i åldern över 28 år för gift man 3 liter i månaden, för ogift man 2 liter i månaden och för ogift kvinna 2 liter i kvartalet. Med hänsyn till de självförsörjande kvinnornas ändrade ställning i samhället och den fortgående utvecklingen av de kvinnliga alkoholvanorna torde de för kvinnor nu angivna tilldelningsreglerna böra tillämpas med en viss liberalitet, så att även högre tilldelningar kunna medgivas efter prövning från fall till fall. Däremot skulle en generell ökning av de kvinnliga ransonerna enligt kontrollstyrelsens uppfattning innebära, att man direkt medverkade till en ökad överlåtelsestrafik.

I fråga om extratilldelning gör styrelsen sig till talesman för att försök bör göras med differentierade priser så att högre pris uttages på den kvantitet som lämnas utöver den fastställda ransonen.

Vid ett bibehållande av ransoneringsystemet bör dess verkan enligt kontrollstyrelsens mening förstärkas genom en sådan skattehöjning, att realpriset kommer minst upp till den högsta efterkrigsnivån, och därefter bibehålles vid denna.

Till stöd för alternativet med *höga spritpriser* anför kontrollstyrelsen att erfarenheten visar att inga restriktioner äro effektiva, så länge spriten är billig, men att däremot en stark fördyring kan väsentligt nedbringa konsumtionen av varan, även om densamma utan restriktioner får köpas var som helst. Styrelsen fortsätter.

Effekten av en prishöjning blir givetvis större om den genomföres i ett sammanhang än om den sker i etapper. De svenska skattehöjningarnas relativt ringa effekt torde delvis sammanhånga med att de i första hand varit avsedda att tillföra staten ökade inkomster och därför avvägs så, att konsumtionen icke skulle mera avsevärt minskas. Om man nu av nykterhetspolitiska skäl vill genomföra en skattehöjning, synes den däremot böra vara så kraftig, att den åstadkommer en chockverkan likartad med den, som åtföljde den danska skattehöjningen under första världskriget.

En mycket stark prishöjning kan otvivelaktigt medföra risk för ökad smuggling eller olaga tillverkning. Under och efter första världskriget utgjorde dylik illegal hantering ett jämförelsevis stort problem för vårt land. I Finland är hembränningen alltså relativt vanlig, och i Norge ha under de senaste åren tendenser till hemtillverkning av brännvin framträtt. För Sveriges del vill det dock synas som om utrymme för närvarande skulle finnas för en stark höjning av spritpriserna, utan att någon nämnvärd ökning av den illegala hanteringen behöver befaras.

För de missbrukare, som redan nu betala 30—40 kronor eller mera för

en liter brännvin, torde även en mycket stark prishöjning icke verka avskräckande, och dess direkta effekt på det grova missbruket synes därför vara tvivelaktig. Däremot torde man ha allt skäl att antaga, att en stark prishöjning skall — särskilt om den stödes av en ökad upplysning om alkoholbrukets faror och en sund propaganda för bättre användning av inkomsterna — för den icke missbrukande delen av befolkningen verka bromsande på konsumtionen. Framför allt gäller detta den uppväxande generationen. Härigenom skulle också på lång sikt rekryteringen av missbrukarkåren minskas och missbruket därigenom på indirekt väg motverkas.

En fri försäljning av nu angivet slag skulle självfallet icke kombineras med någon avstängning av missbrukare eller någon registrering av de gjorda inköpen.

I fråga om *valet* mellan de båda alternativen erinrar kontrollstyrelsen om de goda erfarenheterna från Danmark och England av höga priser samt anför vidare.

Otvivelaktigt skulle det, sedan restriktionssystemets verkningar efter en jämförelsevis lång prövotid befunnits vara relativt begränsade, vara av stort intresse att praktiskt undersöka effektiviteten i vårt land av de höga prisernas system.

Problemet har dock även en annan sida. Någon enhetlig inställning till frågan om de alkoholhaltiga dryckerna råder icke i vårt land. Vissa grupper i samhället anse varje alkoholförtäring förkastlig och mena, att lagstiftningen bör direkt taga sikte på att nedbringa alkoholkonsumtionen och främja ett helnyktert levnadssätt. Andra samhällsgrupper betrakta de alkoholhaltiga dryckerna såsom en fullt legitim konsumtionsvara, ett njutningsmedel jämställt med tobak eller andra för lyxkonsumtion avsedda varor. För dessa senare samhällsgrupper skulle måhända ett slopande av ransoneringen och en stark prisförhöjning å spritdryckerna framstå såsom ett opåkallat ingrepp i vad som för dem ter sig som ett lojalt bruk av dessa drycker. Avgörande för det slutliga ståndpunktstagandet till frågan blir under sådana förhållanden, vilken ställning man bör intaga till det måttliga alkoholbruket och i vad mån man anser det kunna krävas, att de lojala brukarna frångå sina levnadsvanor med hänsyn till de allvarliga sociala olägenheter, som missbruket medför. Bedömandet av detta spörsmål utgör en fråga, vars avgörande tillkommer de beslutande statsmakterna och icke de administrativa organen.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län känner sig ytterst tveksam om kommitténs förslag i sin nuvarande utformning bör läggas till grund för ny lagstiftning. Länsstyrelsen kritiserar bl. a. det föreslagna registrerings- och avstängningsförfarandet och uttalar att detsamma knappast torde innebära någon förenkling av de nuvarande formaliteterna kring spritinköpen. Eftersom alkoholen i sig själv är det suggererande elementet i människornas umgänge med densamma, kommer enligt länsstyrelsens mening den friare tillgången till alkohol att starkare påverka alkoholvanornas utbredning än vad motboken och ransoneringen kunnat göra. En fri rusdrycksförsäljning utan andra begränsningar än de av kommittén föreslagna finner länsstyrelsen därför betänklig. Länsstyrelsen ifrågasätter ett förnyat övervägande av möjligheten att antingen behålla nuvarande system med de modifieringar i till-

lämpningen, som erfarenheterna visat vara påkallade, eller införa ett system med fri försäljning till höga priser.

I några av de yttranden, där nuvarande system eller liknande anordningar förordas, ifrågasätter man — i likhet med kontrollstyrelsen — vissa reformer.

Länsstyrelsen i Västmanlands län finner att den individuella inköpskontrollen för de många missbrukarna och icke minst deras anhöriga utgör ett visst om ock bristfälligt skydd. Kommitténs uppfattning, att de olovliga överlåtelseerna skulle minska om motbokssystemet avskaffas, finner länsstyrelsen verklighetsfrämmande. Det måste, om kommitténs förslag går igenom, bli mycket lättare för en missbrukare att skaffa den sprit han vill ha. Länsstyrelsen anför vidare.

Länsstyrelsen anser att förprovning i någon form bör vara villkor för rätten att inköpa spritdrycker från utminuteringsbolag. Det nuvarande restriktionssystemet bör emellertid icke bibehållas. Det utgör i sin nuvarande form en dyrbar överorganisation. Den vida övervägande delen av svenska folket, kanske uppåt 90 procent av hela den vuxna befolkningen, skulle av all erfarenhet att döma icke missbruka rusdrycker även om försäljningen vore fullständigt fri. Nykterhetspolitikens primära mål måste vara att tillrättaföra de uppenbara missbrukarna och hindra de potentiella missbrukarna att bli det. Kan detta mål nås utan allmän ransonering, bör denna avskaffas. Det bör vara möjligt att åstadkomma ett system, som tillgodoser kravet på vittgående förenklingar utan att göra inköpsrätten oberoende av all tillståndsprövning. Envar som uppnått 21 års ålder bör ha rätt att, om ingen nykterhetsanmärkning föreligger mot honom, erhålla ett bevis om rätt att inköpa rusdrycker utan begränsning. Ett sådant system bör för allmänheten icke kännas mera betungande än exempelvis skyldigheten att söka körkort, vilket också förutsätter intyg om nykterhet.

Länsstyrelsen anser därför att frågan om utminuteringsens ordnande bör göras till föremål för fortsatt utredning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län förordar däremot endast att det nuvarande systemet påbygges med vidgad upplysning bland ungdomen och kraftig upprustning av nykterhetsvärden.

Större delen av remissvaren kan, såsom den föregående framställningen utvisar, godtaga en omedelbar eller successiv avveckling av motbokssystemet utan prishöjningar. Flera av dessa yttranden innehåller därutöver gensagor mot höjda priser. Uttalanden med denna innebörd göres av överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Södermanlands, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, länsnykterhetsnämnden i Malmöhus län, Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, stadsfullmäktige i Göteborg och fyra andra städer samt Sveriges centrala restaurangaktiebolag.

Överståthållarämbetet anför.

Ämbetet vill för sin del bestämt taga avstånd från en lösning utav alkoholspörsmålet, som innefattar någon mera väsentlig höjning av spritpriserna. Skälen härför ha från så många håll framhållits, att det är överflödigt,

att närmare ingå på dem. Endast den synpunkten vill ämbetet understryka, att enligt ämbetets mening höjda spritpriser väl skulle medföra en väsentligt minskad alkoholkonsumtion men till huvudsaklig del endast bland dem, som äro att beteckna såsom i alkoholkonsumtion skötsamma medborgare — dessa beräknas till 80 å 90 procent av rikets befolkning — under det att en spritprishöjning skulle komma att sakna varje egentlig betydelse för alkoholmissbrukarna.

Övriga uttalanden i denna riktning har liknande innebörd.

Länsstyrelserna i Södermanlands och Västernorrlands län förklarar därutöver att ett restriktionssystem av en eller annan utformning torde vara att föredraga såsom nykterhetspolitiskt instrument framför en ransonering enbart genom spritbeskattning.

Sin mest tillspetsade form har gensagorna mot nykterhetspolitiskt motiverade prishöjningar fått i yttrandet från *Stockholms stadsfullmäktige och nämnder*. I socialrotelns sedermera godkända förslagsutlåtande anfördes.

Kraftiga prishöjningar skulle sålunda i första hand medföra, att måttlighetsförtärarna i stor utsträckning skulle minska sin alkoholkonsumtion, medan däremot missbrukarna skulle bibehålla sina alkoholvanor. För de de sistnämndas del och för deras familjer skulle dessutom de sociala skadeverkningarna av missbruket komma att förvärras till följd av de ökade utgifterna för spritdrycker.

Även ur jämlikhetssynpunkter har man skäl att reagera mot den ordning, som ställer vissa människor utanför möjligheterna till en måttlig och ur sociala synpunkter acceptabel alkoholkonsumtion, medan åter andra skulle kunna förskaffa sig obegränsade mängder av sprit. Man kan med andra ord uttrycka saken så, att det nuvarande systemet medför, att en minoritet missbrukare föranleder vissa intrång i den skötsamma befolkningens frihet, medan det förslagna i förening med betydligt höjda priser skulle kunna innebära, att en minoritet av missbrukare skulle starkt begränsa de skötsammars möjligheter till alkoholkonsumtion.

Vad här anförts om spritpriserna tar givetvis endast sikte på frågan ur *nykterhetspolitisk* synpunkt. Om av *statsfinansiella eller andra skäl* en ändring av priserna på alkohol liksom på andra varor aktualiseras, är detta ett problem som får bedömas och avgöras från dessa senare utgångspunkter.

Den nya försäljningsorganisationen bör därför icke utformas så, att av nykterhetspolitiska skäl kraftigt höjda priser återstår som det enda praktiskt möjliga alternativet, därest den nya ordningen icke skulle motsvara allas förväntningar. I valet mellan motbokssystemet och fri sprit med nykterhetspolitiska spritpriser skulle nämligen i dag en mycket stor del av opinionen föredra det förstnämnda alternativet. Under alla förhållanden kan det med fog sägas, att man i så fall redan nu, när avgörandet träffas om systemets avskaffande, borde ha ställt den allmänna opinionen inför valet mellan att bibehålla maximeringen och motboken eller att införa en ordning med mycket höga priser. Allmänheten kommer eljest senare att med allt skäl kunna säga, att den blivit vilseledd och inmanövrerad i en situation, där den betagits möjligheten till ett verkligt val. Med förespeglningar om att motbokens avskaffande skulle medföra en förbättring av nykterhetstillståndet har den bringats att acceptera en ordning, där spritpriserna skola bestämmas av nykterhetstillståndet.

Stadskollegiet erinrade i sitt yttrande om kontrollstyrelsens ståndpunkt att valet i realiteten torde komma att stå mellan ett bibehållande av restriktionssystemet och kraftiga prishöjningar. Kollegiet kunde för sin del icke godtaga påståendet, att endast dessa två möjligheter står öppna. Enligt stadskollegiets mening måste ett realiserande av kontrollstyrelsens prisförhöjningsalternativ inge mycket starka betänkligheter. Kollegiet vill härutinnan särskilt understryka vad som anförts i socialförvaltningarnas utlåtande.

I detta sammanhang må ytterligare några uttalanden i fråga om spritbeskattningen redovisas.

Landsorganisationen återger kommitténs uttalande, att vid en försämring av penningvärdet spritpriserna bör höjas i motsvarande mån för att ogynnsamma verkningar på nykterhetstillståndet skall kunna undvikas. Landsorganisationen förklarar sig vilja i anslutning härtill endast erinra om att spritbeskattningen hittills motiverats mera av statsfinansiella synpunkter än speciellt nykterhetsfrämjande.

Sveriges Storloge av IOGT framhåller att nykterhetsfolkets landsmöte år 1944 uttalat sig för så höga skatter på alla alkoholhaltiga drycker att konsumtionen verksamt nedbringas. IOGT finner att motbokens avskaffande icke nödvändigtvis aktualiserar prisfrågan. En prishöjning på spritdryckerna kan nämligen icke uppställas som ett villkor för motbokens avskaffande, eftersom kravet på så höga skatter att konsumtionen verksamt nedbringas, gäller oavsett om motbokssystemet skall bibehållas eller icke.

I övriga nykterhetsorganisationers yttranden hävdas likaledes allmänt, att prishöjningar är det enda på lång sikt verksamma medlet att nedbringa konsumtionen.

Nationaltemplarorden avråder emellertid från att i närvarande läge göra nykterhetspolitiskt motiverade prishöjningar, varvid orden anför.

I fråga om spritbeskattningen vill NTO betona dess enastående värde som medel att förbättra nykterhetstillståndet. Samtidigt med avvecklingen bör man emellertid icke höja spritbeskattningen. Den gynnsamma effekt som ransoneringens avveckling måste beräknas ha på försöken att undanröja den olaga sprithandlingen skulle äventyras, om man sammankopplade avveckling och höjd beskattning. Gäller det åter höjningar i andra sammanhang av denna beskattning vill NTO erinra om, att de höjningar som hittills företagits i Sverige och i de länder, som ingår i Nykterhetskommitténs jämförelser, alla varit motiverade av statsfinansiella eller andra ekonomiska skäl och sålunda inte varit nykterhetspolitiskt motiverade. Detta synes ha varit till fördel med hänsyn till den nykterhetspolitiska effekten. Det nuvarande svenska utgångsläget ger också särskild tyngd åt denna synpunkt.

Generaltullstyrelsen framhåller att restriktionssystemets upphörande under i övrigt oförändrade förhållanden kan antagas medföra vissa gynnsamma verkningar med hänsyn till spritsmugglingen och annan därmed sammanhängande olovlig rusdryckshantering. Om emellertid den fria inköpsrätten skulle kombineras med skärpta priser på rusdrycker, kan det enligt styrelsen befaras, att därigenom på nytt tillskapas en grundval för den

yrkesmässiga spritsmugglingen. Det låter sig svårligen bedöma vid vilken prisnivå faran därför kan bli mera betydelsefull. Styrelsen finner dock att erfarenheten av den för närvarande starkt florerande cigarrettsmugglingen härvidlag utgör ett allvarligt memento.

Sveriges Hotell- och Restaurantförbund anknyter till den av kommittén diskuterade tanken att slopa den särskilda utskänkningskatten samt anför härom.

Förbundet hävdar den uppfattningen, att skäl tala för slopandet av den särskilda utskänkningskatten.

Principiellt bör skillnaden mellan utminuterings- och utskänkningspriset icke vara större än vad som motiveras av de med utskänkningen förenade merkostnaderna. Detta ståndpunktstagande måste göra sig gällande med ökad styrka, då den fria inköpsrätten genomföres för utminuterings- och utskänkningspriset. Den person, som av legitima skäl nödgas förlägga sina måltider till restaurang, bör icke beskattas högre än andra. Utskänkningskatten inbringade totalt under år 1951 38 miljoner kronor. Under samma år försålles 42 miljoner liter spritdrycker. Den prishöjning, som erfordrades för att kompensera ett bortfall av utskänkningskatten, skulle således utgöra 90 öre per liter. Ett slopande av utskänkningskatten kommer att medföra en allmän förenkling av skattesystemet, det kommer också att bli lättare att komma till rätta med den olagliga förtäringen av medhavda rusdrycker på näringsställen utan rätt att utskänka sådana drycker, då prisskillnaden mellan de utskänkta och utminuterade rusdryckerna minskas.

Åtgärder för att främja konsumtionen av svagare drycker.

Tanken att genom differentiering av skattesatserna främja en övergång till alkoholsvagare drycker har upptagits i åtskilliga yttranden.

Sålunda förordar kommerskollegium, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Systembolagens Kontrollföreståndareförening, Svenska Turisttrafikförbundet och Svenska Arbetsgivareföreningen en skattedifferentiering mellan olika alkoholhaltiga drycker i angivet syfte, men önskar icke allmän prishöjning med nykterhetspolitisk motivering.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag finner en förskjutning i konsumtionen från starkare till svagare drycker önskvärd, under förutsättning att icke bruket av de svagare dryckerna erhåller en så vidgad utbredning, att vinsten ur nykterhetssynpunkt av den uppnådda förskjutningen härigenom utplånas. Detta mål skulle enligt bolaget kunna uppnås bl. a. genom att beskattningen avväges så, att den gynnar konsumtionen av de alkoholsvagare dryckerna. Bolaget framhåller också de betydande möjligheter i förevarande avseende, som utformningen av vinstreglerna inom utskänkningen erbjuder och anser, att dessa bör tillvaratagas i större utsträckning än vad för närvarande är fallet. I den mån det blir ekonomiskt mera fördelaktigt för utskänkningsinnehavarna att sälja de svagare dryckerna, kommer utbudet av dessa att på olika sätt intensifieras.

Liknande ståndpunkt intar *Systembolagens Kontrollföreståndareförening*, som har den bestämda uppfattningen att spritvanorna skulle mildras om

konsumenterna hade tillgång till såväl starköl som svagviner till billiga priser.

Enligt *kommerskollegium* bör prissättningen på starköl och vanligt öl avvägas så, att priset blir en påtaglig faktor i konsumtionsvalet mellan starkare och svagare alkoholdrycker vilket i förening med en lämplig avpassning av alkoholstyrkan i maldryckerna i väsentlig grad skulle kunna påverka nykterhetsutvecklingen. Kollegium erinrar, att erfarenheten synes visa, att skadeverkningarna i länder där öl- och vinkonsumtionen dominerar blir relativt mindre än t. ex. i vårt land, där brännvinet är den viktigaste alkoholdrycken, och det finnes enligt kollegiets mening all anledning att anknyta till dessa erfarenheter.

Stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Malmö samt *stadsfullmäktige i Hälsingborg* uttalar att en skatthöjning som kan påkallas av statsfinansiella skäl främst bör läggas på spritdryckerna.

Även vissa remissinstanser, som av nykterhetspolitiska skäl förordar prishöjningar på spritdrycker, uttalar sig, såsom delvis framgår av det föregående, till förmån för tanken att genom avvägning av beskattningen gynna konsumtionen av svagare drycker. Sålunda önskar socialstyrelsen en genomtänkt skattedifferentiering mellan olika alkoholdrycker såsom stöd för andra prisåtgärder vid ransoneringens slopande. Systembolagens förtroendekommitté anser, att olikheten i alkoholhalt hos inom landet tillverkade brännvinsorter bör återspeglas i priserna. Andra instanser förordar att prishöjningen i första hand eller uteslutande skall drabba de alkoholstarka dryckerna. Detta är fallet med medicinalstyrelsen samt länsstyrelserna i Gotlands och Västerbottens län.

Socialstyrelsen hävdar, såsom tidigare omtalats, att konsumtionen av spritdrycker genom skatthöjning bör trängas tillbaka med minst femtio procent. Detta mål bör enligt styrelsen underlättas om man främjar en övergång till svagare alkoholdrycker medelst en relativt låg beskattning å dessa, i förekommande fall genom lindring av nu utgående skattesatser. Styrelsen framhåller, att en genomtänkt beskattningspolitik avseende alla slag av alkoholhaltiga drycker bör kunna minska riskerna för illegal sprithantering. Styrelsen påpekar också, att restauratörernas frihet att bestämma storleken av sina vinsttillägg på de utskänkta vinerna är ägnad att minska vinnernas konkurrenskraft i förhållande till spritdryckerna.

Medicinalstyrelsen betonar, att priset å lättviner och starköl både vid utminuterung och utskänkning bör hållas så lågt, att en övergång till dessa ur medicinsk och social synpunkt mindre skadliga varor skall ställa sig ekonomiskt fördelaktig för konsumenten.

I motsats till de nu nämnda tar vissa remissvar avstånd från tanken att gynna de svagare alkoholdryckerna.

Länsnykterhetsnämnden i Södermanlands län uttalar att prishöjning på både spritdrycker och vin bör allvarligt övervägas. *Svenska Nykterhetsvårdsförbundet* önskar kraftigt höjda priser på spritdrycker, men understryker

att priserna bör höjas även på andra slag av alkoholdrycker för att motverka övergång till dessa.

Länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län anför.

Beträffande alkoholdryckernas art och alkoholhalt har kommittén utan att vilja föreslå några direkta ingripanden ansett det vara önskvärt att åstadkomma en förskjutning av konsumtionsvanorna mot svagare dryckes-sorter genom att uppmuntra bruket av sådana. Med hänsyn till svenskar-nas »inrotade» vanor att föredraga brännvin och jämställda sorter torde dock risken vara stor, att man i så fall endast får det resultatet, att konsumtionen av svagare drycker ökar, medan de starkare dryckerna fortfarande konsumeras som förut, en utveckling som kommittén också är inne på. Ur nykter-hetssynpunkt torde det vara föga önskvärt att främja någon som helst kon-sumtion av alkoholhaltiga drycker. Den måste som varande alltför hög i stället motverkas, varför länsnykterhetsnämnden för sin del vill förordra kraftiga prishöjningar på samtliga alkoholdrycker för att ej öka konsum-tionen av vare sig vin och öl eller starköl.

Sänkning av alkoholhalten i vissa spritdrycker.

Allmänna önskemål om sänkning av alkoholhalten i brännvin har fram-förts av länsstyrelserna i Stockholms och Skaraborgs län samt länsnykter-hetsnämnden i Jämtlands län.

Enligt kontrollstyrelsen bör man i första hand överväga en begränsning av alkoholstyrkan till 40 procent i de brännvinsorter, som ägnar sig för konsumtion av stora folkgrupper. Systembolagens förtroendenämnd föror-dar sänkt alkoholhalt i nyssnämnda sorter, i de fall där icke en högre alko-holhalt nödvändiggöres av tekniska skäl. Länsnykterhetsnämnderna i Älvs-borgs och Västerbottens län, stadsfullmäktige i Borås samt Folkpartiets Kvinnoförbund uttalar sin anslutning till Utterströms reservation i denna fråga. Stadsfullmäktige i Karlskrona föreslår att alkoholhalten i egentligt brännvin fastställs till högst 40 procent. Sveriges centrala restaurangaktie-bolag förordar, att alkoholhalten i renat brännvin och motsvarande cellu-losabrännvin sänkes från 40 till förslagsvis 35 procent och alkoholhalten i övrigt svenskt brännvin till förslagsvis 40 procent. Överståthållarämbetet föreslår en successiv sänkning ned till den gräns, som hålles i finskt och norskt brännvin samt, därest så låter sig göra, motsvarande sänkning av alkoholhalten i eau-de-vie.

I allmänhet uttalas i nu nämnda yttranden att åtgärden skulle förmånligt påverka nykterhetstillståndet och reducera många utslag av stötande och skadligt missbruk.

Systembolagens förtroendenämnd anför följande.

Det är ostridigt, att de alkoholstarkare brännvinsorterna äro mera skad-liga än de svagare på grund av deras kraftigare rusverkan. Det finns icke någon medveten strävan hos den spritdryckskonsumerande allmänheten att köpa spritdrycker med högre alkoholhalt. Då det har förekommit en för-skjutning av konsumtionen till alkoholstarkare märken, har nämligen orsa-ken härtill varit den, att upphörandet av tillverkningen av 40-procentigt po-tatisbrännvin har kommit den stora del av allmänheten, som föredrar po-

tatisbrännvin framför cellulosabrännvin, att hellre övergå till alkoholstarkare brännvin än till 40-procentigt cellulosabrännvin. Då tillverkningen av 40-procentigt potatisbrännvin har återupptagits, har det skett en övergång av konsumtionen till den alkoholsvagare brännvinsorten. Liksom det är önskvärt, att konsumtionen av de alkoholsvagare rusdryckerna vin och starköl ökar på bekostnad av spritdryckskonsumtionen, är det att eftersträva att konsumtionen av spritdrycker blir mera inriktad på alkoholsvagare typer.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag uttalar i huvudsak följande.

Erfarenheterna från krigsåren, bestyrkta av kommitténs medicinska undersökningar, synas ge vid handen, att man i en sänkning av ifrågavarande dryckers alkoholstyrka har en möjlighet att gynnsamt påverka nykterhetstillståndet. Det synes föga konsekvent att ägna frågan om varje tiondels procent alkoholhalt i maltdryckerna den uppmärksamhet som förekommer men frånkänna alkoholhalten i de starkare dryckerna praktiskt taget all betydelse. Såsom kommittén påpekat, ha vissa av våra grannländer svagare standardspritsorter. Även i vissa andra länder ha en del av de i konsumtionen dominerande märkena lägre alkoholhalt, än vad fallet är i Sverige. Att en reducering av alkoholstyrkan i svenskt brännvin skulle medföra konsumtionsövergång till andra och alkoholstarkare spritsorter torde icke i någon större utsträckning behöva befaras, då såväl förbrukningsvanor som priser torde verka återhållande på tendenser i sådan riktning.

Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen framhåller att det inom vissa gränser icke möter några tillverkningstekniska hinder att minska alkoholhalten i det svenska brännvinet, om det ur nykterhetssynpunkt eller eljest skulle synas önskvärt. Bolaget anför följande.

I detta sammanhang vill styrelsen framhålla, att alkoholstyrkan för okryddade brännvinsorter som regel icke föreskrivits i de av Spritcentralen på sin tid från de gamla spritfabrikerna övertagna tillverkningsrecepten. Alkoholhalten för dessa sorter har emellertid, efter att i början av Spritcentralens verksamhet något ha varierat, sedermera fixerats till vissa bestämda procentsatser. Dessa ha därefter tillämpats under en relativt lång följd av år. Ur tillverkningsynpunkt är det endast vissa starkt kryddade brännvinsorter, i vilka högre alkoholhalt än 40 % är nödvändig. Skälet härtill är att fällning eljest uppstår i drycken. Det svenska fyrtioprocentiga brännvinet utgjorde under åren 1936—1938 66 % av hela brännvinskonsumtionen. Under den senaste femårsperioden har siffran varierat mellan högst 66 % år 1951 och lägst 23 % år 1948, beroende bland annat på den fluktuerande tillgången på potatisbrännvin.

I vissa uttalanden, bl. a. från *reservanter inom Sveriges centrala restaurangaktiebolag*, tager man emellertid avstånd från tanken att sänka brännvinets alkoholhalt.

Ålder för inköpsrätt.

Kommitténs förslag i fråga om åldersgränsen för inköpsrätt har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet av de instanser, som berört frågan. Så är fallet med medicinalstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i fem län, länsnykterhetsnämnderna i fem län, stadsfullmäktige i tre städer, Föreningen Sveriges landsfiskaler samt Nykterhetsorganisationen Verdandi.

Ställningstagandet i flertalet nu nämnda yttranden uttryckes allenast på det sätt att man tillstyrker kommitténs förslag om fri inköpsrätt vid 21 års ålder för alla som icke av särskilda skäl avstängts.

Stadsfullmäktige i Borås uttalar emellertid, att uppnåendet av myndighetsåldern ger den svenska medborgaren allmänna fri- och rättigheter och pålägger honom personligt ansvar av en sådan omfattning, att en inskränkning i förevarande avseende kan betraktas som en inkonsekvens. Det befaras också att en sådan inskränkning kan förringa effekten av den upplysningsverksamhet i nykterhetsfrågan som avser att stimulera den enskilda medborgarens ansvars-kännande.

Även i andra yttranden framhålles att 21-årsåldern är en i allmänna medvetandet accepterad mognadsgräns.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför i huvudsak följande.

Länsstyrelsen ansluter sig till förslaget att inköpsåldern bestämmes till 21 år. Man kan inte bortse från att ungdomen av i dag lever under helt andra förutsättningar än då systemet kom till. Nutidens ungdom har vid myndig ålder i stor utsträckning redan erhållit sin yrkesplacering och fått egna inkomster. Den tidiga äktenskapsbildningen är också ett bevis för ungdomens mognad. Det synes vara verklighetsfrämmande att försöka påverka denna ungdom ifråga om deras spritvanor genom att helt avstänga dem från tilldelning. Det väsentliga torde främst stå att vinna genom fostran och upplysning.

I några yttranden förordas dock högre inköpsålder än som föreslagits av kommittén.

Länsnykterhetsnämnden i Gävleborgs län ställer sig sålunda tveksam i fråga om lämpligheten att bestämma inköpsåldern till 21 år och ifrågasätter om den icke bör sättas högre.

Länsnykterhetsnämnderna i Södermanlands, Västmanlands och Kopparbergs län, Svenska Nykterhetsvårdsförbundet och direktören för alkoholistanstalten Åsbrohemmet förordar en inköpsålder av 23 år, samt länsnykterhetsnämnden i Kalmar län och stadsfullmäktige i Eksjö 25 år.

Länsnykterhetsnämnden i Jönköpings län, som med stor tvekan tillstyrkt förslaget om fri inköpsrätt, anser att nu gällande åldersgräns bör bibehållas även i framtiden.

Kontrollstyrelsen förordar för det fall att ett ransoneringssystem kvarstår bibehållande av nuvarande ordning. Av styrelsens författningsförslag framgår tillika att styrelsen beträffande det andra av densamma förordade alternativet med fri försäljning och höga priser räknar med inköpsrätt från fyllda 21 år.

Styrelsen har även gått in i kritik av kommitténs motiv för sänkningen av åldersgränsen. Styrelsen finner förslaget överraskande i jämförelse med andra av kommittén gjorda uttalanden. Vidare saknar styrelsen en motivering för påståendet, att vid sänkt inköpsålder förtäringsmängderna visserligen kan tänkas bli större bland de ungdomar i åldern 21—25 år, som redan har fått förtäringssvanor, men att frågan knappast torde vara allvarlig på längre sikt.

Efter att ha erinrat om kommitténs motiv för fortsatt inköpsförbud i åldrarna under 21 år anför styrelsen.

Inför denna sista upplysning frågar man sig, om kommittén icke bort föreslå en ytterligare sänkning av inköpsåldern, för att icke den ungdom, som är under 21 år, skall — trots att den annars skulle vara likgiltig för spriten — lockas att utföra den sportprestation, som består i att skaffa sprit. Kommittén synes emellertid nu ha full tillförsikt till ungdomarna under 21 år. »För deras del», säger kommittén, »har säkerligen ökad upplysning i alkoholfrågan, bättre bildningsmöjligheter, lättare tillgång till aktiva fritidssysselsättningar och andra reformer i fråga om den sociala miljön en väsentligt större betydelse än spritförsäljningssystemet.» Någon »sportprestation» för att trotsa inköpsförbudet räknar man tydligen inte med bland ungdom som icke fyllt 21 år.

Såsom skäl för fastställande av högre inköpsålder anföres i yttrandena huvudsakligen den under senare tid ökade alkoholkonsumtionen bland ungdomen och de risker som är förbundna med att alkoholen göres lättare tillgänglig för denna.

Länsnykterhetsnämnden i Kopparbergs län anför.

Kommittén har genom sina undersökningar kunnat konstatera, att en allt större utbredning av alkoholvanorna bland ungdomen gjort sig gällande under senare år. Detta är ett förhållande, som enligt nämndens mening är av allvarlig betydelse och bör ägnas största intresse. Minimiåldersgränsen har hittills för de flesta motboksägarna legat vid 25 år. Kommittén har efter sina undersökningar funnit lämpligt sammankoppla minimiåldersgränsen med myndighetsdagen och alltså föreslagit en sänkning av ifrågavarande åldersgräns till 21 år. Enligt nämndens mening innebär detta ett tagande av alltför stora risker. Det torde stå klart för dem, som syssla med nykterhetsvård, att många svårartade fall av alkoholism grundläggas i de åldersgrupper, varom här är fråga. Kommittén anför rörande denna detalj bl. a.: »svårigheten att forcera hindret kan medföra en särskild lockelse att skaffa sprit» (hindret=förbud mot inköp för yngre åldersgrupper). »Förbudet häremot inordnas därmed naturligt bland de inskränkande regler, som det tillhör ungdomarnas beteendemönster att kringgå.» Nämnden anser icke, att denna faktor, som nu tillmätas avsevärd betydelse, blir mindre för att åldersgränsen, vilken väl får anses nödvändig, sättes vid så låg ålder som 21 år och därvid sammankopplas med myndighetsdagen. Uteslutet är väl icke, att »en särskild lockelse att skaffa sprit» därigenom sprider sig till allt lägre åldersgrupper. Kommittén synes i sitt förslag till rusdrycks-lagstiftningens utformning och dess framtida tillämpning ha tillmätt den enskilde medborgarens lojalitet mot gällande författningar icke ringa betydelse. Enligt nämndens mening borde liknande förutsättningar för lojalitet förefinnas vid tillämpningen av författningen i den detalj, varom här är fråga. Nämnden föreslår med hänsyn härtill, att minimiåldern icke sättes lägre än vid 23 år.

Länsnykterhetsnämnden i Kalmar län erinrar, att den fria inköpsrätten kan innebära stora faror för dem som blir utsatta för olika miljöers alkoholvanor i den ålder då miljöbyte ofta sker, innan ungdomarna kommit till en stadigvarande arbetsplats.

Socialstyrelsen, som icke framfört formligt yrkande beträffande inköpsåldern, framhåller att en avveckling av motbokssystemet, varigenom all

ungdom från 21 års ålder skulle erhålla fri och obegränsad inköpsrätt i fråga om spritdrycker, skulle innebära, att ungdomen icke längre hade behov av att anlita överlåtelsestrafiken och att den faktiska prisnivån för en betydande del av ungdomens spritdryckskonsumtion nedginge med mer än femtio procent. En sådan genom motbokssystemets slopande uppkommen prisreducering måste enligt styrelsen självfallet innebära stor fara för en ytterligare försämring av ungdomens nykterhetstillstånd.

Länsstyrelsen i Kronobergs län uttrycker sin förvåning över att förslaget angående inköpsåldern av kommittén rubricerats som en speciellt nykterhetsfrämjande åtgärd.

Kommittén har föreslagit, att åldersgränsen för *ombud* — liksom enligt gällande ordning — sättes vid 18 år. Endast ett fåtal instanser har berört denna fråga, nämligen länsstyrelsen i Skaraborgs län, länsnykterhetsnämnderna i fyra län, Svenska Nykterhetsvårdsförbundet samt direktören för alkoholistanstalten Åsbrohemmet. I samtliga dessa yttranden förordas samma åldersgräns beträffande *ombud* som beträffande köpare. *Svenska Nykterhetsvårdsförbundet* framhåller att det är principiellt oriktigt och ur kontrollsynpunkt riskabelt med en lägre åldersgräns för *ombud* än för köpare.

Alkoholfria drycker m. m.

Frågan om stöd i olika former åt konsumtionen av alkoholfria drycker har tagits upp i ett fåtal yttranden.

Vita Bandet uttalar, att staten bör ge allt tänkbart stöd åt forskning på området liksom till framställning av och reklam för alkoholfria drycker. Föreningen erinrar om att det råder stor okunnighet om förekomsten av sådana drycker. *Alkoholfria Hotell och Restauranger Andelsförening u. p. a.* framhåller att det vore av största värde om samhället stödde konsumtionen av sådana alkoholfria drycker, som genom smak och kvalitet kan konkurrera med alcoholdryckerna.

Stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Göteborg, stadsfullmäktige i Jönköping, Stockholms stadsfullmäktige och nämnder samt Alkoholfria Hotell och Restauranger Andelsförening u. p. a. uttalar sin tillfredsställelse över kommitténs förslag i fråga om tillhandahållande av alkoholfria drycker å spritutskänkningsställe.

Länsnykterhetsnämnden i Älvsborgs län och stadsfullmäktige i Haparanda förordar, att skyldighet att tillhandahålla sådana drycker i skälig omfattning och till skäliga priser fastställs i överlåtelsehandlingarna respektive utskänkningsstillståndet. *Vita Bandet* framhåller, att den av kommittén föreslagna bestämmelsen icke är tillräcklig utan bör kompletteras med skyldighet att, där förteckning å drycker tillhandahålles, däri jämväl upptaga alkoholfria drycker. *Vita Bandet* anser att varje restaurang även bör vara skyldig att utan särskild beställning tillhandahålla sina gäster isvatten. *Svenska Läkarnas Nykterhetsförening* ansluter sig till nyssnämnda yrkande och föreslår därutöver, att Vin- & Spritcentralen och systembolagen förstän-

digas att hålla lager av högklassiga alkoholfria drycker ävensom bedriva upplysningsverksamhet på området. *Stadsfullmäktige i Haparanda* hävdar att i utskänkningstillstånd skall föreskrivas, att förteckning å alkoholfria drycker skall tillhandahållas gästerna.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag anser en ökad konsumtion av alkoholfria fruktdrycker önskvärd och omtalar att bolaget på sistone vidtagit vissa inledande åtgärder för främjande av en sådan utveckling.

Stöd åt alkoholfria restauranger förordas av kontrollstyrelsen, Sveriges Nykterhetsvänners Landsförbund, Sveriges Storloge av IOGT, Nationaltemplarorden, Vita Bandet, De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse samt Alkoholfria Hotell och Restauranger Andelsförening u. p. a. De tre förstnämnda organisationerna åberopar ett uttalande av *Nykterhetsfolkets landsmöte år 1953* av följande innehåll.

Ett problem, som har samband med frågan om de ekonomiska vinstintressena inom alkoholhanteringen, är möjligheten att driva alkoholfria restauranger av god klass i konkurrens med restauranger, som har utskänkning av rusdrycker. Oavsett själva vinsten av rusdrycksutskänkningen medför rättigheten att utskänka sådana drycker påtagliga vinstmöjligheter. Restauranger med rusdrycksutskänkning får därför ofta i ekonomiskt avseende ett övertag över de alkoholfria företagen. Det är ett uppenbart samhällsintresse, att attraktiva alkoholfria miljöer skapas. Landsmötet finner det därför vara angeläget, att direkta åtgärder vidtagas för att uppnå bättre jämställdhet i det ekonomiska konkurrensförhållandet mellan restauranger med och restauranger utan rusdrycksservering.

Länsstyrelsen i Kalmar län och *länsnykterhetsnämnden i Älvsborgs län* understryker betydelsen av att restauranger av god klass utan servering av alkoholdrycker inrättas.

Senare utredningar m. m.

Såsom i inledningen omtalats har jag i samband med en preliminär genomgång av nykterhetskommitténs betänkanden funnit skäl att igångsätta kompletterande utredningar på vissa punkter.

Två av dessa utredningar har icke kunnat slutföras i så god tid att därav berörda frågor kan anmälas i förevarande sammanhang. Detta gäller dels utredningen angående åtgärder i syfte att främja ett *alkoholfritt umgängesliv*, dels den utredning som undersöker verkningarna på restaurangnäringen av utskänkningens avveckling och därmed sammanhängande frågor, drickspenningsfrågan inbegripen, *1953 års utskänkningensvinstkommitté*.

Övriga utredningar har däremot färdigställts och remissbehandlats. Förslag har sålunda avgivits av f. d. överdirektören *Sven Almgren* angående *avvägningen av beskattningen* av spritdrycker, vin, maltdrycker och läskedrycker. I anslutning därtill har *1952 års kommitté för indirekta skatter* föreslagit viss skattehöjning på spritdrycker. *1953 års utredning angående stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar* har i två särskilda promemorior framlagt förslag inom sitt ämnesområde.

Kommittén för motverkande av missbruk vid övergång till friare spritförsäljning har inkommit med utredning och förslag angående en upplysningskampanj under övergångstiden efter ett eventuellt avskaffande av motbokssystemet. Förslag till åtgärder av annan innebörd för att möta svårigheterna vid en eventuell övergång till ett friare försäljningssystem har framlagts av utredningsmän med uppdrag att verkställa en utredning angående tillfällig förstärkning av nykterhetsnämnderna under övergångstiden, *nykterhetsnämndssakkunniga*. Slutligen föreligger från en annan kommitté förslag angående en försöksverksamhet med *spritutskänkning utan samband med måltid*.

Sistnämnda förslag kommer att närmare beröras i en följande avdelning i samband med andra frågor rörande utskänkning av spritdrycker. Almgrens förslag såvitt avser vin och sprit samt kommitténs för indirekta skatter förslag om höjning av spritbeskattningen har behandlats i propositionen nr 28 till innevarande riksdag. De av Almgren framlagda förslagen i vad avser beskattningen av maltdrycker och läskedrycker upptages i särskild, i dag anmäld proposition. Jämväl övriga kommittéers förslag behandlas i särskilda propositioner.

De avgivna förslagen och däröver avgivna yttranden kommer därför här nedan endast att återges i huvuddrag. Vissa av utredningsmännen gjorda överväganden tjänar emellertid till belysning av vissa principfrågor rörande den framtida nykterhetspolitiken — särskilt frågan angående omfattningen av de svårigheter som kan vara förbundna med en övergång till ett friare system för tillhandahållande av rusdrycker — och skall därför redovisas mera utförligt.

Förslag om beskattningen av olika drycker.

Beträffande den på Almgrens och skattekommitténs förslag grundade propositionen nr 28 får jag hänvisa till propositionen. Jag vill endast rekapitulera huvuddragen.

De av *Almgren* gjorda förslagen beträffande spritdrycker och vin innebar bl. a. följande.

Spritdrycker. I avsikt att förenkla skattesystemet föreslås borttagandet av tillverkningskatten å brännvin. Detta utjämnas genom att en motsvarande höjning vidtages av omsättningsskatten å spritdrycker, vilken även föreslås konstruerad på annat sätt. Den skall såsom för närvarande beräknas med dels en fast avgift per liter och dels en procentuell skatt men med den skillnaden att den procentuella skatten icke beräknas på partipriset utan i stället på utminuteringspriset, skatten inberäknad. En väsentlig nyhet är att den fasta avgiften graderas med hänsyn till dryckernas alkoholhalt.

Utskänkningsskatten å spritdrycker föreslås skola utgå med 35 procent å utminuteringspriset, lika för alla spritdrycker.

Vin. Omsättningsskattens procentavgift avses för alla viner skola beräknas med dels 20 procent å utminuteringspriset och dels en fast avgift av 2,50 kr. per liter starkvin och 1 kr. per liter lättvin.

Utskänkningsskatten å starkviner föreslås bli beräknad med 30 procent å utminuteringspriset. Utskänkningsskatten å lätta viner föreslås helt slopad. I samband med lättnaderna i fråga om utskänkningsskatten å vin bör

restauratörernas frihet att själva bestämma utskänkningspriserna på vin upphävas och dessa priser på samma sätt som utskänkningspriserna på spritdrycker fastställas av kontrollstyrelsen efter enhetliga grunder.

Efter samråd med Almgren föreslog 1952 års kommitté för indirekta skatter en ökning av omsättningsskatten för sprit med i genomsnitt fyra kronor per liter, motsvarande en stegring av priset med omkring 25 procent. Förslaget innebar icke någon realförändring av de senast 1950 bestämda priserna utan avpassades så att det rymdes inom ramen för den utveckling som sedan dess har ägt rum i fråga om priser och löner.

De genom propositionen nr 28 framlagda förslagen rörande beskattningen av rusdrycker innebär i huvudsak följande.

I fråga om spritdrycker förordas en genomsnittlig höjning av omsättningsskatten med ca tre kronor per liter jämte en härav betingad höjning av utskänkningskatten i syfte att i stort sett bibehålla den nuvarande relationen mellan utminuterings- och utskänkningspriserna.

Vidare framlägges i propositionen förslag till annan utformning av beskattningen av spritdrycker och vin i syfte att åstadkomma en såväl ur nykterhetssynpunkt som teknisk synpunkt lämpligare avvägning av beskattningen. Beträffande spritdrycker innebär förslaget bl. a., att den nuvarande brännvinstillverkningskatten avvecklas och inräknas i omsättningsskatten. Sistnämnda skatt, som fortfarande skall utgå med en fast avgift (6—8 kronor per liter) och en procentavgift (47 % av utminuteringspriset), differentieras efter dryckernas alkoholhalt. Utskänkningskatten å spritdrycker föreslås skola utgå som en rent procentuell skatt. Skatten skall utgöra 40 procent av varans utminuteringspris.

I fråga om vinbeskattningen förordas att omsättningsskatten å starkvin uppdelas i en procentuell skatt och en fast avgift per liter. Grundavgiften blir 2 kr. för liter och procentavgiften 25 procent av utminuteringspriset. I samband därmed föreslås att den nuvarande minimiskatten slopas. Omsättningsskatten å lätta viner skall enligt förslaget fortfarande utgå enbart som en procentuell skatt (33 procent av utminuteringspriset). Utskänkningskatten för starkvin blir 30 procent av varans utminuteringspris. Utskänkningskatten å lätta viner föreslås borttagen.

Ändringarna föreslås skola träda i kraft den 1 april 1954.

Beträffande maltdrycker (starköl, öl och svagdricka) samt läskedrycker innehåller Almgrens förslag i korthet följande.

Maltdrycker. Den särskilda skatten å vissa maltdrycker av klass I (s. k. lagrat svagdricka) avvecklas. För maltdrycker av klass II sänkes skattesatsen från 42 öre till 39 öre per liter, under förutsättning att alkoholhalten bibehålles vid högst 2,8 viktprocent. Höjning av skattesatsen förordas, om högre alkoholhalt skulle medgivas. Sålunda föreslås en höjning till 48 öre per liter, om alkoholgränsen bestämmes till 3,2 viktprocent. För starköl (klass III), vilket av nykterhetskommittén föreslagits skola frisläppas, höjes skattesatsen, därest detta förslag genomföres, från 78 öre till 1,35 kr. per liter.

Läskedrycker. Läskedrycksskatten sänkes från 21 till 15 öre per liter.

Utredningen har även behandlat frågan om skattebefrielse, hel eller partiell, för läskedrycker, beredda av fruktmust (oblandad fruktmust är nu skattefri), men har stannat vid att man tills vidare bör avvakta utvecklingen beträffande förekomsten i marknaden av läskedrycker, beredda av fruktmust. Emellertid har utredningen ansett, att frågan om statsbidrag åt fruktmustindustrien för reklam bör upptagas i samband med den upplysningskampanj, som torde komma att igångsättas vid ett eventuellt avskaffande av motbokssystemet.

Förslagen i nu angivna delar behandlas såsom nämnts i en i dag anmäld särskild proposition.

1953 års utredning angående stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar.

Utredningen har framlagt särskilda förslag rörande nykterhetsorganisationerna och de ungdomsvårdande sammanslutningarna.

I fråga om *nykterhetsorganisationerna* föreslår utredningen statsbidrag som betydligt överstiger såväl nu utgående anslag som de av nykterhetskommittén föreslagna. Utredningen har övervägt en form av bidragsgivning, som på en gång skulle avse att effektivisera organisationerna och stimulera dem till nya initiativ. Utredningen har därvid funnit, att ett sådant syfte lättare skulle kunna uppnås, om anslaget delades upp dels i ett grundbidrag till nykterhetsorganisationerna, dels i ett antal speciella bidrag för vissa nykterhetsfrämjande åtgärder, vartill liksom för närvarande skulle komma bidrag till instruktörsverksamhet samt bidrag till vissa övriga nykterhetsfrämjande ändamål. Grundbidragen, som upptagits till sammanlagt 291 000 kronor per budgetår, skall lämnas i så fria former som möjligt och tillgodose skiftande behov. De speciella bidragen däremot, med en årskostnad av 525 000 kronor, förutsätter egna insatser från de bidragsberättigades sida och skall sålunda ha karaktären av stimulansbidrag. De skall i första hand stimulera organisationerna att i varierande former bedriva en utåt riktad upplysningsverksamhet. Staten skall svara för högst 50 procent av totalkostnaden för de ifrågasatta åtgärderna. Anslaget avses skola, med tanke på övergångstiden, utgå med 825 000 kronor under budgetåret 1954/55. Sammanlagda årskostnaden enligt utredningens förslag — vilket icke omfattar Centralförbundet för nykterhetsundervisning — uppgår till 1 146 200 kronor och för budgetåret 1954/55 300 000 kronor mera eller 1 446 200 kronor. Det senare beloppet innebär i förhållande till riksstaten för innevarande budgetår en kostnadsökning med 1 124 900 kronor.

Utredningens förslag beträffande stöd åt *ungdomsvårdande sammanslutningar* innebär i huvudsak följande.

Utredningen anknyter till utgångspunkten för ungdomsvårdskommitténs arbete. Det framhålls att en väsentlig del av de problem som hörde till ungdomsvårdskommitténs uppgifter i sammanträngd form hänskjutits till utredningen för att på nytt prövas i nu aktualiserade sammanhang. Utredningen framhåller, att den hyser stark tilltro till de möjligheter i fråga om självfostran och personlighetsdaning som föreningslivet erbjuder ungdomen.

Under den begynnande anpassningen till de vuxnas samhälle utsättes ungdomen för ett ofta ohämmat inflytande från krafter, vilkas huvudsyfte många gånger endast är att dra fördel av ungdomens livshunger. Frågan om i vilken utsträckning därför en sanering av nöjeslivet bör komma till stånd genom restriktiva ingripanden från statsmakternas sida behöver enligt utredningens mening närmare undersökas.

Utredningen understryker, att dess uppdrag, som i huvudsak tar sikte på ett aktivt stöd åt skilda ungdomssammanslutningars verksamhet, måste betraktas som en begränsad men mycket viktig del av de möjligheter som står till samhällets förfogande i arbetet på att lösa ungdomsfrågorna.

Planen för ett utbyggt stöd åt ungdomens föreningsliv och fritidsverksamhet berör framför allt tre centrala områden, nämligen ungdomsledarutbildningen, ungdomens fritidsverksamhet och behovet av instruktörer för ungdomsarbetet.

I debatten om ungdomsfrågorna har problemet om *ledarutbildningen* under en följd av år kommit att stå i förgrunden. Utredningen framhåller, att ungdomsledare av skilda slag utöver personliga kvalifikationer måste äga åtminstone grundläggande insikter i sådana ämnen som berör vitala problem för ungdomen och särskilt för dem som befinner sig i brytningsåren — sociala och psykologiska sammanhang, miljökunskap, ungdomsarbetets metodik m. m. Särskilda statsbidrag bör utgå till ungdomsorganisationernas ledarutbildning. Dessa bidrag bör begränsas till ämnen som kan anses gemensamma för all ungdomsledarutbildning. Statsbidragen bör utgå enligt vissa regler dels till regionala, dels till centrala kurser, dels slutligen till en längre, mera avancerad försökskurs i skolöverstyrelsens regi.

Ungdomen bör genom samhällets stöd ges ytterligare möjligheter att forma sin personliga utveckling på ett sätt som erfarenhetsmässigt visat sig både socialt och psykologiskt ändamålsenligt. Skapande sysselsättning i grupp gemenskap är ett av de viktigaste medlen till en sund personlighetsdanning. Utredningen hyser den uppfattningen, att varje åtgärd, som är ägnad att öka omfattningen av en på detta sätt karakteriserad *fritidsverksamhet*, på ett naturligt sätt bör motverka uppkomsten av dåliga vanor hos ungdomen. Särskilt statligt stöd bör i fortsättningen utgå till fritt och frivilligt organiserade grupper, som utövar en planlagd aktiv fritidsverksamhet enligt särskilda normer. Förslaget berör både föreningslivets fritidsverksamhet och den fritidssysselsättning, som stimuleras av kommunala myndigheter. Statsbidragsreglerna är utformade i viss anslutning till dem som nu gäller för s. k. ungdomscirklar.

I ett särskilt avsnitt om ungdomsidrotten framhålles, att ytterligare medel bör komma idrottsrörelsen till godo i dess strävanden att finna sådana former för ungdomsarbetet, att det värdefulla i idrotten kan främjas. Sådana former av sportsliga sysselsättningar, som både kan ge måttligt utlopp för ungdomens naturliga lust att tävla och samtidigt stärker dess sinne för natur och bygd bör främjas. Det ökade statsstödet bör icke blott komma den organiserade idrottsrörelsen till del utan även reserveras för ungdomsarbetet i sammanslutningar utanför riksidsrottsförbundet.

För de riksomfattande ungdomssammanslutningarna är svårigheten att förvärva och behålla kvalificerade instruktörer och konsulenter mycket kännbar. Utredningen framhåller, att det inom föreningslivet är väl omvittnat, hur betydelsefull dessa instruktörers funktion är, när det gäller att höja det lokala arbetets standard, och vilken psykologisk roll instruktörerna spelar såsom impulsgivare. Utredningen föreslår, att ett statligt stöd bör utgå till en *instruktörsverksamhet*, som huvudsakligen bör inriktas på gemensamma ungdomsfrämjande uppgifter inom de många gånger starkt artskilda sammanslutningarnas verksamhet. I första hand bör instruktörernas uppgift vara att bidra till ungdomens sociala fostran och att stimulera till en kulturellt betonad eller annan lämplig aktiv fritidssysselsättning. Utredningen framhåller som särskilt angeläget, att de instruktörer, som kommer att arbeta med hjälp av statsbidrag, i största möjliga utsträckning riktar sig till de ungdomar, som står utanför föreningslivet. Det föreslagna statsbidraget för nästa budgetår omfattar bidrag till sammanlagt 32 instruktörer, av vilka 8 bör stå till förfogande för ungdomsarbetet inom idrottsrörelsen.

Utredningen förordar även, att en *försöksverksamhet* beträffande ungdomsinstruktörer i vissa län bör igångsättas.

Erfarenheterna från nykterhetsorganisationernas och ungdomssammanslutningarnas verksamhet liksom från det fria och frivilliga folkbildningsarbetet visar, att gällande bestämmelser i fråga om tillgodoräknande av tid för tjänstgöring inom sådana sammanslutningar medför svårigheter att förvärva personer till dylika befattningar. Utredningen framlägger därför ett förslag om *meritvärdering* av ifrågavarande befattningar och pekar även på de formella möjligheterna till en förmånligare *lönetursberäkning* för sådana befattningshavare, som övergår från vissa speciella instruktörsbefattningar inom fria organisationer till statstjänst. Vidare föreslår utredningen, att möjlighet till *tjänstledighet* med tillgodoräknande av lönetur bör kunna beredas lärare eller andra statstjänstemän som för kortare tid övergår till befattningar som instruktörer.

Med hänsyn till den allvarliga situation, som lokalbristen framkallat, finner utredningen angeläget, att statsmakterna och kommunerna ägnar frågan om *skollokalernas* upplåtande förnyad uppmärksamhet. Utredningen föreslår, att Kungl. Maj:t genom cirkulär fäster huvudmännens för statliga, kommunala och statsunderstödda utbildningsanstalter uppmärksamhet på vikten av att ifrågavarande institutioners lokaler i största möjliga utsträckning öppnas för det frivilliga bildnings- och ungdomsarbetet samt för annat ideellt ungdomsarbete.

Det står emellertid klart för utredningen, att dessa åtgärder icke är tillfyllest. Utredningen har därför kommit till den uppfattningen, att staten på särskilda villkor i fortsättningen bör lämna ungdomssammanslutningarna och nykterhetsorganisationerna *bidrag till utrustning* av egna eller av dem disponerade lokaler. Den statliga andelen föreslås uppgå till högst hälften av totalkostnaderna för utrustning och materiel till enklare reparationer och maximeras till ett visst belopp för bidragsberättigade lokaler, inrymda inom samma byggnad.

Det arbete som *hemgårdarna* utför, framför allt i storstäderna och industriorterna, synes enligt utredningens mening få betraktas som ett viktigt led i frivilliga sammanslutningars strävanden att förebygga asocialitet i skilda former. Hemgårdarna bör bli avsevärt bättre rustade för sin uppgift i det förebyggande ungdomsarbetet, och utredningen föreslår därför ett ökat statligt stöd till hemgårdsrörelsen.

De av utredningen föreslagna nya statsanslagen och anslagshöjningarna för budgetåret 1954/55 innebär i jämförelse med riksstaten för innevarande budgetår en kostnadsökning av 2 678 800 kronor.

I avgiven reservation förklarar sig kommittéledamoten herr *Lindbergson* icke kunna biträda förslaget om 32 instruktörer i ungdomsorganisationernas och idrottsrörelsens regi.

Utredningen har i sin motivering anlagt vissa allmänna synpunkter på *behovet av nykterhetsupplysning* inför en förändrad alkohollagstiftning.

Utredningen ansluter sig i huvudsak till nykterhetskommitténs uppfattning om motbokssystemet. Därvid framhåller utredningen, att gällande tilldelningskvantiteter och ransoneringens konstruktion i övrigt utan tvivel hos många har skapat olyckliga värderingar och präglat vissa föreställningar om en av lagstiftningen godtagen konsumtionsnivå. Detta klagör enligt utredningens mening att ett latent behov av vidgad nykterhetsupplysning sedan lång tid tillbaka förelegat, vilket behov sålunda, oavsett eventuella förändringar i nykterhetslagstiftningen, bör tillgodoses genom ökade insatser från samhällets sida. Utredningen fortsätter.

Att ransoneringen spelat en viktig roll för uppkomsten av det nuvarande vanemönstret i fråga om starkspritskonsumtionen innebär däremot icke med säkerhet att systemets avveckling kommer att medföra att konsumtionen kommer att minskas inom de grupper, som genom ransoneringen vant sig vid en hög konsumtionsnivå.

För dem, som i sin konsumtion hållits tillbaka av den spärr, som den nuvarande ransoneringen innebär, betyder uppenbarligen den nytillkommande rätten till obegränsade inköp också en mer eller mindre omedelbar risk för konsumtionsökning. Mera svårbedömbart är situationen för de kategorier, som ännu inte hunnit eller givits tillfälle att utbilda bestående vanor. Sannolikt betyder emellertid en frihet, som dessa kategorier icke alltid medvetet eftersträvat men som de i och med ransoneringens upphörande vinner, avsevärda risker.

Utredningen finner utan vidare klart att samhället genom betydande insatser måste försäkra sig mot de risker för försämring, som kan uppstå, när ransoneringssystemet slopas.

Beträffande ungdomen räknar kommittén med särskilda risker. Utredningen erinrar om kommitténs förslag att sänka inköpsåldern för flertalet ungdomar från 25 till 21 år samt om de nuvarande höga priserna på den illegala marknaden. Utredningen fortsätter.

Den spärrverkan, som det högre priset inneburit för denna kategori i åldrarna mellan 21 och 25 år, kommer efter ransoneringens slopande att bortfalla. Härtill kommer att den ökade tillgången till spritdrycker vid en

fri försäljning även torde medföra ett allmänt prisfall för överlåtelsesprit, vilket kommer att underlätta spritåtkomsten för ungdomar under 21 år och för andra kategorier som i likhet med denna ungdom även i fortsättningen kommer att vara avstängda från legala inköp. Slutligen kommer de lättnader i fråga om utskänkningen, som nykterhetskommittén föreslår, även att innebära risker för ökad konsumtion, varvid utredningen särskilt haft att observera riskerna för ungdomen.

Osäkerheten inför följderna av ransoneringens slopande kräver enligt utredningens mening en allvarlig omprövning av det behov av nykterhetsupplysning och andra positivt verkande nykterhetsfrämjande åtgärder, som skisserats av nykterhetskommittén. I god tid före övergången till ett fritt försäljningssystem bör samhällets stödåtgärder för ett vidgat nykterhetsarbete i skilda former ha hunnit verka. Folkrörelserna torde i detta arbete komma att spela en framträdande roll, och de insatser som kan förväntas genom dessa sammanslutningar bör, under förutsättning att ifrågasatta aktioner är väl planlagda, tillmätas en avgörande betydelse. Särskild vikt fäster utredningen vid de insatser som kan göras av nykterhetsrörelsen samt av ungdomsvårdande sammanslutningar.

Utredningens olika förslag har vid *remissbehandlingen* fått ett över lag gynnsamt mottagande.

Kommittén för motverkande av missbruk vid övergång till friare försäljning.

Denna kommitté föreslår en upplysningskampanj under 6—8 månader under övergångstiden till ett friare försäljningssystem med början en till en och en halv månad före de nya försäljningsbestämmelsernas ikraftträdande. Kampanjen skall bekostas av statsmedel men baseras på medverkan av de stora organisationerna, vilka vid förhandlingar med kommittén allmänt deklarerat att även de anser det vara en plikt att medverka var och en på sitt sätt. Kampanjen är avsedd att utföras med alla traditionella medel: medverkan av radio och press, användning av film, annonsering, affischering, folders eller broschyrer, brevmärken, iläggsblad, instruktionsmaterial m. m.

Kampanjens organisation föreslås bli en centralkommitté med arbetsutskott konstituerat vid sammanträde med de stora organisationerna. På det lokala planet föreslås lokalkommittéer i varje stad och kommun med stark förankring i ortens organisationsliv. De sammanlagda kostnaderna för det allmänna beräknas till 2 300 000 kronor.

Organisationerna föreslås medverka direkt och indirekt. Direkt torde samtliga ifrågavarande organisationer var och en på sitt sätt kunna medverka. För fackföreningarna föreligger möjligheten att utse särskilda arbetsplatsombud, vilkas främsta uppgift blir att på olika sätt verka opinionsbildande. Alla organisationer kan medverka till att sprida kampanjmaterial, anordna möten av olika slag och på annat sätt verka opinionsbildande. Ar-

betsgivare och personalorganisationer kan i samråd bedriva upplysning på arbetsplatserna. Organisationerna bör självfallet beredas möjligheter att framställa eget kampanjmaterial i samråd med kampanjledningen.

Den indirekta medverkan kan främst bestå däri att t. ex. ungdomsorganisationerna i ökad utsträckning bedriver öppen, allmänt ungdomsvårdande verksamhet.

Kommittén föreslår att en eventuell övergång till friare spritförsäljning lämpligen bör ske i början av oktober månad ett år utan allmänna val.

Slutligen föreslår kommittén, att frågan om en reducering av alkoholreklamen under övergångstiden blir föremål för särskilda förhandlingar. Kampanjledningen bör vidare enligt kommitténs mening uppmärksamma frågan om stöd åt reklamen för alkoholfria drycker.

Till grund för sina överväganden om *behovet* av de föreslagna åtgärderna har kommittén lagt dels nykterhetskommitténs material, dels material som framkommit genom egna undersökningar. Genom dessa undersökningar har man kompletterat nykterhetskommitténs uppgifter om övergången i Norge från ransonering till fri försäljning efter senaste världskriget; man har införskaffat uppgifter från Finland från vissa förändringar beträffande vinförsäljningen under de senaste åren. Slutligen har kommittén undersökt erfarenheterna från Hälsingborg vid passfrihetens införande år 1952, varjämte vissa attitydundersökningar utförts.

Om *övergången i Norge 1945—1946* lämnar kommittén i huvudsak följande uppgifter.

Det formella sloandet av ransoneringen skedde den 1 januari 1946. Samtidigt höjdes priserna med 33 %. Emellertid blev efterfrågan så stor i förhållande till tillgången, att redan från början en viss ransonering måste tillämpas. Varje försäljningsställe fick sålunda endast sälja en viss mängd per dag beräknad å grundval av försäljningsställets månadskvot, som i sin tur var bestämd med hänsyn till den samlade tillgången på vin och sprit. Rykten om ransoneringens återinförande ökade den allmänna oron och i början av maj månad var efterfrågan större än någonsin. Trots inskränkning av både kvot per dag och tiden för öppethållande måste försäljningen på grund av varuknapphet helt upphöra fr. o. m. den 8 juni 1946.

Efter ett uppehåll på drygt en månad återupptogs försäljningen igen den 10 juli 1946. Då hade produktionen av spritdrycker koncentrerats på en brännvinsort och kvantiteten per köpare begränsades till 2 flaskor åt gången (4 vid försändelse). Vin såldes inte till att börja med, men sedermera tillhandahölls svagvin och den 16 september borttogs prisreglerings-tillägget på detta vin. Fr. o. m. den 11 november fanns det tillgång till flera olika brännvinsorter och i december slopades kvantitetsbegränsningen. En mindre höjning av alla priser inträdde fr. o. m. den 11 november 1946. Efter oktober 1947 var alla tillfälliga restriktioner slojade.

Konsumtionens utveckling och antalet för fylleri anhållna åskådliggöres i tabellform här nedan.

Försäljningen av brännvin och vin i Norge 1938, 1939 och 1945—1952 i tusental liter.

År	Brännvin		Vin
	per år	genomsnitt per månad	
1938.....	7 661	638	4 818
1939.....	7 880	657	4 862
1945.....	8 530	711	659
1946.....	14 458	¹ 1 314	2 239
1947.....	13 398	1 117	2 631
1948.....	13 238	1 103	2 987
1949.....	11 436	953	2 872
1950.....	10 004	834	3 094
1951.....	8 747	728	3 663
1952.....	8 974	748	3 944

¹ 1946 försäljning endast under 11 månader.

Kommittén anmärker, att förkrigsåren samt 1945, 1951 och 1952 visar för brännvinets vidkommande ganska likartade kvantiteter. Däremot är konsumtionen påtagligt större under åren 1946—1948, medan 1949 och 1950 intar en mellanposition.

Fylleriförselser i Norge månadsvis 1938—1939 och 1945—1950.

	1938	1939	1945	1946	1947	1948	1949	1950
Januari	2 509	2 410	1 603	4 157	2 494	2 438	2 660	2 352
Februari.....	2 697	2 545	1 637	3 115	2 108	2 878	2 877	2 436
Mars	3 397	3 306	1 692	3 795	3 258	3 156	3 230	3 045
April	3 279	3 340	1 943	3 770	3 258	3 620	3 209	2 953
Maj	3 185	3 159	1 404	3 681	3 444	3 630	3 436	3 026
Juni.....	3 075	2 954	1 603	1 682	3 562	3 558	3 331	2 841
Juli	3 198	3 100	1 903	4 528	3 973	3 977	3 604	3 235
Augusti	3 119	3 061	1 938	4 297	4 044	3 783	3 251	3 067
September	3 279	3 689	1 631	3 722	3 610	3 682	3 375	2 949
Oktober	3 470	3 935	1 837	3 752	3 410	3 626	3 107	2 461
November	3 046	3 380	1 520	2 970	2 956	3 109	2 725	2 119
December	3 126	2 965	1 491	3 046	3 304	3 450	3 026	2 280
Hela året	37 362	37 844	20 202	42 515	39 421	40 907	37 831	32 764

1951 = 31 648, 1952 = 33 728.

Fylleriförselserna ökade kraftigt, påpekar kommittén, vid själva övergången. Emellertid var 1946 års siffror visserligen höga jämfört med 1945, men icke anmärkningsvärt höga, om man jämför med förkrigsåren. Man måste dock beakta att spritförsäljning skedde under endast 11 månader 1946. Kommittén anför vidare.

Antalet fylleriförseelser var avgjort störst 1946 och lägst 1945. Åren 1947 och 1948 visar högre tal än förkrigsåren och betydligt högre än 1950, 1951 och 1952. Den starka nedgången under 1950 speciellt för oktober—december kan bl. a. bero på den nedgång i konsumtionen, som följde efter den 25-procentiga prishöjningen den 25 september det året.

Man har gjort det antagandet, att de höga talen för fylleriförseelserna 1946 jämfört med 1945 skulle till icke oväsentlig del ha orsakats av bristfälligare beivrande under krigsåren och tiden närmast efter befrielsen. Detta antagande måste ses mot bakgrunden av månadssiffrorna 1945 och 1946. Det är föga sannolikt att ökningen från 1 491 i december 1945 till 4 157 i januari 1946 till någon mera betydande del skall kunna förklaras med skärpt polisiär uppmärksamhet och effektivare beivrande av fylleriförseelser.

Det förefaller som om en mera markant nedgång av antalet fyllerianhållna inträffade först 1950, även om 1947—1949 visar avsevärt lägre tal än 1946. Konsumtionen av spritdrycker höll sig under åren 1946—1948 på en förhållandevis hög nivå ehuru något lägre än 1946. Den minskar sedan ganska märkbart ända till 1952, då en mindre ökning inträder.

Vid bedömningen av alkoholkonsumtionens och fylleriets utveckling i Norge efter ransoneringens upphävande den 1 januari 1946 bör beaktas inverkan av vissa speciella faktorer, som har sin grund i de särskilda tidsförhållandena i Norge vid denna tidpunkt. Ransoneringen på spritdrycker var den första av många tyngande ransoneringar som släpptes. Tiden närmast efter kriget karakteriserades vidare av en utpräglad knapphet på varor och samtidigt god penningtillgång. Arbetsstillgången inom de grupper, där alkoholmissbruk är relativt vanligt, torde ha varit avsevärt bättre än före kriget. Dessa faktorer torde ha bidragit till att öka alkoholkonsumtionen. Härtill kommer de psykologiska faktorer, som hänger samman med befrielsen från okupationen och som åtminstone kortfristig torde ha haft en viss inverkan på människornas benägenhet att använda alkohol.

Det torde knappast vara möjligt att kunna på ett riktigt sätt särskilja inflytandet på konsumtionsökningen från den 1 januari 1946 av å ena sidan ransoneringens slopande och å andra sidan de övriga faktorer, som nu nämnts. Det är emellertid uppenbart att själva frisläppandet åtminstone i början medfört en påtaglig ökning av såväl konsumtion som missbruk. Hur långt i tiden verkningarna av den nya försäljningsformen sträckt sig kan icke bedömas av det föreliggande siffermaterialet. Den omständigheten, att fylleriförseelserna i jämförelse med motsvarande tider under förkrigsåren började minska i slutet av 1946 och att även konsumtionen därefter hade en liknande tendens ger skäl för antagandet att i varje fall toppeffekten av övergångsfaktorn var eliminerad efter ungefär ett år.

Kommitténs *finska* undersökningar har, såsom förut antytts, gällt vissa förändringar i fråga om vinförsäljningen. I Finland gäller icke någon ransonering för rusdrycker. Emellertid erfordras för inköp ett särskilt med stämpelavgift belagt inköpsbevis, varigenom viss kontroll samt avstängning av missbrukare möjliggöres. Den 1 juli 1949 släpptes inköpskontrollen på svagvin och varje vuxen person kunde således utan uppvisande av inköpsbevis köpa svagvin. Denna åtgärd satte inga påtagliga spår efter sig i konsumtionsstatistiken eller fylleristatistiken.

Från och med maj månad 1952 tillämpas fri försäljning även av vin med upp till 17 % alkohol, s. k. starkvin. Här har emellertid konsumtionsutvecklingen blivit en annan än för svagvinet.

I maj 1951 var den totala försäljningen av vin i hela landet 194 000 liter och under den sista månaden före frisläppandet — april 1952 — var den 285 000 liter, men under den första månader med fri försäljning — maj 1952 — sprang den upp till 487 000 liter och har sedan t. o. m. juni 1953 visat ett månadsgenomsnitt på 651 000 liter. Den sista månaden — juni 1953 — var den så hög som 724 000 liter.

I fråga om fyllerisiffrorna konstaterar kommittén en ökning av antalet fyllerianhållanden samtidigt som inköp av starkvin kunde ske utan inköpsbevis, men ökningen är inte större än de variationer i månadsiffrorna, som förekommer t. ex. under 1951. Antalet fyllerianhållna, som uppgivit vinet som berusningsmedel, visar mera ogynnsamma konsekvenser av vinets frisläppande. Andelen berusade av vin har från 1947 till 1951 hållit sig mellan 2,8—3,5 %, men fr. o. m. 1952 sker en sexfaldig ökning till 20,5 %.

Resultatet av den finska undersökningen sammanfattas av kommittén sålunda.

Utvecklingen för vinförsäljningen i Finland efter frisläppandet i maj 1952 synes tyda på, att även vid en så relativt obetydlig övergång från ett ganska generöst system, mera ett kontroll- än restriktionssystem, till fullständigt fri försäljning, en ganska kraftigt ökad efterfrågan gör sig gällande. Utvecklingen under 14 månader efter övergången ger knappast belägg för antagandet att den ökade efterfrågan skulle vara av temporär art.

Kommittén har vidare undersökt verkningarna i Hälsingborg och Helsingör av den i juli 1952 införda *passfriheten* mellan Sverige och Danmark och de därigenom underlättade möjligheterna för svenskar att skaffa sig dansk sprit som visserligen är fri men dyrare i inköp än den svenska. Undersökningen visar en ganska kraftig ökning av antalet svenskar som anhållits för fylleri i Hälsingborg och uppgivit Danmark som berusningskälla. Även antalet i Helsingör anhållna svenskar har ökat. Det totala antalet är emellertid, anmärker kommittén, försvinnande litet om man ser det mot bakgrunden av den mycket starka resandefrekvensen.

Kommitténs *attitydundersökningar* utgöres av en gallupundersökning, en undersökning vid några militära repetitionsövningsförband och en enkät bland ungdomsledare. Resultatet skall nedan beröras i anslutning till kommitténs överväganden.

Vid sina *principiella överväganden* går kommittén till en början in på frågan om motbokssystemets verkningar samt anför.

Kommittén har funnit det vanskligt bilda sig en mening om styrkan av såväl ransoneringssuggestion som spärrverkan. Det förefaller dock troligt att restriktionssystemet på längre sikt haft en suggestionsverkan och därmed bidragit till att suga in allt fler personer i kretsen av alkoholkonsumenter och även till att i vissa fall stegra konsumtionen mot tilldelningsmaximum. Förekomsten av en sådan suggestionsverkan utesluter inte att restriktionssystemet också har en måhända icke obetydlig spärrverkan genom att hindra vissa personer från att tillgodose hela det behov av spritdrycker, som de — kanske till en del beroende på restriktionssystemets sug-

gestionsverkan — anser sig ha. Eftersom enbart övergångsproblemen skall beaktas av kommittén måste den fästa den största uppmärksamhet vid att de kraftigt utbredda alkoholvanorna, oavsett vilka orsaksfaktorer som ligger bakom dem, lever kvar vid själva övergången, men att restriktionssystemets eventuella spärrverkan upphör vid detta tillfälle. På lång sikt däremot kan alkoholvanorna genom den antagna suggestionsfaktorns bortfall så småningom förändras i gynnsam riktning. Detta berör kommitténs uppgift endast såtillvida att en dylik gynnsam utveckling kan hämmas därest det blir en lång övergångsperiod med hög konsumtion, varunder alkoholvanor kan stabiliseras på en högre nivå än eljest skulle ha blivit fallet.

Kommittén ingår därefter på de av nykterhetskommittén och reservanten herr Utterström behandlade undersökningarna angående inköpens fördelning på månaden. Efter att ha framhållit de invändningar som kan riktas mot de därvid framkomna resultatens betydelse fortsätter kommittén.

Oaktat detta förefaller det inte orimligt att antaga, att snedheten i inköpsfördelningen under ransoneringsperioden till en viss del är föranledd av en av restriktionssystemet åstadkommen spärrverkan på det behov av spritdrycker, som en icke obetydlig del av alkoholkonsumenterna anser sig ha. Detta antagande finner också stöd i det förhållandet att utskänkingen i regel är kvantitativt störst mot slutet av en ransoneringsperiod. Härav följer att man måste räkna med en viss ökad efterfrågan när ransoneringen slopas.

Till nykterhetskommitténs redogörelse för spritkonsumtionens utveckling efter upphävandet av förbuden i Förenta Staterna, Norge och Finland vill kommittén foga den kommentaren att de erfarenheter, som vunnits vid dessa övergångar, inte utan vidare kan vara vägledande vid bedömningen av spritkonsumtionens utveckling vid en eventuell övergång i Sverige. Under ett förbud torde en sammankrympning av alkoholvanorna ske och vid förbudets upphörande sprider sig alkoholvanorna först så småningom, varför en förhållandevis långsam ökning av spritkonsumtionen och alkoholskador inträder. I Sverige däremot finns redan före övergången kraftigt utbredda alkoholvanor med därav följande risk för ökning av spritkonsumtionen omedelbart vid övergången.

Om resultaten av kommitténs egna undersökningar från Norge, Finland och Hälsingborg—Helsingör yttrar kommittén.

Dessa »övergångar» har inträffat under vitt skilda förutsättningar och förändringarnas art och karaktär är mycket varierande. I Norge rädde på grund av tidigare krig och ockupation alldeles speciella förhållanden, när den relativt tvära övergången skedde. Frisläppandet av starkvinsförsäljningen i Finland måste bedömas som en icke särskilt betydande förändring i möjligheterna att köpa alkoholdrycker och den genom passfrihetens införande ökade möjligheten kan karakteriseras på liknande sätt. Samtliga förändringar har dock det gemensamt att de medförde ökade möjligheter till alkoholkonsumtion och i samtliga fall inträdde också en ökning av denna konsumtion. Uppgifterna från Hälsingborg avser antalet fylleriförseelser. Det synes befogat att tillmäta dessa undersökningsresultat ett visst värde. För Norges vidkommande är det alldeles uppenbart att det blev en kraftig ökning av såväl konsumtionen som missbruket mätt i antalet fylleriförseelser — även i jämförelse med »normala» förkrigsförhållanden eller med åren 1950—1952. Endast till en del torde detta kunna förklaras med de speciella förhållanden, som rädde i Norge 1946. Angående Finland är det icke minst

betydsefullt att uppmärksamma att den starka konsumtionsökningen på starkvin efter det fullständiga frisläppandet i hög grad överraskade ledningen för Alkoholbolaget och att motåtgärder först efter ca 10—12 månader var färdiga att sättas in. Även i Norge överraskades för övrigt myndigheterna av den oväntade utvecklingen 1946. De svenskar, som anhållits för fylleri i Helsingör eller i Hälsingborg med berusningskälla i Danmark, är visserligen försvinnande få i förhållande till antalet resande, men man kan inte helt bortse ifrån den markanta ökning av dessa missbrukare, som skett jämfört med tiden före passfrihetens införande.

Kommitténs attitydundersökningar genom Gallup och bland dem till militära repetitionsövningar inkallade är behäftade med betydande osäkerhetsmarginaler. Det troliga är att i svaren den sannolika ökningen av spritinköpen vid fri försäljning blivit systematiskt underskattad. Att undersökningarna trots detta visa att 5—6 % av männen skulle ha ökat sin spritkonsumtion vid fri försäljning och att dessutom — enligt Gallup — 4 % inte vet hur de skulle ha handlat (av militärerna har 12 % ej svarat) måste emellertid inge vissa farhågor. Särskilt allvarligt är att — enligt Gallup — 16 % av männen i åldern 22—29 år skulle ha köpt mera medan 3 % inte vet hur de skulle ha gjort.

Värdet av enkäten bland ungdomsledare är begränsat. Emellertid är det av ett visst intresse att så gott som samtliga svarande — 113 av 117 — ansåg att ungdomen skulle komma att öka sin spritkonsumtion vid fri försäljning. Av de svarande ansåg 39 % t. o. m. att detta skulle komma att ske i ganska kraftig omfattning. Samma uppfattning har framförts av de representanter för ungdomsorganisationerna med vilka kommittén haft överläggning.

Kommittén framhåller vidare, att flera icke nu bedömbara faktorer givetvis kommer att inverka på alkoholkonsumtionen vid övergången. En sådan skulle kunna kallas »frihetssuggestion», d. v. s. en benägenhet hos alkoholkonsumenter — såväl motboksägare som de övriga — att fira slopandet av det frihetsinskränkande restriktionssystemet med en åtminstone tillfälligt ökad konsumtion. Denna faktor torde ha spelat en icke obetydlig roll vid de övergångar till friare spritförsäljning, vilka redovisats i det föregående. Då vi i vårt land haft ransonering i närmare 40 år och denna intagit en framskjuten plats i allmänhetens medvetande och samtidigt alstrat starka motreaktioner, befarar kommittén att frihetssuggestionen kan komma att bli särskilt framträdande vid ett slopande av det svenska restriktionssystemet. Frihetssuggestionens styrka blir dock även beroende av bland annat den allmänna opinionens inställning och publicitetens inriktning.

Kommittén har funnit att en påtaglig risk föreligger för en ökning av alkoholkonsumtion och missbruk vid en övergång till fri spritförsäljning. Den har kommit till slutsatsen att samhället bör sätta in särskilda åtgärder för att motverka den befarade försämringen av nykterhetstillståndet under övergångstiden efter införandet av friare spritförsäljning.

Kommittén finner ickeorealistiskt att just vid en övergång till friare spritförsäljning räkna med en mera brant stigande utvecklingstrend för missbruket än för spritkonsumtionen. Övergången medför enligt kommitténs uppfattning främst den förändringen på kort sikt att restriktionssystemets spärrverkan bortfaller. Denna har sannolikt varit starkt verkande just på den ka-

tegori spritkonsumenter, vilkas konsumtion gränsar till missbruk. Därtill kommer den förut omnämnda frihetssuggestionen, vars omfattning och konsekvens för olika grupper av konsumenter är mera svårbedömbär.

I frågan för *vilka grupper de största riskerna* vid övergången föreligger har kommittén funnit viss vägledning i materialet från Norge, Finland och Hälsingborg—Helsingör. Kommittén anför.

De grupper, som kan förefalla bli ganska utsatta för risken till ökad konsumtion vid friare spritförsäljning, torde vara alkoholister och grova missbrukare. Dessa personer har i allmänhet inte egen motbok och torde visserligen inte heller få inköpsrätt under ett nytt försäljningssystem, men eftersom möjligheterna att erhålla överlåtelsesprit torde bli avsevärt större vid en fri försäljning får man räkna med att de lättare får tillgång till sprit och kanske även ökade ekonomiska möjligheter genom en trolig prissänkning på den illegala spriten. Dock kanske det i många fall är så att dessa har en viss »toppkonsumtion» redan nu och därför varken känner behov av eller har fysiska förutsättningar för en ökad konsumtion. Erfarenheterna från Helsingör—Hälsingborg visar emellertid att alkoholister och grova missbrukare tillsammans utgör 38,1 % av de hälsingborgsbor, som anhölls för fylleri efter att ha berusat sig i Danmark när nya möjligheter att köpa sprit i Danmark förelåg.

Gruppen »personer med tendens till missbruk» måste av naturliga skäl också antas bli utsatt för betydande risker i ett övergångsläge med fri spritförsäljning. Restriktionssystemets spärrverkan och därmed följande högre pris för illegal sprit kan ha varit en tämligen konstant realitet för denna grupp. När den inte längre existerar torde en konsumtionsökning inträda. Frihetssuggestionen kan självfallet också inverka konsumtionsstegrande speciellt i denna grupp. Eftersom konsumtionen redan före övergången tenderar att ligga över missbruksgränsen kan en eventuell konsumtionsökning befaras lätt leda till mera konstant missbruk. Gruppen är den till antalet största bland dem som anhållits i Helsingör—Hälsingborg.

Kommittén finner sig också kunna utgå ifrån att ungdomen är en särskilt utsatt grupp vid övergången. Till detta bedömande har anslutit sig så gott som samtliga de ungdomsledare, som svarat vid kommitténs enkät. Kommittén påpekar att den motbokslösa ungdomen hittills i viss utsträckning skaffat sig sprit till avsevärt högre pris än utminuteringspriset antingen å restaurang eller genom att köpa utminuteringsspirit av langare. För dem som fyllt 21 år blir det i realiteten i vissa fall en icke obetydlig prissänkning. Men även för de ungdomar, som ej nått upp till 21 års ålder, blir det avsevärt lättare och i många fall även billigare att köpa sprit än det är nu. För dem, som är i 16—20-årsåldern, bör det nämligen bli mycket lättare att tillhandla sig sprit, när deras egna i det närmaste jämnåriga kamrater i »gänget» får obegränsad inköpsrätt. Kommittén anför vidare.

Gemensamt för hela ungdomsgruppen i åldrarna 15—25 år är att den enskilde oftast inte har försörjningsplikt men i många fall förhållandevis goda inkomster. Detta torde inverka såtillvida, att just dessa ungdomar har ekonomiska förutsättningar att öka sin spritkonsumtion.

Osoulundersökningen tyder på en svag förskjutning till yngre årsklasser av de för fylleri anhållna ungdomarna 1946 jämfört med 1937.

Enligt den tidigare refererade Gallupundersökningen uppgav inte mindre

än 16 % av männen i åldern 22—29 år att de, om spritförsäljningen varit fri under de senaste tre månaderna, skulle ha köpt mer sprit under denna tid än vad nu faktiskt köptes.

Däremot finner kommittén icke att övergången kommer att medföra större risker beträffande övriga manliga konsumenter eller kvinnorna.

Kommittén har icke funnit möjligt att exakt ange *längden av den väntade övergångsperioden* med högre konsumtion men anför följande synpunkter.

Av undersökningen angående utvecklingen i Norge efter den fria försäljningens införande 1946 framgår att efter ca ett år en viss nedgång av konsumtion och missbruk kunde iakttas.

Undersökningen av fylleriet i Helsingör—Hälsingborg efter passtvángets slopande visar att där skett en återgång till mera normala förhållanden efter ca 3/4 år. Detta material är emellertid alltför begränsat och speciellt för att tillåta mera långtgående slutsatser.

Sannolikt kan man vänta sig i huvudsak två slag av konsumtionsökning med något olika inverkan på övergångsperiodens längd. Dels har man att räkna med konsumtionsökning, som orsakas av den antagna frihetsuggestionen och vilken tar sig uttryck i att man firar den nyvunna friheten att köpa sprit utan hämmande restriktioner genom särskilt stora inköp. Denna konsumtionsökning kan bli ganska omfattande men kortvarig och den torde endast i mindre utsträckning sätta spår efter sig i alkoholvanorna. Dels kan man vänta konsumtionsökning från dem, som hindrats av restriktionssystemets spärrverkan från att tillgodose sitt behov av spritdrycker. Det kan här vara fråga om både motboksägare och andra, t. ex. ungdom utan motbok. Denna ökning kan bli av mera långvarig karaktär; *hur lång* är emellertid omöjligt att ange. Den av nykterhetskommittén antagna ransoneringsuggestionen bortfaller vid övergången, vilket efter en tid bör leda till en konsumtionsminskning.

Kommitténs rekommendation angående *tidpunkten för övergången* baseras på önskemålet att få så liten konsumtionsökning som möjligt vid själva övergången och intresset av att finna en för de i upplysningskampanjen medverkande organisationerna lämplig tid. Härom yttrar kommittén.

Helgmånaderna bortfaller därvid, eftersom alkoholkonsumtionen då är särskilt hög och således den vid övergången bortfallande spärrverkan påtaglig. Övergången bör ske vid en tidpunkt, som dels har en säsongsmässigt låg alkoholkonsumtion, dels är lämplig med hänsyn till de speciella motåtgärder kommittén föreslår. I detta sistnämnda avseende är det angeläget att övergången sker kort efter att organisationernas verksamhetssäsong börjat på hösten. Kommittén kan följaktligen ansluta sig till nykterhetskommitténs förslag om övergång i början av oktober månad. Lämpligheten av att övergången sker någon av de allra första veckodagarna bör enligt kommitténs mening beaktas.

Vid de överläggningar kommittén fört med representanter för de olika folkrörelserna och organisationerna har allmänt från dessa representanters sida framhållits det lämpliga i att övergången sker i början av oktober just med tanke på organisationernas och folkrörelsernas möjlighet att effektivt delta i en propaganda- och upplysningskampanj för motverkande av missbruk. Ur denna synpunkt får oktober månad, t. ex. 1956, anses olämplig, eftersom då i vissa fall förberedelsearbetet för organisationernas insatser i kampanjen kan hindras och fördröjas genom att personliga och organisatoriska insatser i valrörelsen kan komma i första hand. Dessutom skulle de

propaganda- och upplysningsåtgärder, som genom annonser, affischer o. d. sätts in före övergången, komma samtidigt som valpropagandan när sin kulmen, vilket skulle vara olämpligt ur flera synpunkter.

Förslaget har vid *remissbehandlingen* fått ett övervägande gynnsamt mottagande. I avstyrkande riktning uttalar sig visserligen socialstyrelsen och Tjänstemännens centralorganisation. Statskontoret föreslår nedskärningar av kostnadsramen, och även i övrigt förekommer jämkningsförslag. I de flesta yttrandena vitsordas emellertid behovet av särskilda motåtgärder för att möta ökad konsumtion och ökat missbruk under övergångstiden. Den föreslagna kampanjen betecknas också i stort sett som lämplig.

Kontrollstyrelsen har i sitt utförliga yttrande ingått i granskning av kommitténs undersökningar och dess överväganden om behovet av särskilda åtgärder under övergångstiden. Styrelsen finner att kommittén på ett förtjänstfullt sätt kompletterat nykterhetskommitténs material. Särskilt har styrelsen fäst sig vid den norska undersökningen. Styrelsen instämmer i kommitténs slutsatser men finner anledning att mot bakgrunden av den norska undersökningen bedöma övergångsperiodens längd och utvecklingen i övrigt mera pessimistiskt än kommittén. Därvid pekar styrelsen på att flera faktorer funnits vid övergången till fri försäljning i Norge, vilka varit ägnade att motverka den ogynnsamma utvecklingen. Sålunda låg vid utgången av år 1946 priserna på sprit och vin 200 till 500 procent — på de mest sålda brännvinssorterna cirka 210 till 250 procent — över 1938 års priser, medan levnadskostnaderna under samma tid stigit med allenast 61 procent. Inköpen var begränsade det första året. Vidare var den legala åtkomsten av spritdrycker avsevärt försvårad för stora delar av befolkningen genom att utminuterings- och utskänkningsställena — relativt sett långt färre än i Sverige — starkt minskades från år 1945 till år 1946; fri försändning fanns icke. Beträffande fyllerisiffrorna erinrar styrelsen om att dessa ännu år 1948 översteg 1945 års siffra med 162 procent samt att en markant ändring inträffade först år 1950. Övergångstiden får enligt styrelsen anses omfatta snarare fyra år än ett år. Med stöd av kommitténs material i dess helhet finner sig kontrollstyrelsen böra uttrycka stark oro för att övergången till fri rusdrycksförsäljning kan komma att medföra en icke endast kraftig utan även långvarig försämring av nykterhetstillståndet, därest icke tillräckligt starkt verkande motåtgärder insättes.

Även vissa andra yttranden diskuterar nu nämnda frågor. De därvid framkomna synpunkterna ansluter sig i huvudsak till vad från samma håll anförts i anledning av nykterhetskommitténs betänkanden.

Nykterhetsnämndssakkunniga.

De sakkunnigas förslag innebär en allmän översyn av alkoholistvårdsulredningens och nykterhetskommitténs förslag i vad angår nykterhetsnämndernas verksamhet. I enlighet med sina direktiv har kommittén uppdragit

riktlinjer för medverkan av frivilliga medhjälpare i nykterhetsvården. Dessa medhjälpare skall företrädesvis anlitas för fortlöpande kontakt inom ramen för hjälpåtgärder. För rekryteringen av medhjälpare förordas samarbete med organisationer av olika slag. Medhjälparnas utbildning skall ordnas genom särskild utökad utbildnings- och upplysningsverksamhet av länsnykterhetsnämnder, nykterhetsnämndssammanslutningar, kommunala nykterhetsnämnder samt Centralförbundet för Nykterhetsundervisning och andra organisationer. Förslagen förutsätter vissa jämkningar i alkoholistvårdsutredningens lagförslag samt anslagsökningar fr. o. m. budgetåret 1954/55 med 307 000 kronor.

De sakkunniga beräknar det klientel, med vilket nykterhetsnämnderna normalt bör taga befattning enligt den föreslagna lagstiftningen, till 50 000 å 60 000 personer om året. Härtill kommer emellertid det okända men med all säkerhet omfattande klientel i storstäderna, som på grund av otillräckligheten i den arbetskraft, varöver dessa städers nykterhetsnämnder förfogar, hittills inte har kunnat bli föremål för några nykterhetsvårdande åtgärder.

Vårdbehovet under en övergångstid till friare rusdrycksförsäljning bedömes av de sakkunniga sålunda.

Det föreligger enligt de sakkunnigas mening — och även nykterhetskommittén räknade därmed — en påtaglig risk för en stegring av alkoholmissbruket, särskilt bland sådana grupper, som inte nu är missbrukare i alkoholistlagens mening men missbrukar alkohol sporadiskt. Även ifråga om en del ungdomar, som nu hindras av åldersbestämmelserna, föreligger risk för konsumtionsstegring och missbruk, då man får räkna med ökade möjligheter för dessa att komma över sprit genom överlåtelse och detta till lägre priser än nu, varigenom jämväl den återhållande faktor, som utgjorts av de höga priserna, försvagas. Visserligen kan man antaga, att den nimbus av något åtråvärt, som vidlåder motboken — liksom också vanföreställningen om inköpsrätten som ett vederhäftighetsintyg — kommer att försvinna. Men alldeles oavsett efter vilka grunder medborgarnas befattning med spriten kommer att regleras, kommer den materialistiska syn och livsföring, som för närvarande råder i vida kretsar, att giva en framträdande plats åt stimulans och njutningar.

Enligt de sakkunniga torde antalet personer, mot vilka nykterhetsnämnd bör och kan ingripa, knappast uppgå till 100 000 under ett år, detta med hänsyn jämväl till särskilda förhållanden under en övergångstid i samband med övergång till fri försäljning av alkoholdrycker. Antalet får emellertid beräknas komma att ligga någonstans mellan 60 000 och 100 000.

Även dessa sakkunnigas förslag har i huvudsak tillstyrkts i däröver avgivna yttranden.

Departementschefen.

Allmänna synpunkter.

I uppdraget för 1944 års nykterhetskommitté ingick att på bred grundval ompröva den hittills förda nykterhetspolitiken. Kommittén har verkställt ingående utredningar och framlagt förslag icke blott rörande motbokssystemet utan även på ett flertal andra områden inom nykterhetspolitiken. Den har vidare anknutit till tidigare förslag samt kompletterat dessa genom egna förslag eller rekommendationer. Inom vissa avsnitt, där konkreta förslag ej sålunda förelegat, har jag igångsatt ytterligare utredningar. Flertalet av dessa utredningar har slutförts och därvid avgivna förslag remissbehandlats.

Nykterhetskommitténs förslag innebär en radikal omläggning av den hittills förda nykterhetspolitiken. I yttrandena över kommitténs betänkande har man så gott som enhälligt vitsordat behovet av reformer. Meningarna om kommitténs förslag är delade i viktiga hänseenden, främst beträffande principerna för handeln med rusdrycker. Kommitténs förslag har emellertid med större eller mindre reservationer godtagits av flertalet hörda myndigheter och sammanslutningar. På åtskilliga punkter har förslagen vunnit allmän anslutning.

För egen del finner jag att kommittén — om än dess kritik mot det nuvarande motbokssystemet såsom jag tidigare visat synes starkt överdriven — på ett övertygande sätt klarlagt behovet av reformer inom nykterhetspolitiken. Jag har också förklarat mig biträda ståndpunkten att motbokssystemet bör avvecklas. Ehuru åtskilliga ändringar i de av nykterhetskommittén och de andra utredningsorganen framlagda förslagen synes erforderliga, torde dessa i stort sett vara ägnade att ligga till grund för beslut av statsmakterna.

Jag vill därför förorda att principerna för nykterhetspolitiken nu omprövas.

Utgångsläget är helt visst ett annat nu än den gång motbokssystemet tillkom. Då var spritkonsumtionen synnerligen hög och missbruket vitt utbrett. De av spritbruket förorsakade sociala missförhållandena framträdde bjärt. Förhållandena på detta område är nu avsevärt bättre. En hyfsning av alkoholvanorna har inträtt, och såväl missbruk som alkoholskador faller mindre starkt i ögonen.

Nykterhetskommittén har det oaktat ansett sig böra betrakta tillståndet med oro. Kommittén grundar detta sitt omdöme på att den svenska spritkonsumtionen fortfarande är anmärkningsvärt hög och de direkta eller indirekta alkoholskadorna stora. Utvecklingen går enligt kommittén snarast mot en försämring av nykterhetstillståndet. Särskilt gäller detta ungdomen.

I åtskilliga yttranden har hävdats att kommittén svartmålat den svenska utvecklingen. Man har i första hand pekat på minskningen i de utåt synliga skadorna. Beträffande konsumtionsnivån framhålles, att minskningen i för-

täringsmängderna per invånare icke är obetydlig i betraktande av det ökade antalet konsumenter; förtäringsmängden per konsument har således minskat avsevärt. Även fylleristatistiken åberopas i detta sammanhang. Antalet fylleriförseelser per invånare har visserligen icke minskat nämnvärt sedan 1920-talets början. Man erinrar emellertid om att bevakningen skärpts och man pekar därvid på inflyttningen från landsbygden till städer eller andra tätorter med bättre polisbevakning; även på den rena landsbygden har bevakningen förbättrats. Toleransen mot offentlig berusning har samtidigt blivit mindre. Att fylleriförseelserna trots detta icke ökat tyder enligt samma yttranden på att det verkliga fylleriet minskat. Invändningar har, såsom anmärkts i nästföregående avdelning, riktats även mot kommitténs uppfattning om nykterhetstillståndet bland ungdomen.

Erinringar av denna art kan utan tvivel göras. Det finns också positiva drag i utvecklingen. Men det bör framhållas, att meningsskiljaktigheterna på dessa punkter mellan kommittén och de ifrågavarande remissorganen i och för sig har mindre betydelse. Samma remissorgan vitsordar nämligen i allmänhet, att den svenska konsumtionen är alltför hög och att utvecklingen av nykterhetstillståndet icke är tillfredsställande.

Sammanfattningsvis måste konstateras att nykterhetstillståndet inte är tillfredsställande. Det inger tvärtom bekymmer. Den svenska spritkonsumtionen är hög i jämförelse med åtskilliga jämförbara länder, en ökning av ungdomsfylleriet har inträtt, och spritmissbrukets sociala skadeverkningar är alltjämt stora. Spritmissbrukets syndaregister som orsak till skilsmässor, brottslighet, trafikolyckor och minskad effektivitet i arbetet har belysts bl. a. i nykterhetskommitténs utredningar och är av oroande omfattning. Ett starkt intresse för nykterhetsbefrämjande åtgärder är av behovet påkallat från samhällets sida. Dess bättre visar remissyttrandena i anledning av nykterhetskommitténs förslag, att denna mening omfattas av en nära nog enhällig opinion.

När det nu gäller att finna vägar för det allmännas nykterhetspolitiska ingripanden kan man bygga på en mansålders erfarenhet. Denna lär oss framför allt, att det icke torde finnas något universalmedel för skapande av ett radikalt förbättrat nykterhetstillstånd. Rusdrycksförbudet har där det införts icke kunnat vinna den anslutning i den allmänna meningen som erfordras för dess upprätthållande. Det för Sverige unika restriktionssystemet med motbok har visserligen, såsom framgår av det tidigare anförda, haft en viss påtaglig initialeffekt men har sedan på längre sikt icke medfört några mera märkbara förbättringar. Jag har därför förordat att systemet avvecklas.

Den svenska nykterhetspolitiken har emellertid arbetat också med andra medel än restriktioner. Samhället har gjort åtskilliga insatser på sådana områden som nykterhetsvård samt undervisning och upplysning i alkoholfrågan. Ehuru dessa vid en internationell jämförelse ter sig aktningvärda, måste emellertid utgifterna för de positiva åtgärderna betecknas som blygsamma i förhållande till kostnaderna för motbokssystemet.

Ett ingripande, som hittills reglerats ur väsentligen andra synpunkter än nykterhetspolitikens, är alkoholbeskattningen. Denna kan uppenbarligen icke fränkännas betydelse i förevarande sammanhang.

Det ligger i sakens natur att de nykterhetspolitiska insatserna i huvudsak måste inriktas på de fält som har omedelbar betydelse för nykterhetstillståndet. Att i nu aktuella sammanhang ompröva alla de socialpolitiska och kriminalpolitiska åtgärder som direkt eller indirekt har betydelse för nykterhetstillståndet — eller för sin effekt är beroende av detta — torde varken vara lämpligt eller ens möjligt. Men det står numera klart att man icke kan begränsa sig såsom hittills skett. Vissa åtgärder av den art som nyss nämnts äger så stor betydelse för nykterhetstillståndet, att de måste bedömas såsom viktiga led i en effektiv nykterhetspolitik. Detta gäller särskilt de ungdomsociala åtgärderna.

Även för den som icke kan helt biträda kommitténs uppfattning om motbokssystemet bör det stå klart att en större vikt än tidigare måste läggas vid de positiva åtgärderna. Behovet av ökade insatser på dessa fält synes väl dokumenterat. En fördel med sådana ingripanden är att kontrasuggestiva verkningar i allmänhet är uteslutna. De innebär som regel icke tvång utan vädjar till den enskildes förnuft och ansvarskänsla, eller också är de av hjälpare art. Ökade positiva insatser bör således under alla förhållanden ske. Motbokssystemets slopande möjliggör ökning av hithörande anslag i en utsträckning som eljest varit utesluten med hänsyn till det aktuella statsfinansiella läget.

Positiva nykterhetsfrämjande åtgärder.

De nuvarande positiva åtgärderna har trots sin blygsamma omfattning icke varit utan effekt. Nykterhetskommitténs utredningar synes visa att ökade insatser med fördel kan göras. Härvid hör i första hand de nuvarande åtgärderna uppmärksammas.

Dessa är av olika natur. En huvudgrupp är de som syftar till att förebygga alkoholmissbruk genom undervisning och upplysning. Hit brukar även hänföras alkoholforskningen. En annan huvudgrupp, nykterhetsvården, har till ändamål att i olika former hjälpa de redan alkoholskadade.

Beträffande forskningen och undervisningen synes nykterhetskommitténs förslag väl ägnade att ligga till grund för statsmakternas beslut. De innebär bl. a. att en professur i alkoholforskning inrättas samt att undervisning i alkoholfrågan beredes ökat utrymme vid militärförband, skolor och andra läroanstalter.

Statens stöd åt nykterhetsupplysningen utgår i form av anslag till Centralförbundet för nykterhetsundervisning och övriga nykterhetsorganisationer. Nykterhetskommittén har föreslagit att anslagen ökas. I samband därmed skall staten erhålla ökat inflytande inom centralförbundets ledning.

Förslagen synes i stort sett lämpliga i vad de berör centralförbundet. Beträffande övriga organisationer har jag funnit en överarbetning erforderlig, bl. a. för att finna fastare normer för bidragsgivningen samt att motverka

risker för byråkratisering och minskad självständighet i organisationernas arbete. Överarbetningen har verkställts av utredningen angående stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar. Dess förslag går i huvudsak ut på att organisationerna skall få ett mindre grundbidrag, samt att statsbidragen i övrigt skall få karaktären av stimulansbidrag för utåt riktad verksamhet och förutsätta egna ekonomiska insatser från organisationernas sida. Stimulansbidrag med högre belopp än som normalt skall utgå föreslås under budgetåret före en eventuell omläggning av försäljningssystemet för rusdrycker. Förslagen synes kunna tillgodose de nyss angivna syftena samt även i övrigt vara lämpliga.

Behovet av ökade insatser har icke minst visat sig inom nykterhetsvården. Verksamheten har visserligen effektiviserats, bl. a. genom uppoffringar från kommunernas sida. Det är emellertid allmänt omvittnat, att den nuvarande organisationen icke förslår för annat än de mest trängande uppgifterna. Bl. a. saknar man ofta resurser att inskrida på ett tillräckligt tidigt stadium av missbruk.

Redan 1946 års alkoholistvårdsutredning föreslog en avsevärd utbyggnad av nykterhetsvården. Förslaget innebar en förbättrad anstaltsorganisation med särskilda alkoholistsjukhus men också en förstärkning av nykterhetsnämnderna i syfte att tillgodose behovet av tidiga ingripanden. Utredningens förslag byggde på tanken att sådana ingripanden skulle ske i vidgad omfattning och väsentligen få formen av hjälpåtgärder i samarbete med missbrukaren. Nykterhetskommittén har kompletterat utredningens förslag i fråga om den öppna nykterhetsvården. Bl. a. har den ännu starkare betonat nykterhetsnämndernas skyldighet att ingripa vid begynnande missbruk.

Nu återgivna förslag avser närmast den nykterhetsvård som permanent kan erfordras. Med tanke på de särskilda påfrestningar som eventuellt kan uppkomma i samband med en övergång till ett ändrat rusdrycksförsäljningssystem har jag låtit särskilda sakkunniga undersöka möjligheterna att tillfälligt förstärka nykterhetsnämnderna med frivilliga krafter. De sakkunniga har funnit, att en sådan förstärkning kan ske, och föreslagit särskilda åtgärder för ändamålet.

En välbehövlig effektivisering av nykterhetsvården synes kunna ske i anslutning till de sålunda framlagda förslagen.

Vid en avvägning av samhällets positiva nykterhetsfrämjande åtgärder synes, såsom framhållits redan i annat sammanhang, ungdomen böra komma i främsta rummet. Förut omtalade positiva åtgärder vänder sig i stor utsträckning till ungdomen. Den undervisande verksamheten avser sålunda i huvudsak ungdomar. Även nykterhetsupplysningen riktar sig i stor utsträckning till ett ungdomligt klientel. Förstärkningen av nykterhetsvården innebär, som nämnts, ökade möjligheter och skyldigheter för nykterhetsnämnderna att ingripa på ett tidigt stadium av missbruk. Det ligger i sakens natur att sådana ingripanden i stor utsträckning kommer att gälla ungdomliga missbrukare.

Men därutöver synes erforderligt att vidtaga nya åtgärder som direkt ta-

ger sikte på ungdomens förhållanden. Genom stöd åt sammanslutningar med ungdomsvårdande åtgärder på programmet, åt ungdomsidrott och åt organiserad fritidsverksamhet bland ungdom synes det möjligt att inrikta åtskilliga unga människor på lämpliga fritidssysselsättningar och främja deras fostran till ett nyktert och ordentligt levnadssätt. En organiserad fritidsverksamhet motverkar olämpliga påverkningar i liga och gäng. Ungdomarna kommer i stället i beröring med en miljö, där samverkan för ideella eller eljest positiva syften är ett dominerande drag. Förslag i sådan riktning har tidigare framlagts av ungdomsvårdskommittén i allmänt ungdomsvårdande syfte. Dess betydelse ur nykterhetspolitisk synpunkt är emellertid uppenbart, och nykterhetskommittén har även starkt betonat vikten av att sådana åtgärder genomföres. Att de är av betydelse även ur allmänt socialpolitisk och kriminalpolitisk synpunkt utgör ett ytterligare skäl att pröva möjligheterna för en samhällelig insats på detta område.

Ungdomsvårdskommitténs förslag har bearbetats av utredningen rörande stöd åt nykterhetsorganisationer och ungdomsvårdande sammanslutningar. Utredningens uppdrag avsåg framför allt att finna normer för bidragsgivningen som tillgodoser skäliga önskemål om kontroll och enkelhet i tillämpningen. Utredningen synes i allt väsentligt ha löst denna uppgift. Härigenom har förutsättningar skapats för insatser som förefaller synnerligen angelägna. De torde komma att innebära ett viktigt tillskott till de traditionella nykterhetspolitiska åtgärderna.

Positivt nykterhetsfrämjande insatser i ny form synes möjliga även på andra områden. Jag syftar här på åtgärder för att främja ett alkoholfritt umgängesliv. Frågan utredes av en särskild kommitté. I den mån denna kan ge anvisning på lämpliga åtgärder, torde förslag i ämnet kunna föreläggas riksdagen så tidigt att åtgärderna kan vidtagas tillsammans med övriga reformer inom nykterhetspolitiken.

I samband med nykterhetsupplysningen och nykterhetsvården har antytts att särskilda åtgärder kan behöva vidtagas för att bemästra de särskilda problem som kan uppstå vid en omläggning av principerna för rusdrycksförsäljningen. I sådant syfte ifrågakommer ytterligare att anordna en upplysningskampanj under övergångstiden till ett nytt försäljningssystem. Jag torde få återkomma till dessa frågor i anslutning till övriga spörsmål rörande övergången till en ny nykterhetspolitik.

De här antydda positiva åtgärderna kommer att preciseras närmare i särskilda propositioner. Den anslagsmässiga ramen för åtgärderna blir, som förut nämnts, i viss mån beroende av den ståndpunkt statsmakterna intager i fråga om försäljningssystemet. Det är under alla förhållanden önskvärt att anslagen icke tillmätas för snävt. För en, såvitt nu kan förutses, helt tillfredsställande utbyggnad av de positiva insatserna erfordras anslagsökningar på i runt tal 7 milj. kr. årligen. Därtill kommer engångskostnader under övergångstiden till ett nytt försäljningssystem på sammanlagt 2—3 milj. kr. Med dessa belopp får jämföras de besparingar som kan göras genom motbokssystemets avveckling. Såsom närmare skall utvecklas i det

följande torde man på längre sikt kunna räkna med besparingar av omkring 10 milj. kr. per år.

Det är självfallet svårt att förutsäga hur stora resultat som kan nås genom åtgärder av angivet slag. I den mån de icke avser övergången till ett nytt försäljningssystem, verkar de endast på lång sikt. De motsvaras emellertid i stor utsträckning av ett länge känt behov och synes kunna skapa väsentligt bättre förutsättningar för framtiden. Det är angeläget att samhället icke försummar möjligheterna att här göra insatser som kan ge ett rimligt utbyte för kostnaderna.

Alkoholbeskattningen.

I flera länder utgör alkoholbeskattningen det viktigaste nykterhetspolitiska ingreppet. Såsom nykterhetskommittén framhållit har skatterna i allmänhet icke införts i nykterhetspolitiskt syfte. I några stater med höga spritkatter, särskilt Danmark och Storbritannien, har skatterna emellertid visat sig kunna nedpressa spritkonsumtionen kraftigt. Man har därvid även funnit att alkoholskadorna avsevärt reducerats trots en ansenlig förtäring av andra alkoholdrycker. De gynnsamma erfarenheterna från dessa länder har kommit många i vårt land att förorda samma system. Kraftiga skattehöjningar har sedan länge stått på nykterhetsrörelsens program.

Nykterhetskommittén har emellertid icke funnit skäl att föreslå skattehöjningar. Kommittén anser att ett slopande av motbokssystemet i och för sig är ägnat att påtagligt förbättra nykterhetstillståndet. Ett särskilt skäl att icke förbinda systemets avskaffande med nykterhetspolitiskt motiverade prishöjningar ser kommittén däri att man eljest skulle gå miste om det tillfälle som erbjuder sig att helt »stampa ut» den illegala hanteringen.

Kommitténs ståndpunkt har godtagits i flertalet yttranden. En övergång till det danska systemet har emellertid påyrkats — eventuellt som ett alternativ till motbokssystemet — av flera remissorgan, däribland kontrollstyrelsen och socialstyrelsen. Å andra sidan har gensagor mot nykterhetspolitiskt motiverade prishöjningar gjorts från flera håll.

Förslagen om prishöjningar grundas, som nyss antytts, i allmänhet på att man anser att motbokssystemet alltjämt spelar en viktig roll som spärr för spritkonsumtionen. De höga priserna är avsedda att sättas i systemets ställe.

Såsom framgår av mina överväganden i den föregående avdelningen kan jag icke ansluta mig till denna uppfattning om systemets verkningar. Jag har funnit att systemet i sin totala effekt icke längre torde vara märkbart nykterhetsfrämjande. Åsikten att en höjning av spritkatterna skulle vara nödvändig för att ett slopande av motbokssystemet icke skall leda till ett försämrat nykterhetstillstånd kan jag därför icke dela.

En kraftig höjning av spritpriserna är utan tvivel den enda åtgärd, varigenom den alltför höga konsumtionen i vårt land skulle kunna snabbt nedbringas. De goda erfarenheterna från Danmark och Storbritannien kan synas tala för lämpligheten av en sådan åtgärd.

Det må emellertid framhållas, att man icke utan vidare kan jämföra de nuvarande förhållandena i vårt land med dem som rådde i dessa länder när de höga skatterna genomfördes. En avgörande skillnad ligger redan däri, att de engelska och danska skatterna icke infördes av nykterhetspolitiska skäl utan motiverades av det rådande försörjningsläget. Åtgärderna kunde därför accepteras av allmänheten på ett helt annat sätt än om de skett i uttryckligt syfte att påverka nykterhetstillståndet. Man torde vidare kunna utgå ifrån att ungdomar och missbrukare icke hade tillnärmelsevis den goda tillgång på pengar som är vanlig i dagens Sverige. I dessa huvudsakligen tätbefolkade länder torde även möjligheterna att beivra illegal hantering ha varit tämligen goda. Det är under sådana förhållanden endast naturligt att verkningarna på såväl konsumtion som missbruk blev avsevärda.

Om priserna nu höjes i vårt land till exempelvis dansk eller engelsk nivå, skulle säkerligen konsumtionen minska i ej obetydlig omfattning. Minskningen torde komma att omfatta det stora flertalet konsumenter, vilket givetvis i och för sig vore önskvärt. De missbrukare som nu är beredda att på den illegala marknaden betala 30—40 kronor för en liter brännvin skulle likväl knappast låta avskräcka sig av en sådan höjning. Detsamma gäller de ungdomar med goda inkomster och utan försörjningsplikt som vid sidan av missbrukarna utgör den illegala marknads förnämsta kundkrets. De eftersträvade verkningarna på missbrukare och i nykterhetsavseende mindre skötsamma ungdomar skulle alltså icke nås. Däremot skulle åtgärden verka djupt ingripande på de övriga konsumenterna, som av den vuxna manliga befolkningen torde utgöra drygt 80 procent. Det säger sig självt att man skulle få svårt att vinna förståelse hos allmänheten för en åtgärd med denna innebörd.

Om man önskar påverka konsumtionen även hos missbrukare och förut nämnda ungdomar, torde ännu högre priser få tillgripas. Man finge emellertid då räkna med en ännu häftigare reaktion hos allmänheten. Man torde riskera att betydande folklager skulle ställa sig fientliga till samhällets nykterhetspolitiska strävanden. Effekten av de positiva åtgärderna skulle härigenom minskas. Ännu allvarigare torde emellertid vara, att en illegal hantering av verkligt elakartad karaktär skulle kunna uppstå i form av smuggling och hembränning i större skala. Med hänsyn till den väntade inställningen hos allmänheten skulle det bli synnerligen svårt att beivra den illegala hanteringen. Avsevärda risker för illegal hantering skulle utan tvivel finnas även vid en sådan mera måttlig prishöjning, varom nyss varit tal.

Med hänsyn till det anförda torde det icke vara lämpligt att nu i vårt land införa ett system med väsentligt höjda spritskatter. De relativt höga spritskatter som av andra skäl införts torde emellertid vara av betydelse för konsumtionens storlek och inriktning. De ger otvivelaktigt ett visst stöd åt de positiva nykterhetsfrämjande åtgärderna. Såsom jag framhållit redan i den vid riksdagens början framlagda propositionen nr 28 är det därför ur nykterhetspolitisk synpunkt betänkligt om en mera märkbar reduktion av priset på spritdrycker kommer till stånd genom förändringar i penning-

värdet. En sådan reduktion har ägt rum sedan spritskatterna senast ändrades. Jag har i nämnda proposition framlagt förslag om en höjning av spritbeskattningen. Förslaget, som förestavas av statsfinansiella skäl, innebär att spritpriserna höjes med i genomsnitt omkring tre kronor per liter. Vid denna höjning av priserna torde ökade risker för illegal hantering icke behöva befaras.

Genom en lämplig avvägning av skatterna på olika slags alkoholdrycker kan man vidare främja en inriktning av konsumtionen på svagare drycker. Även denna fråga har behandlats i nyssnämnda proposition. De föreslagna skattehöjningarna har förbundits med en differentiering efter dryckernas alkoholhalt. Det blir alkoholen som drabbas av beskattningen. Olika skatteskalor har sålunda föreslagits för spritdrycker med en alkoholhalt av mindre än 35 volymprocent, för drycker med högre halt men högst 40 procent samt för de drycker som har ännu högre alkoholstyrka. Skatteuttaget på viner har i stort sett blivit oförändrat. Även här har emellertid en ändrad avvägning skett i syfte att gynna de svaga sorterna i förhållande till de starka. Sålunda har jag föreslagit att den särskilda utskänkningskatten på svaga viner slopas. Såsom framhållits i ett av de betänkanden som ligger till grund för skatteförslaget, är restaurangpriserna på svaga viner för närvarande så höga att de direkt motverkar konsumtionen av sådana drycker. Indirekt torde därigenom restaurangförtäringen av spritdrycker främjas. De framlagda förslagen synes kunna skapa vissa förutsättningar för en annan inriktning av konsumtionen. Det angivna syftet borde ytterligare kunna främjas, om man i enlighet med ett förslag i nyssnämnda betänkande utsträcker den nuvarande prisregleringen på utskänkta alkoholdrycker, som endast avser spritdrycker, till vinerna och således även till lättvinerna.

Redan enligt gällande lagstiftning föreligger befogenhet för kontrollstyrelsen att bestämma utskänkingspriserna på vin. Så kommer att bli fallet också enligt den nya lagstiftningen. Frågan om prisregleringens närmare utformning torde böra lösas slutgiltigt då den pågående utredningen om restauratörvinsterna föreligger färdig. Om det visar sig erforderligt bör man emellertid överväga att redan dessförinnan genomföra en provisorisk lösning.

Beträffande maltdrycksbeskattningen framlägges förslag till ändrad skatteavvägning i särskild, denna dag anmäld proposition. Förslagen innebär bl. a. att lagrat svagdricka (lättöl) icke längre skall beskattas.

De under remissbehandlingen av nykterhetskommitténs betänkande väckta förslagen om tillfälliga skattehöjningar under övergångstiden efter ett slopande av motbokssystemet kan jag ej biträda. Till motiveringen härför återkommer jag senare.

I detta sammanhang torde jag ytterligare få upptaga frågan om särskild utskänkningskatt alltjämt skall utgå.

Nykterhetskommittén har vid sina överväganden i detta spörsmål funnit att en avveckling av utskänkningskatterna skulle vara förenad med vissa fördelar. Bl. a. skulle en sådan åtgärd kunna få betydelse när det gäller att

komma till rätta med den olagliga förtäringen av medhavd sprit på näringsställen utan rättigheter. Kommittén har emellertid stannat för att icke föreslå någon ändring i gällande bestämmelser. Den framhåller bl. a. att skatten har en viktig uppgift att fylla för att motverka fylleri å utskänkningsställen. Utskänkningsandel i fylleriet har varit betydligt större än utminuteringsens. Enligt kommitténs uppfattning skulle utskänkningskattens borttagande kunna få viss psykologisk betydelse och uppmuntra till ökad konsumtion på restaurangerna.

De av kommittén sålunda anförda skälen synes avgörande. Jag har redan i propositionen nr 28 haft anledning att ingå på detta spörsmål såvitt angår det nu gällande försäljningssystemet. De förestående reformerna inom nykterhetspolitiken ger icke anledning till en ändrad bedömning. Utskänkningskatterna torde därför böra bibehållas i huvudsak. I nyssnämnda proposition har jag dock, som nyss omtalats, förordat att svagvinerna skall undantas från utskänkningskatt.

Försäljningslagstiftningen.

Såsom jag tidigare förordat bör motbokssystemet avvecklas. Detta medför en genomgripande förändring av gällande lagstiftning om försäljning av rusdrycker, vilken i hög grad präglats av detta system. Även i övrigt synes det av flera skäl påkallat att omarbета lagstiftningen.

Motbokskontrollens slopande innebär att större frihet tillerkännes den enskilde och att på honom lägges ett större mått av ansvar. Denna princip bör genomgående komma till uttryck i den nya lagstiftningen om rusdrycker och maltdrycker.

Självfallet kan samhället icke underlåta att upprätthålla vissa restriktioner. Dessa bör emellertid vara väl motiverade och till sin innebörd så klara som möjligt; deras efterlevnad bör kunna effektivt kontrolleras.

Nykterhetskommitténs förslag ligger till grund för de författningsförslag, som utarbetats inom finansdepartementet. Skiljaktigheterna är emellertid avsevärda. Förenklingar har eftersträfvats så långt detta varit möjligt.

Jag skall här antyda några huvudlinjer i de regler för försäljningen av alkoholhaltiga drycker som jag kommer att förorda. Till en början vill jag emellertid något utförligare uppehålla mig vid vissa frågor angående arten av och alkoholhalten i de drycker som skall tillhandahållas allmänheten.

Nykterhetskommittén har dryftat olika åtgärder i syfte att inrikta konsumtionen på mindre alkoholstarka sorter eller på helt alkoholfria drycker. Övervägandena i denna del har emellertid endast lett till förslag på malt-dryckernas område. Kommittén förordar att det vanliga ölet hålles vid samma låga halt som för närvarande och att starkölet återinföres såsom ett alternativ till spriten.

Av en ledamot i kommittén samt åtskilliga remissinstanser föreslås betydligt längre gående åtgärder i det angivna syftet.

Även enligt min mening är det lämpligt att gå något längre än kommittén när det gäller att söka främja en övergång till svagare alkoholdrycker och till alkoholfria drycker. Jag har tidigare behandlat beskattningens roll i detta sammanhang och lämnat en redogörelse för vissa förslag i det angivna syftet.

En annan åtgärd som förts på tal i diskussionen är att företaga sådana sänkningar av alkoholhalten i de vanligaste brännvinsarterna som kan genomföras utan att ändra dryckernas smak och karaktär. I motsats till kommitténs majoritet finner jag att en sådan åtgärd kan få viss betydelse ur nykterhetssynpunkt. Att så är fallet belyses bl. a. av erfarenheterna från de tider då tillgången på 40-procentigt potatisbrännvin varit otillräcklig och en övergång till starkare spritsorter ägt rum.

Företagna undersökningar visar att alkoholhalten i okryddat brännvin kan sänkas till 35—36 volymprocent och att halten i flertalet kryddade sorter samt eau-de-vie och gin kan begränsas till 40—41 volymprocent utan att detta leder till att dryckerna får väsentligt ändrad smak och karaktär. Enligt vad jag inhämtat från Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen möter icke hinder ur produktionssynpunkt att på detta sätt ändra sammansättningen av de mest använda spritsorterna. Emellertid anser jag mig icke böra för närvarande förorda andra förändringar av detta slag än att alkoholhalten i de okryddade brännvinsarterna allmänt bringas ned till en nivå som icke överstiger alkoholhalten i renat brännvin. Det nuvarande starkare okryddade brännvinet skulle sålunda icke längre tillhandahållas.

Enligt min uppfattning bör hinder icke möta att, om så efter närmare prövning befinnes lämpligt, såsom ett försök släppa ut ett svagare, okryddat brännvin med en alkoholhalt av exempelvis 32 å 34 volymprocent.

Det bör ankomma på spritcentralen att, om dessa förslag icke möter invändningar från riksdagens sida, genomföra ifrågavarande åtgärder. Självfallet bör bolaget vara berättigat att vid sina inköp från utländska leverantörer tillse att dessa icke utnyttjar sänkningarna i konkurrensyfte.

Sedan erfarenheter vunnits av dessa åtgärder, torde frågan om ytterligare sänkningar av alkoholhalten få tagas upp till prövning.

I detta sammanhang vill jag också uttala att bl. a. med tanke på här förordade åtgärder, den 96-procentiga finspriten icke bör få tillhandahållas inom utminuterungen såsom konsumtionsvara efter motbokssystemets avskaffande.

Frågan om alkoholhalten i maldryckerna torde få behandlas närmare i anslutning till maldryckslagstiftningen. Jag vill emellertid här förutskicka att jag i stort sett funnit mig kunna godtaga kommitténs förslag. Därvid har avgörande vikt fästs vid intresset att främja en övergång till svagare drycker. Framför allt med hänsyn härtill torde det vara önskvärt att en starkare maldryck än nuvarande 2,8 procentiga öl finnes att tillgå. Alternativet till kommitténs förslag skulle vara att något höja alkoholhalten i det vanliga ölet. Jag har, trots vissa betänkligheter mot att återinföra starkölet, funnit kommitténs alternativ lämpligare än det nyss nämnda. Viss

försiktighet synes emellertid böra iakttagas. Jag vill här endast peka på tidigare dåliga erfarenheter av starkölet. Hur utvecklingen på detta område kommer att gestalta sig kan därför te sig något ovisst. Medan kommittén i försäljningshänseende velat jämställa starkölet med de svaga vinerna, kommer jag att förorda att starkölet blir underkastat samma regler som spritdryckerna.

I detta sammanhang vill jag slutligen erinra om att en av de ännu arbetande snabbkommittéerna utreder förutsättningarna för att främja ökad användning av alkoholfria drycker vid sällskapligt umgänge och fester. Sedan kommittén avgivit sitt betänkande, torde jag få återkomma till denna fråga.

Jag övergår härefter till att i korthet ange min uppfattning om hur lagstiftningen om försäljning av alkoholhaltiga drycker i övrigt bör utformas.

Med motbokssystemets slopande bör följa att fri inköpsrätt i princip tillkommer alla myndiga personer.

I den hävdvunna principen att rusdryckerna skall säljas av företag utan enskilt vinstintresse göres icke någon ändring. Fastmera innehåller förslaget i fråga om maldryckerna en viss utvidgning av tillämpningsområdet för denna princip. Ett liknande syfte har den av de ännu arbetande snabbkommittéerna som utreder frågan om avveckling av utskänkningsvinsten och drickspenningsystemet.

Förslagen syftar vidare till en skärpt kontroll av den alkoholdrycksförsäljning som äger rum i enskild regi, utskänknings- och ölförsäljningen. Kontrollen skall främst taga sikte på försäljningsverksamhetens allmänna karaktär. I gengäld har åtskilliga detaljregleringar kunnat slopas eller inskränkas. Principen om ökad frihet och skärpt ansvar har sålunda i viss mån kunnat genomföras även på dessa områden.

Kommitténs förslag rörande utminuteringsorganen av rusdrycker upptog från motbokssystemet två viktiga element. Sålunda skulle alla inköp registreras och missbrukare — låt vara i minskad omfattning — och langare avstängas från inköpsrätt. Jag har icke kunnat biträda förslaget om fortsatt inköpsregistrering. Däremot torde det vara påkallat att bibehålla en möjlighet till avstängning; utminuteringsorganen synes icke böra vara skyldiga att lämna ut rusdrycker till grova alkoholmissbrukare eller langare.

Beträffande organisationen av detaljhandeln föreslog kommitténs majoritet att ett för hela riket gemensamt detaljhandelsbolag skulle inrättas. Majoritetens förslag i nämnda del var förbundet med en genomgripande omläggning av utrednings- och kontrollarbetet i utskänkningsfrågor. Dessa uppgifter, som för närvarande i huvudsak ankommer på systembolagen, föreslogs överflyttade till länsnykterhetsnämnderna.

Förslaget att inrätta ett för hela riket gemensamt detaljhandelsbolag synes böra godtagas. Anordningen att överflytta systembolagens uppgifter med utskänkningsfrågor på länsnykterhetsnämnderna synes däremot mindre lämplig. Den kan bli till förfång för länsnämnderna i deras nykterhetsvår-

dande arbete. Icke heller kan man förvänta att nämnderna får sådan samsättning att de blir helt lämpade för de avsedda nya uppgifterna. Jag har därför funnit mig böra föreslå en anordning på förevarande område som närmare anknyter till vad nu gäller men samtidigt tillgodoser intresset av effektiviserad kontroll. Förslagen innebär i huvudsak att utrednings- och kontrollarbetet koncentreras hos det blivande riksbolagets distriktschefer, vilka i nu angivna hänseende skall ha ställning av offentliga tjänstemän, restauranginspektörer. De skall vara underkastade ämbetsansvar och i nämnda egenskap vara underställda länsstyrelsen, vilken alltjämt bör vara tillståndsgivande myndighet. Vid sin sida skall inspektören ha en rådgivande nämnd, vilken konstruerats som ett rent länskommunalt organ.

Det kommunala vetot i fråga om utskänkningsbibehålles i förslaget och har utsträckts till sådana frågor som varieté och dans. Förslaget innehåller en närmare reglering av den nu i viss mån oklara frågan om kommunens rätt att med bindande verkan föreslå lokala särbestämmelser.

Beträffande utskänkingsrestriktionerna innebär kommittéförslaget både förenklingar och skärpningar i förhållande till nu gällande ordning. Lättnaderna bestod förnämligast i att kvantitetsbegränsningarna skulle slopas, utom i fråga om brännvin, och att vissa uppmjukningar skulle ske i måltidstvänet. I skärpande riktning skulle verka kommitténs förslag att motverka bruket att förtära sprit under arbetstid genom att framflytta tiden för utskänkning av spritdrycker till klockan 15.

Mot kommitténs förslag kan generellt sett anföras att det innebär en tämligen detaljmässig reglering, vars efterlevnad i många fall kan bli svår att kontrollera. Vid mina överväganden i dessa frågor har jag försökt finna klarare och mera konsekventa riktlinjer.

Jag finner mig liksom kommittén böra förordade att måltidstvänet tills vidare bibehålles i fråga om spritdrycker, ehuru med något uppmjukad utformning. Bestämmelsen att maten skall vara lagad bortfaller. Även starkölet bör enligt min mening omfattas av måltidstvänet, däremot icke vin av något slag. De av kommittén förordade undantagen beträffande spritdrinckar och lättgroggar har å andra sidan icke upptagits i departementsförslaget. Det kan ifrågasättas om det i längden är lämpligt att upprätthålla måltidstvänet. På grundval av en särskild utredning som jag låtit utföra, vill jag föreslå en försöksverksamhet med utskänkning utan måltidstväng.

Kvantitetsrestriktionerna synes böra helt slopas. Det må emellertid beträffande dessa likaväl som andra lättnader framhållas att restauratörerna själva är skyldiga att företaga sådana inskränkningar som de finner erforderliga med hänsyn till ordningen, nykterheten och trevnaden på restaurangen. Någon rätt för gäst att bli serverad föreligger icke, och beträffande berusade personer föreligger självfallet skyldighet att vägra servering. Lättnaderna innebär snarast att på restauratörerna överflyttas en del av det ansvar för utskänkningsbibehålles som det allmänna hittills påtagit sig.

Kommitténs förslag om den spritfria arbetsdagen synes så värdefullt att det, trots betänkligheter som yppats vid remissbehandlingen, bör genomfö-

ras. För att nå det angivna syftet synes man emellertid böra gå ett steg längre och sätta tiden för utskänkningens början till klockan 16. Å andra sidan bör utskänkning å sön- och helgdagar samt dag före sådan dag få börja något tidigare, enligt departementsförslaget klockan 14.

Även såvitt angår andra utskänkingsfrågor har jämkningar företagits i kommitténs förslag. Nämnas må bl. a., att jag förordat vissa skärpningar i de föreslagna reglerna beträffande varieté och dans. Vad jag förordar i fråga om underhållning på restaurangerna innebär emellertid vissa uppmjukningar av nu gällande bestämmelser.

Ett slopande av motbokskontrollen synes i och för sig icke nödvändigöra en omläggning av reglerna för handeln med maltdrycker. Den nu gällande lagstiftningen är emellertid föråldrad och har länge varit i behov av översyn. Det förut nämnda intresset att främja en övergång till svagare drycker gör det också önskvärt att ompröva maltdrycksbestämmelserna. Av skäl som närmare skall angivas i anslutning till dessa torde nu aktuella ändringar icke behöva anstå i avbidan på den ytterligare utredning om bryggeriernas företagsform som jag ämnar föreslå.

De av mig föreslagna bestämmelserna rörande handeln med vanligt öl avviker i vissa hänseenden från kommittéförslaget. Jag har ansett mig böra starkare betona intresset att så långt möjligt övergå till den mindre aktiva distributionsformen avhämtningsförsäljning. Förslaget strävar också efter att göra den rörliga försäljningen mindre aktiv. Jag vill vidare förordad vissa förenklingar. Bl. a. skall enligt departementsförslaget avhämtningsrättigheter icke oktroybindas utan som nu beviljas att gälla tills vidare.

Utredningen i ölförsäljningsärenden bör liksom nu ankomma på länsstyrelsen. Mot kommitténs förslag att lägga utredningsarbetet på länsnykterhetsnämnderna talar i stort sett samma skäl som när det gäller utskänkning av rusdrycker.

Rörande utskänkning av öl ansluter sig departementsförslaget, med de jämkningar som föranledes av det nyss sagda, tämligen nära till kommittéförslaget. Utskänkning bör sålunda alltjämt vara underkastad kommunalt veto.

I den svårlösta frågan om de s. k. förtäring- och förvaringsförbuden avviker mitt förslag avsevärt från kommitténs. Jag har funnit det påkallat att föreslå vissa lättnader i fråga om möjligheterna att erhålla tillstånd till utskänkning i de aktuella fallen. Däremot har jag icke funnit tillrädligt att i så stor utsträckning som kommittén tillåta förtäring av medhavd utminuteringsspirit.

Slutligen framlägger jag vissa förslag i syfte att motverka olämplig reklam för rusdrycker.

Övergången.

Nykterhetskommittén räknade med vissa svårigheter under övergången till ett friare försäljningssystem men fann icke att de påkallade särskilda motåtgärder.

I yttrandena över nykterhetskommitténs förslag uttalades allmänt förhållning för att övergångssvårigheterna skulle bli större än kommittén förutsett, och olika förslag till övergångsanordningar framfördes.

Flertalet yttranden framhöll att de positiva insatserna, särskilt nykterhetsvården, borde utbyggas innan den nya försäljningslagstiftningen träder i kraft. I några yttranden anslöt man sig även till tanken på en intensifierad upplysning, eventuellt en propagandakampanj, i anslutning till övergången.

Tillfälliga skattehöjningar ifrågasattes på flera håll.

Av delvis annan karaktär var de yttranden som gick ut på att det slutliga avgörandet om motbokssystemet uppskjutes. Under mellantiden skulle olika anordningar prövas. Sveriges centrala restaurangaktiebolag förordade exempelvis att de föreslagna positiva åtgärderna insattes och att motbokssystemet kvarstår i avbidan på att verkningarna av dessa åtgärder framträder. Några yttranden anslöt sig till ett inom kommittén framfört förslag att låta reformer inom utskänkingen anstå tills det nya utminuteringsystemet vunnit stadga och visat sina resultat. Flertalet yrkanden avsåg emellertid en försöksverksamhet inom motbokssystemets ram med uppnjukade eller borttagna kvantitetsbegränsningar. De nu nämnda förslagen var i allmänhet direkt eller indirekt motiverade av en från kommittén avvikande syn på motbokssystemet.

Redan det av nykterhetskommittén och nämnda remissorgan förebragta materialet torde, såsom delvis antytts i det föregående, ge anledning att förutse svårare övergångsproblem än dem nykterhetskommittén ansett sig böra räkna med. Dessa problem har ytterligare undersökts av den kommitté som haft att utreda behovet av och förutsättningarna för en upplysningskampanj under övergångstiden. Kommitténs undersökningar ger vid handen att avsevärda svårigheter är att förutse men att de torde bli begränsade till något år. Såsom kommittén framhållit, måste man i utgångsläget räkna med de konsumtionsvanor som nu finnes. Det måste dröja någon tid innan de väntade gynnsamma verkningarna av den nya nykterhetspolitiken kan göra sig gällande. Den spärr som motbokssystemet hittills inneburit för vissa kategorier försvinner däremot med en gång. Härtill kommer verkningarna av de psykologiska fenomen som kommittén sammanfattat under benämningen frihetssuggestion.

Det är av vikt — icke minst för den slutliga framgången för de nu föreslagna reformerna — att samhället är berett att möta svårigheterna under övergångstiden. Bl. a. synes den planerade utbyggnaden av nykterhetsvården böra påbörjas snarast. Härvid bör även genomföras det förut nämnda förslaget om frivilliga medhjälpare åt nykterhetsnämnderna. Ökade anslag för dessa ändamål torde böra föreslås vid innevarande riksdag.

På samma sätt bör ökade ekonomiska insatser för nykterhetsupplysning och ungdomsociala åtgärder ske redan under instundande budgetår. Anslag till nykterhetsupplysning bör i enlighet med framlagt förslag det första året beviljas till något högre belopp än som sedan normalt skall utgå.

En brett upplagd upplysningskampanj har föreslagits av den nyss omtalade kommittén. Förslaget har i allmänhet tillstyrkts vid remissbehandlingen. Kommitténs utredningar synes ge vid handen att en lämpligt avpassad propaganda kan få gynnsam effekt. Jag finner den av kommittén förordade kampanjen i stort sett lämplig och avser att i särskild ordning anmäla de därigenom aktualiserade frågorna.

Däremot kan jag icke biträda de i yttrandena över nykterhetskommitténs betänkande framförda förslagen om prishöjningar under övergångstiden. Förslagen förutsätter att priserna efter någon tid åter sänkes. Dessa pris-sänkningar skulle bli en direkt stimulans till ökad konsumtion. Ytterligare en period med övergångssvårigheter skulle komma med väl så stora risker som den nu aktuella. Man finge även räkna med att det onormala intresse kring alkoholen som sammanhänger med dylika förändringar skulle kvarstå under längre tid än eljest skulle bli fallet. Det synes vara av största vikt att detta intresse försvinner snarast möjligt.

Det sist sagda talar även emot yrkandena om uppskov med det slutliga avgörandet. Härtill kommer att man efter den tilltänkta försöksperioden knappast har bättre möjligheter att förutse verkningarna av ett helt fritt system än vad nu är fallet. Försöksanordningar av antytt slag torde föra med sig särskilda psykologiska verkningar. Man tager visserligen bort det väsentliga av såväl spärr- som suggestionseffekten i motbokssystemet. Kvar står dock åtskilligt av de psykologiska faktorer som betingas av systemet. Dessutom synes anordningens karaktär av prov kunna medföra särskilda problem.

Jag kan därför icke heller biträda dessa förslag. Avgörandet om motbokssystemets fortbestånd — vilket ur nykterhetssynpunkt icke torde ha den betydelse nykterhetskommittén och dess främsta meningsmotståndare var och en från sina utgångspunkter synes vilja tillmäta detsamma — bör träffas slutgiltigt i förevarande sammanhang.

Med förslagen om uppskov med det slutgiltiga avgörandet har man emellertid även avsett att göra övergången till ett fritt försäljningssystem mjukare. Vissa åtgärder i sådant syfte synes kunna förordas. En lämplig anordning torde vara att någon tid, förslagsvis från och med den 1 juli innevarande år, slopa gällande krisrestriktioner i fråga om utminuteringen, d. v. s. höja maximitilldelningen till den i gällande förordning fastställda kvantiteten, fyra liter, samt utsträcka tiden för efterhandsinköp från nuvarande tre månader till i förordningen föreskrivna sex månader. Eftersom åtgärden beslutas i samband med systemets slopande och utgör en direkt förberedelse härför, torde man icke behöva befara nämnvärda suggestionsverkningar eller andra nykterhetspolitiskt olämpliga konsekvenser. Om riksdagen gillar min ståndpunkt härutinnan, torde det ankomma på Kungl. Maj:t att upphäva den författning vari krisrestriktionerna föreskrives; dock bör av arbetstekniska skäl förändringen beträffande efterhandsinköpen icke avse tiden före den 1 juli 1954. Då det torde vara praktiskt ogörligt att individuellt om-

pröva motbokstilldelningarna, bör kontrollstyrelsen lämna systembolagen anvisningar om lämpliga generella höjningar. Sålunda kunde exempelvis treliterstilldelningarna höjas till fyra liter och övriga tilldelningar ökas med hälften.

Nyktterhetskommittén föreslog att det nya försäljningssystemet skulle träda i kraft den 1 oktober 1955. Den förut nämnda kommittén, som särskilt haft att beakta övergångsproblemen, har icke funnit skäl att från sina utgångspunkter förorda annan tid. Mot den föreslagna tidpunkten kan betänkligheter anföras såtillvida att det nya systemets första dag skulle bli en lördag. Detta synes emellertid icke behöva utgöra något hinder. Utminuteringsaffärerna kan lämpligen hållas stängda nämnda dag. Att så sker synes påkallat även med tanke på att det tillämnade riksbolaget samtidigt skall överta den av systembolagen drivna rörelsen. Då det kring nyktterhetskommitténs förslag framkomna särskilda intresset för alkoholen snarast bör försvinna, är det av vikt att ikraftträdandet sker snarast möjligt. Den av nyktterhetskommittén föreslagna tidpunkten synes lämplig ur administrativ synpunkt. Jag kan därför biträda kommitténs förslag i denna del.

Straffbestämmelserna för fylleri m. m.

Det torde slutligen vara anledning att med några ord beröra de legislativa ingrepp mot alkoholmissbruk som sker i form av straff för offentligt fylleri samt för rattfylleri.

Nyktterhetskommittén har granskat gällande bestämmelser om fylleri men har icke funnit anledning att framlägga några förslag. I enstaka yttranden över nyktterhetskommitténs betänkande framföres emellertid krav på skärpning av straffet eller utredning i ämnet. Nyligen har strafflagberedningen i yttrande över straffrättskommitténs förslag till brottsbalk förordat att straffbestämmelsen slopas samt att gällande bestämmelser angående omhändertagande av fyllerister ändras därhän att fylleristerna skall föras till särskilda läkarkliniker och kunna kvarhållas där några dygn.

I likhet med nyktterhetskommittén finner jag icke anledning att pröva dessa frågor i förevarande sammanhang. Straffbestämmelserna mot fylleri omprövades så sent som vid 1948 års riksdag och har i sak oförändrade upptagits i förslaget till brottsbalk. Det förslag som framförts av strafflagberedningen torde få prövas i annat sammanhang.

Den straffrättsliga reaktionen mot rattfylleri berör väsentligen andra intressen än dem varom nu är fråga. Här skall endast erinras om att förslag till skärpta straffbestämmelser avgivits av en särskild kommitté och är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

AVD. V. FÖRSÄLJNINGEN AV RUSDRYCKER.

Huvudprinciper och organisation.

Nuvarande förhållanden.

Systembolagens organisation m. m.

De grundläggande bestämmelserna angående systembolagens organisation och verksamhet finnes i förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker (Rff). Försäljningen av rusdrycker är — frånsett vissa slag av försäljning för tekniska m. fl. ändamål — indelad i partihandel och detaljhandel. Med partihandel, vilken skall utövas av det särskilda partihandelsbolaget Vin- & Spritcentralen, förstås försäljning till återförsäljare i och för deras rörelse ävensom försäljning för export. All annan försäljning sammanfattas under benämningen detaljhandel, för vilken särskilda aktiebolag (systembolag) är inrättade och verksamma inom bestämda detaljhandelsområden. Systembolagen skall dock handha den partiförsäljning, som äger rum till restauranger med rättigheter att utskänka rusdrycker. Detaljhandeln är delad i dels försäljning till avhämtning eller försändning på rekvisition (utminuterings) och dels försäljning till förtäring på stället (utskänkning). Såsom en grundläggande regel för såväl parti- som detaljhandeln gäller, att den skall ordnas och handhas så att därav uppkommer så ringa skada som möjligt.

Detaljhandelsområden.

Riket är indelat i detaljhandelsområden med ett systembolag i varje område. Stockholms stad och län utgör ett detaljhandelsområde, och i övrigt bildar varje län ett sådant område. Kungl. Maj:t äger emellertid bestämma, att i ett län må finnas mer än ett detaljhandelsområde, där sådant med hänsyn till länets utsträckning eller folkmängd eller förhållandena i övrigt finnes påkallat. Kontrollstyrelsen kan förordna, att kommun hänföres till detaljhandelsområde utom det län dit kommunen hör, om det med hänsyn till kommunikationsförhållanden eller andra omständigheter finnes lämpligt. På grundval av dessa bestämmelser är riket f. n. indelat i 41 detaljhandelsområden. Störst i fråga om invånarantal är bolagen i Stockholm (1 049 924 inv.), Göteborg (510 022), Karlstad (290 515) och Malmö (283 600). I övrigt varierar storleken från Sollefteå (53 009) till Jönköping (254 544). Fjorton bolag har områden med mindre än 100 000 invånare. Av dessa omfattar ett bolag (Visby) ett helt län, medan de övriga omfattar delar av ett eller flera län.

Efter antalet motböcker fördelar sig systembolagen (år 1949) på följande sätt.

Antal motböcker	Antal system- bolag
Under 20 000	12
20 000—30 000	5
30 000—40 000	7
40 000—50 000	5
50 000—60 000	7
60 000—70 000	2
Mer än 70 000	3

Organisation.

Rätt till detaljhandel tillkommer i princip allenast systembolag. Såvitt angår utskänkning överlåter systembolaget sin rätt antingen till det statliga restaurangbolaget, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, eller till enskild restauratör. De enda fall, där utskänningsrättigheter beviljas direkt till rättigheternas utövare, avser s. k. trafikutskänkning.

Systembolag antages av länsstyrelsen i det län, där bolagets huvudort är belägen, till detaljhandelsorgan för sitt område.

Antalet aktieägare i vart och ett av de 41 systembolagen är 20. Varje aktie lyder å 500 kronor. Ingen aktieägare får äga mer än en aktie.

Befogenhet eller skyldighet, som enligt lagen om aktiebolag tillkommer bolagsstämma, skall i fråga om systembolag tillkomma bolagsstyrelsen. Bolagsstämmans uppgifter vid systembolagen är endast att välja en styrelseledamot och suppleant för denne, att välja en revisor och suppleant för denne, att fastställa balansräkningen, att fastställa utdelningen till aktieägarna, att å aktieägarnas vägnar bevilja ansvarsfrihet åt styrelsen samt att besluta om ändring av bolagsordningen.

Bolagets styrelse skall i regel bestå av fem ledamöter och fem suppleanter, utsedda för ett år i sänder. Av dessa utser kontrollstyrelsen två ledamöter och två suppleanter samt länsstyrelsen, landstinget och bolagsstämman vardera en ledamot och en suppleant. De av kontrollstyrelsen utsedda ledamöterna skall vara ordförande och vice ordförande. I de sex städer, som icke deltagar i landsting (Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle), utser vidare stadsfullmäktige en ledamot och en suppleant i styrelsen. För revisionen vid systembolagen är riket indelat i tre distrikt, och kontrollstyrelsen har tre heltidsanställda revisorer, vilka inom resp. distrikt tillsammans med den av bolagsstämman valde revisorn verkställer granskning av förvaltning och räkenskaper.

Systembolagen står även i övrigt under överinseende av kontrollstyrelsen och har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter styrelsen meddelar.

Frågor inom systembolagen av mera omfattande ekonomisk räckvidd skall antingen avgöras av kontrollstyrelsen eller underställas dess godkännande.

Den direkta ledningen av systembolagens verksamhet handhaves av en

av bolagsstyrelsen vald och av kontrollstyrelsen godkänd verkställande direktör. Arbetet vid ett systembolag ledes från huvudkontoret, som i allmänhet är organiserat på två avdelningar, en kameral avdelning under ledning av en kamrer samt en motboksavdelning under ledning av en kontrollföreståndare. Under huvudkontoret sorterar ett varierande antal utminuteringsaffärer, förlagda dels å huvudorten och dels å annan ort (filial).

Utminuteringen.

Inköpstillstånd och tilldelningsprinciper.

Utminuteri ng av rusdrycker må äga rum allenast till den vilken av systembolaget i det detaljhandelsområde som omfattar hans kyrkobokföringsort (hemortsbolag) erhållit tillstånd att inköpa sådana drycker. För den som ej är kyrkobokförd inom riket är systembolaget i Stockholm att anse såsom hemortsbolag. För den som erhållit tillstånd till inköp av rusdrycker utställer systembolaget motbok, gällande för inköp å visst utminuteringsställe.

Under år 1952 har kontrollstyrelsen försöksvis öppnat en möjlighet för motboksinnehavare i Stockholm, Göteborg och Malmö att efter ansökan få tillstånd att göra inköp på samtliga utminuteringsställen inom detaljhandelsområdet. Sådant tillstånd meddelas i form av ett särskilt inköpskort. Under år 1953 har kontrollstyrelsen anmodat två systembolag att försöksvis låta motboksinnehavare utan ansökan eller annan formalitet göra inköp i valfri butik inom resp. områden.

Enligt Rff får inköpstillstånd ej meddelas den som ej fyllt 21 år. Ransoneri ng är föreskriven i förordningen på det sätt, att vederbörande systembolag skall med hänsyn till köparens ålder och levnadsförhållanden fastställa den högsta myckenhet spritdrycker, som må av honom inköpas; denna myckenhet får ej överstiga 3 liter för varje kalendermånad. Tilldelninge n får uttagas efter månadens utgång, dock ej senare än tre månader där- efter (efterhandsinköp). Föreligger särskilda skäl må tillstånd lämnas att vid vissa tillfällen inköpa större myckenhet (extra tilldelning). Kan det av särskild anledning befaras, att inköp av rusdrycker skall lända till skada för köparen eller annan, må inköp ej medgivas, eller ock skall de inskränki ningar i inköpen stadgas, som finnes påkallade. Prövning huruvida inköps- rätt skall vägras eller inskränkas skall särskilt äga rum i fråga om:

den som varit föremål för åtgärd enligt alkoholistlagen;

den som vårdats för delirium tremens eller annan sjukdom som uppstått genom bruk av alkoholhaltiga drycker;

den som gjort sig skyldig till straffbelagd handling och därvid varit på- verkad av alkoholhaltiga drycker eller som eljest varit överlastad av sådana drycker;

den som, i strid mot vad i denna förordning eller eljest är stadgat, gjort sig skyldig till olovlig befattning med alkoholhaltiga drycker eller kan be- faras göra sig skyldig till sådan befattning;

den som för lösdriveri ådömts tvångsarbete eller tilldelats varning; samt

den som åtnjuter understöd från allmänna fattigvården eller, genom underlåtenhet att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser gentemot närstående eller det allmänna, ådagalagt bristande skötsamhet i ekonomiskt avseende.

Kontrollstyrelsen har — antingen direkt eller genom systembolagens förtroendenämnd — lämnat bolagen direktiv beträffande tillämpningen av dessa försäljningsförrordningens grundläggande stadganden. Fr. o. m. år 1947 har — såsom delvis redovisas av nykterhetskommittén — en tämligen långtgående förändring skett i tilldelningspraxis i förhållande till den ordning, som gällde vid tidpunkten för kommitténs systembolagsundersökning (år 1945/1946). De för närvarande gällande reglerna kan sammanfattas på följande sätt.

Beträffande personer, mot vilka anmärkningar i nykterhetshänseende eller eljest icke föreligger, beviljas motbokstilldelning efter följande åldersskala.

	M ä n		K v i n n o r	
Gift eller ogift huvudman för hushåll		Ej huvudman för hushåll		
Fr. o. m. 21 år 1/m.			Fr. o. m. 25 år 1/m.	Fr. o. m. 25 år 1/kv.
» 26 » 2/m.			» 28 » 2/m.	» 30 » 2/kv.
» 30 » 3/m.				(I särskilda fall efter prövning 1/m. eller ev. högre tilldelning.)

Föreligger anmärkning i nykterhetshänseende eller eljest skall viss tid förflyta från anmärkningen innan motbok utställs. Efter enstaka fylleriförseelse utlämnas exempelvis motbok tidigast sedan ett år förflutit. Efter rattfylleriförseelse är motsvarande tid 2 år. För person, som redan har motbok, indrages inköpsrätten efter sådana förseelser. Först sedan viss tid gått — vid fylleriförseelse exempelvis 6 månader — upptages ansökan om ny motbok till prövning.

I samband med den allmänna sociala standardförbättringen under senare år har de indragningar eller inskränkningar i inköpsrätten som tidigare vidtagits enbart på grund av folkpension eller fattigvård i stort sett försvunnit. År 1947 uttalade Systembolagens förtroendenämnd, att folkpension, i vilken form densamma än utginge, icke i och för sig borde medföra någon nedsättning i motboksinnhavares inköpsrätt.

Uppgifter till ledning för utminuteringskontrollen.

Till ledning för utminuteringskontrollen erhåller systembolagen uppgifter från olika myndigheter. Enligt kungörelsen den 5 juli 1950 (nr 417) skall länsbyrå för folkbokföringen och motsvarande myndigheter i Stockholm, Göteborg och Malmö tillhandahålla systembolagen vissa folkbokföringsuppgifter. De allmänna domstolarna jämte i vissa fall åklagare skall enligt kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408) lämna kontrollstyrelsen uppgifter rörande personer, som dömts för fylleri, smuggling, hembränning m. m. samt

rattfylleri eller annan straffbelagd handling, som begåtts under påverkan av alkoholhaltiga drycker.

Beträffande den som intagits å tvångsarbetsanstalt för undergående av tvångsarbete skall anstaltens direktör till kontrollstyrelsen lämna uppgift såväl om intagningen som om utskrivningen, och motsvarande skyldighet åligger fångvårdsstyrelsens sociala avdelning beträffande den som intagits å fångvårdsanstalt för undergående av annat frihetsstraff än förvandlingsstraff för böter. Kungörelsen innehåller dessutom föreskrifter om viss uppgiftsskyldighet för länsstyrelse beträffande tilldelad varning för lösdriveri, för direktör eller föreståndare för alkoholistanstalt, för läkare vid vissa sjukvårdsanstalter samt för nykterhetsnämnd angående person beträffande vilken nämnden vidtagit hjälpåtgärd enligt alkoholistlagen eller ansökt om tvångsintagande å alkoholistanstalt. I fråga om fattigvårdsstyrelse föreskrives, att denna på anfordran skall till systembolag lämna uppgift å de personer, som av kommunen åtnjuter fattigvård eller genom underlåtenhet att fullgöra sina förpliktelser gentemot närstående ådagalagt bristande sköt-samhet i ekonomiskt avseende.

Sedan uppgifterna registrerats i det hos kontrollstyrelsen förda straffregistret, tillställs desamma vederbörande systembolag. Åtskilliga systembolag tillställer länsnykterhetsnämnderna och de kommunala nykterhetsnämnderna avskrifter av inkomna uppgifter rörande fylleriförseelser.

Då det framstått som önskvärt för systembolagen att på ett så tidigt stadium som möjligt få kännedom om begångna fylleriförseelser, har inom ett betydande antal detaljhandelsområden den praxis utbildats, att polismyndigheten redan då en person gripits för fylleri lämnar systembolaget meddelande härom. Vissa systembolag tillställer vederbörande länsnykterhetsnämnd samt nykterhetsnämnden i sökandens hemkommun avskrift av uppgiften från polismyndigheten. Genom anhållningsuppgifterna erhålles i vissa fall även upplysning om fylleri på enskild plats. I övrigt blir uppgiften från domstolen i dessa fall, i den mån den gripne fälltts till ansvar, endast en bekräftelse på ett tidigare erhållet meddelande.

Tekniska hjälpmedel vid utminuteringskontrollen.

För utminuteringskontrollen för systembolagen centralregister med bilagsregister, utminuteringsregister och portföljregister.

Centralregister skall innehålla uppgifter bl. a. beträffande

a. den, som gjort ansökan om inköp av rusdrycker, oavsett om sådant tillstånd lämnats eller ej,

b. den, vars hustru erhållit tillstånd till inköp av rusdrycker,

c. den, om vilken bolaget erhållit uppgift enligt kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408) angående skyldighet för domstolar m. fl. att meddela uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet,

d. den, om vilken bolaget, i annan ordning än under c. avses, erhållit tillförlitlig upplysning, som är eller kan komma att bliva av betydelse vid bolagets handhavande av utminuteringskontrollen.

Utminuteringsregistret, som är ett rent kundregister, föres å varje utminuteringsställe och upptar var och en, som där äger inköpa rusdrycker. Utminuteringsregistret föres på minutkort, som upptager motboksinnnehavarens egenhändiga namnteckning samt uppgift om motboksnummer och tilldelning.

Stämpelblad i motböcker som förbrukats nedläggas i portföljer med samma nummer som motböckerna.

Förfarandet vid handläggningen av ansökningar om motbok m. m.

Beträffande person, som ansöker om inköpsrätt, inhämtas i regel uppgift från vederbörande pastorsämbete om sökandens civilstånd och familjemedlemmar samt tidpunkten för inflyttningen till kommunen. Föreligger icke någon anmärkning mot sökanden bestämmes tilldelningen omgående. Vederbörande nykterhetsnämnd får tillfälle att inom viss kortare tid — fem till åtta dagar — i förekommande fall inkomma till systembolaget med erinringar mot beslutet eller meddelande, att nämnden finner sig böra verkställa närmare utredning i ärendet. Inkommer icke något meddelande från nämnden expedieras beslutet till sökanden.

Beviljas ansökan om inköpsrätt erhåller kunden en motbok, innehållande 50 rekvisitionsblanketter jämte ett antal »stämpelblad», på vilka vid inköp instämplas datum för inköpet och den inköpta kvantiteten. Uppgift om den beviljade tilldelningens storlek antecknas på centralkortet samt på minutkort och portfölj.

Vid handläggning av ansökningar om förhöjd tilldelning förenklas handläggningsgången såtillvida, att uppgift från pastorsämbetet (mantalskontor) i regel ej inhämtas. Förfrågningar hos nykterhetsnämnd beträffande sökande av förhöjd tilldelning har vid åtskilliga systembolag inskränkts till att endast avse sådana personer, mot vilka anteckningar om anmärkningar i nykterhetskänseende finnes.

Utöver den ovan angivna formen för inköpstillstånd, s. k. permanenta inköpstillstånd, förekommer tillfälliga inköpstillstånd, avseende sådana fall, där någon, som icke innehar motbok, önskar för visst enstaka tillfälle göra inköp av rusdrycker. Där hinder enligt de allmänna bestämmelserna för meddelande av inköpstillstånd icke möter, utställes i dylika fall tillfällig motbok. Huvudparten av ansökningar om tillfällig inköpsrätt inkommer från i riket icke kyrkobokförda personer.

Ansökningar från utlänningar och utlandssvenskar om tillfälligt inköpstillstånd behandlas på följande sätt.

Ansökan inlämnas vanligen till det bolag, där sökanden önskar göra inköp. Sedan uppgifter ur sökandens pass eller annan legitimationshandling antecknats på ansökningshandlingen, remitteras denna till hemortsbolaget, som beträffande samtliga utlänningar är Stockholmssystemet. Efter beslut-sättning där återsändes ansökningshandlingen till det bolag, dit ansöknin-gen inlämnats, och detta bolag delger därefter sökanden beslutet.

Motboksägare, som under kortare tid önskar göra inköpen hos annat bo-

lag än hemortsbolaget, har att göra skriftlig ansökan därom hos hemortsbolaget. Tillstånd medgives i form av s. k. *transportkort*. Transportkortet har giltighet under högst 6 månader och utställas numera för inköp vid samtliga systembolag i riket.

Gör motboks innehavare framställning om överflyttning av sitt inköps-tillstånd från ett bolag till ett annat, inhämtar det nya hemortsbolaget uppgift om sökanden från det tidigare hemortsbolaget. Finnes i detta bolags register beträffande sökanden anmärkningar i nykterhetskänseende m. m., översändes samtliga handlingar till det nya hemortsbolaget, dock endast såvida någon av uppgifterna hänför sig till de 10 sistförflutna åren. I annat fall översändes endast sökandens inköpsportfölj, och meddelande lämnas om tilldelningens storlek till det nya hemortsbolaget.

Utminuteringsställen m. m.

Utminuteri ng av rusdrycker får endast äga rum å ort, där utminuteringsställe funnits inrättat år 1937 samt därjämte i stad, köping eller municipal-samhälle med minst 5 000 invånare. Systembolag äger inom nu angivna gränser besluta angående utminuteringsställen s antal och förläggning. På grund av kontrollstyrelsens befogenhet att pröva bolagens lokalfrågor brukar emellertid även ärenden angående inrättande av nya utminuteringsställen underställas styrelsen.

Antalet utminuteringsställen år 1951 var 241. Av dessa var 214 belägna i 122 städer. 11 städer saknade utminuteringsställe, nämligen Djursholm, Flen, Gränna, Hagfors, Lidingö, Lycksele, Nacka, Oxelösund, Säter, Sävsjö och Östhammar. Av dessa hade Djursholm, Hagfors, Lidingö, Nacka och Oxelösund över 5 000 invånare.

Av landets 84 köpingar hade 16 utminuteringsställe och av de 202 municipalsamhällena hade endast 9 utminuteringsställe. Bland övriga tätorter fanns endast två, som hade sådant ställe, båda i Skåne.

På ort utan utminuteringsställe kan systembolaget inrätta utlämningsställe, som dock endast tar emot rekvisitioner och utlämnar de från utminuteringsställe erhållna varorna. Dessutom har den som bor på ort, som saknar både utminuterings- och utlämningsställe, rätt till fri försändning till närmaste post-, järnvägs-, buss- eller ångbåtsstation.

Utskänknin gen.

I fråga om tillståndsförfarande m. m. hänvisas till avsnittet om rättighets-systemet vid utskänkning av rusdrycker.

Under år 1950 fanns 1 464 begagnade utskänkningstillstånd. Av dessa avsåg 1 154 årsutskänkning, 215 tillfällig utskänkning och 95 trafikutskänkning. Av tillstånden till årsutskänkning gällde 731 för utskänkning av både spritdrycker och vin och 423 för utskänkning av enbart vin.

Tillstånden till årsutskänkning avsåg nära nog alla hel oktroyperiod.

Under år 1950 fördelade sig utskänkningstillstånden inom de olika systembolagens detaljhandelsområden på sätt framgår av följande tabell.

Antal utskänkningstillstånd 1950.

Detailjhandels- område	Spritdrycker och vin				Vin			
	Årsutskänkn.		Tillf. utsk.		Årsutskänkn.		Tillf. utsk.	
	Allm. r.-bolag	Annan	Allm. r.-bolag	Annan	Allm. r.-bolag	Annan	Allm. r.-bolag	Annan
Stockholm	35	95	—	2	1	98	—	—
Uppsala	4	29	—	—	—	22	—	1
Nyköping	2	4	—	—	—	2	—	—
Eskilstuna	5	6	—	10	—	4	—	—
Linköping	3	8	—	6	—	5	—	—
Norrköping	6	10	—	16	—	8	—	—
Jönköping	4	7	—	6	—	9	—	1
Växjö	1	9	—	2	—	8	—	—
Kalmar	3	10	—	8	—	7	—	—
Västervik	1	5	—	2	—	2	—	—
Visby	1	7	—	—	—	2	—	—
Karlskrona	5	13	—	17	—	10	—	—
Kristianstad	2	11	1	4	—	13	—	1
Malmö	9	61	8	2	—	14	—	—
Lund	3	29	—	4	—	7	—	—
Hälsingborg	5	57	—	2	—	18	—	—
Ystad	2	14	—	11	—	9	—	—
Halmstad	7	81	—	1	—	8	—	—
Göteborg	20	36	13	4	—	34	5	1
Uddevalla	4	19	—	4	—	21	—	—
Vänersborg	2	7	—	—	—	6	—	—
Borås	4	7	—	3	—	9	—	—
Mariestad	2	2	—	—	—	2	—	—
Lidköping	1	2	—	—	—	2	—	—
Skövde	5	4	—	1	—	9	—	—
Karlstad	6	10	—	23	—	8	—	—
Örebro	7	9	—	—	—	4	—	—
Västerås	8	4	—	13	—	9	—	—
Falun	1	9	—	4	—	14	—	—
Hedemora	—	3	—	—	—	5	—	—
Gävle	6	8	—	20	—	8	—	—
Hudiksvall	2	1	—	—	—	4	—	—
Härnösand	1	5	—	—	—	2	—	1
Sundsvall	1	7	—	—	—	5	—	—
Sollefteå	1	4	—	—	—	—	—	—
Örnsköldsvik	1	1	—	—	—	1	—	—
Östersund	1	7	—	1	—	28	—	—
Umeå	—	2	—	2	—	—	—	—
Skellefteå	—	1	—	—	—	1	—	—
Luleå	—	5	—	14	—	3	—	—
Haparanda	—	1	—	—	—	1	—	—
Hela riket	171	560	22	183	1	422	5	5

Enligt de avtal, som träffats mellan systembolag och den till vilken utskänkningstillstånd överlåtits, äger systembolag vidtagna de kontrollåtgärder, bolaget finner erforderliga för övervakning av restauratörens handhavande av utskänkningsverksamheten. Denna kontrollerande verksamhet utövas dels genom systembolagens egna tjänstemän och dels genom särskilda organ, de s. k. kontrolldelegationerna.

Kostnaderna för delegationerna fördelas på systembolagen, det allmänna restaurangbolaget och de enskilda restauratörerna. De sammanlagda kostnaderna uppgick år 1947 till 218 145 kronor. Av detta belopp belöpte sig 141 647 kronor på systembolagen, 37 729 kronor på de allmänna restaurangbolagen och 38 769 kronor på övriga innehavare av överlåtna utskänkningstillstånd.

Kontrollstyrelsen har i skrivelse till systembolagen den 28 juli 1953 meddelat, att styrelsen icke torde komma att medgiva att systembolagen lämna bidrag till kontrolldelegationernas verksamhet för tid efter utgången av år 1954.

Systembolagens omsättning och ekonomi.

Systembolagens försäljning av spritdrycker och vin uppgick under år 1949 till 50,0 miljoner liter, motsvarande ett värde av 733,7 miljoner kronor.

Bruttovinsten på rusdrycker uppgick under år 1949 till 87,3 miljoner kronor. Inkomster därutöver (räntor, hyror, vinster vid försäljningen av tomglas m. m.) stannade vid 5,0 miljoner kronor. Omkostnaderna, frånsett 1949 års utskylder (27,0 miljoner kronor), belöpte sig till 34,5 miljoner kronor. Nettovinsten till statsverket, efter det ett belopp av 0,5 miljon kronor avskrivits eller reserverats, utgjorde 30,3 miljoner kronor.

Systembolagens omkostnader under år 1949, frånsett utskylder, fördelade sig på centrala förvaltningskostnader (d. v. s. omkostnader, som vilar på rörelsen i dess helhet) samt på utgifter för utminuteringsrörelsen, utskänkningsverksamheten och fastighetsrörelsen på följande sätt:

	Milj. kr
Centrala förvaltningskostnader	12,62
Direkta utgifter för utminuteringsrörelsen	15,69
Direkta utgifter för utskänkning genom allmänt restaurangbolag	4,22
Direkta utgifter för övrig utskänkning	1,05
Utgifter för fastighetsrörelsen	0,89

Summa 34,47

I de *centrala förvaltningskostnaderna* innefattas utgifter av ganska skilda slag, vilka kan inordnas under följande huvudrubriker, nämligen dels styrelsearvoden, dels revisionskostnader, dels löner, dels understöd och pensioner, dels hyror, underhåll och reparationer, bränsle, elektrisk ström o. dyl., försäkringspremier, frakt- och transportkostnader ävensom allmänna utskänkningskostnader, dels ock kontorskostnader, vissa kostnader för krisstyrelierna och övriga omkostnader.

Vad beträffar styrelsearvoden hänföres hit arvoden till styrelseledamöter och styrelsesuppleanter jämte rese- och traktamentsersättningar vid styrelsens sammanträden. Dessa utgifter uppgick under år 1949 till sammanlagt 232 540 kronor.

Under revisionskostnader inbegripes arvode till den å bolagsstämman valde revisorn (en för ett vart av de 41 bolagen), arvoden till siffergranskare jämte rese- och traktamentsersättningar till dessa, men däremot inga som helst kostnader för kontrollstyrelsens systembolagsrevisorer, vilka senare kostnader, i vad de avser löner samt traktaments- och reseersättningar, helt bestrides av statsmedel. De av systembolagen under år 1949 utbetalade revisionskostnaderna uppgick till 79 689 kronor.

De till systembolagens verkställande direktörer utgående lönerna under år 1949 uppgick till sammanlagt 720 000 kronor.

De under år 1949 utgående understöden och pensionerna uppgick till 2 545 000 kronor.

År 1949 utdelades till bolagens aktieägare 20 500 kronor. Systembolagens utgifter för kontrolldelegationerna samt utgifter för inspektion på restauranger uppgick till 152 530 kronor. Frakt- och transportkostnader, jämte vissa omkostnader, vilka varit av sådan natur, att de belastat bolagens verksamhet i dess helhet, belöpte sig till sammanlagt 679 980 kronor. Kostnaderna för kristidsstyrelsernas räkning belöpte sig till 525 710 kronor.

De centrala förvaltningskostnaderna för löner (exklusive löner till bolagens direktörer samt vissa kostnader för kristidsstyrelsernas räkning), hyres- och kontorskostnader fördelade sig på systembolagens kamerala avdelningar och motboksavdelningar på i stort sett följande sätt år 1949.

	Kamerala avd.	Motboks- avd.	Summa
Löner	1 872 933	3 837 228	5 710 161
Hyror	171 336	351 031	522 367
Kontorskostnader	363 225	988 560	1 351 785
	Summa kr. 2 407 494	5 176 819	7 584 313

Under senare år har ett ganska omfattande rationaliseringsarbete skett inom systembolagen. Härom säges följande i *kontrollstyrelsens* yttrande över nykterhetskommitténs förslag.

Under de senaste åren har under kontrollstyrelsens ledning vid systembolagen bedrivits ett omfattande rationaliseringsarbete, som medfört betydande förenklingar beträffande såväl kontorsarbetets olika detaljer som butiksarbetet. Härigenom ha väsentliga besparingar kunnat göras. Sålunda har det varit möjligt att nedbringa antalet på bolagens motboksavdelningar sattsatta personer från 616 år 1949 till 446 år 1953 och att enbart under tiden januari 1952—mars 1953 minska personalen på de kamerala avdelningarna från 196 till 176, trots att rationaliseringsarbetet beträffande dessa avdelningar påbörjats först med ingången av år 1952. Löne- och kontorskostnaderna för samtliga motboksavdelningar och kamerala avdelningar, som för år 1949 uppgingo till sammanlagt 7 062 000 kronor, utgjorde för år 1952 (i 1949 års penningvärde) endast 6 290 000 kronor, vilket innebär en besparing

av 772 000 kronor. Vid bedömningen av denna besparing bör hänsyn tagas till att under jämförelseperioden reallönestandarden för de anställda förbättrats, att antalet motboksinnnehavare ökats med 113 000 och att försäljningen till restaurangerna stigit.

Systembolagens personal.

Antalet fasta tjänster vid varje särskilt systembolag bestämmas genom en av kontrollstyrelsen fastställd tjänsteförteckning. Förhållandet mellan systembolagen och deras befattningshavare regleras genom avtal mellan kontrollstyrelsen och personalorganisationerna (företrädesvis Systembolagens personalförening och Svenska handelsarbetareförbundet samt beträffande vissa ordningsvakter därjämte Svenska polisförbundet). För de fast anställda befattningshavarna utgår avlöning enligt en löneplan (»löneplan P»), vilken överensstämmer med löneplan 1 i statens löneplansförordning. Avlöningen för personal, som icke är fast anställd, bestämmas av vederbörande systembolag.

Antalet fasta befattningar vid systembolagen den 31 december 1949 fördelade sig på följande sätt.

Direktörer (inberäknat 1 vice dir.)	42
Kamrerare, kontrollföreståndare o. d.	76
Kontorstjänstemän och kontorsbiträden	685
Butiks- och filialföreståndare	234
Lagerföreståndare m. fl.	22
Butikskassörskor (kontrollanter)	436
Butiks- och lagerpersonal, chaufförer	639
Vaktmästare m. fl.	13
Ordningsvakter	84

Summa 2 231

Härtill kommer extra personal, företrädesvis i kontors- och butiksbiträdesställning, uppgående till cirka 270 personer (1950). Ytterligare en personalkategori tillkommer, nämligen sådan förstärkningspersonal som tjänstgör i affärerna vid veckoslut och andra tillfällen med stor kundtillströmning. Antalet på så sätt anlitade personer med skiftande tjänstgöringstider kan angivas till 400.

Befattningshavarna vid varje särskilt systembolag är fördelade på huvudkontoret och utminuteringsaffärerna. Alltefter bolagens storleksordning förekommer på huvudkontoret en större eller mindre specialisering av arbetsuppgifterna. Vid flertalet bolag är befattningshavarna fördelade på två avdelningar, kamerala avdelningen och motboksavdelningen. Vid de mindre systembolagen däremot har någon sträng fördelning av befattningshavarna på avdelningar icke kunnat göras, enär samma personal i viss utsträckning fått utföra såväl kameralt arbete som motboksarbete.

Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen.

Kungl. Maj:t har å statens vägnar upplåtit åt Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen rätt att såsom partihandelsbolag inom riket bedriva handel med rusdrycker.

Spritcentralen har till uppgift att framställa, förädla eller på annat sätt bereda sprit, brännvin och andra alkoholhaltiga drycker, att driva handel med dylika varor samt att handhava därmed i sammanhang stående rörelse. Bolaget handhar praktiskt taget all import av rusdrycker. Verksamheten bedrivs utom vid huvudkontoret och vinlagret i Stockholm vid reningsverken i Stockholm (Reimersholm), Åhus och Eslöv samt vid filialerna i Göteborg, Ödåkra, Sundsvall, Karlshamn och Södertälje. I Malmö finns en lagerdepå. Utom riket har Spritcentralen en filial å Madeira. Bolaget bedriver även viss exporthandel med spritdrycker men denna har tämligen obetydlig omfattning. En viktig del av verksamheten omfattar handel med teknisk sprit och antagande av detaljhandlare med rödsprit.

Spritcentralen har åtta dotterbolag, vilka bedriver agenturrörelse för utländska sprit- eller vinfirmor.

Kontrollstyrelsens organisation och verksamhet.

Gällande instruktion för kontrollstyrelsen är utfärdad den 30 juni 1944 (nr 516), med ändringar den 21 december 1945 (nr 871) och den 29 juni 1950 (nr 389). Styrelsens arbetsordning är dagtecknad den 15 december 1950.

Kontrollstyrelsen handlägger ärenden rörande tillverkningen, försäljningen och beskattningen av sprit och övriga alkoholhaltiga varor samt beskattningen av vissa andra varor ävensom ärenden angående kontrollen över tobaksodlingen. Styrelsen handhar vidare det särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott.

Kontrollstyrelsen utgöres av en överdirektör såsom chef för styrelsen samt tre byråchefer såsom ledamöter.

Byråcheferna förestår var sin av styrelsens tre byråer, benämnda första byrån (för rusdrycksförsäljningsärenden), andra byrån (för administrativa och tekniska ärenden) samt tredje byrån (för skatteärenden).

Vid behandlingen av frågor, som avser förhandlingar om löne-, pensions- och andra anställningsförhållanden för systembolagens personal, samt, efter överdirektörens bestämmande, även i vissa andra fall skall tre representanter för systembolagen ingå såsom särskilda ledamöter i styrelsen.

Till första byrån hör huvudsakligen ärenden, som ankommer på styrelsen i egenskap av uppsiktsmyndighet i fråga om försäljning av rusdrycker, pilsnerdricka m. m.

Till andra byrån hör huvudsakligen ärenden, som ankommer på styrelsen i egenskap av uppsiktsmyndighet i fråga om tillverkning av brännvin och maltdrycker, partihandel med och denaturering av skattefri sprit, tillverkning och försäljning av alkoholhaltiga preparat, försäljning av sprit och

andra alkoholhaltiga varor för tekniska m. fl. ändamål, ärenden angående beskattning av brännvin, bensen och motorsprit samt ärenden rörande kontroll över tobaksodlingen. Till denna byrå hänföres vidare alla ärenden rörande styrelsens personal och ekonomi.

Till tredje byrån hör huvudsakligen ärenden rörande beskattningen av maltdrycker, läskedrycker, margarin och vissa andra fettvaror samt pälsvaror ävensom ärenden angående varu- och försäljningsbeskattningen.

På första byrån finns följande befattningar (1/7 1953), nämligen en byråchef, en byrådirektör, en förste aktuarie, en förste byråinspektör, en byråinspektör, en förste byråsekreterare, en byråsekreterare, en byråinspektör och en amanuens samt 20 lägre befattningshavare.

Härtill kommer tre förste revisorer, som tjänstgör vid systembolagsrevisionen.

De viktigare grupperna av ärenden är följande.

a) Rätts- och kansliärenden. Kontrollstyrelsen anlitas i stor utsträckning av Kungl. Maj:t såsom remissmyndighet i besvärärenden rörande rättigheter till detaljhandel med rusdrycker, pilsnerdricka eller alkoholfria drycker. En annan grupp ofta förekommande ärenden av rättslig karaktär utgör förfrågningar från åklagare, rättighetsinnehavare m. fl. rörande tolkning av olika bestämmelser i de till byråns verksamhetsområde hänförliga författningarna, i främsta rummet rusdrycks- och pilsnerdricksförsäljningsförfordningarna.

b) Ärenden rörande uppsikten över rusdryckshandelns organisation, systembolagens ekonomi och personal m. m.

c) Ärenden rörande den individuella utminuterings- och utskänkningskontrollen i fråga om rusdrycker, m. m. Kontrollstyrelsen har, bl. a. genom cirkulär nr 8/1938, utfärdat föreskrifter och anvisningar i fråga om den individuella utminuteringskontrollen. I samband med den fortlöpande uppsikten över systembolagens verksamhet plägar kontrollstyrelsen vidare meddela skriftliga och muntliga anvisningar beträffande bolagens verksamhet på förevarande område. Dylika anvisningar lämnas även i samband med av styrelsen föranstaltade inspektioner av bolagen.

d) Ärenden angående kontroll av pilsnerdricksförsäljningen på landsbygden. Befattningen med denna grupp av ärenden har under senare år i väsentliga delar inskränkts i avvaktan på väntad ny lagstiftning på detta område.

e) Ärenden rörande import av rusdrycker, försäljning av exportöl samt detaljhandel med skattefri sprit m. m.

f) Statistiska ärenden och ärenden rörande kontroll av rusdrycksskatter m. m.

g) Ärenden rörande registrering av uppgifter angående fylleri m. m. Hit hörande ärenden omfattar följande styrelsen ålagda arbetsuppgifter: dels att till vederbörande systembolag vidarebefordra från domstolar m. fl. jämlikt kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 408) inkommande uppgifter till ledning för systembolagens verksamhet, dels att på grundval av dessa uppgif-

ter föra det i kungörelsen den 6 september 1939 (nr 621) avsedda särskilda straffregistret rörande fylleri och vissa andra brott, dels ock att jämlikt sistnämnda kungörelse efter framställning av åklagare och vissa andra myndigheter meddela utdrag ur registret.

Kontrollstyrelsens totala kostnader för den verksamhet, som sammanhänger med uppgiften såsom uppsiktsmyndighet rörande rusdrycksförsäljningen m. m., uppgick år 1950 till cirka 340 000 kronor.

Tidigare reformförslag.

Den nuvarande systembolagsorganisationen utformades vid 1937 års riksdag. Riksdagens beslut innebar en nedskärning av antalet bolag från 121 till i princip ett bolag i varje län med möjlighet för Kungl. Maj:t att göra undantag från denna regel. Antalet bolag blev 41.

På föranstaltande av den s. k. besparingsberedningen tillkallades år 1941 särskilda sakkunniga för utredning om besparings- och rationaliseringsåtgärder inom rusdrycksförsäljningens område. De sakkunniga föreslog i huvudsak följande.

Partihandeln med rusdrycker bibehålles oförändrad. I fråga om detaljhandeln genomföres den ändringen, att utminuteringsrörelsen handhas av ett enda systembolag. Vidare övertages den restaurangrörelse, som bedrivs av de fem restaurangbolagen, av ett enda restaurangbolag. De nya system- och restaurangbolagen föreslås inrättade i nära överensstämmelse med vad som gäller för det förefintliga partihandelsbolaget.

De sakkunniga anförde beträffande de olägenheter, som är förenade med den nuvarande systembolagsorganisationen, att kontrollstyrelsen såsom både direktivgivande och dechargebeviljande organ kommit att inta en dubbelställning gentemot systembolagen. En sådan anordning vore givetvis principiellt oriktig. Olägenheten ur nykterhetssynpunkt av ett för stort antal bolag kvarstode även efter 1937, då man har så många som 41 självständiga bolag i verksamhet. Härvidlag pekade de sakkunniga på bristande effektivitet och enhetlighet i tillämpningen, svårigheten för de mindre bolagen att ordna sin administration på ett tillfredsställande sätt samt på kostnaderna för de många enheterna.

Sedan de sakkunniga diskuterat olika möjligheter att avhjälpa olägenheterna i den nuvarande organisationen av detaljhandeln med rusdrycker — bl. a. omorganisation av kontrollstyrelsen till ett affärsdrivande verk, sammanslagning av partihandeln med utminuterings- och utskänkningsrörelsen eller någon av dem — kom de fram till att den ändamålsenligaste lösningen vore att koncentrera den av systembolagen bedrivna utskänkningsrörelsen till ett bolag och utminuteringsrörelsen till ett annat bolag.

De sakkunniga framlade ett konkret förslag till organiserande av ett centralt bolag för utminuteringsrörelsen, vilket bolag också förutsattes överta de nuvarande systembolagens uppgifter såsom bärare av utskänkningsstillstånden. En kortfattad redogörelse för organisationsförslaget lämnas i det följande.

Uppgifter. Det nya systembolagets huvuduppgift skulle bli att ensamt handha utminuterings- och utskänkningsrevisionen av rusdrycker. Dessutom skulle vissa uppgifter betr. utskänkningsrevisionen tilläggas bolaget. Bolaget borde sålunda bli bärare av samtliga utskänkningsrevisionstillstånd med undantag för trafikrättigheterna.

Riksbolaget förutsattes komma att överta flera av kontrollstyrelsens uppgifter. Detta skulle bl. a. gälla tillsynen över rusdrycksförsäljningen, föreskrifter i avseende å inköp av, försäljningspris för och alkoholstyrka hos rusdrycker, tillsynen över räkenskapernas förande och i övrigt beträffande bolagets förvaltning eller eljest i de i Rff särskilt angivna hänseendena.

De föreskrifter, som kontrollstyrelsen enligt 5 kap. 1 och 2 §§ (utskänkningsrestriktionerna) äger utfärda förutsattes fortfarande bära utfärdas av kontrollstyrelsen, eftersom överträdelse av dessa föreskrifter är och fortfarande borde vara straffbelagda. De sakkunniga framhöll emellertid, att bolaget såsom bärare av utskänkningsrevisionstillstånden genom framställningar och förslag till kontrollstyrelsen borde ta initiativet till utfärdande av sådana föreskrifter.

Vidare ansåg de sakkunniga, att de rena förvaltningsfrågor, som nu handläggs av kontrollstyrelsen, borde ankomma på bolaget, i den mån de ej helt bortfölla vid omorganisationen. Bland sådana förvaltningsfrågor, som kontrollstyrelsen handlägger, kan nämnas fastighetsköp, ombyggnader, förhyrande av andra lägenheter än dem, vilka är behövliga för bolagets rörelse, affärsavtal för längre tid än bolagets rättigheter avser. Bland helt bortfallande uppgifter kan nämnas utseende av styrelseledamöter, revisorer, bestämmande av vissa ersättningar, granskning av bolags förvaltning och räkenskaper, beslut om ansvarsfrihet samt fastställande av hemortsbolag för kommunerna.

En särskild undersökning har de sakkunniga ägnat frågan om i vilken omfattning de arbetsuppgifter, som nu åvilar kontrollstyrelsens statistiska avdelning, kan överföras till det nya bolaget. Enligt de sakkunnigas mening bör huvuddelen av statistiken föras över till monopolbolaget.

Organisation. Såsom förebild användes den organisation, som tillskapats för tobaksmonopolet och Vin- & spritcentralen.

Tillstånd till drivande av detaljhandel för sex år.

Aktiekapital 500 000 kr. Varje aktie 1 000 kr. 100 000 kronor bör utgöras av stamaktier, tecknade av personer representerande olika intressegrupper och godkända av Kungl. Maj:t. 400 000 kronor bör utgöras av preferensaktier, vilka lämpligen övertagas av någon av statens fonder.

Styrelsen skall ha sitt säte i Stockholm och bestå av 8 ledamöter (+ 4 suppleanter). Person som är intresserad i hotell- och restaurangföretag bör ej få tillhöra styrelsen. Kungl. Maj:t bör utse fyra ledamöter, varav en ordf. och en v. ordf. Vidare skall Kungl. Maj:t utse två suppleanter. Mandattid två år. Varje år nyval av halva styrelsen.

Revisorerna skall vara fem till antalet. En utses av bolagsstämman, en av Kungl. Maj:t och tre av riksgäldsfullmäktige.

Rösträtt. Varje stamaktie medför fem röster och varje preferensaktie en röst.

Utminuteringsområden. Riket bör indelas i utminuteringsområden, förslagsvis 30 enligt rusdryckslagstiftningsrevisionens förslag. Inom varje område bör anställas en *distriktschef* (disponent). Åt denne distriktschef torde systembolaget bära överlämna att fatta beslut rörande tillstånd till inköp av rusdrycker, besluta om indragning av dylikt tillstånd, fastställa inköpsbestämmelser i särskilda fall, meddela beslut om extra tilldelning o. d.

Rådgivande nämnd. För att vinna en lokal förankring vid systembolagets handhavande av utminuteringsrevisionen föreslog de sakkunniga, att åtmins-

tone inom större utminuteringsområden skulle inrättas en rådgivande nämnd (som alltså skulle ersätta systembolagens nuvarande styrelser). Kungl. Maj:t bör bestämma var sådan nämnd skall finnas och nämndens befogenheter. De sakkunniga övervägde också att genom utbyggnad av samarbete med länsnykterhetsnämnderna eller de kommunala nykterhetsnämnderna ernå den lokala anknytning, som är önskvärd. Utan att anföra närmare motiv stannade emellertid de sakkunniga för en särskild rådgivande nämnd.

I fråga om förhållandet mellan det nya systembolagets centrala och lokala ledning borde enligt de sakkunnigas mening den principen vara vägledande, att en centralisering bör eftersträvas så långt detta utan åsidosättande av berättigade lokala intressen är förenligt med enkelhet och smidighet i förvaltningen. Bokföringen bör sålunda i stor utsträckning ombesörjas å bolagets huvudkontor. Även personalärenden, fastighetsfrågor och upphandlingar torde böra i största möjliga utsträckning handläggas centralt. Vad beträffar den interna kontrollen inom bolaget kan densamma anförtros ett antal inspektörer, hos vilka sammanföres de kontrolluppgifter, som för närvarande ankommer på kontrollstyrelsens inspektörer och revisorer.

Besvärsmätt. Kontrollstyrelsen bör äga möjlighet att pröva beslut, som angår frågor av mera allmän räckvidd eller som är av särskild betydelse i enskilda fall.

Rätt att anföra besvär hos kontrollstyrelsen bör föreskrivas ifråga om motboksärenden samt ärenden rörande vinstkvantiteterna.

De sakkunnigas förslag om inrättande av ett systembolag för hela riket tillstyrktes i princip av ett flertal myndigheter och sammanslutningar.

Avstyrkande yttranden avgavs på denna punkt av systembolagens förtroendenämnds verkställande utskott (majoriteten), socialstyrelsen (tillstyrkande dock under förutsättning av viss utbyggnad av det lokala medinflytandet) samt av tre länsstyrelser.

Stadsförbundets styrelse och landskommunernas förbunds styrelse var otillfredsställda med den lokala anknytningen (rådgivande nämnderna) i förslaget.

De sakkunnigas förslag genomfördes endast beträffande det allmänna restaurangbolaget. Frågan om ett centralt utminuteringsbolag sköts på framtiden i avbidan på resultatet av den utredning som anförtroddes nykterhetskommittén.

Nykterhetskommittén.

Utminutereringen av rusdrycker bör enligt kommittén även i fortsättningen skötas av särskilda för ändamålet inrättade försäljningsorgan utan enskilt vinstintresse. Försäljningsorganen bör inte påläggas andra uppgifter än sådana som hör naturligen samman med försäljningsverksamheten. Var gränsen mellan försäljningsorgan och nykterhetsvårdsorgan enligt dessa utgångspunkter bör dras, har emellertid varit föremål för delade meningar. Kommittén har därför i organisationsfrågan utarbetat två alternativ, det ena med ett riksbolag med behövt antal distriktsfilialer (alternativ I), det andra med 24 länsbolag (alternativ II). Kommitténs majoritet förordar alternativ I.

Alternativ I – Ett riksbolag.

Enligt detta alternativ skall de nuvarande systembolagen upphöra. Bolagens uppgifter i vad avser själva försäljningen övertas av ett riksbolag med erforderlig distriktsorganisation. Den första beredningen av ansökningar om tillstånd till utskänkning av rusdrycker samt tillstånd till utminuterung och utskänkning av öl liksom den kontinuerliga övervakningen av rusdrycksutskänkningen och ölförsäljningens handhavande från nykterhetssynpunkt åläggs länsnykterhetsnämnderna. Delta innebär i fråga om rusdrycksutskänkningen att rättigheterna inte som nu beviljas systembolaget för överlåtelse till restauratör utan ges av länsstyrelsen direkt till restauratör.

Registreringen av missbrukare åläggs länsnykterhetsnämnderna. Socialstyrelsen skall i egenskap av tillsynsmyndighet över nykterhetsvården ha att i samråd med försäljningsorganet uppdra riktlinjer för bl. a. registrering av inköpen av rusdrycker samt att ange grunder för den avstängning eller begränsning av inköpsrätten som i fortsättningen skall tillämpas. Av socialstyrelsens ställning såsom tillsynsmyndighet för nykterhetsorganen följer även att styrelsen bör öva viss uppsikt över nykterhetsvårdsorganens befattning med frågor rörande rusdrycker och öl.

De uppgifter, som hittills ålegat kontrollstyrelsen, kommer i huvudsak att uppdelas på socialstyrelsen och riksbolaget. Riksbolaget övertar vissa av kontrollstyrelsens nuvarande uppgifter med avseende å vinstkvantiteter samt styrelsens uppgifter med avseende å prissättning och andra ekonomiska förhållanden beträffande utminuterung och utskänkning av rusdrycker. Hos kontrollstyrelsen skall fortfarande kvarstå ärenden beträffande alkoholbeskattning, vissa utskänkingsrestriktioner, tillämpningsföreskrifter angående vinstkvantiteter, försäljning av sprit och andra alkoholhaltiga varor för vissa särskilda ändamål samt vissa ärenden angående handeln med skattefri sprit m. m.

Arbetsuppgifterna inom de olika leden i riksbolaget har kommittén skisserat på följande sätt.

Den centrala ledningen.

1) Utfärdande av allmänna bestämmelser beträffande detaljhandeln (frågor angående landets indelning i försäljningsdistrikt, öppnande av utminuteringsställen och dessas förläggning m. m.) samt överinsende och kontroll över underställda organs förvaltning i allmänhet.

2) Organiserandet av partiinköpen av rusdrycker samt handhavandet av de tekniska och ekonomiska mellanhavandena med partihandelsbolaget ävensom annan upphandling av beskaffenhet att böra ske centralt.

3) Fastställande av försäljningspris för rusdrycker ävensom utskänkingspris och övriga ekonomiska villkor för utskänkningen, allt enligt i allmän författning eller i avtal med staten reglerad befogenhet eller enligt av kontrollstyrelsen utfärdade föreskrifter; kontroll över utskänkningen med avseende å vinstkvantiteter och kostnadsersättningar.

4) Inlevererande till statsverket av vissa rusdrycksskatter och andra dithörande statsinkomster i därför bestämd ordning samt i övrigt bevakande av statens fiskaliska intresse beträffande detaljhandeln med rusdrycker.

5) Ekonomiska frågor av principiell och mera omfattande vikt rörande distriktsförvaltningarna och försäljningsställena (fastighets-, byggnads- och lokalinredningsfrågor m. m.).

6) Personalfrågor (grunder för anställningsförhållanden samt avlöning och pensionering av personal, kollektivavtal, utbildning m. m.).

7) Övervakningen av tillämpningen av meddelade föreskrifter rörande registrering och kontroll av köpare av rusdrycker.

8) Inköpsregistrering.

9) Försäljningsstatistik samt statistik rörande bolagets ekonomi och personal.

Distriktsförvaltningarna.

Distriktsförvaltningarna har att såsom riksbolagets underordnade förvaltningsorgan utöva de funktioner, som enligt bolagets bestämmande icke bör utövas centralt, exempelvis löpande inköp från partihandelsbolaget för de underlydande utminuteringsställenas räkning samt försäljning av rusdrycker, kontroll över försäljningsställena, redovisning och inleverans av medel till riksbolaget, löpande fastighetsfrågor, anställande och entledigande av personal i den mån sådant med hänsyn till befattningens karaktär icke bör ske centralt av riksbolaget, beredning av ärenden som skall avgöras av riksbolaget samt den registrering av rusdrycksköpare m. m., som kan komma att åläggas distriktskontoren. Distriktsförvaltningarna skall vidare utöva den löpande tillsynen över utminuteringsställena.

Utminuteringsställena.

Dessa skall omhänderha försäljningen av rusdrycker till allmänheten och till restaurangerna.

Organisation.

Inom riksbolaget skall finnas en styrelse bestående av förslagsvis 6 ledamöter med 3 suppleanter samt en verkställande direktör. Till den centrala ledningen knyts förvaltningspersonal för kameralt arbete samt för revisions- och inspektionsverksamhet. Riksbolagets verksamhet regleras genom särskilda avtal mellan staten och bolaget samt mellan staten och aktieägarna. Besparingsberedningens förslag till lösning av dessa frågor synes enligt kommittén kunna läggas till grund för organisationen. I motsats till vad besparingsberedningen föreslagit bör dock Kungl. Maj:t utse majoriteten av styrelseledamöterna. De nuvarande systembolagen torde i detta fall kunna tjäna som förebild.

Frågan om distriktens antal och omfattning bör göras till föremål för närmare undersökning och det torde närmast ankomma på riksbolaget självt att taga ställning till lokalorganisationens omfattning. Vid sina kalkyler har kommittén utgått från att riket indelas i ett tiotal distrikt.

Varje distriktskontor ledes av en distriktschef, som biträdades av erforderligt antal befattningshavare.

Utminuteringsställena organiseras på i stort sett samma sätt som hittills med föreståndare samt butiks- och lagerpersonal. I vissa av de större städer, som har ett flertal utminuteringsställen men där distriktskontor icke kommer att finnas, ifrågasätter kommittén huruvida icke försäljningen är av

sådan storleksordning, att en särskild platschef lämpligen bör anställas exempelvis för samordnande av transporter, försäljning till restauranger, försändningsverksamhet m. m.

Inköpsregistrering m. m.

Enligt kommitténs förslag skall inköp kunna göras i vilken utminuteringsaffär som helst i hela riket av varje person som fyllt 21 år och som inte är upptagen i en tryckt spärlista, vilken förnyas varje eller varannan månad. Förhandsanmälan eller särskild registrering som köpare erfordras ej. Över inköpen förs ett centralt register, som består av de maskinellt sammansorterade rekvisitionsblanketterna, vilka insändes till en för hela riket gemensam registreringscentral. Såväl registret som spärlistan ordnas efter födelsennummer. Legitimation vid inköp sker också med hjälp av födelsennummer.

Kommittén diskuterar kraven på köparens *legitimation* och anför.

Vid utarbetandet av organisationsförslaget har förutsatts, att det i folkbokföringsförordningen föreskrivna medborgarkortet skulle vara utfärdat vid ikraftträdandet av den nya utminuteringslagstiftningen. Vid samråd med 1949 års folkbokföringssakkunniga har kommittén emellertid erfarit att förslag från de sakkunniga möjligen kan komma att framläggas, syftande till en sådan lösning av folkbokföringen att medborgarkortet icke blir för folkbokföringsändamål behövt. I varje fall synes det sannolikt att tidpunkten för kortens utfärdande kommer att förskjutas avsevärt. Det har därför ansetts nödvändigt att överväga användbarheten av annan legitimationshandling.

Registreringssystemet bygger på principen att köparen legitimerar sig med en legitimationshandling, som innehåller dels uppgift om köparens födelsennummer, dels bestyrkt namnteckning. Med hjälp av födelsennumret kan kontroll ske att vederbörande icke är upptagen i spärlistan. Födelsennumret kan även användas för all övrig registrering och gör därigenom särskilt kundnummer överflödigt samt möjliggör en enkel registrering av inköpen medelst hålkortsmetod. Föreskrift att köparen skall avlämna undertecknad rekvisitionsblankett vid varje inköp ger möjlighet till kontroll av köparens identitet genom jämförelse mellan namnteckningarna på legitimationshandlingen och rekvisitionsblanketten.

Av de båda nu nämnda kraven på legitimationshandlingen är det på uppgift om födelsennummer ovillkorligt. Genomförbarheten av detta registreringssystem är helt beroende av möjligheten att registrera inköpen och verkställa slagning i spärlistan med ledning av ett nummer. Därest ej födelsennumret kommer till användning, måste ett särskilt nummerregister uppläggas, vilket för med sig krav på dels central förhandsregistrering av alla köpare (efter ansökan eller anmälan), dels ett särskilt bevis om inköpsrätt och kundnummer att uppvisas vid varje inköpstillfälle. Därmed skulle förutsättningarna för detta organisationsalternativ icke längre gälla. Man måste därför utgå från att födelsennumret användes för kontroll i spärlistan och registrering av inköpen oberoende av om medborgarkort utfärdas eller ej.

Födelsennumret finnes på varje persons plåt i registret hos länsbyråerna för folkbokföringen. Vidare finnes det på åtskilliga avtryck av dessa plåtar (t. ex. i avtryckskortsregistret hos pastor, på skattsedlar, i röstlängden, mantalslängden etc.). Det torde alltså finnas goda möjligheter att i annan ordning än genom medborgarkort förebringa legitimation med uppgift om fö-

delsenumret. Dessa möjligheter synes komma att avsevärt ökas, sedan födelsenumret mera allmänt trängt igenom som medel för identifiering.

Vad beträffar det andra kravet på legitimationshandlingen, nämligen be- styrkt namnteckning, synes detta icke böra göras ovillkorligt.

Föreskriften att köpare skall avlämna undertecknad rekvisition förutsät- ter att den som obehörigt utnyttjar annans legitimationshandling också måste förfalska dennes namnteckning. Att detta är straffbelagt kan lämp- ligen påpekas på blanketten. Obenägenheten för en sådan handling torde vara så stark att relativt få personer torde vara beredda till den. I de fall då köparen är känd för butikspersonalen är dessutom kravet på legitimation för namnteckning orimligt. Det bör här påpekas att man enligt nuvarande praxis kan genom företeende av flyttningsbetyg eller åldersbetyg (utan namnteckning) få ut postens legitimationskort. Körkortet är icke försett med namnteckning men gäller likväl som legitimation vid lyftande av mycket stora penningsummor hos postverket. Fotografiet på körkortet är ofta värde- löst ur legitimationssynpunkt.

Krav på bestyrkt namnteckning på legitimationshandlingen (eller ev. på annan samtidigt företedd identitetsuppgift) synes alltså böra ställas endast i vissa speciella fall, t. ex. då okänd kund vill göra anmärkningsvärt stort inköp eller kunden eljest genom sitt uppträdande väcker misstanke om att söka göra illegitima inköp.

Mot bakgrunden av dessa överväganden anger kommittén några legitima- tionshandlingar, som kan komma i fråga.

Flyttningsbetyg (i Stockholm), åldersbetyg. Dessa kommer att förSES med uppgift om födelsenummer. Intill dess så sker, kan pastor lätt på begäran införa uppgift härom. Anledning att fordra bestyrkt namnteckning vid före- teende av sådan handling synes ej finnas, då man med användande därav kan få ut andra legitimationshandlingar, t. ex. postens identitetskort.

Pass. Passformuläret fastställs av chefen för inrikesdepartementet. Om formuläret i framtiden fastställs på sådant sätt att födelsenumret införes, vilket inte torde få anses uteslutet, erbjuder sig här en fullgod legitimation.

Körkort. Vid utfärdandet av nya körkort kan födelsenumret lätt införas i samband med det obligatoriska angivandet av födelsedatum, eftersom fö- delsenumret skall finnas i körkortssökandens åldersbetyg och därifrån in- föres i körkortsregistret.

Postens identitetskort utfärdas enligt internationella bestämmelser, som anger vilka uppgifter som skall finnas i kortet. I dessa finnes dock en klausul, som säger att varje land äger medtaga de uppgifter i kortet, som är erforderliga för den inrikes posttrafiken. Uppgifter kan därför möjligen medtagas med åberopande av denna klausul. Värdet av postens identitets- kort torde avsevärt ökas, om det kompletteras med födelsenummer.

Skattsedel el. dyl. handling (t. ex. skattekort eller utdrag av röstlängd), som innehåller uppgift om födelsenumret, synes vara fullt tillräcklig endast då köparen är känd och legitimationen endast behöver avse födelsenumret. Sådan handling bör emellertid ha stort värde i kombination med t. ex. kör- kort, om detta icke innehåller födelsenumret.

Avtryckskort av folkbokföringsplåten. Under förutsättning att medborgar- kort icke utfärdas, har tidigare övervägts bl. a. att utsända avtryckskort av folkbokföringsplåten till alla medborgare. Detta avtryckskort skulle emeller- tid icke komma att hållas aktuellt genom anteckningar om ändrade förhål- landen (t. ex. vid giftermål, namnbyte, flyttning) utan skulle huvudsakligen tjäna som en information för vederbörande om bl. a. födelsenumret. Om detta kort gives en lämplig utformning och förSES med namnteckning, torde

det kunna användas som legitimation för förevarande ändamål även av person, som icke är känd för butikspersonalen.

För den, som icke innehar pass, körkort eller annan ovan nämnd handling men vill utan större kostnad ha en för rusdrycksinköp giltig legitimationshandling med längre varaktighet än ett åldersbetyg, bör det finnas en möjlighet att hos folkbokföringsmyndighet (pastor eller länsbyrå) rekvidrera avtryckskort, vilket bör utformas så att det kan godtagas såsom legitimation för här avsett ändamål (t. ex. vara försett med namnteckning).

Vid *inköp* avlämnar köparen egenhändigt undertecknad rekvisition försedd med uppgift om önskad kvantitet spritdrycker resp. vin eller starköl. Legitimationshandlingen uppvisas. Vederbörande funktionär kontrollerar i en spärrlista att den köpande icke är spärrad och — om legitimationshandlingen är försedd med namnteckning — att namnteckningarna överensstämmer, samt antecknar eller markerar enligt »mark sensing-metoden»¹ på rekvisitionen med ledning av legitimationshandlingen födelsennummer och ev. en sifferbeteckning för kyrkobokföringskommunen (den sistnämnda endast då detaljerad statistik önskas).

Den som gör inköp för annans räkning skall förete uppdragsgivarens rekvisition eller fullmakt från denne att underteckna rekvisitionen samt i båda fallen uppdragsgivarens legitimationshandling. Vid försändning på rekvisition skall identifieringskontrollen göras av den som slutligt utlämnar varan till rekvirenten.

Utlänning, som tillfälligt vistas i riket, får göra inköp mot uppvisande av pass. I stället för födelsennummer antecknas på rekvisitionen passets nummer och köparens nationalitet. Grannländernas befolkning, vilken numera är befriad från skyldigheten att inneha pass, skulle på annat sätt få styrka namn, nationalitet och födelsedatum.

Beträffande *rekvisitionernas bearbetning* anför kommittén.

Till registreringscentralen inkomna rekvisitioner hålkortsbehandlas. Rekvisitionerna insorteras därvid maskinellt i ett register uppställt efter födelsennummer. Detta register kommer sålunda att bestå enbart av rekvisitionsblanketterna sorterade så att samtliga blanketter för en och samma köpare förvaras tillsammans. Denna sammansortering kan vid behov ske inom 10 dagar efter inköpet.

Rekvisition från utlänningar sorteras efter nationalitet och passnummer (födelsedatum).

Vid förfrågan från nykterhetsnämnd angående en persons inköp framtages dennes rekvisitioner samt upprättas maskinellt en summerad inköps-tablå. Denna tablå översändes (ev. tillsammans med rekvisitionerna) till vederbörande nykterhetsnämnd. I registret insattes ett summakort i stället för de uttagna rekvisitionerna. En expedition av detta slag kan göras omgående samma dag. Även polismyndighet bör ha rätt att rekvirera inköpsuppgift. I så fall bör emellertid kopia på uppgiften sändas till länsnykterhetsnämnden.

Spärrlistan tryckes centralt en gång i månaden på grundval av från länsnykterhetsnämnderna erhållna uppgifter. Spärrlistan, som beräknas kom-

¹ Denna metod innebär att på rekvisitionen finnes för varje siffra i folkbokföringsnumret en kolumn med förtryckta siffror (0—9). I stället för att skriva varje siffra markeras i varje kolumn erforderlig siffra.

ma att omfatta 50 000 personer, innehåller endast födelsenummer samt första bokstaven i efternamnet.

I de undantagsfall då *begränsad inköpsrätt* anses böra komma till användning, föreslår kommittén följande förfarande.

Länsnykterhetsnämnden bestämmer den kvantitet spritdrycker (och vin), som vederbörande konsument får inköpa per månad (eller vecka), samt en viss utminuteringsaffär, där inköpen får äga rum. Konsumentens nummer intages i spärllistan och så snart denna distribuerats utmärkes i den bestämda affärens exemplar att vederbörande har begränsad inköpsrätt, t. ex. genom understrykning av numret med rött. Samtidigt upplägges minutkort med uppgift om den tillåtna inköpskvantiteten. På kortet antecknas alla inköp av den ransonerade varan (alltså ej vininköpen om dessa ej maximerats). Vederbörande blir sålunda spärrad i samtliga övriga affärer. Genom denna anordning kan ett särskilt inköpsbevis undvikas. Länsnykterhetsnämndens beslut tillställs utminuteringsaffären och vederbörande konsument. Den begränsade inköpsrätten gäller tills vidare, till dess länsnykterhetsnämnden meddelat nytt beslut i ärendet, innebärande återgång till fri inköpsrätt eller hel avstängning.

Kostnader.

Kostnaderna för *kontrollstyrelsens* befattning med frågor rörande alkoholbeskattningen samt utskänkningen beräknas överslagsvis till 70 000 kr. De *centrala kostnaderna för riksbolaget* har beräknats till 400 000 kr. årligen.

Kostnaderna för *registreringen* har kommittén (med utgångspunkt från bl. a. 36 miljoner inköp per år och 100 000 rekvisitioner från nykterhetsnämnder) beräknat till följande belopp.

Årslön till 61 befattningshavare inklusive arbetsledning vid registreringscentralen	366 000
Lokalkostnader för registreringscentralen	20 000
Rekvisitionsblanketter	240 000
Maskinkostnader (hålkortsmaskiner)	71 000
Tryckning och distribution av spärllista	45 000
Kontorsmateriel och trycksaker	10 000
Porton och telefonavgifter m. m. för registreringscentralen och distriktskontoren vid befattning med inköpsregistreringen	40 000

Summa kr. 792 000

Kostnaderna för *distriktsförvaltningarna* beräknas till 2 miljoner kronor årligen.

Kostnaderna för *utminuteringsaffärerna* beräknas till ungefär samma belopp som för närvarande, d. v. s. sammanlagt cirka 15,2 miljoner kronor.

Den totala kostnaden för försäljningsorganisationen skulle således enligt detta alternativ uppgå till 18,5 miljoner kronor.

I ovanstående kostnader, för vilka år 1949 tjänat som basår, har icke inräknats några utgifter för skatter eller utgifter motsvarande de nuvarande

systembolagens kostnader för utskänkning genom allmänt restaurangbolag eller annan överlåten utskänkning.

Alternativ II — 24 länsbolag.

Systembolagen bibehålles, men antalet reduceras till 24, omfattande vardera ett län; dock att Stockholms stad och Stockholms län skall ha gemensamt systembolag. Köpare anknytes till visst bestämt utminuteringsställe efter anmälan att han önskar inköpsrätt. Kundkontrollen knytes till det utminuteringsställe vid vilket varje kund finns registrerad. Systembolagens nuvarande befattning med utskänkningen bibehålles, varigenom systembolagen alltså blir bärare av rättigheterna.

Systembolagen organiseras i stort sett såsom för närvarande med avseende på bolagens antagande, val av styrelse m. m. Kontrollstyrelsen förutsättes bibehålla tillsynen över bolagen.

Under förutsättning att de blivande försäljningsorganens huvudkontor förlägges till residensstäderna, skulle de nuvarande systembolagen i Eskilstuna, Norrköping, Västervik, Ystad, Lund, Hälsingborg, Uddevalla, Borås, Skövde, Lidköping, Hedemora, Hudiksvall, Sundsvall, Sollefteå, Örnsköldsvik, Skellefteå och Haparanda komma att indragas. Kommittén fogar härtill den anmärkningen, att det inte är nödvändigt att förlägga bolagets huvudkontor till residensstaden. Om hänsyn till lokaler eller kommunikationer motiverar en annan förläggning bör detta undantagsvis kunna ske. Helst bör dock systembolag och länsnykterhetsnämnd finnas på samma ort.

Inköpsförfarande m. m.

Person, som önskar inköpa rusdrycker på visst utminuteringsställe inom det försäljningsområde, där hans kyrkobokföringsort är belägen, avlämnar skriftlig *inköpsanmälan* härom. Vid anmälingen skall kunden skriva sin namnteckning på ett *inköpskort*, anordnat för anteckning av inköpta kvantiteter spritdrycker och vin.

I anmälan lämnade personuppgifter kontrolleras med ledning av de register som finns hos länsbyrån för folkbokföringen. Innan hänvisning sker till utminuteringsaffär kontrolleras hos länsnykterhetsnämnden att hinder inte föreligger för försäljning till personen i fråga.

Person som registrerats som kund tillställs ett häfte rekvisitionsblanketter, försedda med födelsennummer eller annat kundnummer.

Gift kvinna förutsättes kunna bli registrerad som kund på samma sätt som man eller ogift kvinna.

Vid *inköp av rusdrycker* avlämnar köparen egenhändigt undertecknad rekvisition, försedd med uppgift om önskad kvantitet spritdrycker resp. vin eller starköl (för köpare som inte medför rekvisitionsblanketthäftet tillhandahålls på försäljningsstället allmän blankett, på vilken köparen har att anteckna sitt kundnummer). Namnteckningen kontrolleras mot inköpskortet. På detta stämpelas eller antecknas för hand datum för inköpet samt kvantiteten inköpta rusdrycker.

Person som fyllt 18 år äger göra inköp för annans räkning mot företeende av uppdragsgivarens egenhändigt undertecknade rekvisition. Vid inköpet skall ombudet anteckna sitt namn på rekvisitionen.

Medgivande till inköp inom annat systembolags område stämplas på ett antal inköpsrekvisitioner gällande för viss sökande, sedan kontroll skett att vederbörande inte spärrats på grund av nykterhetsanmärkning. För varje stämplat rekvisitionsblad kan eventuellt en viss avgift uttas. När inköp gjorts inom annat systembolags område översänds använd rekvisitionsblankett till hemortsbolaget.

Rusdrycksförsäljningen till utlänningar ordnas på i stort sett samma sätt som enligt alternativ I. Rekvisitionsblanketter från utlänningar som köpt mot pass eller annan legitimationshandling översänds liksom nu till systembolaget i Stockholm för registrering.

Arbetskraft för registreringen.

Vid beräkningen av behovet av arbetskraft för de med *registreringen* föräna- de arbetsuppgifterna har kommittén utgått från att fyllerirapporter och andra handlingar som belyser en persons nykterhetsförhållanden bör samlas hos nykterhetsvårdsorganen. Inköpsregistreringen däremot bör handhas av försäljningsorganet.

Systembolaget bör fortfarande handha *registreringen av inköpen* genom insortering i portföljer av från butikerna överlämnade inköpskort, som förbrukats eller på vilka viss större kvantitet inköpts. På framställning av nykterhetsnämnd skall systembolaget lämna uppgift om viss persons inköp genom att tillhandahålla antingen vederbörandes inköpskort eller eventuellt utdrag beträffande inköpen.

Rent rutinmässigt bör vidare *butikspersonalen* — i likhet med vad nu är fallet — till systembolagets kontor (för vidare befordran till länsnykterhetsnämnden) meddela anmärkningsvärda iakttagelser om kundkretsen och dess inköp.

Med ledning av inhämtade uppgifter om arbetskraftens fördelning i april 1949 på olika arbetsuppgifter på motboksavdelningarna har behovet av arbetskraft vid det föreslagna registreringsförfarandet beräknats. Kommitténs jämförelse av arbetskraftsbehovet enligt nuvarande och föreslagen ordning ger vid handen, att personalen på motboksavdelningarna skulle kunna reduceras med 486 personer eller från 616 till 130.

Den ovan beräknade starka redueringen av systembolagens personal torde till någon del även komma att inverka på de kamerala avdelningarnas arbetsuppgifter genom att exempelvis arbetet med uträkning av löner m. m. minskas. Kommittén har dock på denna punkt inte ansett sig kunna göra några beräkningar rörande arbetsbesparingarna utan inskränker sig till ett allmänt påpekande av detta förhållande.

Vid sina överväganden beträffande behovet av butikspersonal har kommittén funnit, att den nuvarande butikspersonalen i stort sett torde vara tillräcklig för det med expedieringen och anteckningen av inköpen föräna-

de arbetet, under förutsättning att omsättningen icke kommer att avsevärt öka. Enär butikspersonalen beräknas i viss omfattning bli tagen i anspråk för att lämna inköpsuppgifter åt länsnykterhetsnämnderna har dock kommittén räknat med att den nuvarande personalen skulle behöva förstärkas med 50 personer. Denna utökning beräknas kunna ske genom överflyttning av personal från de nuvarande motboksavdelningarna till utminuteringsaffärerna.

Kostnader.

Beträffande kostnaderna för *kontrollstyrelsens* befattning med systembolagsförvaltningen förväntar kommittén en viss minskning genom att den individuella utminuteringskontrollen slopas och genom minskningen av bolagens antal till 24. Någon närmare beräkning angående storleken av dessa kostnader har inte gjorts, utan desamma har överslagsvis uppskattats till i runt tal 300 000 kronor.

Systembolagens centrala förvaltningskostnader, exklusive kostnader för understöd och pensioner, kostnader för kontrolldelegationerna samt kostnader för den individuella utminuteringskontrollen beräknas uppgå till 3,2 miljoner kronor.

Kostnaderna för *utminuteringsaffärerna* (löner, hyror, värme, underhåll och reparationer, utgifter för den kostnadsfria försändningen, emballage m. m.) beräknas uppgå till ungefär samma belopp som för närvarande, d. v. s. sammanlagt ca 15,2 miljoner kronor (år 1949).

De årliga kostnaderna för den föreslagna *registreringen* av kundkretsen och dess inköp samt kostnaderna för ökning av utminuteringsaffärernas personal har kommittén överslagsvis beräknat till följande belopp.

Årslön till 180 befattningshavare (i medeltal 6 000 kr. per befattningshavare)	1 080 000
Lokalkostnader	100 000
Kontorskostnader:	
Kontorsmateriel o. trycksaker	150 000
Rekvissionsblanketter	100 000
Telefonavgifter	20 000
Portokostnader	50 000
Kostnader för statistiska undersökningar rörande konsumtionsutvecklingen	320 000
Kostnader för statistiska undersökningar rörande konsumtionsutvecklingen	100 000
	Summa kr. 1 600 000

Enligt ovanstående skulle de totala kostnaderna för systembolagsförvaltningen komma att uppgå till ca 20,3 miljoner kronor.

I dessa kostnader, för vilka 1949 tjänat som basår, har icke inräknats utgifter för utskänkning genom allmänt restaurangbolag och för övrig överlåten utskänkingsrörelse, utgifter för fastighetsrörelsen och utskylider.

Vid beräkningen av systembolagens centrala förvaltningskostnader har kommittén utgått från följande verkningar av minskningen av bolagens antal från 41 till 24.

17 direktörsbefattningar och kamrerarebefattningar skulle kunna indragas. (Av kamrerarebefattningarna är dock åtta endast halvtidsbefattningar, eftersom kamreraren samtidigt är kontrollföreståndare.) Av de cirka 40 befattningshavare vid de 17 bolagen, som är sysselsatta med kameralt arbete, torde överslagsvis ett 20-tal behövas för att förstärka personalen hos de huvudkontor, som kommer att övertaga de indragna bolagens arbetsuppgifter.

De årliga besparingar, som skulle uppstå i systembolagens förvaltningskostnader genom den ifrågasatta nedskärningen av systembolagens antal, kan beräknas till följande belopp.

Styrelse-, revisors- och siffergranskningsarvodet	100 000
Löner till bolagens direktörer	270 000
Löner till befattningshavare på de kamerala avdelningarna	280 000
Hyor m. m.	37 000
Utdelning till aktieägare.....	8 500
Frakt- och transportkostnader	47 000
Kontorskostnader	33 000
Övriga kostnader	63 000

Summa kr. 838 500

Valet mellan alternativen.

Kommittén anför.

Alternativ I är enkelt och relativt billigt. Det ger de önskade möjligheterna till avstängning och registrering med den minsta kostnaden och med den minsta användningen av arbetskraft. Rätten till inköp utan förhandsanmälan tar bort varje form av inköpsuggestion. Riksinköpsrätten är i de större städerna och för dem som ofta byter vistelseort av stor betydelse ur bekvämlighetssynpunkt. Genom att viktiga nykterhetspolitiska uppgifter överflyttas på länsnykterhetsnämnderna måste dessa utbyggas på ett sätt som ger dem större auktoritet och gör dem bättre skickade att fylla sina uppgifter i fråga om nykterhetsvården.

En nackdel med alternativ I är att riksspärri-listan måste bli tämligen omfattande och att man därför måste räkna med en viss tidsutdräkt från beslutet om avstängning till dess vederbörande kommer in i spärri-listan. Bråds-kande spärri-kan emellertid lätt anordnas i utminuteringsaffären eller -af-färerna på den plats, där vederbörande är bosatt. Risker för fel i spärri-listan torde genom en kontrollanordning kunna nedbringas till ett minimum.

Alternativ II innebär att den nuvarande organisationen i större utsträckning bevaras och därmed att det finns större möjligheter att eventuellt återgå till individuella försäljningsrestriktioner. Vidare innebär alternativ II att butikspersonalen får större möjligheter att göra iakttagelser beträffande kundkretsen. Om butikerna inte göres alltför stora, får personalen en viss kän-nedom om kunderna, som kan vara värdefull ur nykterhetsvårdssynpunkt. Då möjligheterna vid fri inköpsrätt är stora att få inköp registrerade på andra personer kan en viss övervakning av köparna genom försäljningsorganet vara önskvärd. En sådan skulle lättare kunna anordnas enligt alternativ II.

En nackdel med detta alternativ är att det förutsätter en mera personal-krävande och dyrbar registrering än alternativ I. De uppgifter som skulle

åläggas länsbolagen torde inte i och för sig motivera styrelser och kanslier av den omfattning som det här är fråga om. Om systembolag av den nuvarande typen skulle kvarstå, skulle de vidare ta i anspråk personal och pengar, som skulle behövas för att upprusta nykterhetsvårdsorganen. Reformens konsekventa genomförande i praktiken skulle stöta på allvarliga hinder, om den i alltför hög grad anknytes till den nuvarande organisationen. På större orter, där kundkretsen i varje affär är stor, blir fördelen med hänvisningen till viss affär ganska liten. På mindre orter åter finns endast en utminuteringsaffär. Där uppnås en viss kontrollmöjlighet även med riksinköpsrätt.

Kommittén erinrar om den förut omtalade anordningen, att låta motboksinnehavare i några av storstäderna göra inköpen i flera olika affärer, synes tyda på att man i den nuvarande systembolagsorganisationen inte anser bundenhet till särskild affär ha större värde. Kommittén fortsätter.

Vid avvägningen av skälen för och emot de båda alternativen har kommittén stannat för att i första hand rekommendera alternativ I. Den anser att de nya principerna bäst kan genomföras genom en i grunden förändrad organisation. Fördelarna med alternativ II betraktar kommitténs majoritet som obetydliga och osäkra. De kan inte anses motivera de avsteg från de nya principerna för nykterhetsvård och försäljningskontroll samt de ökade kostnader som de medför. I stort sett torde möjligheterna att kontrollera missbrukarna bli desamma med båda alternativen. Att välja alternativ II, som kostar ca 2 milj. kronor mera om året, synes då inte försvarligt.

Registrering av inköp samt avstängning av missbrukare.

Kommittén har såsom framgår av avsnittet om organisationen räknat med att *inköpen* skall *registreras*. Kommittén säger härom.

En registrering synes vara av värde genom att den medger ett sådant statistiskt studium av konsumtionsutvecklingen som är nödvändigt för att bedöma faktorerna bakom utvecklingen och ge ledning för det nykterhetspolitiska handlandet. I detta fall bör den bli mera rättvisande än motbokskontrollen, vars konstruktion med bestämda tilldelningsklasser i förening med de talrikt förekommande överlåtelseerna suddar ut skillnaderna i verklig konsumtion. Åtminstone under de närmaste åren efter motbokssystemets avskaffande synes det vara värdefullt att kunna följa konsumtionsutvecklingen. Registreringen bör vidare kunna användas för att vid behov ge nykterhetsvårdsorganen uppgifter om viss persons inköp. Detta kan vara av betydelse i utredningsarbetet, då det gäller att bedöma en persons skötsamhet under en längre tidsperiod. Erfarenheten får visa, hur stor betydelse denna möjlighet kommer att få för nykterhetsvården. Skulle det visa sig att denna inte är stor, kan naturligtvis registreringen lätt avskaffas eller förenklas vid en senare tidpunkt. Om registreringen nu skulle avskaffas helt och hållet, torde det däremot vara betydligt svårare att återinföra den vid den framtida tidpunkt, då man eventuellt åter skulle anse sig behöva den. Självfallet bör den ges en sådan utformning att den blir så litet besvärande som möjligt för allmänheten och så billig som möjligt för det allmänna utan att nödvändiga effektivitetskrav eftersättes.

I fråga om *avstängning av missbrukare* från inköpsrätt framhåller kommittén, att en sådan åtgärd kan synas vara tämligen meningslös, om försäljningen till övriga medborgare är obegränsad. När kommittén det oak-

tat föreslår att avstängningen bibehålles så är det för att den bör dels vara en opinionspåverkande åtgärd, dels ingå som ett led i nykterhetsvården och dels kunna tillgripas som en reaktion mot olaga försäljning. Kommittén anför bl. a.

Rätten att inköpa sprit bygger på ett förtroende till köparens skötsamhet. Om detta förtroende missbrukas bör samhället på något sätt reagera. Även om detta ingripande i åtskilliga fall inte skulle ha någon större verkan på dem mot vilka åtgärden riktas, så har det ändå en viss allmänpreventiv betydelse. Det bör i detta sammanhang observeras att avstängningen enligt kommitténs förslag inte skall kunna ske på andra grunder än alkoholmissbruk och olaga handel, t. ex. överlåtelse till ungdom eller missbrukare. De nu existerande sociala avstängningsgrunderna skall försvinna. Även om det är praktiskt att t. ex. hota en försunlig barnafader med indragning av motboken, så är en sådan åtgärd enligt kommitténs mening främmande för nykterhetslagstiftningens syften. Resultatet av den föreslagna ordningen blir att avstängningen vänder sig mera direkt mot alkoholmissbruket och därför kan räkna med större lojalitet än systembolagens nuvarande inskränkningar, vilka i vida kretsar torde uppfattas mera som olyckshändelser, vilka vem som helst kan råka ut för, än som speciellt nykterhetsvårdande ingripanden. Under det att ogillandet av dem som överlåter motbokssprit är svagt eller obefintligt, eftersom bolagens kvantitetsbegränsningar ofta saknar samband med missbruk, kan med de nya försäljningsregler, som kommittén föreslår, överlåtelse i högre grad än nu väntas komma att bli föremål för ogillande. De överlåtelse som samhället har anledning få kraftigt ingripa mot gäller två typfall: överlåtelse till de relativt få utpräglade missbrukare som är avstängda samt till ungdomar utan inköpsrätt. Sådana överlåtelse bör vara belagda med strängare straff än vanliga överlåtelse.

I undantagsfall ifrågasätter kommittén, att en begränsning av inköpsrätten till viss kvantitet bör kunna komma i fråga. I flertalet fall, där en sådan åtgärd kan vara aktuell, bör det dock vara tillräckligt med en överenskommelse mellan missbrukaren och den kommunala nämnden, anser kommittén. Brytes en sådan överenskommelse eller bedömes förutsättningarna för att den skall hållas vara små, torde i det övervägande antalet fall ett totalt inköpsförbud böra meddelas.

I fråga om förutsättningarna för en avstängningsåtgärd anför kommittén.

Avstängning bör inte tillgripas som en automatisk reaktion på t. ex. en fylleriförseelse utan endast när den kan anses motiverad för att hjälpa alkoholmissbrukaren att avstå från spriten. Som redan nämnts kan en bestämmelse i övervakningsvillkoren eller enbart en frivillig överenskommelse att låta bli att köpa sprit vara en fullt tillräcklig åtgärd. Det väsentliga är ju att missbrukaren inte dricker sprit. I detta sammanhang bör också påpekas att registreringen inte är avsedd att användas som efterkontroll av den typ som tillämpades i Göteborg under Andréesystemet, där inköp över en viss storlek alltid medförde ingripanden. Enligt kommitténs mening bör avstängning aldrig ske enbart på grund av stora inköp i och för sig. Däremot bör inköp, som kan tyda på missbruk eller olaga försäljning, rapporteras till vederbörande nykterhetsnämnd av försäljningspersonalen och registreringsmyndigheten i den mån de upptäcker. Det blir då

nykterhetsnämndens sak att föranstalta om utredning, varvid även inköpen beaktas. Likaså kan nämnden infordra uppgift om inköpen i samband med utredning om alkoholmissbruk som nämnden på ett eller annat sätt fått kännedom om. Men det är inte meningen att på omvägar införa en månadsranson genom att automatiskt ingripa mot alla som köper över en viss mängd. Det kan tilläggas att avstängningen av missbrukare från inköp visade sig ha en viss effekt under Andréesystemet i Göteborg och vid införandet av det nuvarande finska systemet. Det är inte osannolikt, att minskningen av konsumtion och fylleriförseelser i början av AB Stockholmssystemets verksamhet till stor del berodde på att missbrukarna avstängdes.

Allmänna kostnadsberäkningar.

Kostnaderna för den samhälleliga nykterhetspolitiken fördelar sig på försäljningsorganisation, öppen nykterhetsvård, sluten nykterhetsvård och nykterhetsupplysning.

Att upprätta en fullständig kostnadstabla för alla nykterhetspolitiskt motiverade åtgärder är inte möjligt. I åtskilliga fall kan dessa inte särskiljas från andra verksamhetsgrenar. Detta gäller bl. a. sjukvården. I fråga om förslag till framtida utgifter måste också hänsyn tagas till ändringarna i penningvärdet. De av kommittén i olika sammanhang föreslagna kostnaderna eller anslagen måste självfallet räknas om efter den prisnivå som råder, då förslagen kan komma att genomföras. Med dessa reservationer lämnar kommittén följande sammanställning över de nuvarande och de beräknade kostnaderna för försäljningsorganisationen och nykterhetsvården.

	Kostnader angivet år	Beräknade kostnader i 1950 års penningvärde	
		Alt. I	Alt. II
Kontrollstyrelsen (1949) ¹	340 000	70 000	300 000
Socialstyrelsen (1949/50) ¹	120 000	300 000	300 000
Systembolagen (1949) resp. riksbolaget	25 770 000	² 18 400 000	² 20 000 000
Därav registrerings- och kontrollkost-			
nader	5 800 000	800 000	1 600 000
Länsnykterhetsnämnderna (1949/50) ..	360 000	1 330 000	1 230 000
Kommunala nykterhetsnämnder (1949) ³	2 220 000	⁴ 5 540 000	⁴ 5 540 000
Därav staten	320 000	⁴ 4 430 000	⁴ 4 430 000
kommunerna	1 900 000	1 110 000	1 110 000
Nykterhetsupplysning (1949)	490 000	1 230 000	1 230 000
Därav Centralförbundet för nykter-			
hetsundervisning (inkl. anslag till			
föreläsningar och film)	240 000	575 000	575 000
Nykterhetsverksamhet i övrigt	250 000	590 000	590 000
Teoretisk alkoholforskning	—	65 000	65 000
Summa kr.	29 300 000	26 870 000	28 600 000

¹ Kostnader för nykterhetsfrämjande åtgärder.

² Under de första åren dessutom vissa övergångskostnader.

³ Kostnaderna för sluten vård frånräknade.

⁴ Efter fullständig utbyggnad. Under de första åren mindre belopp.

Enligt tablån skulle nykterhetskommitténs förslag fullt genomfört innebära en besparing för det allmänna på ca 2,4 milj. kr. (enligt alternativ II 0,7 milj. kr.) i 1950 års penningvärde. För de första åren blir besparingen större, då den kommunala nykterhetsvården först så småningom kan beräknas bli fullt utbyggd. Från besparingarna under de första åren avgår dock vissa övergångskostnader. Det är emellertid tydligt att beräkningen inte kan vara exakt. På grund av penningvärdesförsämringen måste kostnaderna i framtiden på flera punkter bli betydligt större. Detta gäller antingen nuvarande eller föreslagen ordning skall råda. Att exakt förutsäga besparingens storlek är därför ogörligt.

Den angivna besparingen gäller totalt för de samhälleliga utgifterna. Då kommittén föreslår att en betydande del av kommunernas utgifter för nykterhetsvård skall överflyttas till staten, blir besparingen för statsverket betydligt mindre, uppskattningsvis 1,6 milj. kr. Om alternativet med länsbolag i stället för riksbolag väljes, skulle utgifterna för statsverket i stället öka med ca 100 000 kr. medan kommunernas besparing enligt båda alternativen skulle bli 0,8 milj. kr.

Övergångskostnader.

Omorganisationen berör inom kontrollstyrelsen den i det föregående nämnda personalen på styrelsens första byrå och inom systembolagen — förutom de 41 direktörerna — personalen på motboks- och kamerala avdelningarna. De fast anställda befattningshavarna på dessa avdelningar uppgick i oktober 1949 till sammanlagt 682 personer.

I juridisk mening är systembolagspersonalen att anse som privat anställd. I vissa avseenden har den dock en ställning motsvarande statstjänstemännens. Med hänsyn till sina arbetsuppgifter utgör systembolagspersonalen ett exempel på offentlig förvaltning genom enskilda. Systembolagens personal står i starkt beroende av kontrollstyrelsen. Denna myndighet har uppsikt över handläggningen av personalärenden samt avgörande inflytande vid tillsättande av högre befattningar inom bolagen.

I fråga om de befattningshavare inom *kontrollstyrelsen*, som beräknas bli övertaliga genom omorganisationen, säger kommittén, att de torde kunna beredas likvärdiga anställningar inom riksbolagets huvudförvaltning eller inom socialstyrelsen om organisationen sker enligt alternativ I. Huruvida några av de till styrelsen knutna ordinarie tjänstemännen kommer att utbyta sin statliga tjänst mot befattningar inom det nya riksbolaget måste bli beroende av om de förklarar sig villiga härtill eller ej.

Sker omorganisationen enligt alternativ II, d. v. s. med bibehållande av ett systembolag i varje län, kommer åtskilliga av första byråns ärenden att ligga kvar inom kontrollstyrelsen, som fortfarande blir tillsynsmyndighet för systembolagen. Vissa uppgifter, t. ex. förändret av straffregistret, överflyttas dock till socialstyrelsen. Den personal inom kontrollstyrelsen, som sysslat med ifrågavarande ärenden, torde komma att överföras till nämnda ämbetsverk.

Någon egentlig förändring av *systembolagspersonalens* ställning har icke ägt rum sedan omorganisationen i slutet av trettioalet framhåller kommittén. Alltjämt gäller sålunda, att några allmänna rättsregler inte kan åberopas till stöd för ett yrkande om gottgörelse åt dem, som genom den ifrågasatta omorganisationen skulle förlora sin anställning. Kommittén fortsätter.

Däremot synes den uppfattningen redan tidigare ha vunnit allmän anslutning, att gottgörelse av billighetsskäl borde utgå till den del av personalen, som stadigvarande erfordrats inom den nuvarande organisationen men som på grund av omorganisation förlorar sin anställning. Såväl rusdryckslagstiftningsrevisionen som av besparingsberedningen tillkallade sakkunniga har givit uttryck för denna uppfattning, vilken också godkänts av riksdagen i samband med 1937 års reform. Nykterhetskommittén utgår från att samma principer skall vara vägledande vid den nu föreslagna reformen och att omorganisationen genomföres med tillgodoseende av alla rimliga krav på hänsynsfull behandling av den personal, som kan beräknas bli övertalig. Därvid förutsätter kommittén att den nuvarande systembolagspersonalen i den utsträckning det med tillämpande av vanliga kvalifikationskrav är möjligt beredes anställning i den nya försäljningsorganisationen och inom länsnykterhetsnämnderna. Det torde också vara anledning förvänta, att kommunerna vid anställande av arbetskraft för sina nykterhetsnämnder skall finna det ändamålsenligt att i viss utsträckning hämta personal från systembolagen, som har erfarenhet från liknande arbetsuppgifter. Genom en sådan överflyttning av personal torde ökade garantier också kunna vinnas för att övergången till den nya organisationen skall ske med största möjliga smidighet. Kommittén räknar även med att systembolagspersonalen skall visa sig intresserad för en sådan överflyttning.

En överflyttning till andra organ synes emellertid inte kunna lösa hela avvecklingsproblemet. Kommittén har därför ansett sig böra räkna med att man såsom vid genomförandet av 1937 års reform erbjuder vissa äldre befattningshavare ett understöd fram till den ordinarie pensionsålderns inträdande (förtidspension). Hur stort detta understöd bör göras, har kommittén inte ansett sig böra taga ställning till, utan torde det få ankomma på en närmare prövning, sedan den nya organisationen i detalj utformats. Vägledning synes dessutom kunna erhållas av tidigare tillämpade principer.

För att ge en uppfattning om storleksordningen av dessa problem har kommittén gjort vissa beräkningar angående personalens åldersfördelning vid utgången av år 1953.

Kommittén finner, att vid genomförande av omorganisationen enligt alternativ I — under förutsättning att intill omorganisationen ledigblivna befattningar inte återbesätts med fast anställda befattningshavare — beräknas den för registreringscentralen och distriktskontoren erforderliga personalen kunna överföras från systembolagen. Storleken av den efter omorganisationen övertaliga personalen beräknas komma att uppgå till 466. Vid genomförande av omorganisationen enligt alternativ II beräknas — under de för alternativ I angivna förutsättningarna angående ordinarie anställning — 270 befattningshavare komma att bli övertaliga.

I fråga om avvecklingen av den övertaliga personalen anför kommittén.

Som en arbetshypotes har man ansett sig kunna räkna med att ett 50-tal befattningshavare hos systembolagen skulle kunna placeras såsom kansli-

chefer, konsulenter eller utredningsassistenter hos länsnykterhetsnämnderna och de större kommunala nykterhetsnämnderna. Rekryteringen av denna personal torde kunna ske från dels gruppen kontrollföreståndare och dels gruppen beslutsättare och assistenter vid systembolagens motboksavdelningar. Av befattningshavarna i biträdesgrad beräknas i runt tal 100 personer kunna beredas arbete vid länsnykternetsnämnderna och de större kommunala nykterhetsnämnderna. Sistnämnda antal torde vid omorganisation enligt alternativ I kunna sättas något högre eller till ca 130. De övertaliga systembolagsdirektörerna torde kunna placeras på olika befattningar inom riksbolaget och även i vissa fall som kanslichefer vid länsnykterhetsnämnderna.

Sker omorganisationen enligt *alternativ I* beräknas ca 200 befattningshavare kunna placeras inom det nyorganiserade riksbolagets distriktskontor och å registreringscentralen samt ca 180 inom nykterhetsvårdsorganen. För att de efter dessa omplaceringar övertaliga befattningshavarna vid systembolagen (ca 290 personer) skall kunna avvecklas genom förtidspensionering, erfordras att denna omfattar de sex högsta åldersgrupperna bland direktörer, kamrerare och kontrollföreståndare och de 9 högsta åldersgrupperna bland övriga befattningshavare på systembolagens huvudkontor. Kostnaderna för en dylik förtidspensionering beräknas under första året efter omorganisationen komma att uppgå till ca en miljon kronor men sjunker därefter successivt för att efter år 1962 helt försvinna. Härvid har antagits att befattningshavarna fram till den ordinarie pensionsåldern skall åtnjuta en något förhöjd pension.

Under förutsättning att *alternativ II* väljes, torde ungefär 400 personer kunna beredas anställning inom de nyorganiserade systembolagen samt ca 150 personer inom nykterhetsvårdsorganen. För att återstående befattningshavare (ca 120 personer) skall kunna avvecklas genom förtidspensionering, erfordras att denna omfattar de 3 å 4 högsta åldersgrupperna bland personalen på systembolagens huvudkontor. Pensionskostnaderna under första året efter omorganisationen torde komma att uppgå till ca 500 000 kronor men sjunker därefter successivt för att efter 1957 helt försvinna.

Avslutningsvis understryker kommittén, att de i det föregående anförda beräkningarna närmast har karaktär av räkneexempel för att ange problemens art.

Reservationer.

Herrar *Englund* och *Waldemar Svensson* samt fru *Larsson* ger ett bestämt företräde åt alternativ II bl. a. med hänsyn till de möjligheter, som butikspersonalen enligt detta alternativ har att göra observationer rörande kundkretsens inköp. Reservanterna understryker, att man vid en så djupt ingripande förändring i de materiella reglerna för försäljningen av rusdrycker, som det i detta fall är fråga om, bör vid övergången begränsa ändringarna i försäljningsorganisationen till vad som framstår som en tvingande konsekvens av ändringarna i försäljningsreglerna. Denna övergång kan nämligen väntas bli framgångsrikare, om den är anförtrord åt personer inordnade i sitt hittillsvarande arbetsförband och icke åt personer som samtidigt flyttas från ort till annan och/eller grupperas in i nya arbetsförband, vilkas medlemmar är främmande för varandra. Organisationen bör i det prövande begynnelseskedet kunna smidigt anpassas efter de behov, som tillämpning-

en avslöjar och i tveksamma fall icke i förväg bindas till en fast form. Av denna anledning föredrager reservanterna att så litet som möjligt söka binda den organisatoriska anpassningen till de nya försäljningsreglerna genom i förväg fixerade regler utan i stället lämna erforderligt utrymme för övergång i etapper under ständig anpassning till de erfarenheter, som under denna övergång göres. Reservanterna framhåller, att man synes få ett tillförlitligare material för en bedömning av den ändamålsenligaste framtida organisationen och samtidigt den smidigaste formen för infogning av en del av den vid spritransoneringens slopande överflödiga systembolagspersonalen i det vidgade nykterhetsvårdsarbetet om omläggningen sker i följande ordning.

I försäljningsförfattningen föreskrives, att beredning av ärenden rörande tillstånd till försäljning av rusdrycker skall som hittills och enligt alternativ II handhavas av systembolag. Systembolag tillägges enligt alternativ II motsvarande befattning med tillstånd rörande försäljning av öl.

I organisatoriskt hänseende bibehålles den nuvarande systembolagsorganisationen till en början oförändrad. I samband med ransoneringsbestämmelsernas slopande får länsnykterhetsnämnden överta sådana lokalutrymmen hos systembolaget i residensstaden (eventuellt hos annat systembolag i länet, där anslutning till detta ur nykterhetssynpunkt finnes tjänligare) som därigenom bli lediga.

Sedan sådan sammanflyttning ägt rum upptages till en början problemet om registreringen under de nya förutsättningarna till omprövning. Bortfallet av ransoneringen kommer att i nämnda hänseende betyda en avsevärd besparing, men registreringen är redan nu ett kvantitativt betydande problem inom de större nykterhetsnämnderna och måste bli det än mera inom den framtida nykterhetsvården. Ett avgörande synes man därvid kunna träffa utan föregående experiment: samtliga registerhandlingar som avse en persons nykterhetsförhållanden bör finnas i ett register och i den mån nykterhetsvård och försäljning handhavas av åtskilda organ antingen hos nykterhetsvårdsorganet eller hos ett särskilt registreringsorgan fristående från båda. I den mån ett särskilt försäljningsorgan för framtiden kommer att handha registreringsuppgifter av nykterhetsvårdsnatur, synes de böra begränsas till uppgifter som avse ett fåtal detaljer av vikt för bedömningen av en persons konsumtions- och nykterhetsförhållanden.

I fråga om beredningen av ärenden angående tillstånd till utskänkning av rusdrycker synes det reservanterna uppenbart, att de personer inom systembolagen, som hittills handhaft frågor om överlåtelse av tillstånd till utskänkning av rusdrycker, har större förutsättningar att bl. a. genomföra den nya centraliserade beredning av ärenden rörande tillstånd till handel med öl, som enligt kommitténs förslag skall föregå ärendets överlämnande till länsstyrelsen för slutlig omprövning och beslut, än funktionärer inom länsnykterhetsnämnden som åtminstone till en början måste vara relativt främmande för sådana spörsmål.

Fröken *Valborg Svensson* avstyrker registrering av inköpen.

Herr *Utterström*, som reserverat sig till förmån för motbokssystemets bibehållande, har granskat vissa sidor i kommitténs båda alternativ. Därjämte

skisserar han hur han själv anser, att försäljningsorganisationen och kontrollen borde ordnas under samma förutsättning, som legat till grund för de av kommittén uppgjorda alternativen.

Vid sin granskning av alternativ I påpekar reservanten att icke någon av de legitimationshandlingar, som kommittén föreslår, för närvarande är försedd med födelsenummer. Innan de föreslagna handlingarna kan användas måste de förses med sådant nummer. Detta kommer att kräva icke obetydliga kostnader för såväl den enskilde som det allmänna. Åtskilliga praktiska olägenheter kommer att uppstå, om de föreslagna legitimationshandlingarna kommer att användas vid rusdrycksinköp. Härom säger reservanten.

De nuvarande motböckerna äro så konstruerade, att femtio inköp kunna göras på dem, varefter de av vederbörande systembolag utbytas mot nya. Trots att motböckerna sålunda ha relativt kort varaktighet och äro försedda med speciellt slitstarka pärmar, förslitas de mycket starkt. Lika stor, om icke större, förslitning måste man räkna med beträffande andra legitimationshandlingar. De olika handlingsutställande myndigheterna komma därigenom att åsamkas ett avsevärt arbete med utställande av nya handlingar i stället för förslitna sådana.

Komma de av 1949 års uppbördssakkunniga föreslagna skattekort till utförande, bortfalla emellertid en del av de här framförda invändningarna mot de föreslagna legitimationshandlingarna.

Reservanten påpekar, att förkomna legitimationshandlingar eller sådana handlingar som tillhört avliden person kan utan större risk för upptäckt användas obehörigen samt fortsätter.

Enligt det tänkta inköpsförfarandet skall kunden vid personligt inköp avlämna en egenhändig underskriven rekvisition samt uppvisa sin legitimationshandling. Vederbörande funktionär skall därefter kontrollera, att kunden icke är uppförd i spärrlistan, att namnteckningen överensstämmer med legitimationshandlingens, i de fall där denna är försedd med egenhändig namnteckning, samt anteckna eller markera kundens födelsenummer med ledning av uppgifterna i legitimationshandlingens. Då födelsenumret alltid innehåller nio (9) siffror, är funktionärens antecknande av detta nummer tidsödande, vartill kommer att det uppenbarligen föreligger stor risk för felskrivning. Att under de pressande förhållanden, varunder utminuteringspersonalen måste arbeta under fredagar och lördagar, utföra denna anteckning felfritt torde vara omöjligt utan personalökning eller avsevärd förlängning av väntetiden för kunden. Slagningen i spärrlistan måste också vara mera tidskrävande än slagningen i de nu befintliga utminuteringsregistren. Även med beaktande av att instämpligen å motbokens stämpelblad av den inköpta kvantiteten skulle bortfalla, torde expeditionstiden bli längre än den nuvarande samt risken för fel bli avsevärt större.

De många fel vid anteckningen av de niosiffriga födelsenumren, som måste uppstå, medföra också att registreringen av inköpen måste bli behäftad med samma fel och således i många fall ge en missvisande bild av en persons inköp. Värdet av registreringen måste därmed bli väsentligt minskat.

Vid en jämförelse mellan alternativ I och II synes det reservanten att alternativ II har stort företräde, då det ger möjlighet till en relativt effektiv efterkontroll och registrering.

Beträffande alternativ II påpekar reservanten emellertid, att det kommer att medföra icke oväsentliga kostnader att slopa den nuvarande registreringen vid utminuteringsställena och ersätta den med inköpskort för systembolagens i runt tal två miljoner kunder utökat med det icke obetydliga antal, som torde tillkomma genom bortfallandet av den nuvarande prövningen och ålderstillämpningen.

Reservanten finner, att en viss registrering temporärt bör bibehållas som en säkerhetsanordning under åren närmast efter en eventuell övergång till fri inköpsrätt men att med hänsyn till registrerings tvivelaktiga värde det synes föga välbetänkt att införa helt nya registreringsformer, såsom föreslagits i såväl alternativ I som alternativ II. Den nuvarande registreringsformen med motboken som tekniskt hjälpmedel bör därför bibehållas.

I detta sammanhang må jämväl erinras om herr *Onsjös* i nästföregående avdelning refererade förslag att under en övergångstid behålla systembolagsorganisationen och, med slopande av kvantitetsbegränsningarna, låta motbokssystemet i övrigt kvarstå.

Yttranden.

Remissinstanserna har huvudsakligen uppehållit sig vid frågan huruvida rusdrycksförsäljningen skall handhas av ett riksbolag eller lokala systembolag, spörsmålet huruvida länsstyrelserna, länsnykterhetsnämnderna eller försäljningsorganet skall bereda ärenden angående utskänkningstillstånd samt frågor beträffande registrering av inköp och avstängning av missbrukare. Inställningen till de olika problemen är ganska splittrad. På några punkter är dock tendensen klar. Det övervägande flertalet ställer sig avvisande till den med alternativ I förbundna anordningen att länsnykterhetsnämnderna skall förbereda tillståndsgivning beträffande utskänkingen. Likaså uttalar man sig i de allra flesta yttrandena emot förslaget om registrering av inköpen.

Organisationsalternativen.

Frågan om försäljningsorganens organisation har behandlats i ett 70-tal yttranden. Av dessa uttalar sig något mer än hälften i huvudsak för alternativ I, nämligen kontrollstyrelsen, statskontoret, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i fem län, länsnykterhetsnämnderna i nio län, Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, stadsfullmäktige i nio andra städer, nykterhetsnämnderna i Göteborg och Malmö, Föreningen Sveriges landsfiskaler, Sveriges storloge av IOGT, Nykterhetsorganisationen Verdandi, Sveriges centrala restaurangaktiebolag, Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen och Landsorganisationen. Åtskilliga instanser föreslår emellertid modifikationer av olika slag. Sålunda avstyrkes anordningen att länsnykterhetsnämnden skall förbereda utskänkningstillstånd av en dryg tredjedel bland dem som i övrigt

uttalat sig för alternativ I. Hit kan hänföras kontrollstyrelsen, statskontoret, tre länsstyrelser, fyra länsnykterhetsnämnder, stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Göteborg, stadsfullmäktige i Jönköping och IOGT. De härutinnan anförda skälen återgives i avsnittet om rättighetssystemet vid utskänkning. Även i fråga om försäljningens ordnande förekommer avvikelser och ändringsförslag i stor utsträckning, främst beroende på inställningen till frågorna om inköpsregistrering samt avstängning av missbrukare.

Alternativ II har förordats av socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, tio länsstyrelser, tolv länsnykterhetsnämnder, stadsfullmäktige i Karlskrona, Systembolagens förtroendenämnd, Sveriges Hotell- och Restaurantförbund och Civila statsförvaltningens tjänstemannaförbund. Även i dessa yttranden förekommer yrkanden om jämkningar i kommitténs alternativ. Sålunda framför länsstyrelserna i Älvsborgs och Gotlands län, stadsfullmäktige i Linköping och förtroendenämnden tanken att permanent eller under övergångstiden behålla motboken som tekniskt hjälpmedel.

Några remissinstanser förordar i likhet med reservanten herr Onsjö, att nuvarande systembolagsorganisation och motbokssystem bibehålles under en övergångstid med slopade kvantitetsbegränsningar. En redogörelse för dessa uttalanden har redan lämnats i nästföregående avdelning.

De yttranden, som i stort sett oreserverat förordar alternativ I, har i allmänhet helt kort — eller inte alls — motiverat sitt ställningstagande. Bland dem kan nämnas *länsnykterhetsnämnden i Södermanlands län* som framhåller, att synnerligen starka skäl talar för riksbolagsorganisationen. Systembolagsstyrelserna anses icke ha någon uppgift att fylla. *Länsnykterhetsnämnden i Västerbottens län* finner det värdefullt, att den första beredningen av ansökningar om utskänkningstillstånd liksom den kontinuerliga övervakningen av utskänkingsställena åläggas länsnykterhetsnämnderna, medan *länsnykterhetsnämnden i Kronobergs län* understryker värdet av den möjlighet till mekanisk registrering och kontroll, som alternativ I erbjuder. *Länsnykterhetsnämnderna i Kristianstads och Norrbottens län* påpekar, att alternativ II kan tänkas medföra samma suggestionsverkan som det nuvarande försäljningssystemet. *Stadsfullmäktige i Hälsingborg, Jönköping och Kumla* framhåller bland fördelarna med alternativ I, att det ställer sig ekonomiskt fördelaktigare än alternativ II och att allmänheten kommer att kunna betjänas betydligt smidigare än hittills. *Landsorganisationen* uttalar, att mycket talar för alternativ I icke minst det faktum att det beräknas kosta 2 miljoner kronor mindre än alternativ II.

Sveriges centrala restaurangaktiebolag anser, att riksbolagsformen erbjuder de större garantierna för en enhetlig och omdömesgill tillämpning av försäljningsbestämmelserna, samtidigt som den är enklare och billigare än länsbolagsformen. Om, såsom bolaget förutsätter, utminuteringsens handhavande under de närmaste åren i första hand skall präglas av en successiv anpassning efter de ändrade förhållanden, som skapas genom den nya nykterhetsnämndsorganisationens tillkomst, och i samband därmed av förenk-

lingar och lättnader i tillämpningen, är det av särskild vikt, att verksamheten ledes av ett centralt organ med nödig överblick och auktoritet. Av dessa skäl anser bolaget sig böra förorda, att utminuteringsorganiseringsorganisationen i överensstämmelse med alternativ I. Bolaget är medvetet om att detta under den tid restriktionssystemet äger bestånd förutsätter en försäljningsorganisation av ungefär nuvarande omfattning. Genom ett inordnande av de nuvarande systembolagen i riksbolaget synes emellertid en ändamålsenlig övergångsform kunna vinnas.

Bland de yttranden som — bortsett från rättighetssystemet vid utskänkningen — förordar vissa modifikationer i alternativ I må i första hand nämnas *kontrollstyrelsen*. Denna ansluter sig helt till tanken på ett riksbolag även för den händelse motbokssystemet bibehålles. Redan genom bestämmelserna i den nuvarande rusdrycksförsäljningsförordningen har, framhåller kontrollstyrelsen, systembolagens självständighet starkt beskuren. Systembolagen är i realiteten att betrakta mindre såsom självständiga aktiebolag än såsom under kontrollstyrelsen lydande lokala förvaltningsorgan. Denna beroende ställning kommer till uttryck såväl i fråga om systembolagens ekonomiska förvaltning som beträffande den av bolagen utövade sociala kontrollen över kundkretsen. De tidigare existerande lokala olikheterna i fråga om tilldelnings- och avstängningsgrunder har numera utjämnats genom av kontrollstyrelsen utfärdade enhetliga beslutsättningsregler, vilkas tillämpning icke längre kräver den lokala förankring, som de nuvarande systembolagsstyrelserna ansetts utgöra. Under de senaste åren har under kontrollstyrelsens ledning vid systembolagen bedrivits ett omfattande rationaliseringsarbete, som medfört betydande förenklingar beträffande såväl kontorsarbetets olika detaljer som butiksarbetet. Härigenom har väsentliga besparingar kunnat göras. Rationaliseringsarbetet har emellertid i väsentlig mån hindrats av att många av de nuvarande systembolagen utgör alltför små förvaltningsenheter. En sammanslagning av bolagen till ett riksbolag skulle därför öppna stora möjligheter för ett fortsatt rationaliserings- och besparingsarbete.

Om motboksrationeringen bibehålles, räknar kontrollstyrelsen med behov av ett något större antal distriktskontor än vid fri försäljning. Frågan om antalet distriktskontor påverkas också, framhåller styrelsen, av det sätt, på vilket rättighetssystemet för utskänkningen ordnas. Om riksbolaget blir bärare av alla utskänkningstillstånd och får fungera såsom utredande organ i hithörande ärenden, synes det enligt kontrollstyrelsens mening lämpligt att man tills vidare utgår från att en organisation med sju distriktskontor skall visa sig motsvara behovet.

Kontrollstyrelsen finner icke någon särskild anledning att överflytta det vid styrelsen förda straffregistret till socialstyrelsen. Likaledes synes det kontrollstyrelsen som om utarbetandet av statistiken över fylleriförseelser även i fortsättningen bör kvarbliva hos styrelsen.

Mot det av kommittén föreslagna inköpsförfarandet anför styrelsen i stort sett samma kritik som i herr Utterströms reservation.

Statskontoret framhåller, att det icke synes tillrådligt, att enbart på det av kommittén framlagda utredningsmaterialet rörande kostnaderna för de båda organisationsalternativen, där år 1949 tagits som basår, draga några mera bestämda slutsatser rörande det ekonomiska utfallet av en omorganisation enligt de båda alternativen. Den av kommittén föreslagna arbetsfördelningen mellan socialstyrelsen, kontrollstyrelsen och riksbolaget vid handläggningen av olika rusdrycksförsäljningsärenden vinner icke stöd av ämbetsverket som bl. a. anför.

En dylik splittring av närstående eller likartade ärendesgrupper å skilda centralorgan framstår som föga rationell. Kontrollstyrelsen har sedan lång tid tillbaka intagit en dominerande ställning i avseende å den centrala administrationen av rusdrycksförsäljningen, och det synes icke välbetänkt, att i mera väsentlig grad rubba dess funktioner som tillsynsmyndighet på förevarande område. Statskontoret kan följaktligen icke tillstyrka, att socialstyrelsen tilldelas de befogenheter, som ovan redovisats, liksom ej heller — vilket jämväl förordats — att det hos kontrollstyrelsen förda straffregistret över fylleriförseelser och vissa andra brott skulle överföras till socialstyrelsen.

Däremot finner statskontoret goda skäl tala för att de nuvarande systembolagen avvecklas och ersättes med ett riksbolag. Enligt ämbetsverkets mening ligger det närmast till hands, att låta riksbolagets distriktsorganisation tjänstgöra som utredande organ åt länsstyrelserna i frågor rörande utskänkning m. m. av rusdrycker och öl.

Några yttranden sammankopplar sitt ställningstagande till organisationsalternativen med frågorna om registrering och avstängning.

Länsstyrelsen i Stockholms län förordar — om än med någon tvekan — alternativ I. Det synes emellertid länsstyrelsen rätt tvivelaktigt, om den med alternativet följande allmänna inköpsregistreringen skulle komma att få en sådan nykterhetsfrämjande effekt, att de med registreringen förenade betydande arbetsinsatserna och kostnaderna kan anses motiverade. *Stadsfullmäktige i Solna* uttalar sig för alternativ I under förutsättning att inköpen icke registreras. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* finner sig under samma förutsättning kunna förorda alternativ I. Genomföres proceduren med registrering och inköpsspärr finner länsstyrelsen, att alternativ II är att föredraga. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* ansluter sig likaledes till alternativ I men förutsätter, att frågan om registrering av gjorda inköp och inköpsförfarandet blir föremål för ytterligare utredning av särskild expertis, så att förfarandet ej blir tidsödande och krångligt.

Länsnykterhetsnämnden i Örebro län uttrycker farhågor för att den föreslagna registreringscentralen skall få svårt att hålla god och snabb service. Även avstängningen kommer att bli osmidig, när spärrlistan så småningom blir så omfattande att den näppeligen blir hanterlig. Nämnden finner det emellertid icke nödvändigt att bibehålla den nuvarande systembolagsformen utan biträder alternativ I, dock att försäljningsorganisationen bör ordnas så att köparen hänvisas till viss bestämd butik och att registreringen av inköp sker genom distriktskontor inrättade länsvis. *Vin- & Spritcentralen* är av

samma uppfattning. *De kristna samfundens nykterhetsrörelse* och *länsnykterhetsnämnden i Skaraborgs län* anser även att man bör kunna skapa ett riksbolag men likväl bestämma, att köparen som regel skall vara hänvisad till viss butik.

Ett flertal av de remissinstanser, som förordar alternativ II framhåller, att det ur olika synpunkter är värdefullt att köpare är bunden till viss butik. Ett annat dominerande skäl är att länsnykterhetsnämnderna icke bör betungas med beredningen av utskänkningsärenden. En del remissinstanser föreslår vissa ändringar i kommitténs förslag. Några av dem anser exempelvis att motboken bör bibehållas såsom tekniskt hjälpmedel för registreringen.

Länsstyrelsen i Kronobergs län framhåller, att det blir bättre kontakt mellan länsbolaget och kundkretsen om köparen är knuten till viss butik. Det synes länsstyrelsen önskvärt, att vid övergång till ett nytt system begränsa ändringarna i försäljningsorganisationen till vad som är oundgängligen erforderligt. En central registrering enligt alternativ I torde bli en mycket otymplig och svårhanterlig apparat. Liknande synpunkter uttalas av *länsstyrelsen i Södermanlands län* samt *länsnykterhetsnämnderna i Jönköpings* och *Hallands län* m. fl. *Länsnykterhetsnämnden i Blekinge län* säger, att det är av särskild vikt att den nuvarande organisationen bevaras i sådan utsträckning, att det blir möjligt återgå till individuella försäljningsrestriktioner om detta skulle visa sig nödvändigt.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund, som finner att övervägande skäl talar för att en kund bindes vid visst inköpsställe, anför bland annat.

Vid utformningen av det finska försäljningssystemet, som erbjuder likheter med det av kommittén föreslagna, gick man till en början den motsatta vägen. Olägenheterna därav visade sig emellertid så stora, att man snart nog nödgades stadga bundenhet till visst inköpsställe. Den kontinuerliga personliga kontakt mellan kund och försäljningspersonal, som därigenom vanns, visade sig ur nykterhetssynpunkt värdefull. Enligt uppgifter från ledande funktionärer i det finska alkoholbolaget har 50 % av ingreppen mot missbrukare sin utgångspunkt i vid köpen gjorda iakttagelser. Samma värde kan en sådan kontinuerlig kontakt väntas få också i Sverige. Med den fasthet i vistelsen, som utmärker den alldeles övervägande delen av kundkretsen i Sverige, har endast få kunder något legitimt behov av att anlita mer än ett inköpsställe. I denna del ansluter sig landsförbundet således till den anordning, som föreslagits i alternativ II.

Styrelsen för statens alkoholistanstalt å Venngarn påpekar, att bundenhet till viss butik skulle avsevärt minska möjligheten till impulsbetingade inköp genom exempelvis »salning» på arbetsplatserna.

Systembolagens förtroendenämnd utvecklar närmare vissa praktiska olägenheter med alternativ I.

En konsekvens av centraliseringen av registreringen är, att den för varje försäljningsställe gällande spärrlistan över avstängningsfall måste upptaga samtliga dylika fall i hela landet. Då man kan räkna med en storleksordning av antalet dylika fall av flera tiotusental — kommittén räknar själv

med omkring 50 000 avstängningsfall — måste den vid varje försäljnings-tillfälle nödvändiga s. k. slagningen i denna spärrlista, omfattande enligt kommittén mellan 100 och 150 sidor, tydligen bli jämförelsevis tidskrävande och i motsvarande mån fördröja expeditionen av inköpen. Redan vid en så relativt måttlig tillströmning av köpare, som regelmässigt inträffar flera gånger under varje vecka vid varje försäljningsställe, komme denna förlängning av tidsutdräkten vid inköpen att föranleda köbildning och stockningar, som icke kunde avhjälpas utan personalökning och andra kostnadskrävande åtgärder. På grund av att spärrlistan icke upptager de avstängdas namn utan deras födelsenummer, d. v. s. niosiffriga beteckningar, måste därjämte befaras, att frekvensen av fel vid nämnda slagning bleve betydande.

På grund av att spärrlistan kommer att bli mycket omfattande, kan man icke utgå från att den skall kunna förnyas oftare än en gång i månaden. Eftersom sammanställningen, kontrollen, tryckningen och distribueringen av listan måste kräva åtminstone ett par veckors tid, torde ett beslut om avstängning från inköp av en alkoholmissbrukare därför icke kunna hinna genomföras snabbare än efter halvannan månad.

En speciell praktisk olägenhet med den centralisering av registreringen, som är en nödvändig konsekvens av alternativet med riksbolag, är att antalet dagliga rekvisitioner av utdrag från detta hela riket omfattande centralregister torde bliva så stort, att man måste räkna med att registret tidvis blir mer eller mindre blockerat.

Nämnden framhåller även att kommittén dels beräknat de nuvarande kostnaderna för systembolagen till ett något för högt belopp och dels förbisett vissa omständigheter, som minskar möjligheterna till besparingar, samt att beräkningarna grundar sig på ett i flera hänseenden föråldrat material.

Avslutningsvis framhåller förtroendenämnden, att det icke framstår som en eftersträfvansvärd utveckling att ett nät av lokala organ sönderrives och ersättes med en riksomfattande jätteorganisation med en till huvudstaden förlagd ledning.

Länsstyrelsen i Kalmar län understryker, att det är nödvändigt, att utminuteringen även i fortsättningen sköts av för ändamålet inrättade försäljningsorgan utan eget vinstintresse. I fråga om organisationsformen säger länsstyrelsen.

Huruvida därvid ett riksbolag med behöfligt antal distriktsfilialer skall tillskapas eller utminuteringen handhas av 24 länsbolag kan synas vara en fråga av relativt underordnad betydelse. Överlåtes utminuteringen åt ett riksbolag, avhänder man sig möjligheten till övervakning av köparna genom försäljningsorganet. Länsstyrelsen tror emellertid inte, att denna synpunkt kan tillmätas någon avgörande betydelse. Däremot kan det vara av ett visst värde att inom länet verksamma personer har möjlighet inverka på skötseln av de bolag, som ombesörjer utminuteringen av rusdrycker. En strängt genomförd central dirigerigering av denna utminutering kan icke i och för sig anses önskvärd. Bibehållandet av ett utminuteringsorgan i varje län medför dessutom en mindre omändring av nu gällande förhållanden och kan göra en övergång till det nya systemet smidigare. Länsstyrelsen vill därför — om ock med en viss tvekan — förorda, att utminuteringen handhas av 24 länsbolag.

Länsstyrelsen i Örebro län föredrar alternativet med länsystembolag med hänsyn till de olägenheter, som erfarenhetsmässigt oftast är förenade med stark centralisering och som i förevarande fall till följd av arbetsuppgifternas vidlyftighet säkert kan förväntas bli betydande.

Socialstyrelsen förordar, att systembolagsorganisationen bibehålles, på lämpligt sätt koncentrerad länsvis. Den avgörande synpunkten för ställningstagandet härutinnan är, att styrelsen, såsom närmare redovisas i avsnittet om rättighetssystemet, skulle finna det olyckligt för nykterhetsvården, om länsnykterhetsnämnderna finge sig ålagda de i viss mån främmande arbetsuppgifterna med beredningen av ansökningar om olika slag av utskänkningstillstånd. Till dem, som förordar alternativ II på i huvudsak samma grunder, hör *länsnykterhetsnämnderna i Östergötlands, Kalmar och Gotlands län, stadsfullmäktige i Borås* samt *Civila stadsförvaltningens tjänstemannaförbund*. *Länsnykterhetsnämnden i Gävleborgs län* framhåller liknande synpunkter samt uttalar därjämte, att en centralisering av försäljningsverksamheten vore ett steg tillbaka i utvecklingen. Lokala självförvaltande organ ute i bygderna kommer närmare kundkretsen och måste därför på ett helt annat sätt än ett riksbolag kunna fullgöra försäljningsuppgiften med medvetet anläggande av även sociala synpunkter.

Länsnykterhetsnämnden i Kopparbergs län, som likaledes förordar alternativ II, säger bland annat, att det icke med fog kan påstås, att systembolagen ej på ett tillfredsställande sätt skött de uppgifter som kommittén enligt alternativ I vill hänföra till länsnämnderna. Bibehållande tills vidare av systembolagen — om också reducerade till antalet — är därjämte önskvärt ur den allmänna synpunkten att nykterhetsvårdsorganen icke för närvarande står rustade för de nya uppgifter, som skulle påläggas dem om alternativ I nu genomföres.

Såsom skäl för att motboken bibehålles såsom tekniskt hjälpmedel framhåller *länsstyrelsen i Älvsborgs län* att åtskilliga svårigheter av teknisk art därigenom skulle elimineras.

Länsstyrelsen i Gotlands län yttrar, att om man avstår från registreringen eller behåller den endast för en kortare tid förefaller en ändring av nuvarande organisation onödig. Skall emellertid registreringen behållas för en längre tid, anser länsstyrelsen att man av kostnadsskäl bör välja alternativ I.

Systembolagens Förtroendenämnd hävdar, att motboken såsom tekniskt hjälpmedel är överlägsen de av kommittén ifrågasatta anordningarna.

Registrering av inköp.

Såsom förut omtalats har det övervägande antalet remissinstanser avstyrkt eller ställt sig starkt kritiska mot nykterhetskommitténs förslag om allmän inköpsregistrering. Endast ett 30-tal av de närmare 70 myndigheter och sammanslutningar, som behandlat registreringsfrågorna, synes vilja god-

taga kommitténs förslag. Några av dessa har principiella betänkligheter mot registrering av inköpen eller ifrågasätter dess värde men kan tillstyrka att registrering sker under de första åren efter en övergång till fri utminuterung. Av de övriga ställer sig något mer än hälften direkt avvisande, medan återstoden, utan att formligen avstyrka förslaget, uttalar sig kritiskt och i allmänhet ger uttryck för den uppfattningen, att värdet av en allmän inköpsregistrering inte står i rimlig proportion till kostnaderna. Några ifrågasätter samtidigt huruvida icke registreringen skulle kunna begränsas till att avse endast alkoholmissbrukare. .

Uttalanden i tillstyrkande riktning göres av *länsnykterhetsnämnden i Jämtlands län*, som anser att registreringen är behöfvlig för att länsnykterhetsnämnderna skall få snabb möjlighet att i tid ingripa mot misstänkt stora spritinköp och missbruk. *Länsnykterhetsnämnden i Västerbotens län* säger sig icke ha något att erinra mot den av kommittén föreslagna registreringen och anmälningsplikten till nykterhetsvårdsorganen.

Sveriges blåbandsförening är medveten om att vissa praktiska svårigheter är förenade med registreringen av alkoholköpen men hävdar dock, att registrering i lämplig form bör ske som hjälp åt de nykterhetsvårdande organen.

I flertalet av de tillstyrkande yttrandena anföres emellertid icke någon motivering. Ställningslagandet framgår i huvudsak därav att något av kommitténs organisationsalternativ godtagits utan förbehåll såvitt nu är i fråga. Detta gäller *länsstyrelsen i Uppsala län*, *länsnykterhetsnämnderna i Blekinge och Hallands län*, *stadsfullmäktige i tre städer*, *Föreningen Sveriges landsfiskaler* och *nykterhetsorganisationen Verdandi*.

Länsnykterhetsnämnderna i Södermanlands och Örebro län, som förordar kommitténs organisationsalternativ I, föreslår, att registreringen bör ske vid distriktskontoren. *Aktiebolaget Vin- & Spritcentralen*, som icke anser sig böra taga ställning till frågan huruvida inköpsregistrering bör ske eller ej, ifrågasätter huruvida icke registreringen med fördel kunde uppdelas på flera enheter med bibehållande i övrigt av det föreslagna riksbolaget.

Stockholms stadsfullmäktige och nämnder, som principiellt är av den meningen att registreringen skall avskaffas, anser dock på nedan redovisade skäl att viss registrering bör bibehållas övergångsvis.

Även om man ansluter sig till kommitténs förslag om restriktionssystemets avskaffande, så synes likväl klokheden bjuda att med mindre optimism bedöma övergångstidens speciella svårigheter än vad kommittén gjort. Det ligger i sakens natur, att när ett så drastiskt restriktionssystem som det svenska varit i tillämpning i över 40 år, vissa vanor och traditioner hunnit utbilda sig, vissa tendenser uppammats, vilkas utveckling vid en plötslig omkastning från restriktioner till fri sprit icke kunna förutses, i varje fall på kort sikt. Man bör icke heller förbise, att alkoholkonsumenterna icke utgöra en enhetlig kategori med entydiga reaktioner. Även om reaktionen bland folket i dess helhet, framför allt på lång sikt, blir gynnsam, kan beträffande vissa konsumentkategorier resultatet bli negativt.

Från dessa utgångspunkter bjuder klokheten att även räkna med den situationen, att en större eller mindre del av en besviken opinion kan kräva en ytterligare omprövning av nykterhetspolitiken. Mot bakgrunden härav uttalas vidare i yttrandet.

Den nya försäljningsorganisationen bör därför icke utformas så, att av nykterhetspolitiska skäl kraftigt höjda priser återstår som det enda praktiskt möjliga alternativet, därest den nya ordningen icke skulle motsvara allas förväntningar. I valet mellan motbokssystemet och fri sprit med nykterhetspolitiska spritpriser skulle nämligen i dag en mycket stor del av opinionen föredra det förstnämnda alternativet.

Genom att bibehålla registreringen under en övergångstid underlättas utan tvivel möjligheten till val mellan flera alternativa nykterhetspolitiska linjer, därest frågan om omprövning skulle aktualiseras.

Ett ytterligare motiv för bibehållande av registreringen under viss kortare tid är även att man — såsom kommittén framhållit — därigenom kan få en bild av konsumtionsvanornas utveckling under åren närmast efter systemets avskaffande.

En omprövning av frågan om registreringen bör ske efter förslagsvis en tid av två år.

Även om man således kan godta att registreringen bibehålles under en övergångstid, synes det dock som om vissa erinringar kunde anföras mot förslagets utformning. Yttrandet utmynnar i denna del i ett krav på överarbetning av förslaget.

Överståthållarämbetet uttalar, delvis under hänvisning till de synpunkter, som anförts av Stockholms stadsfullmäktige, att det torde böra övervägas om det centrala registret kan få sådan betydelse, att den stora utgiftsposten kan anses motiverad under annat än en kortare övergångsperiod.

Sveriges nykterhetsvänners landsförbund hyser i likhet med nykterhetskommittén tveksamhet om värdet på längre sikt av en registrering av kundernas inköp. Liksom kommittén finner förbundet den emellertid vara av värde åtminstone som ett informationsmedel under övergångstiden.

Länsnykterhetsnämnden i Norrbottens län säger bl. a.

I fråga om registreringen synes i första hand böra övervägas, om denna arbets- och kostnadskrävande åtgärd har någon praktisk uppgift att fylla vid fri försäljning. Ur nykterhetsvårdande synpunkt torde möjligheten att i efterhand kontrollera storleken av gjorda inköp vara av ringa betydelse. Särskilt vid fri försäljning torde det vara omöjligt att bevisa, att inköpt kvantitet spritdrycker är liktydig med konsumerad kvantitet. Ej heller kan registreringen användas som hjälpmedel vid uppspårande av potentiella alkoholmissbrukare. Missbruk kommer till de nykterhetsvårdande organens kännedom på helt andra vägar.

Registreringens betydelse skulle alltså i huvudsak kunna hänföras till den statistiska bearbetningen för belysning av spritinköpens omfattning, fördelning å kön, åldrar, yrken, spritsorter etc.

Länsnykterhetsnämnden kan icke finna att ett tillgodoseende av enbart detta syfte motiverar de avsevärda kostnader för personal, maskiner, hålkort m. m., som registreringen kommer att kräva. Av denna anledning förordar länsnykterhetsnämnden, att frågan om registrering av spritinköpen

efter några års prövotid med fri försäljning göres till föremål för förnyade överväganden.

Länsstyrelsen i Kronobergs län och De Kristna Samfundens Nykterhetsrörelse ger uttryck åt liknande tankegångar.

Till de remissinstanser, som, utan att formligen avstyrka förslaget, i frågasätter värdet av registreringen hör *statens organisationsnämnd*. Det synes nämnden tvivelaktigt om en allmän inköpsregistrering kommer att få en sådan nykterhetsfrämjande effekt, att de med registreringen förenade kostnaderna och arbetsinsatserna kan anses motiverade. De avstängda missbrukarnas möjligheter att genom andra personer skaffa sig rusdrycker kommer att bli praktiskt taget obegränsade. Att för de förhållandevis få missbrukarnas skull verkställa en registrering av samtliga kunders inköp förefaller nämnden knappast ändamålsenligt. Därest en allmän inköpsregistrering anses böra införas, förordar emellertid nämnden alternativt med central registrering.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län ifrågasätter, om den föreslagna registreringen kommer att ur nykterhetssynpunkt få någon egentlig betydelse med hänsyn till de nästan obegränsade möjligheter till överlåtelse av den inköpta varan, som finns. Länsstyrelsen vill dock ej motsätta sig den föreslagna kontrollen, eftersom denna i viss mån anknyter till den nuvarande ordningen och ger möjlighet till uppläggande av ett register över alkoholmissbrukarna. *Länsnykterhetsnämnden i Kalmar län* är ej heller övertygad om att registreringen av spritinköpen är nödvändig eller att nyttan därav motsvarar de kostnader den medför.

En liknande ståndpunkt intages av *länsnykterhetsnämnderna i Östergötlands, Kristianstads och Gävleborgs län, stadsfullmäktige i Malmö, Eksjö och Visby samt Sveriges storloge av IOGT*.

Stadsfullmäktige i Hälsingborg ifrågasätter likaledes om de förhållandevis höga kostnader, som registreringen kommer att medföra, motsvaras av de därmed förenade fördelarna. Den större delen av befolkningen är anmärkningsfri i nykterhetsavseende, påpekar fullmäktige, varför registrering av dess inköp icke kan anses erforderlig. Däremot skulle en registrering beträffande inköp av personer, som belastats med nykterhetsanmärkning, om än aldrig så ringa, kunna ha ett visst värde. Visserligen förutsattes det, att försäljningspersonal och registreringsmyndighet i den mån onormalt stora inköp sker, skall göra anmälan härom till vederbörande nykterhetsnämnd. Fullmäktige drager emellertid i tvivelsmål huruvida den föreslagna personalorganisationen vid registreringsmyndigheten skall hinna företaga en dylik granskning. Den sammanlagda kostnaden, kr. 800 000, skulle väsentligt kunna reduceras, om endast personer med nykterhetsanmärkning blev föremål för registrering. *Stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Malmö*, som ävenledes starkt tvivlar på värdet av en generell registrering av inköpen, finner, att registreringen bör begränsas till de inköp, som göres av alkoholmissbrukare, eller personer, som kan tänkas syssla med spritlangning.

Till de myndigheter, som avstyrker inköpsregistrering vid fri utminuteriing hör *kontrollstyrelsen*. Styrelsen fäster uppmärksamheten på att vad som registreras är de inköp, som göres av viss kund, men att man inte vet, huruvida inköpen gjorts för egen eller för annans räkning — i synnerhet som köparen icke som fallet är nu vid köpen ständigt erhåller påminnelser om olagligheten i överlåtelsen — och lika litet vet man, i vad mån personen i fråga gjort inköp genom annan. Än mindre får man genom registreringen kännedom om kundens verkliga konsumtion. Anmärkas kan för övrigt, säger styrelsen, att den, som gör inköp genom befullmäktigat ombud, enligt kommitténs förslag icke får någon möjlighet att kontrollera, huruvida ombudet utnyttjar uppdragsgivarens inköpsrätt även för inköp åt sig själv eller andra, vilka inköp i så fall registreras på uppdragsgivaren.

Statskontoret uttalar, att möjligheterna att med det av kommittén föreslagna kontroll- och registreringsystemet hindra å spärllistan upptagen person att komma över spritdrycker — vilket måste vara det primära syftet med registrens uppläggande — torde få anses vara ytterligt små. Genom anlåtande av bulvan torde i praktiken en från inköpsrätten helt eller delvis avstängd utan större svårighet kunna från utminuteringsaffärerna anskaffa spritdrycker i önskad utsträckning. Värde t av registren står enligt statskontorets uppfattning icke i någon rimlig proportion till kostnaderna för desamma. Därest ett fritt inköpssystem anses böra införas, finner ämbetsverket, att man får acceptera tanken på att inköp av spritdrycker i utminuteringsaffärerna skall kunna ske utan någon registrering eller kontroll av köparens identitet.

Medicinalstyrelsen kan ej finna den föreslagna registreringen erforderlig, emedan förefintligheten av alkoholism enligt styrelsens förmenande icke kan beläggas med sifferuppgifter om inköpens storlek utan bör konstateras genom socialvårdens utredningar om den enskildes personliga förhållanden.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att den föreslagna registreringen blir alltför kostsam och omfattande i förhållande till det utbyte som kan förväntas av densamma. De stora kostnader som registreringen skulle medföra borde kunna inbesparas. Ytterligare medel skulle på så sätt kunna ställas till förfogande för allmänna nykterhetsvårdande uppgifter.

De synpunkter på registreringen, som anförts i de nu nämnda avstyrkande remissvaren, återfinnes mer eller mindre starkt betonade i yttrandena från *länsstyrelserna i Stockholms, Kalmar, Gotlands, Skaraborgs, Örebro och Västernorrlands län, länsnykterhetsnämnderna i Stockholms, Kristianstads och Göteborgs och Bohus län, stadsfullmäktige i fem släder samt Landsorganisationen*.

Avstängning av missbrukare.

Nykterhetskommitténs förslag att bibehålla en möjlighet att avstänga missbrukare från inköpsrätt har blivit föremål för delade meningar i yttrandena. Även om dessa ganska allmänt ger uttryck för tvivel på det prak-

tiska värdet av en avstängningsåtgärd, har dock flertalet godtagit eller icke velat motsätta sig kommitténs förslag härutinnan.

Vissa av de remissinstanser, som tillstyrker nykterhetskommitténs förslag, anknyter till kommitténs uttalande, att avstängningen skall vara en opinionspåverkande åtgärd. *Stockholms stadsfullmäktige och nämnder* säger sålunda.

Även om det helt visst i praktiken icke torde bli så enkelt att hindra verkliga missbrukare att komma över sprit, när försäljningen i övrigt blir fri, kommer i framtiden utan tvivel propagandan mot överlåtelse av sprit att bli väsentligt mera verkningsfull än för närvarande. Eftersom endast påtagligt alkoholmissbruk och icke ekonomiska eller övriga ur nykterhetssynpunkt ovidkommande omständigheter får föranleda avstängning, kommer den som överlåter sprit åt en avstängd att veta, att han direkt främjar alkoholismen med därav följande skadeverkningar. Medan överlåtelse för närvarande förekommer i så utomordentligt stor utsträckning och knappast i några kretsar betraktas som en lagöverträdelse, så kommer i fortsättningen hämningarna mot att överlåta sprit säkerligen att betydligt förstärkas. Av vikt är dock givetvis, att vederbörande tjänstemän obrottsligt beakta att endast verkligt alkoholmissbruk medför avstängning, så att de icke vanemässigt eller av andra skäl utsträcka tillämpningen. En fortlöpande kontroll helst genom central försorg, av att den nya ordningen strikt tillämpas, synes likväl erforderlig under den övergångstid registreringen skall gälla.

Stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Malmö framhåller, att en avstängning av alkoholmissbrukare från inköpsrätt närmast bör komma till stånd av rena anständighets- och ordningssynpunkter. Det är självfallet otänkbart, framhåller nu nämnda remissinstanser, att alkoholpåverkade personer bör få köpa sprit i en av samhället driven utminuteringsrörelse. Lika oriktigt är det, att en person, som av något samhällsorgan ålagts full avhållsamhet från alkohol, t. ex. en försökspermitterad eller villkorligt utskrivnen från alkoholistanstalt, skall tillhandahållas sprit av en samhällelig institution. Självfallet är emellertid, att avstängning från inköp endast bör ske i mera extrema fall. Andra än de, vilkas alkoholvanor lett till mera betydande olägenheter för omgivningen eller dem själva, bör ej avstängas. I möjligaste mån bör nykterhetsvårdsorganen försöka att få till stånd en frivillig överenskommelse med missbrukaren om att avstå från sprit eller moderera sina alkoholvanor. *Länsnykterhetsnämnden i Kronobergs län* framhåller likaledes — jämte det den finner att avstängningen måste bli mer eller mindre illusorisk — att värdet av avstängningen närmast torde ligga på det moraliska planet. *Länsnykterhetsnämnden i Blekinge län* understryker, att det med fog kan göras gällande, att bestämmelsen om avstängning av alkoholmissbrukare från inköpsrätt kommer att bli utan praktisk betydelse. Länsnämnden anser emellertid, att en dylik bestämmelse måste finnas, enär det skulle vara synnerligen otillfredsställande om butikspersonalen skulle vara skyldig att utlämna rusdrycker även till notoriska missbrukare. *Länsnykterhetsnämnderna i Gävleborgs och Västerbottens län* samt *De kristna samfundens nykterhetsrörelse* ger uttryck åt liknande tankegångar.

Stadsfullmäktige i Hälsingborg instämmer i kommitténs förslag, att indragning av inköpsrätten endast bör ske i sådana fall, där verkligt avancerat missbruk kan påvisas. Fullmäktige fortsätter.

Av nämnden företagen åtgärd skall icke automatiskt medföra avstängning för rätt att inköpa spritdrycker, ty detta försvårar i hög grad nämndens arbete och möjligheter till goda kontakter med klientelet. Frihet under ansvar bör bli parollen och först sedan olika förebyggande åtgärder visat sig resultatlösa, bör en indragning ske. Nämnden har då de olika förebyggande åtgärderna att peka på och enligt erfarenhet brukar alkoholmissbrukaren inse allvaret i situationen först, då det genom verkliga fakta kan bevisas, att de dittills vidtagna åtgärderna visat sig verkningslösa.

Fullmäktige ger kommittén sitt fulla stöd att tidigare erhållen socialhjälp icke skall utgöra hinder för inköpsrätt. Däremot anser fullmäktige, att pågående socialhjälp bör utgöra hinder för sådan rätt. *Stadsfullmäktige i Haparanda* och *Kiruna* ifrågasätter likaledes huruvida icke inköpsrätten bör kunna spärras när socialhjälp utgår. *Länsnykterhetsnämnden i Kopparbergs län* hävdar, att avstängningsåtgärder även skall kunna vidtagas mot person, vars inköp visar onormalt hög frekvens.

Bland de ytterligare remissinstanser som i stort sett ansluter sig till nykterhetskommitténs förslag i fråga om avstängningen må nämnas *medicinalstyrelsen, länsstyrelserna i Kalmar och Kopparbergs län, länsnykterhetsnämnderna i Kalmar och Jämtlands län, stadsfullmäktige i Jönköping, Kumla och Linköping* samt *Nykterhetsorganisationen Verdandi*.

Socialstyrelsen ifrågasätter värdet av avstängningsåtgärder, samt anmärker, att nykterhetskommitténs förslag innebär en återgång till de förhållanden, som rådde under motbokssystemets försöksstadium. Styrelsen erinrar om att de otillfredsställande erfarenheterna under denna ordning ledde till att man fann sig nödsakad att gå vidare i fråga om individuell kontroll å köparna och införde det nu rådande systemet. Styrelsen fortsätter.

Det saknas skäl för förmodan, att ett nytt försök med den sålunda redan prövade ordningen skulle utfalla mera gynnsamt. Motbokssystemets svaghet, överlåtelse, komme säkerligen att framträda ännu starkare under den nya ordningen. Villiga överlåtare skulle ju i än större utsträckning än hittills komma att förfoga över tillräckliga kvantiteter av spritdrycker för överlåtelse, helst som stora inköp av spritdrycker i och för sig aldrig skola kunna medföra avstängning från inköpsrätt, enligt uttryckligt uttalande av nykterhetskommittén. Då kommittén förmenar, att de psykologiska förutsättningarna för överlåtelsetrafiken komme att försvinna, till följd av att de avstängda under den nya ordningen skola utgöras enbart av utpräglade alkoholmissbrukare och att det därför måste stå klart för envar, att de bör hållas borta från tillgång på rusdrycker, är det icke möjligt att följa kommittén. Även om en del tidigare hjälpsamma motboksinnehavare skulle av sådana bevelsegrunder avhålla sig från överlåtelse, komme det säkerligen att återstå tillräckligt många, som inte läte sådana skäl hindra sig från att göra sig vinning på överlåtelse av rusdrycker till avstängda.

Länsnykterhetsnämnden i Kristianstads län anser det vara till föga gagn att införa bestämmelser om att personer, som missköter sig i nykterhetskänseende skall avstängas från inköpsrätt. Länsnämnden erinrar om att den som gått miste om inköpsrätten redan under nuvarande förhållanden utan större svårigheter kan komma över den sprit han önskar. Sedan restriktions-systemet avskaffats synes avstängningen komma att närmast få karaktären av ett slag i luften. I varje fall skulle de betydande kostnader, som arbetet med avstängningarna måste medföra, icke stå i rimlig proportion till den ringa positiva verkan, som möjligen kunde bliva följden av de ifrågasvarande åtgärderna.

Länsstyrelsen i Örebro län fruktar också, att avstängningen ur den därav drabbades synpunkt oftast blir ett demonstrativt slag i luften, enär den blir mycket enkel att kringgå med hjälp av »välvilligt» inställda bekanta, som har sin inköpsrätt kvar.

Länsnykterhetsnämnderna i Östergötlands, Gotlands och Skaraborgs län, stadsfullmäktige och nykterhetsnämnden i Göteborg samt styrelserna för alkoholistanstalterna Venngarn och Svartsjö ifrågasätter likaledes avstängningens värde.

Kommitténs förslag avstyrkes av *kontrollstyrelsen*. Styrelsen håller före, att kommitténs förhoppning, att överlåtarna av spritdrycker, i samband med att tillgången på sprit ökar för dem, skulle låta sig påverkas av den allmänna opinionens ogillande, dessvärre måste betecknas såsom verklighetsfrämmande. I varje fall gäller detta om de yrkesmässiga langarna, som i detta fall utgör den allvarligaste faran. Enligt styrelsens uppfattning måste det eftertryckligt fastslås, att en avstängning av missbrukare förutsätter en ransonerings, som minskar tillgången på spritdrycker. Om ransoneringsringen slopas, måste man räkna med praktiskt taget obegränsad tillgång på sprit till väsentligt sänkta priser i den illegala handeln. En avstängning av missbrukare framstår under sådana förhållanden såsom en rent meningslös åtgärd. I detta sammanhang nämner styrelsen, att man i Norge, där försäljningen är fri, sökt tillämpa ett system med »svarta listor», likartat med det av kommittén nu föreslagna. Systemet har emellertid befunnits fullständigt ineffektivt och har därför slopats, i varje fall i de större städerna.

Uttalanden av samma innebörd göres av *Systembolagens Förtroendekommitté*.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län finner, att hela proceduren med inköpsspärr är en reminiscens av äldre betraktelsesätt på nykterhetens område och av föga praktisk betydelse, och avstyrker därför kommitténs förslag i denna del. *Länsnykterhetsnämnden i Stockholms län* anser, att det är en felsyn att man skulle kunna motverka alkoholmissbruk hos den enskilde individen genom avstängningsåtgärder. *Länsnykterhetsnämnden i Örebro län* framkastar tanken, att man skulle pröva huruvida icke nykterhetsvården kunde åstadkomma bättre resultat i sitt arbete utan avstängningsåtgärder, som enligt nämndens uppfattning i de allra flesta fall endast medför irrita-

tion och hos missbrukare skapar en negativistisk inställning mot nykterhetsvårdsorganet.

Även länsstyrelsen i Kalmar län, länsnykterhetsnämnderna i Göteborgs och Bohus samt Västmanlands län och Sveriges centrala restaurangaktiebolag avvisar tanken att behålla möjligheten till avstängning efter en övergång till rusdrycksförsäljning i friare former.

I yttrandena har slutligen diskuterats frågan vilket organ som skall besluta om avstängning från inköpsrätt. Denna fråga upptages av chefen för inrikesdepartementet tillsammans med nykterhetsvården i övrigt och medtages därför icke i den här lämnade redogörelsen.

Övergångskostnader.

Några yttranden har tagit upp frågan angående systembolagspersonalens ställning vid en omorganisation.

Systembolagens förtroendenämnd framhåller, att tjänstemännen vid systembolagen har berättigade anspråk på att vid en omorganisation bli behandlade med samma hänsyn som statligt anställda befattningshavare, vilka blir frigjorda från sina arbetsuppgifter på grund av åtgärder av statens egna organ. Nämnden betonar även angelägenheten av att avvecklingen sker i nära samförstånd med de olika personalorganisationerna.

Systembolagens personalförening förutsätter, att särskilda förhandlingar beträffande personalens ställning kommer att äga rum mellan statsmakterna och föreningen och att Tjänstemännens Centralorganisation därvid skall vara företrädd. Föreningen konstaterar tacksamt, att frågan om den friställda personalens pensioneringsförhållanden varit föremål för viss behandling inom kommittén. Föreningen förväntar, att ett av densamma tidigare till kommittén ingivet förslag till övergångsbestämmelser tages till utgångspunkt vid förhandlingarna. *Tjänstemännens Centralorganisation* instämmer i vad Systembolagens personalförening anfört.

Några remissinstanser, som företräder nykterhetsvården, har anfört vissa synpunkter på den av kommittén ifrågasatta överflyttningen av systembolagspersonal till nykterhetsvården. Redogörelse härom lämnas i propositionen rörande upprustning av nykterhetsvården.

Departementschefen.

Inledande synpunkter.

Av skäl som tidigare anförts har jag funnit mig böra biträda nykterhetskommitténs förslag att avskaffa motboksransoneringen. Såsom kommittén framhållit ger denna reform icke anledning att frångå den i vårt land sedan länge hävdvunna principen att rusdryckshandeln skall förbehållas organ, i vilka det allmänna äger ett bestämmande inflytande och enskilt vinstintresse saknas. Reformen aktualiserar emellertid en rad organisatoriska problem. I samband därmed torde det vara lämpligt att behandla vissa huvuddrag i den tilltänkta försäljningslagstiftningen.

Nykterhetskommittén har framlagt två alternativ för rusdrycksförsälj-

ningens organisation. Majoriteten inom kommittén föreslår, att de nuvarande systembolagen avvecklas och ersättes med ett riksbolag samt att åtskilliga av de arbetsuppgifter, som nu tillkommer kontrollstyrelsen och systembolagen, överflyttas på socialstyrelsen och länsnykterhetsnämnderna. De sistnämnda skall sålunda övertaga systembolagens uppgifter som utredande och övervakande organ i fråga om utskänknigen. En minoritet inom kommittén anser däremot, att systembolagen bör bibehållas men reduceras till i princip ett bolag i varje län. Arbetsfördelningen mellan kontrollstyrelsen och socialstyrelsen samt systembolagen och länsnykterhetsnämnderna skall enligt detta alternativ bli i huvudsak densamma som nu. Gemensamt för båda alternativen är att samtliga inköp skall registreras samt att missbrukare i viss utsträckning skall avstängas från inköpsrätt.

Kommitténs förslag har vid remissbehandlingen blivit föremål för delade meningar. Flertalet av de remissinstanser som tagit ställning till organisationsspörsmålen har visserligen förordat, att de nuvarande systembolagen avvecklas och ersättes med ett riksbolag. Det är dock endast ett mindre antal yttranden som godtäger majoritetsförslaget oförändrat. Större delen av remissorganen ställer sig sålunda avvisande till tanken att låta länsnykterhetsnämnderna ombesörja utredning och kontroll rörande utskänkning. Flertalet uttalar sig också emot en allmän inköpsregistrering. Värdet av en avstängningsanordning vid en i övrigt fri inköpsrätt har ifrågasatts på flera håll.

Frågan hur utminuteringen av rusdrycker lämpligen bör organiseras sammanhänger uppenbarligen nära med nyssnämnda spörsmål. Det torde därför vara anledning att till en början upptaga dessa till bedömning.

Inköpsregistrering.

Kommittémajoritetens förslag om inköpsregistrering förutsätter att köparen vid varje inköp lämnar egenhändigt undertecknad rekvisition. På denna skall butikspersonalen med ledning av en legitimationshandling anteckna kundens födelsenummer samt de varor som inköpts. Rekvisitionen sändes därefter till en för riket gemensam central, där densamma registreras. Kommitténs motiv för den allmänna inköpsregistreringen är i huvudsak att den skall medge ett statistiskt studium av konsumtionsutvecklingen samt att registret skall kunna användas av nykterhetsvårdsorganen för att få kännedom om viss persons inköp. Redan kommittén ger emellertid uttryck för viss tveksamhet i fråga om behovet av registreringen.

Flertalet remissinstanser har, som nyss nämnts, uttalat sig mot kommitténs förslag. I den mån detsamma icke direkt avstyrkts har man starkt ifrågasatt värdet av registreringen.

Den registrering av rusdrycksinköpen som nu äger rum är nödvändig med hänsyn till motboksransoneringen och den därmed förbundna individuella kontrollen. Övergår man till fri inköpsrätt, ligger det i sakens natur att värdet av en allmän inköpsregistrering blir tämligen ringa. För att erhålla en tillförlitlig konsumtionsstatistik torde det icke vara nödvän-

digt att ha uppgifter om alla inköp. Det erforderliga materialet torde kunna erhållas på ett billigare och mindre arbetskrävande sätt, exempelvis genom stickprovsundersökningar. Givetvis kunde det någon gång ha ett visst värde för nykterhetsvårdsorganen att få uppgift om gjorda inköp. Med den frihet, som avses skola råda på rusdrycksförsäljningens område såväl inom utminuterings- som utskänknings-, torde emellertid sådana uppgifter komma att ge en tämligen ofullständig och osäker bild av vederbörandes konsumtion.

Mot de begränsade fördelarna får vägas de därmed förbundna kostnaderna. I kommitténs kalkyler har särskilt nämnts utgifterna för registreringscentralen, som uppgivits till 800 000 kronor i 1949 års penningvärde, eller för dess motsvarighet enligt alternativ II, 1,6 miljoner kronor. Detta utgör dock endast en del av kostnaderna. Betydligt större är de kostnader, som skulle förorsakas av butikspersonalens arbete med anteckning av inköp och födelsenummer. Dessa arbetsuppgifter kan beräknas kräva minst 300 personer och en årlig löneutgift av ungefär 2,5 miljoner kronor. Tilläggas bör att registreringen skulle nödvändiggöra ett ganska omständligt inköpsförfarande och att man således skulle få sämre möjlighet att minska formaliteterna kring spritinköpen.

På grund av det anförda finner jag att registrering av rusdrycksinköp icke bör ske efter motbokssystemets avskaffande.

Avstängning.

De av kommittén föreslagna reglerna om avstängning innebär att länsnykterhetsnämnd skall kunna tillgripa denna åtgärd mot missbrukare i ett tämligen begränsat antal fall då detta bedömes vara till nytta ur vårdsynpunkt. Dessutom skall nämnden kunna avstänga langare. Kommittén räknar med att avstängningsåtgärder, som sålunda är klart motiverade och tillgripes i begränsad utsträckning, skall mötas av större förståelse bland allmänheten än nu tillämpade mera generella avstängningar och därför även bli effektivare.

I yttrandena har starka tvivel uttalats om riktigheten av kommitténs förmodanden. Åtskilliga instanser finner att en avstängningsåtgärd vid i övrigt fri inköpsrätt blir av föga värde och har avstyrkt förslaget. Flertalet har emellertid biträtt detsamma. Många har därvid framhållit att om än det praktiska värdet av åtgärderna kan vara ringa, en möjlighet till avstängning måste bibehållas av ordnings- och anständighetsskäl.

För egen del vill jag ansluta mig till den uppfattning som kommit till uttryck i sistnämnda yttranden. Det skulle vara stötande om det allmänna skulle vara skyldigt att genom utminuteringsbutikerna tillhandahålla rusdrycker åt grova alkoholmissbrukare och langare. I det hänseendet blir en avstängning icke meningslös att utlämning av rusdrycker till sådana personer kan vägras. Att dessa icke effektivt kan hindras från att åtkomma rusdrycker på annan väg utgör icke något avgörande skäl mot att bibehålla en möjlighet till avstängning. Icke heller det nuvarande motbokssystemet

representerar något effektivt hinder. Ett ytterligare skäl för att bibehålla en möjlighet till avstängning ligger däri, att det, såsom kommittén påpekat, i vissa fall kan vara lämpligt, att ett nykterhetsvårdsorgan använder avstängning såsom hjälpåtgärd mot en missbrukare i samförstånd med denne. Ett avstängningsinstitut med denna målsättning bör emellertid icke ligga i utminuteringsorganens händer utan, såsom kommittén föreslagit, handhas av nykterhetsnämnd. Jag förordar således att en möjlighet till avstängning bibehålles.

Förutsättningarna för avstängning av alkoholmissbrukare kommer att utformas närmare i det förslag till lag om nykterhetsvård som framlägges av chefen för inrikesdepartementet. Av de sålunda föreslagna reglerna torde framgå, att avstängningsrätten skall behandlas med största urskillning. Den omständigheten att en fylleriförseelse föreligger eller att någon form av hjälpåtgärd vidtages mot en alkoholmissbrukare skall ej rutinmässigt åtföljas av en avstängning. Reglerna för avstängningsförfarandet torde sålunda komma att i huvudsak följa kommitténs förslag ehuru restriktiviteten i institutets användning betonas starkare.

Beträffande langare bör däremot förutsättningarna för avstängning upptagas i den blivande rusdrycksförsäljningsförordningen. Denna bör även innehålla de kontrollbestämmelser som erfordras för att genomföra meddelade avstängningsbeslut. Då dessa bestämmelsers utformning blir beroende av bl. a. vilket organisationsalternativ som väljes skall de behandlas något senare.

Utskänkingen.

Såsom tidigare antytts har även sådana frågor som rättighetssystemet vid utskänkingen och kontrollen däröver betydelse, när det gäller att taga ställning till detaljhandels organisation. Dessa frågor skall behandlas närmare i senare avsnitt. Här skall därför endast ställning tagas till några grundläggande spörsmål.

De nuvarande systembolagen har en viktig social uppgift såsom utredande och kontrollerande organ i fråga om utskänkingen. Rättsgrunden för denna funktion skapas därigenom att bolagen formellt blir bärare av utskänkingsrättigheterna.

Kommittémajoritetens förslag att i huvudsak överflytta denna uppgift på länsnykterhetsnämnderna har, såsom tidigare antytts, mött gensagor i flertalet remissvar. Man har därvid framhållit att uppgifterna med utskänkingen skulle inkräkta på länsnämndernas nykterhetsvårdande arbete samt att länsnämnderna icke kunde förväntas få den sammansättning som vore lämplig med hänsyn till utskänkingsfrågorna. Bl. a. kräves enligt dessa yttranden ekonomiska insikter och sakkunskap i fråga om restauranger.

Den kritik som sålunda riktats mot kommittémajoritetens förslag synes berättigad. Ur utskänkingens synpunkt torde man därför i och för sig böra föredraga minoritetens förslag som i stort sett bevarar gällande ordning på förevarande område.